

భారతి,

“విదీక్షణ”

(అంబార్నేడనాథ్ కంపెంసవరీ అభివృద్ధివన, ఫిల్డోలో, ఏఐ బహుమతినిొందిన చిత్రం)
—చిత్రకారుడు : శ్రీ విజయరామలింగరావు.

నవంబరు, 1972.

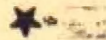

నందన
భాద్రపదము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 9

నీటి మబ్బులు

శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు

నీలాల నీటి మబ్బులు
ప్రేలెను మాయనుగు తెనుగు విను వీధులలో;
లీలా విధృత శ్రావణ
బాలాకమనీయకై కృబంధములగుచున్

మధురవిసీలకాంతి సుషమాకృతులై రమణీయ దక్షిణా
పథముల కాదృతిన్ వలనవచ్చిన వింధ్య హిమాచలముల్లో !
విధురనిదాసు నిర్దళన విక్రమముల్, సురరాజ వాహినీ
రథములో ! నీల నీరదములొనొ, వియత్పథి సాగ నుద్ధృతిన్

తుమ్మెద రెక్క కాల్మేరుగు దొంతరలై, తభుకుంజలుంగు పిం
ళముల విప్పి నాట్యములు నల్పు నెమల్లయి, లేజిపుల్లజొం
పముల పూలగాలి పసిపాపల నూయెల లూపు నెత్తమా
లముల కొమ్మలై సాగసులదైను వింటియెడంద మేళుముల్

నిగనిగనైన మబ్బుకొన నెక్కిను వెల్లుశలాకవంపు సో
యగములు తొంగి మాచు—హృదయమ్మున నెన్నడో దాడుకున్న వేల్
స్పిగముడినేలు మల్లెవిరిచెందుల ; కాటుక కంటి రెప్పలన్
బగటగు బొప్పలిందువుల ; వాతెరయంచుల జారు నవ్వులన్.

చల్లని మబ్బుతెప్ప తేరచాపలు పట్టినజోక, నిద్రపుం
దెల్లని రక్కసాచి పరతెంచెను కొంగల బాల్లు—నీరసో
దేర్చి తమైన యీ భవన వీధులకుం దిగివచ్చు వేలుపు
నెల్లువ క్రొత్తరంగ నురువెత్తిన తుంకర చిందు చిందులై !

నవనవరమ్యరమ్యపరిగామ విభాస్వదనల్ప కల్పనా
వ్యవధులు, వారి వాహనివహంబులు సత్క విమానసంబులై;
భవన మహానసంబులయి పొల్చెను. పల్పని సంజ వెల్లుల
న్నవకము దేరె నింటివలనై చనుదెంచెడి పాడి మందలై.

జలరాశి ముద్దు కన్యలు
తొలకరి క్రొన్నీటి మబ్బుదొరసానులు మా
తెలుగుం బొలాల నమ్మరము
లొలుకుచు బంగారుపంట లొరిగింతురు లే !

త్యాగరాజు- సాహిత్యము

శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

త్యాగ రాజస్వామి వీధి పొంది,

పట్నయా, తెజవాడా, రాజమహేంద్ర
వరమూ వంటి పట్టణాలలో శతవాద్దికోత్స
వాలు వైధివంగా జరిగినవి. కాని ఈయత్స
వాల ఫలితంగా త్యాగరాజు సంగీతరచనకి
కన్న సాహిత్యరచనకే ఎక్కువ ప్రచారము
జరిగినది. చెన్నపట్నములో రసికరంజనీ

సభలో వివరించిన ఉపన్యాసాలూ, రాజమహేంద్ర
వరపు గౌతమీవిద్యాపీఠమువారు ప్రచురించిన త్యాగ
రాజ శతవాద్దికోత్సవసంచికలోని వ్యాసాలూ, ములక
నాటి సభివారి సంచికా, తెజవాడ కార్యక్రమము,
అన్నీ కూడా త్యాగరాజు సాహిత్యవిధూతికే
ఎక్కువగా ప్రచారము చేసినవి. రాజమహేంద్ర
వరపు ఆంధ్రగానకళా పరిషత్తువారు “త్యాగరాజు
కీర్తనలు” సవ్యాఖ్యానముగా ప్రచురించి త్యాగ
రాజు సాహిత్యానికి పరిషత్తుద్రవ వేశారు. టి. వి.
సుబ్బారావుపంతులు గారు త్యాగరాజుకవిత్వము
కవీరు కవనాన్ని మించిపోయిందనే వేశారు. వీరభద్ర
శాస్త్రిగారు త్యాగరాజుని మహాకవి అన్నారు. శత
వాద్దికోత్సవోత్సవాలలో ఈరీతిగా ఎందరో
ఉస్తాదులు “బస్తిమే సవాల్” చేశారు. త్యాగరాజు
స్వామిని ఇంతవరకూ గుర్తించుకోలేకపోయిన
తెలుగుజాతికి ఆయన ఘనతను మూలించేయత్నిం
లలో వైపండితుల యుత్సాహశక్తియు సంగీతరస్తా తిప్పి
సాహిత్యరస్తాలలో సుదూరము సాగిపోయినది.
ఇన్ని సంఘటలలో ఏ ఒక్కటికూడా త్యాగ

రాజకీర్తనలను మొత్తంగా స్వరసహితంగా
ప్రచురించలేదు. రాజమహేంద్రవరము వారు
‘త్యాగరాజశతవాద్దికోత్సవ కార్యక్రమము!’ ‘శత
వాద్దికోత్సవసంచికా’, ‘త్యాగరాజ కీర్తనలు—
సవ్యాఖ్యానము’, మొత్తము వేయిపుటల్ని మించి
పోయిన గ్రంథము ప్రచురించారు. స్వరపరచిన
‘అపురూప’ కీర్తనలు మారు అచ్చై ఎట్టకేలకు వచ్చి
నవి. మారు కీర్తనలు! దానితో కథ కంచికి
పోయింది! తక్కిన విధువందల కీర్తనలూ అందరికీ
అందుబాటులో ఉన్నట్లే వై పరిషత్తుర్యాహుల
నమ్మకమన్నమాట.

ఏతవతా శతవాద్దికోత్సవానికి ఆంధ్రులు
వెలువరించినది—కబుర్లుతీసి వేరే పెట్టినట్టేలే—
మారు కీర్తనలు! త్యాగరాజస్వామి మహా గాయ
కుడూ, వాగ్గేయకారుడూ అయివుండగా మనము
ఆయన నౌసటికి సాహిత్యకుంకముపెట్టి ఊరేగించు
కోడము మనకు రసికమండలిలో గౌరవాపాదకము
కాదు సంగీతకళకు ఔన్నత్యము చేకూర్చిన కారణము

శేతశత్యాగరాజునకు గౌరవము వచ్చినదికాని అందఱును సాహిత్యభావములను నెరిలుచునందుకు కాదు. అయిన బస్సును ద్రావిడభూమిలో. ఆయన రచించినది సమకాలికులకు ఎందరికో తెలియని తెలుగు భాషలో. ఈనాటికి తెలుగు తెలియని దాక్షిణాత్య విద్వాంసులు లాయన కీర్తనలు వినిపిస్తున్నారంటే, ఆ కీర్తనలలోని భావాలకు తన్మయులైకాదు, వాటిలోని సంగీతకళావిద్యాసమునకు ముగ్ధులై ముగ్ధులను చేయుటకే. సాహిత్యభావాలు ఏలూనన్న సంగీత రచన గొప్పగానున్న కారణముచేతనే దక్షిణదేశియందంతలా ఆయన పేరు మారుమోగినది. ఆయన కీర్తనలలోని వాక్కులు చేలమాత్రములే. సంగీతమే వాటికి శీతము. అలాంటప్పుడు త్యాగరాజు సంగీతాన్ని వెనుకకు నెట్టి సాహిత్యాన్ని తీసుకొచ్చి ప్రదర్శించడము తిరుదైన కార్యమా?

భరతునికాలమునాటికి గాంధర్వకళ స్వరతాళ పదాశ్రయము. వాతకకథలలోగాని, బౌద్ధశిల్పము అలోగాని తాళము, జంత్రిమూ లేని గాంధర్వము కానరాదు. హీనయాన బౌద్ధులు గాంధర్వమును ఇంద్రియలోలత్వము కలిగించుకళగా పరిగణించి బహిష్కరించివా, బ్రాహ్మణ మతాభిమానులైన గుప్త రాజులు జంత్రిగానమును స్వయముగా సాధకము చేయుచుపోషించిరి. మార్గుని కాలమునాటికి నాటకాలలో తాళాశ్రయములే అయిన పదములు పాడు పద్ధతి ప్రారంభించినా పదకొండో శతాబ్దమువరకూ పదములలో మూత్రప్రాయముగా మెలిగిన రాగము ప్రత్యేకముగా గుర్తించబడినట్లు కనబడదు. నృత్య గీత వాద్యముల చేరికయే సంగీతము (సభ్యకళ) అనే పరిగణనఅవ్యక్తమై పద రాగతాళముల చేరికకూడ సంగీతమే అనే అభిప్రాయము అప్పుడు ప్రబలినది. సేనరాజులకాలములో రాగము సాహిత్యపు భాషలోనే ఒదిగియుండినట్లు జయదేవునిఅద్వపదులు సాక్ష్యమిస్తాయి. పురందరదాసు రచనలలో రాగానికి కొంచెము సంకెళ్లు పడవినట్లు కనబడినా రామదాసు కీర్తనలలో అక్షరస్వరాలే సుమూలైసాయి. తాళపాకవారు పుల్లడి అనుపల్లవి చరణము అనే రచనలలో కీర్తనా శిల్పాన్ని పెంచారు. క్షేత్రయ్య, బావళీకర్తలూ, కీర్తనలను చాకకాలానికి దింపుటలో కీర్తనలలోని సంగీతానికి కాస్త ఊపిరి తిరిగింది. దీక్షితులవారి

సంస్కృత కీర్తనలలో కావ్యభాషే అధికారము చలాయించినా, రాగము నెలయేరులాగ మెలికలు తిరిగి ప్రవహించి తన చైతన్యాన్ని మ్మరింపజేసింది. చైతన్యమయ్యుడైన త్యాగరాజు చేతిలో రాగానికి అధికారము వచ్చింది. ఒకే చరణమును మూడేసి సంగతులు చేర్చి పాడే ఆచారము ఆయన కల్పించారు. ఉమాకాన్త విద్యాకేళురు లన్నట్లు ఒక్కమారువంటే సాహిత్యభావము బోధపడిపోతుంటే రెండు మూడు మార్లు వినిపించడము దేనికి? సంగీతానికి వైశాల్యం కలిగించడానికే. దీనికి తోడు త్యాగరాజు కీర్తనల ప్రాస్వరూపము ఒకటి బాగా తోడ్పడింది సంగీత విప్రునికి. పదిపన్నెండు చరణాలతో బండ్లవరుసవలె కనపడే రచనలయందు, ఒకటి, రెండు చరణాలతో సాంతమైపోయే త్యాగయ్యకీర్తన చంచల చైతన్య మూర్తయైన హరిణకావకమువలె ముగ్ధమనోహరంగా విహరించింది. సంగీతరచనకీ చైతన్యమలవర్చినది త్యాగయ్యయే. ఆయన కీర్తనలు రసజ్ఞుల నాకర్షించుట కిది ముఖ్యకారణము.

ధీక్షిపూరితములైననూ మీరాబాయి కీర్తనలు మధురభావపూరితములై శృంగారమునే ధ్యనించినవి. కబీరుప్రబోధగీతములలో సాహిత్యమే గరియిని. సంగీతము ఆయన ఉపదేశములకు వాహనము మాత్రమే. జయదేవుని అద్వపదులకు రాధామాధవుల శృంగారమే వస్తువు. పురందరదాసు శ్రీకృష్ణుని లీలావిలాసమును కీర్తించెను. విజయనగర పరివానంతరము ఆ రాజసభలలో పూజలందిన రాసిక్యము దక్షిణదేశానికి వలసపోయింది. రాధికాసాంతస్వనమూ, విజయ విలాసమూ బట్టి ఆనాటి పరిస్థితుల పరిమళము కొంత తెలుస్తుంది మనకి. క్షేత్రయ్యపదములూ, బావళీలూ ఆనాటి రచనలే. ఈరీతిగా తొలిరోజులనుంచీ సంగీతముతో వాదనావదనా లేని శృంగారము చేరివుండడాన్ని బట్టి నటనిటగాయకులు తుద్రులుగా గణించబడేవారు. ఆ కారణముచేతనే కావోలు త్యాగరాజు తండ్రి రామబ్రహ్మయ్యగారు త్యాగరాజు గొంతులో పరవళ్లుతోక్కే సంగీత సరస్వతి అంటల మోత వినికూడా త్యాగరాజుని సంస్కృత పాఠశాలలో ప్రవేశపెట్టారు. కీర్తనలు ఆశువుగా రచించే ఉత్సాహంలో కూడా త్యాగరాజు 'నటనిట తుద్రుల' 'కామమోహదాసత్యా'న్ని ఈ

డించి, సంగీతజ్ఞులను భక్తివివా సన్మార్గము కాదని కీర్తించి, తొలిసారి ఉజ్వలమైన స్వరరాగ సుధారసమును భక్తితో చేర్చి ఇచ్చినాడు. ఆయన కాలమునకు జగన్మోహనమైన సంగీతము రమణీతరుణ్యాని కే అంకితము. తన కీర్తనలన్నిటా రామనామమును ధ్వనింపజేసి, సరళానుతి నేగాని నరస్తుతిచేయక, శిష్యాచార సంప్రదాయమును తొలగ నీయని పద్ధతిని ఉంధవృత్తివల్ల తీవ్రముచేసి, త్యాగ రాజస్వామి గాయకులకు గౌరవము సంపాదించి పెట్టి వారిని నలుదిట వర్ణముమంచి తప్పించినాడు. పరమేశ్వరునికి అంకితమైన సుందర సంగీతమును నాయ స్నానులకు తిర్వాతి దక్షిణదేశము, త్యాగరాజు కాల ములోనే విన్నది. సమకాలిక జనసామాన్యమునకు అర్థయుతియుగా బోధపడకున్ననూ, భక్తిపునీతిమైన ఆయన కీర్తనావళి దూరదేశములకు కూడ వ్యాపించుటకిది రెండవ కారణము.

త్యాగరాజస్వామి చేతుల్లో సంగీతము సౌందర్యాన్ని సౌశీల్యాన్ని అలవగ్గుతుంది. ఈ కారణాలచేత ఆయన రచనలకి వ్యాప్తివచ్చింది. కాని ఆ కీర్తనలలోని సాహిత్యభావాలవల్ల కాదు. ఇప్పుడు కదా ఆయన కీర్తనలు తెలుగుదేశంలో వివరము కున్నాయి? దేశమంతటా తిరిగి వింటే నూటి కన్నుల కీర్తనలు వివరముతో యంటారా? సాహిత్యభావం అర్థంచేసుకోగల మనకుంటి రసికులకే అక్కరలేక పోతున్నాయే, మరి దక్షిణాదివారికి సాహిత్యాన్ని బట్టి కావలసినచ్చాయంటారా త్యాగరాజు కీర్తనలూ? అయినా మన తెలుగువారికి త్యాగరాజు తెలుగుదనముతోనేగాని ఆయన కీర్తనా సంగీతంతో విమర్శించలేదు. త్యాగరాజు తన కీర్తనల సంగీతంలో మూర్తిభవించినాడుగాని తెలుగులో మూర్తిభవించలేదు. దక్షిణాదివారు పాపం తెలుగు విమారాకపోయినా, కీర్తనల సంగీతంతో సంవాటిని వర్ణించుకున్నారు వారిలో సంగీతవిద్యలో పోటీ చేయలేక, త్యాగరాజు కీర్తనాసాహిత్యాన్ని అరవలు పాడుచేస్తున్నారూ, మేముద్ధరిస్తున్నామని మనము బోరవిరచి ఉపన్యాసాలిస్తున్నాము.

కీర్తన చెబుకుడ అయితే సాహిత్యము పిప్పి సంగీతమరసమాను. కీర్తన ఒక వర్ణచిత్రమునుకుంటే సాహిత్యము వర్ణలేపనాని కౌఠారమైన పటము మాత్రమే.

తొలిరోజులనుంచీ నేటివరకూ సంగీతము పొందిన వికాసాన్ని పరిశీలించుకుంటే, సంగీతకళ క్రమక్రమముగా సాహిత్యశృంఖలాన్ని తెంచుకుని తన స్వత్వాన్ని నిరూపించుకున్నట్లు తెలుస్తుంది. త్యాగరాజు, సంగతుల పద్ధతివల్ల కీర్తనకి ప్రాణము సంగీతమే అని నిరూపించడమే కాకుండా సాహిత్యాన్ని ఇష్టమువచ్చినట్లు విరిచి పారేశాడు. ఆయన కాలమునకు కీర్తనలలోని పాదములు మధ్యన ఆపకుండా పూర్తిగా పాడవెము పరిపాటి. త్యాగరాజు కీర్తనలలో సంగతులు పాడే అలవాటువల్ల సాహిత్యాన్ని అడ్డదిడ్డముగా వివరమలసి వస్తోంది. కీర్తనలో సంగీతమే ప్రధానము గనుక సాహిత్యానికి జరిగే ఈ 'అపచారాన్ని' గురించి నేటికాలపు ఆంధ్రాభిమానులు తప్పు త్యాగరాజుగాని, ఆయన, శిష్యులుగాని బాధపడియుండినట్లు లేదు. నేటి ఆంధ్ర గాయకులు త్యాగరాజుకంటే సాహిత్యాభిమానం బలిసినవారు కనుక, అడ్డదిడ్డపు విరుపు వచ్చినప్పుడు వెనకటి నరణంలోని అక్షరాన్ని ఎరుపు తెచ్చుకుని, 'గో-పురద్వారమున' 'శివమనో-విధ మెరుగదు' అని పాడుతూ, -త్యాగరణమూత్రాభిమానులు పూర్వకపుల వ్యావహారిక భాషాప్రయోగాల్ని దిద్దేశి సమర్థించినట్లే -త్యాగరాజు 'యేమరిపాటును' సమర్థిస్తున్నారు. కాని అపండితులకు యతిస్థానాలలోని ప్రయోగాల్లాగే, ఈ భాషాగాయకులకు, "బాగాయే నయ్య", "చక్కని రాజమార్గము", "రామ నీ సమానము", "ఎంతని నే వర్తింతును" "నీవాడ నేగాన"వంటి కీర్తనలు చిక్క తెస్తాయి. వీటిలో పైపద్ధతిని స్వభాటు వీలు కాదు. అసలీరకంగా స్వర్ణకోవాలని త్యాగరాజు అభిప్రాయము కానేకాదు. విమంటారా? గురుశిష్య వ్యాయముగా దిగివచ్చిన గానపద్ధతిలో ఈ స్వర్ణభాటు కనబడదు. ఈ విరుపువచ్చినచోట్లలో, యతి, విరిగిన ముక్కలోని మొదటి అక్షరానికి గాని ఆ ముక్కని పూర్తిచేసి మాటయొక్క మొదటి అక్షరానికి లేదు చూడండి, "(రా)జీవాత్మ సాధుజన జీవన సనాతన" "(సం)త్రాణగానలోల త్యాగరాజమతి" "ఫలము నీకు తనకు లేదనుచు పాలింపలేదా" వద్యం లోకన్న పాటలో యతియొక్క సౌందర్యము హెచ్చు. రెండక్షరాలూ వివరంగా వివరించవచ్చుడే ఆ అందము తట్టుతుంది. ఈ రెండక్షరాలన్నీ ఒత్తి

పలకాలని త్యాగరాజు యతిస్థానంలో చేస్తే వెనక అక్షరాలన్నీ ఈడ్చుకువచ్చి, సాహిత్యం పాడవకుండా రక్షించాలని కంఠము కట్టుకొని సంగీతంలోని అందించే గొట్టడానికి మనకేమి హక్కున్నది?

మరొక సంగతి. కీర్తనకి పల్లవీ అనుపల్లవీ చరణమూ అనేది అంగములు. పల్లవి రాగస్వరూపాన్ని చూచిస్తుంది, అనుపల్లవి ఆరోహణావనానాన్ని చూచిస్తుంది. చరణము రాగానికి చెందిన ఇతర ప్రస్తారాలన్నీ చూచి ఉంది పల్లవీ అనుపల్లవీ చేరి రాగముయొక్క పూర్తిరూపాన్ని చూపిస్తాయి. అలాగే చరణాలు పూర్తిగా పాడితే రాగముయొక్క పూర్తిరూపాన్ని చూపిస్తాయి. చరణపు మొదటి అక్షరంతో ఆ రాగానికి చెందిన ప్రస్తారము ప్రారంభించి చివరిభాగంతో అంతిమాకుంది. సాహిత్యం అడ్డదిడ్డముగా విరిచే చోట, విరిగిన ముక్క మొదటి అక్షరముతోనే చరణముయొక్క సంగీతము మొదలు పెడుతుంది. ఒకే గీతివాది టిందువులలో ప్రారంభమై సమాంతరముగా సాగిపోయే శైలిలాంటిది ఒక కీర్తనచరణాలు. వీటి మొదళ్ళని స్థావరభ్రష్టము చెప్పుకూడదు. కీర్తనా శిల్పాన్ని సుర్తించుకుంటే ఈ వియముయొక్క ప్రాముఖ్యత తెలుస్తుంది. కీర్తనను సాహిత్యపు విరువులు సర్దుబాటుచేసి పాడబోయేవారు సంగీతమువూ అభిమానమున్నవారు మాత్రము కారు.

అనుప్రాసాన్ని ధారాళంగా కావాలని కోరి త్యాగరాజు వాడినట్లు ఎన్నో కీర్తనలు సాక్ష్యమిస్తాయి. వీటిలోని అనుప్రాసము పాడుకొంటే చక్కగా వుంటుంది. సాహిత్యదృష్టితో చూస్తే అసహ్యంగా కనబడుతుంది. “తిరాన దొరకని, పరాకు వాయొన, సురాను కేసికే, సురాసురలు మె, క్కురాయివుడు యా, పూరాయి తనమే, లరా భక్త త్యాగరాజమత.” అన్నది ఒక ఉదాహరణము, ఇలాటివి చాలా ఉన్నాయి. వీటి అందము పాడినప్పుడే గాని మాటలు విన్నప్పుడు కాదు. ఇక త్యాగరాజును ‘సుహాకవి, విప్లవకవి’ అని గొప్పలు చెప్పుకున్నవారు ‘సుహాకవి’ శబ్దారాన్ని గాని, త్యాగరాజుమాటకారితనాన్ని గాని పరిశీలించినవారు కారంటాను. ఆయన వాక్యాలలో ముక్కలు మింగేస్తారా! స్వాధీనముకాని చోట భాష ఎలా వడిస్తే అలా వడిపిస్తారా! అన్యాయానికి తిలదీసేకొనిస్తారు

కావలినీ, మాటలకి కుద్ద తేరము చేసి ప్రయోగిస్తారా! పులకపు సమాసాలు వాడతారా! అరవపు జాతీయులు వాడతారా! మాటలు తుంచేస్తారా! ప్రాసలు తిప్పతారా, పజికట్టు రాట్లప్రయోగిస్తారా, కవిత్యపు జిత్తులు ప్రయోగించబోయి కాలజారతారా? ఇక మహాకవి అనగా యేమిటి? అయితే ఆరువందలకీర్తనలు రాసినప్పుడు, ‘విడుదలకు మొక్కెద’ ‘ఉండేది రాముడొకడు’ ‘అలక లల్లలాడగ’, వంటిదక్కని భావాల అందపురచనలేవో కొన్ని రాకపోతాయా? వీటిని, మనకి వచ్చిన భాషలో కీర్తనలు రాకారనీ పట్టుకుని మహాకవి పట్టాన్ని కట్టిన వా రేపాటి రసికులూ?

త్యాగరాజుకీర్తనలు కనీస కవిత్యాన్ని మించి పోయాయని రాసిన సంగీత సుధానిధులు సంగీతాన్ని సురించిన తమ అభిప్రాయాన్ని సాహిత్య వీధుల్లోకి తోలేరంటాను. కనీస కవనాన్ని ఆర్థము చేసుకోగలిగిన వారనవలసిన మాటకాదది. వీరే మరొక చోట “ఎందుదాగినాడో లో గంభీరమును తోడి రాగముచేతి నే తన చింత వెలిబుచ్చినాడ”న్నారు. అంటే “కీర్తనాసాహిత్యభావములకు అనుకూలముగా నీతికు రాగమును” వాడి వాడని చారి అభిప్రాయము. వీరికే కాదు, పెక్కురు సాహిత్య మనస్కులకు ఈ అభిప్రాయము ఉన్నది. ఇది విన్నవారికి కూడా యిష్టముగా తియ్య తియ్యగా వుంటుంది. కాని కొంచెము పరిశీలన చేస్తే ఈ దబాయించు ఎంత అసందర్భమైనదో బోధపడుతుంది. కీర్తనకి చాలాచరణాలుంటాయి. రెండుమూడు చరణాలున్నవీ కలవు. కీర్తనలోని పల్లవీ, అనుపల్లవీ చరణమూ మూడింటినీ, ఒక్కొక్కటి చూడేసే సంగతులు వేసి పాడుట మామూలు. చరణాలన్నిటికీ పాథాంగముగా సంగీతరచన ఒకలాగే వుంటుంది. అందుకే ఒక కీర్తనని స్వరయుక్తంగా రాసుకునే విద్యార్థులు ఒక చరణానికి మాత్రమే స్వరము రాసుకుంటారు. వాలుగు చరణాలున్న కీర్తనని చేనివైనా తీసుకొండి ఈ చరణాల సాహిత్యభావాలు చేసుగా వుంటాయా? (లేకపోతే వాలుగు చరణాలు కల్పించనమెందుకూ?) ఈ భావాన్ని టిక్కిరిసి సంగీతరచన ఒక్కటే! అంటే, ఒకేరీతిని వడిచే సంగీతము చూడు చేర్చేరు భావాలని ఆచేస్తుందన్నమాట. ఇది

ప్రతి కీర్తనలోనూ జరిగే సంగతి. ఇక 'రసానుకూల' 'సాహిత్యానుకూల' రచన అనగా ఏమిటి? అనుపల్ల వికీ, చరణాల చివరిభాగాలకి సంగీత మొక్కలే. ఇందుకు బాగా పనికొస్తాయి. త్యాగరాజు కీర్తనల కట్టలు పరిశీలించి చూడండి వీటికి 'భావానుకూల్యత' ఉన్నదేమో? కీర్తనయొక్క నిర్మాణంలోనే లేని దాన్ని 'గిరిపై నెలకొన్న' లోంచి ఒక పల్లూ, 'ఎందు దాగినాడో' లోంచి ఒక గడ్డిపోచా తెచ్చి కాకినాళ్లు నిర్మించి నిరూపించడము సాధ్యమా?

సంగీతజ్ఞులు చేయదగిన పని మరొకటి కూడా ఉంది. తోడిరాగములోని కీర్తనలన్నీ కూర్చి, వాటి సంగీతరచనను పరిశీలించి, సంగీతరచనా సామరస్యమున్నవోట్ల సాహిత్యరచనలను పట్టిక జయ్యండి. ఇప్పుడు చెప్పండి వీటి సామరస్యపు కలుగు. లేదా సాహిత్యరచనా సామరస్యమున్న కీర్తనల భాగాల్ని కూర్చి, వాటి సంగీత రచనలకి సామరస్య మున్నదేమో చూడండి.

ఇంతకూ చెప్పబోయేదేమిటంటే త్యాగరాజుని సాహిత్యపుటద్దాలతో కాదు చూడవలసివది. ఇంత వరకూ మన దురదృష్టమువల్ల సాహితీపరులే త్యాగరాజుని పట్టుకున్నారు. వీరి లేఖనాలు చెయ్యగలిగిన దేదో చేసినవి. చెయ్యవలసిన పనిమాత్రము జరగలేదు. శరభోజీమహారాజు, స్వాతి తిరుణాళ్ ప్రభువూ విన నువ్వొప్పురివది, గణేశభావే, గోవింద మారార్, సుందరేశ మొదలియార్, శ్రీరామమూర్తి, తిరుపతి వెంకటేశ్వరుడూ, విని సంతోషించిన పాల

సముద్ర తరంగభూషణము తెలుసునాటికి వినిపించే యత్నము జరగాలి. అదీ విరుదైన పని.

అయితే త్యాగరాజు సాహిత్యానికి ఏమీ ప్రయోజనము లేదా? అని అడుగుతారు కొందరు. లేకమి? త్యాగరాజు మహాభక్తుడు. ఎరిగిన భగవద్దూ పాలన్నిటిని భక్తితో కొలిచినవాడు. ద్వైతా ద్వైత మతాల బోధలు అనుభవమువల్ల పరిశీలించిన సాధకుడు. పరమభక్తుని ఆధ్యాత్మిక వికాసాన్ని చూపించ సెంచేవారికి కీర్తనల సాహిత్యము సాయపడవచ్చును. కాని కీర్తనారచనాకాలముల వరుస తెలియదు కనక రచయితకు ఆధ్యాత్మిక వికాసముంటే వుంటే అభిప్రాయాలనుబట్టియే కీర్తనాసాహిత్యాలను రచయితే పేర్చుకుని వేదాంతచర్చ చేయవలసివస్తుంది. త్రిలింగరజతోత్సవ సంపుటంలోని "త్యాగరాజు స్వామి ప్రకృతి" అనే వ్యాసం ఇలాటి యత్నమే. స్వంతంగా వేదాంతచర్చ చెయ్యక త్యాగరాజు మాటలనే పరమపదసోపానములాగ అనుర్భేయత్నము కూడా 'త్యాగరాజు ఆత్మవిచారం' అనే పుస్తకంలో భమిటిపాటి కామేశ్వరరావుగారు చేశారు. అయితే దీనిలో "అక్కడక్కడ త్యాగరాజు రచనలోని తియ్యందవాలు ఇమిడ్చినప్పటికీ, భాష మొత్తంమీద భమిడిపాటివారిదే." అంటూ త్యాగరాజు ఏమన్నాడో తెలుసుకోవాలంటే త్యాగరాజు కీర్తనల్ని చూసుకోవలసివస్తుంది ఒకటి, త్యాగరాజు భక్తిరసానికి వీరి హాస్యరసము చేరుతుంది రెండూ ప్రయోజనాలు. త్యాగరాజు సంగీతమూ వద్దూ, ఆయనగారి సాహిత్యమూ వద్దూ మనకి! మరేమిటి కావాలి?

“సౌందరనందము”

“సురభి”

సత్కావ్యానుశీలనము చేయునపుడు నిశితానినిత మగు బ్రహ్మబుద్ధి నుపయోగించి కావ్యహృద యములోనికి చొచ్చుకపోయి సహృదయంలో సాను భూతిని పొంది అందలి మహాపదార్థాలను సవివరంగా తెలిసికొన్నగాని— ఒక నిష్క్రృష్ట నిర్దయానికి రాగూడదు. అట్లు వచ్చుచో అది తిరక్కసహమైన విమర్శన మనిపించుకొనదు. లోకంలో ఏ విషయాన గానానానికైనా సహృదయత్వం పరమావశ్యకమైన లక్షణమగుట అనుభవ ప్రత్యక్షమైన సత్యం.

అంతియకాని విమర్శకుడు ఏవో నానుభూత అభూత అనేకాన్ని ఆలోచించుకొని కావ్యవిమర్శన మునకు సాహసించుచో వార్త్యక కాళిదాసాదులు కూడ విపరీతంగా సాక్షాత్కరిస్తారు. నిష్పాక్షిక విమ ర్శనమే విమర్శనము.

ఇటీవల శ్రావణ భారతిలో శ్రీ పొట్లపల్లి సీతా రామారావుగారు సౌందరనంద మునెడి కావ్యముపై నెఱపిన విమర్శనమే నన్నీ కృత్యమునకు ప్రేరేపించి నది. దోపైకదృక్పథాలు కానివారి విమర్శనములోని అంశములకు నా సమాధానములను, తత్కావ్య అను గత మహర్షములను యధాశక్తి సహృదయలోకమునకు సమర్పించుటయే నా యీ వ్యాసప్రయోజనము. భాద్రపద భారతిలోనే దీని నందించుటలోని పర మార్థము నే నెప్పోవు సమాధానములకు సహృదయ హృదయ భద్రపద సంపాదనాపేక్షయే.

సత్కావ్యము పాఠక్రమమునకు నిలువవలెనన్న కొన్ని హేతువులుండవలె నవ్నారు. (a) సమాస మున కర్థము కుదురుట. (b) కారకప్రక్రియ సరిగా నుండుట (c) ప్రసిద్ధ సాంకేతికమైన శబ్దము వాడుట (d) భావమునందు పూర్వాపరసందర్భముండుట.

పై నుదహరించిన నాలుగు అంశములలో పై మూటిని విమర్శకులు తఱచి చూడలేదు. మొదటి

అంశమైన సమాసమును గుఱించి అధరీకృత శబ్దమును తడవి-గుటకలు ముంగిరి. చూడవలె అంశమైన ప్రసిద్ధ సాంకేతిక శబ్ద ప్రయోగమును గుఱించి విచారణ చేయుచు సౌందరనందములోని ప్రాథమికము, విశే షకము, స్వయము అనుశబ్దములను పుచ్చించిరి.

తిరక్కసహమైన విమర్శ—అనుచు ఆధునిక విమర్శలో ఒక భాగమనిరి. ఆధునిక విమర్శలక్షణ ములు శ్రీ సీతారామారావుగారి దృష్ట్యా “కావ్యము వ్రాయునపుడు కవి ఎట్లున్నాడు? క్రమముగా ఆతడు పరిణతిచెందినట్లు కావ్యమునందెట్లు కాన్పించుచున్నది” అనునది. ముఖ్యముగా తాదృగృపై వారిలో లేదు, వారు చేసినది తిరక్కసహమైన విమ ర్శన మనిపించుకొనదు.

“పూర్వపు ప్రబంధములు వస్తు నిర్దేశముగా ప్రారంభింపబడలేదు. ఆశీర్వమస్క్రియాదులలో నేదేని ఒకటి యుండితిరును. సంస్కృత కావ్యము లెక్కువభాగము వస్తునిర్దేశముగా ప్రారంభింపబడి నవి” సంస్కృతాలంకారికుల రససిద్ధాంతము, తద్వంగలక్షణము, సంస్కృత వైయాకరణుల వ్యాకరణపద్ధతి స్వీకరించి విమర్శనము నెఱపుచున్న వారికి—“ఆశీర్వ మస్క్రియావస్తు నిర్దేశోవాపి తన్మృఖమ్” అని చెప్పిన ఆలంకారిక నూత్రిప్రకార ముగ వస్తునిర్దేశముగూడ కావ్యముఖమున నుంపదగు నని విల నో గుచింపలేదు.

అదియునుగాక సౌందరనందములోని కృత్యవ తారక సమస్క్రియారూపముగ నే ప్రారంభింపబడి నది. కధారంభమున మాత్రము వస్తునిర్దేశము కలదు. పూర్వాంధ్రప్రబంధములలో గూడనట్లుండుట ప్రసి ద్ధము. మనుచరిత్రము శ్రీమద్రామాయనామక.....అని ఆశీర్వాదరూపమున ప్రారంభింపబడి కధారంభము మాత్రము వస్తునిర్దేశరూపంలో నిచ్చునమయినది.

“వరణాద్వీపవలీ తటాంచలమునకొ.....మహి కంఠ
హార తరళిన్మాన్వినివృణం బించుచున్”

“కావ్యములో ప్రభుమందలయంతయు బుద్ధుని
ప్రవేశప్రబోధములు వర్ణింపబడినది. ఇది కథా
దృష్టితో నిర్మింపబడినదికాని రసదృష్టిచే నాకృష్ట
మైనదికాదు. ఆ బుద్ధుని ప్రవేశప్రబోధములు రసమున
కేహత్రము దోహదముచేయును”

ఇందు శాంతమంగిరసమునకుచే శాంతరసా
ద్వీపకములగు బుద్ధుని ప్రవేశప్రబోధములు కేవలకథా
దృష్టిచే గాక రసదృష్టిచే కూడ పరమావశ్యకములు.
ప్రతిభావంతుడైన కవి చేయుపద్ధతియే యిట్టిది.

“కావ్యమంతయు సుమారుముగ నున్నది. కవి
పలుకుబడి చాలినంతగ లేదు. ఎంతసేపటికి జిలుగుపని”
ఇవల ఉపయోగింప బడిన “పలుకుబడి,” “జిలుగు
పని” అను పదములు కేవల శబ్దవ్యాఖ్యానాంతో నాడి
నవేకాని రమణీయార్థ స్ఫూర్తములు కావు.

“పంచ సంధుల నుచిత్తితిలో హర్షుటకు కవి
శక్తిసంతయు వెచ్చింపవలయును.” ముఖప్రతి ముఖ
గర్భ అవమర్క...ఇత్యాది” పంచసంధి ప్రతిపాద
నము దృశ్య కావ్యములలోవలె శ్రవ్యకావ్యములలో
నంతగా పాటించ నక్కరలేదేమో! లేక వారు ఒక
వేళ సామాన్య కావ్యదృష్టితో వ్రాసిరో!

“కావ్యములో నాయికా నాయకులు సుందరీ
నందులు. వీరిద్దరి శృంగార చేష్ట లుదాత్తముగ లేవు.
దీని కుదాహరణముగ బుద్ధుడు మధ్యాహ్న భిక్షార్థియై
వచ్చినపుడు నాయికానాయకులు శృంగారములో
మునిగి లేలుచున్నట్లు వర్ణింపబడి యున్నది. ఇది
దోషము. పట్టపగలు నాయికా నాయకులకు శృంగార
ము నిషేధము” అని చెప్పిరి.

ఇటు శృంగారమున విమర్శకుల దృష్టిలో పాశ
వకేరి కాబోలు. కాని సుందరీనందులు కేవల బహిః
సౌందర్యా కృష్యమాణ నిష్ఠామ ప్రేమారాధకులు. ఈ
పరమార్థము సుందరీనందుల ప్రతి మాటలోనూ ధ్వని
తమై, అనునూత్తమై కావ్యమంతటను ప్రసన్నముగ
నున్నది.

“ఇది కథాదృష్టితో చెప్ప మాటకాని రసదృ
ష్టితో చెప్ప మాటకాదు” అనిరి. కావ్యప్రధాన రస
మైన శాంతమును పరిపుష్టము చేయుటకు తద్విరోధరస

మును లేటతెల్లముగను, పుష్కలముగను వర్ణించుట
చాల అవశ్యకము. ఇటు శృంగారరసము పరిపుష్టమై
నవేకాని అంగిరసమున శాంతము స్వచ్ఛముగ చెల్వ
రదు. విరుద్ధరస సమ్మేళనమే—అదియును—హృద
యంగమ సమ్మేళనమే కవి ప్రతిభను చాటి చెప్ప
ధంకా చెప్పు. రసపోషణ చక్రవర్తిత్వానికి ఈ సన్ని
వేశము పట్టుకొమ్మ. లోకమును చీల్చుక పోగల్గిన
వ్యుత్పత్తి సముద్దీపిత ప్రతిభావంతుడైన కవి కాని,
యిట్టి కార్యమునకు గాలానడు. సాహిత్యరసపోషణ
చక్రవర్తియైన నాచనసోమును ఉత్తర హరివంశములో
ఘంటాకర్ణుని వృత్తాంతములో యీ చమత్కారమును
చేసినాడు. విమర్శకు లెక్కడో ప్రయోగించిన
“గారడీవిద్య” అన్నది అటు అప్తాన ప్రయుక్తము
కాని ఇటు ప్రయుక్తముగదో సార్థకముగను. మను
చరిత్రమందలి వరాధానీ ప్రవరుల ఘట్టము చదివిన
యీ విషయం బోధపడగలదు.

“శృంగార ముత్తమప్రకృతి శృంగారము
కాదని నా నాదము” అన్నారు. ఇది కేవలము
విశ్లేషకవాదముగా కన్పించుచున్నది. దోషనిరూప
జైక దృష్టితో విమర్శన మారంభించిన ఏ కావ్యమును
ఆగదు. మహాకవులని లోకప్రతీతి నందిన కాలిదాస,
నన్నెచోడులు కుమారసంభవములో దివ్యులగు
పార్వతీ పర మేశ్వరులకు గజమైధునమువలన కామో
ద్రేకమును గల్పించి తాద్రూప్యమును పొందించాడు.
ఇయ్యది యుత్తమప్రకృతి శృంగారముగ నేమో!
“ఉపనాయక సంస్థాయాం, మునిగురుపత్ని.....
తిర్యక్తు...శృంగారే ఆనాచిత్త్యం.” అని. పూర్వా
చార్యులు ప్రవచించియున్నారు శృంగార రసా
భాసమును గుఱించి. అయినను యీ ఘట్టములను
పరమరసవర్ణింపములుగా విజ్ఞులు గ్రహించారు. దాని
కొకటి సమాధానం.

అనాచిత్యాదృశే నాన్యత్ రసభంగస్య కారణం
ప్రసిద్ధాచిత్త్యభంగస్తు రసస్యోపనిషత్పరా.”

ఎంతవరకు అనాచిత్త్యమువలన రసపుష్టి సంపా
దించబడునో అంతవరకు దానిని పరిహరింపరా
దన్నారు.

“యావత్తాతు అనాచిత్యేన రసస్య
పుష్టిః తావత్ స వార్యతే.”

అందువలన యీ ఘట్టమునందలి రసపోషణ చాతుర్యమువలన కవి సిద్ధహస్తత అభివ్యంజిత మవుతోంది. ఈ విషయంలో శ్రీవారి పురోభాగిత్వము గుర్వతికాయగా ప్రసన్నమగుచున్నది. అయ్యది విమర్శక లక్షణము కాదని వారే ఉద్ఘాటించారు.

"నందుడు బుద్ధునిదగ్గరకు వెళ్లి తిరిగిరాడు. నుండరి యప్పడు విచారించినది.

"హరిమి తోబుట్టునల విస్మరించి యా నెయ్యింబు నీవిద నలుపుకొంటి."

ఇది అధమనాయక కుచితముగ నున్నది. రాజాపుత్రిక కుచితముగ లేదు." అని అన్నాడు.

వీరికి విహారంలో ఉండే అవస్థా విశేషాలు అవగతంకావట్లు స్పష్టమగుచున్నది. తోబుట్టువుల పట్లగల సౌదర్యదార్యంకూడ విడిచి వాస్తవం తో నందునిలో స్థాపించుకొన్నది. ఇది విరహవేదనలో ఉపాలంభనము.

'అద్వవర్షాభివేత్కన్యా పుత్రవత్ పాలితమయా దాస్యమితవపుత్రస్య దత్తాప్నీ హేనపాల్యతాం' అన్న సూక్తి మహాధ్వము ఇందులో వ్యజ్యమాన మగుచున్నది.

శృంగార చేహవర్ణనములో ప్రణయకోపము నొకదానిని తెచ్చిపెట్టివారు. అది కృతకముగా తెచ్చిపెట్టినట్లున్నది తప్ప సహజముగలేదు. పూర్వ ప్రబంధములలో నాయకునిచే గోత్రస్థలనాదికము చేయించుట కలదు. దానికి నాయక కుపితయగుట కలదు."

ఇటవారువాడిన ప్రణయకోప శక్తిమే సమాధాన మొసంగుచున్నది. వారు చెప్పిన గోత్రస్థలనాదికము చేయించినచో అయ్యది ఈర్ష్యాకోప మనబడును. ప్రమాణము మనవి చేయుచున్నాను.

"మానః ద్వివిధః ఈర్ష్యామానః ప్రణయమానః

ఇతి ప్రణయమానః

ద్వయోః ప్రణయమానః స్వాత్ ప్రహేదేసుమహర్షి

సిప్రేష్టుః

కుటిలగామిత్యాత్ కోపాయః కారణంబినాః"

ఈర్ష్యామానః ఉత్స్విష్టాయిత భోగాంక గోత్రస్థల సంభవము ఆశ్రయమున్నది. కావున ఇట ప్రణయకోపము అని చెప్పినది సరిగానే ఉన్నది.

"ఈకావ్యములో తాద్రమతముయొక్క వాతావరణము కాన్పించదు" కావ్యములో నున్నదే తాద్రమత వాతావరణము. అది సార్వత్రికముగ నున్నది. ఒక నుండరి నందుల ప్రణయఘట్టములో తక్కి తక్కినవట్టుల నెల్లననుసార్యమై పూవులలో దారమువలె పరువులెత్తుచున్నది. ఉదాహరణము లాసగ బూనినచో నిదియును మరొక కావ్యమగును. వ్యాస విస్తర భీతిచే విడచుచున్నాను.

"ఈగ్రంథమునిండా హిందూమతముయొక్క ఛాయలు ఎక్కినవగ కాన్పించుచున్నది"

"స్మరదుర్మదునెట్టి సపరివారంబుగ పసువించిన యజ్ఞవాటికోలే"

ఇది హిందూమత సిద్ధాంతచ్ఛాయగా బాహిరంగా విమర్శకుల దృష్టికి కన్పించినా ఇందులో తదతీతమై, తద్విన్నమై, పరమ రమణీయమై తాద్ర సిద్ధాంత స్థితికరణము వెల్లడుతోంది. కామక్రోధ లోభమదమాత్సర్యములతో తారాదుతున్న జగత్తును కామప్రకృతినుండి నివ రింపజేస్తూ నిష్కామప్రేమ సిద్ధాంతాన్ని స్థాపిస్తున్న బుద్ధుని గురించిన వాక్యమిది. అంతతప్ప యాజ్ఞిక వాతావరణానికి ప్రసక్తిలేదు. నందుని పరిచిత హృదయ విఘట్టానికి బుద్ధుడు తొచ్చుకపోయి స్వీయసిద్ధాంతాన్ని స్థాపిస్తున్నాడు. అందువలన తాద్రచ్ఛాయలే సుఖాసితాలచ్చట. హిందూమత సిద్ధాంత ప్రసిద్ధభాగాన్ని తీసికొని, దానిని ఖండించుచు బుద్ధునిప్రేమ సిద్ధాంతాన్ని నెలకొల్పుచున్నారు. కవులిచ్చట!

"బుద్ధుని యుపదేశములలో తాద్రమతములేదు"

బుద్ధుని జిహ్వసింహాసనానీనమై భాసించే ప్రతివాక్కు తాద్రసిద్ధాంతవ్యంజకమై, రమణీయార్థపరివృత్తమై కాంతా సమ్మితత్వంతో కలకలలాడుతోంది. అంతకంటే శూటగా చెప్పితే కావ్యము కావ్యగర్భాన్ని విడచి కాస్త్రమయి ఊరకుంటుంది.

"నందునకు బలవంతముగా సవ్యాస మిప్పించుటయే తప్ప - తాద్రమత విరుద్ధము" దీనికి సమాధానము కొంత ఈవరలో ఇచ్చిఉంటిని. కామాది అరిష్టద్వర్గ తాధిలిమైన జీవలోకాన్ని ఉద్ధరించడమే బుద్ధుని ఆశయం. ఎయ్యది జీవికి కావ్యతానందదమై

అయ్యది ఘటింపజేయుటయే జాద్ధవర్థము. అదియే జీవకారణ్య సిద్ధాంతము. తత్త్వాచకంగా కామోద్ధీపితుడై కాలప్రవాహములో కొట్టుకవనుచున్న నందుని ఉద్ధరించుటకై చేసిన కృషి - అది బలవంతమయ్యెను పథ్యమే.

“ప్రేమ సిద్ధాంతము — ఈ ప్రేమసిద్ధాంత మాయన కంటకటకూడదు” అనిరి. బుద్ధవంతుల సిద్ధాంతము విహ్నిమప్రేమారాధనము. ఇయ్యది అభంగమై కావ్యములో నెల్లెడల ప్రసరించుచున్నది. ఈ సిద్ధాంతమును పరమరమ్యముగ కవులు పోషించిరి. సహృదయంతో పరికిలిస్తే పూర్వాపరవైరుధ్య మేమీ కానరాదు.

“రస విరోధిజ్ఞానము. ఈ కావ్యమందిరి ప్రధాన రసము కాంతిము. అంగిరసము ఇతివృత్తియనం దంతటను ఆనుసంధియై వ్యాసించియుండవలయును. ఈ కావ్యమునందది లేదు”

కాంతరసము కావ్యమంతటను అనుమూలమై యున్నది. రెండవ సర్గలో సుందరీవంతుల ప్రణయ వర్ణనము చేస్తూ అంగరసమైన కృంగారమును తలమున్నగుగా సృష్టించారు. విరోధిరసాన్ని అంత పుష్కలంగా పోషిస్తేనే తప్ప అంగిరసం పరిపుష్టం కానేరదు. విరుద్ధరస సంపుటికరణమే సిద్ధహస్తుడు చేసే పని. ఎవరో ప్రాథకవులు తప్ప ఇట్టి చమత్కారము నిర్వహించి కృతకృత్యులు జాలరు. ఎటుకకతో చేసిన పనియే యిది. ఇది నిజంగా ఇంద్రజాల విద్య.

“ఈ కవులు వాడిన యలంకారములు వట్టి యలంకారములు.” దీని కుదాహరణంగా “సంసరణ మహాద్రి మగ్నమున మానవకోటిపయి” కృపార్జునులో”

ప్రథమ సర్గలో బుద్ధుని చరిత్ర సంగ్రహంగా వివరించిరి. ప్రథమసర్గలో మొదటి పద్యంలో బుద్ధుని జననము, రెండవ పద్యంలో ఆభిషిక్తిమణము తపోవన ప్రవేశము, జ్ఞానావహోధము వర్ణించిరి. మూడవ పద్యంలో పరమసత్యాన్ని ఆరయ లోక భవాల్లిదానవ్యూహమై పాటులుపడుచున్న లోకాన్ని చూచి అతనికి గల్గిన మనఃపరితాపాన్ని వర్ణించారు.

వాలన పద్యంలో అందులకతడు చేసిన ప్రచారాన్ని వర్ణించారు.

మూడవ పద్యంలో మానవలోకం పడే పాటను చూచి తాను కుందుచు సకరుణంగా సానుభూతిని ప్రకటిస్తున్నాడు, అని చెప్పటలో పర్యవసితమగు “సంసరణ మహాద్రి.....” అను పద్యపాదమున జన్మమును సముద్రంతో సరిపోల్చారు.

ఆ పోలికవలన భవాగాధర్వం వ్యంజిత మవుతోంది. ఆ ఆగాధములగు దుఃఖములను తెలిసి కొనుటకు చొచ్చుకపోగల్గినది నిమ్మగ తక్కు ఇంకొకటి కాదు. సముద్రంలో యుద్ధిప్ర శ్శించినవాడే సామరస్యం కలుగు. కాని పూజ్యపాదులు చెప్పినట్లు లేవనెత్తు సాధనములతో పోల్చిన ప్రయోజనము లేదు. అయ్యది తరువాతి పద్యమున నిర్వహింపబడు విషయము. అందుచే నిట యీ అలంకారము సర్వాంగసుందరిమై నైకార్థస్పృరకమై, కవి ప్రతిభా సముల్లసనమాచకమై భాసించుచున్నది. ఈ కీర్తి మహా కవి నిత్యము.

“భవనిదాళు సంతాపముల్ పరిహరించు సత్యకాంతి దయాది నిర్ణయలు పాడెను నీ విహార మహాహార్య మెక్కియిటుల కంట నీర్యెట్టదగునె నీవంటివాడు.”

కంట నీర్యెట్టలదనుటలో ఏమి అటంకమును వారించుచున్నాడు?

జన్మయనెడి వేసవి వడదెబ్బలనుండి, ఆ కొండ యందు స్రవించు సత్యకాంతి దయాది వాహినీసీకము స్వాప్యార్థాన్ని పొందిస్తుంది. అని కవి చెప్పచున్నాడు. ఇది లోకసామాన్యమైన విషయము.

నట్ట నడివేసవిలో ప్రయాణం చేస్తుంటాము. ఆ ఉష్ణతవలన మనలో దాహ ముద్భూతిమై కన్నులు చీకట్లు క్రమ్ముట, లేదా తైరులు క్రమ్ముట, చెమర్చుట జరుగును. పదార్థజ్ఞానము కూడా నేత్రేంద్రియం కోల్పోతుంది. వెంటనే ఏ మహాత్మునియైనా చల్లని జలా లందిస్తే ప్రాణం బయటికి వచ్చినట్లు సంతోషిస్తాము. అందువలన కంటనీర్యెట్ట వలదని చెప్పచున్నాడు. ఇట్టి సామాన్యవిషయం తెలియకపోవటం శోచనీయం.

“కావులు కట్టియున్ తరుణ కంటుహితుం బురడించువాని” ... “అవలిమోము యున్నవాని”

అనుటతోడనే అందరి స్వారస్యము చెడి యూర కున్నది" ఇది విమర్శకాభిప్రాయము.

స్వారస్య మేమాత్రమును చెడలేదు. కావున కట్టుకొనియుండుటచే బాలనాత్యప్రభాభాసమానుడై ఉన్నాడు. సమాసన్న మరణయైన ఉవిద వేదన చూడలేక కరుణామయుడైన ఆతడు ఆవలిమోమై యుండెను. శివపడేచేదన చూడలేక అట్లు పొస రెన్ను. ఆతని శవకాయస్థి సిద్ధాంతాన్ని పుష్టి మంతం చేస్తోంది సన్నివేశం. బాలభానుడుకూడ పశ్చిమాభిముఖుడై ప్రయాణం చేస్తున్నాడు. నందు డెన్నువో శివపూర్వ దను భావ్యస్థితి నూహిస్తున్నాడా అన్నట్లు ఆవలిమోమై ఉన్నాడు.

ఉభాత్రిభావ గంభీరంగా ఉంది సన్నివేశం.

"బోనునబడ్డ భద్రగజపోతము పోలిక...ఈ ఉపమలో లోకస్వభావము లేదు"

ఇట బోనునబడగా స్వేచ్ఛాసంచార నిరోధకము అని అర్థము. దీనిని లోకములో వ్యాప్తు సింహముల కుపయోగించు సాధనముగా వాడుచున్నారు. అట్లుప యోగించక భద్రగజ పోతమున కుపయోగించుటలో ప్రాధిమ్యకలదు. విశిష్టవాచక శబ్దములుకూడ కొన్ని చోట్ల విశేషకార్యము విధించి సామాన్యార్థమున ప్రయో గింపబడుట ప్రసిద్ధము. ఆలు అనుభూతార్థమునాచక శబ్ద మును (స్త్రీ) పరముగా వాడుచున్నాము. ముద్దరాలు ...మొ. పశుపక్ష్యదులకు కామము ఋతుబద్ధమై ప్రవర్తించును. ఆ సమయముననే రక్క అన్యసమ యములలో వ్యభిచరింపవు. అట్టి ఊహలకే తాచియవు. ఆ సమయమున మాత్రము కామ తృప్తి ప్రగాఢమై, మహా దీప్తమై ప్రవ్యర్తిల్లును. కట్టుత్రాళ్ళను, గొలు గులను, కూడ—రేడిచ్చా పూర్తికై త్రెంచుక పారి పోవు పశువులను మనము చూచుచునే యుండుము. దీనిని ఎదపోవుట అందురు. ఆ కామేచ్ఛయైనను గజములందు ద్విగుణీకృతమై ప్రవర్తిల్లును. ఆ గజపో తముతో నందుని పోల్పుట లోకోత్తరముగనున్నది. సామాన్యుడా ఉపమను ప్రయోగింపజాలడు. పోగా "బోనునబడ్డ... అనుచోకదా సందేహము. అయ్యది కొంతవరకు పై చెప్పిన హేతువులవలన పరిహృతమగును. వినుగుల పట్టుకొనునపుడు పెద్ద పెద్ద గోతులు త్రవ్వి—వానిని వెదురుతిడకలతోన అచ్చాదించి, వైనమున్నచర్లి కృత్రిమగ్రాసము మొలి

పించి లేచా నెదజల్లి వాని నా కర్షించును. అగ్రాసా శేతుతోవచ్చి వినుగులు గోతిలోపడును. దీనిని చూటొట్టుట అందురు. ఇది యైనను స్వేచ్ఛాసంచార నిరోధకమే. బోనునబడుట అనగా అర్థమిది. వినుగును యథాతథముగా పట్టుకొనుట బ్రహ్మాతరముకాదు. నందుని స్థితిని బోనునబడ్డ భద్రగజ పోతముతో పోల్పుట పరమ రమణీయముగ జౌచితీ పుష్టముగ నున్నది.

"కలయినదైన పన్ను కలచిక్కి బయటికి నుటే పాజవలందు నుడుతపోలే" ఇం దుపమాలంకార జౌచిత్యము లేదు."

వానివాని మహర్షముల పరయజాలక "అదిరప్ప —ఇందులో జౌచిత్యములేదు" అనుట సాహసము. నందుడ వ్యవస్థితి చిత్రంలో ప్రయాసక్రమైన భావ మొకవైపునుండి పోదగాజ్జా పరిపాలనాధర్మం మరొక పార్శ్వంనుండి వెనవైచి వాని వాని సత్త్వై న సారంగా లాగుచుండ బాధపడుచుండును. ఆతని అప్పటి స్థితిని వర్ణిస్తాడు కవి. కలలో చిక్కుక బయ టికి పోజాచే ఉడుతలా ఉన్నాడని కవులు ప్రవచించారు. ఉడుత బహువచనల స్వభావమైన జంతువు. ఒకచోకాలూది నిమగ్నమైన నిలవదు. అస్థిరస్థితిని వేద నార్థమై ఆ ఉపమనుగ్రహించారు తక్కువాయకు నకు హీనత్వాలోపకార్థమై కాను. అట్లగుచోకిం కబింద్ర ఘటాపంచానములు ప్రయోగించిన "చాలదే నేటకైఒకజాగిలంబు" అన్న గంభీరవచనము, త చ్చర్యాసంపత్తి సంఘాతా లభుతాయి. ఇది కవి ప్రాధిమ్యము తెలుపు నలంకారములలో నొకటి.

"ఈ కావ్యమంతయు సౌమమార్గమును గుణ ముచే నిండిపోయినది. కావ్యములో ప్రసాద గుణ మున్ననే రమ్యమని ఆలంకారికుల ఊహ"

ప్రసాదగుణము రమ్యము శరత్వరస పర్యవసాయి అని ఆలంకారికు లెల్లరు సంగీకరించిన విషయమే. సౌమమార్గము కావ్యస్వాదుతా సంపాదక గుణమని కొంతమంది ఆలంకారికు లంగీకరించిరి. సౌమ మార్గము అనగా క్రమః కటుక్యము లేని శబ్దరచన అనియు, ప్రసాదగుణమున్న పక్షికోత్తర క్షణముననే తదర్థము నవ్యోద్ఘాత సవనీతంలా మెత్తిగా సద్యః ప్రసన్నతా గుణము కలిగిఉంటుందని 'సుష్కేంద్ర.

నుగ్నిరివ’ అని ఉదాహరణముచేస్తూ యావించారు ఆలంకారికు లెల్లరును. సాందరనందంలో ఎక్కువ భాగము ప్రసాదగుణ భూయిష్ఠమై యున్నదనుట సత్యమారము కాదు. ప్లాటీపుటాక వ్యాఖ్యమున ఒకటి రెండు పద్యములు చిదివిన చాలును. ఎంతగా ప్రసాదగుణాన్ని చిమ్ముచున్నాయో తమరే పరిశీలించురు.

“ఎలదేటి రెక్కకుదదై

బొలసిన కనుగందు మల్లె మొగ్గకు దులయై

తొలినంజ నూర్చి రుచులన్

కలకలమని నవ్వు వలపు గాదనదగునే”

“వసి వాభ్యాదదు, ఒకప్పుడు

కనుగందదు మేల్మించాయె తగ్గదు తావుల్

కొనరు మరందము చిలుకును

విసువక ఎదదాల్తు నట్టి ప్రేమనుమమ్మకా.”

“పాచ్చె మెఱుగని భావముల్ పొందిపొసగి

వలపు నెత్తావులిగెడి భాగ్యముల్పుమగునె గురుదేవ!

ఆ భాగ్య మెవరిది?

మనసు లేకీభావము నందిన ఏ యిరువురి మధ్య నున్న ప్రేమయైనను యీతని కల్పము కాదు. కేవల దంపతీగతమైన చుచ్చి కామము వీర దాశించుట లేదు. నిష్కామ ప్రేమసిద్ధాంతమును విరూపించుచు నుపన్యసించు పట్టులో ‘దంపతుల భాగ్యమునవద్దా?’ అని ప్రశ్నించుట విరుద్ధంగాను విరసంగాను ఉన్నది.

‘బాద్ధ ధర్మమే కరణముటంచు

భిక్షుకుడు బౌద్ధపురస్థలి నిల్యగాంచి’...

“ఒక భిక్షుకుడు నిల్యగాంచి అవి యుండ వలయును.”

A man అంటే ఒక మనుష్యుడు అను సర్వము చెప్ప వ్యాకరణజ్ఞానములేవీవాడు ఒక భిక్షుకుడు అనవలెను. అదట ‘దుగ్’ వికల్పవ్యాకృతికము.

“పుష్పబాణాగ మాధ్యేత్విప్రాథమి కుండవై—

ప్రథముడవై యవవలెను.”

పుష్పబాణస్య ఆగమః పుష్పబాణా

గమః పుష్పబాణాగమస్య అధ్యేతారః

పుష్పబాణా గమాధ్యేతారః

ప్రథమేథవః ప్రాథమికః

అధ్యేత్వాణాం ప్రాథమికః

అని ఇవట సంస్కృత సమాసములో ప్రాధమికశబ్దము ఏల దుష్టమో అనువ్యాసు. పాగవునకైన సంస్కృతిజ్ఞానమున్నచో విది యధార్థ మనిపించును.

“ఎలదేటి రెక్కకుదదై.....

.....కలకలమని నవ్వువలపు గాదననగునే

ఈ పద్యమువలన వలపులక్షణమెట్లు తెలిసినది?

వసివాభ్యాదదు.....ఎదదాల్తు

నట్టి ప్రేమనుమమ్మకా”

ఈ భావము రెంత పరస్పర భిన్నములంగ నున్నవో చూడుడు. పై పద్యములో వలపు కనుగందును. రెండవపద్యములో ప్రేమ కనుగందదట. కవులభావములో ప్రేమవలపులు విభిన్నములేమో”

వలపు—ప్రేమ భిన్నార్థకములే. వలపనగా కోర్కె, ప్రేమ అనగా స్నేహము. అనిర్వచనీయాత్మానుబంధము. ప్రేమ సాక్షాత్కారానికి ప్రథమ దశవలపు. వలపు గాఢమై, అస్థానా ప్రయుక్తమై, పటిష్ఠమై సుప్రతిష్ఠితమైనప్పుడే అది ప్రేమగా ప్రసన్నమగును.

ఆవలపు లలితాకృతి కలది. ఏమాత్రము నావృత్తి, తాకునహింసపడు. ధైర్యురపాద నిక్షేపా సహమిశ్రీ త్పుష్పస్యభావము కందివలపు. ఆయ్యది ప్రేమగా పరిణమించిన కనుగందదు. చాటుతగ్గదు, చిదానందగుల్యమై, ప్రవన్యగునై హృదయానంద సంధాయకమగును. వాని యవస్థావ్యత్యాసజ్ఞానము మహాకవికిగాని ఇద మిథ్యముగా తెలియదు. లోకములో గృహస్థుడు కొవచ్చును. పదిమంది అందాల బరితెలతో పొందందవచ్చును. కామకలా బౌధకములగు గ్రంథములను చిత్రములు చదువవచ్చును, చూడవచ్చును కాని ఆప్రేమ యందలి దళ విశేషాలరయుటకష్టం.

“ధర్మచక్రమును కేల ద్రిప్వయ...ధర్మ చక్రమును ద్రిప్వట విమి? ఇది ఏమేర గారడీ విద్యయో?”

ఈ మాటను రసవిరోధజ్ఞాన విషయములో ప్రయోగించియున్న రమణీయులుగ నుండెడిది మనవి దీసియున్నాను. ఇటుమాత్ర మస్థాన ప్రయుక్తము. అల్పజ్ఞానసూచకము. ధర్మచక్రము అనుచోట ఉపమితసమాసము చెప్పినచో చక్రమువంటి ధర్మము అని ధర్మమునకు ప్రాధాన్యము వచ్చును

అప్పుడు వారి యాత్మేపణ సురిపనును. కాని యాపక సమాసము చెప్పకొన్నచో భర్తను వెడి చక్రము అని భర్తయునందు చక్రత్వోపము చేసి చక్రమునందలి పరిభ్రమణ క్రియావ్యయిత్యము సర్వమునకు ఘటించ నగును. ఇట్లగుచో కేలద్రవ్యబుగో గారడీ ఏమున్నది?

“అతిపాతే శుక్లతాత్మయైవ మాయాశ్చిది కడు పార గన్న బంగారు లిండి—ఈ ధోరణి సాగనుగా లేదు.”

ఇది పరమబ్రాహ్మయైన సలుకుబడి. అచ్చపు తెలుగుదనాన్ని స్రుద్దుకొన్నది. శ్రీ సీతారామాచారపు గారు పల్లీజన సంప్రదాయ సాధాగ్యాన్ని, పరస్పర బంధుత్వానందపల్లస్థిని పరిశీలించకుండా వ్రాసిన వ్రాతయిది. తత్సంఘంలో బుద్ధుడొకడై చెల్వారుడు, రచితీకుడై వెనుకొంటినుండి విడివడి సత్యసూర్త గవేషణా సక్తుడై మహాజ్ఞానియై వెలుగొందుమా చిరకాలానికి పాశ్చాత్యులించిన తేజోమూర్తి. అట్టి తేజః పుంజాన్ని చూచి జనం ఏర్చుట లోక స్వభావ విరుద్ధం. “ఇతిదా వాతిండి! మనమాయువు కన్న బంగారునాయన—ఇతిపాతే మనల్ని పాపపు రాసులనుండి ఉద్ధరించే దేవుడు—” అని భావించుట పరమ సమాజంగాఉంది. “ధృవం వపుః కాంచన పద్మవిర్మితం” అన్న కాలివాసుని వాక్యం స్మరణకు వస్తోంది. బంగరులోనున్న మేల్మీచాయ, మెల్ల దనం ఆయన తినుద్రవ్యిలో భాసిస్తున్నాయి. ఇప్పు టికి మా ఊరునిలితే—నా మూర్త మామూణించి-ముద్దాడి చేతిచ్రేళ్ళ చిటికెలతో వన్నాదరించే ముపిలమ్మ లున్నారు. లోకచక్షువైనవానికిగాని యిందలి పరమార్థము గోచరంకాదు.

“నడలని కాగిలింతలకు చందనదర్పణు పేలు తెత్తగా” “ఎట్లు సంభవముని నాప్రశ్ని.”

లావణ్య రాసులయిన విలాసవతులు ప్రసముల యందు, చెక్కినలయందు చందన దర్పా సాధా గ్యాన్ని అలంకరింపచేసికొనడం కేవల కాన్య గతిమే కాకుండా లోకసామాన్యంకూడా. అలాగే నుందరి ప్రవాంతరసీమలో చందనదర్పణె అప్పు కొన్నది. తల్పియి పరిరంధ నిర్భరానంది ఫలితంగా తినుద్రవ్యికి అతిఘోరవ్యయ అలంకరించుకొన్న చందనం బీటలు వాటింది. ప్రయదర్శనము తిత్సం

భాద్రము, సంభాషణాచితీపుల్ల నునప్పద్య కోధ—కారణముగా సార్వత్రిక భావోదయమై ఘర్మాంబుకణ వింజనము, కోమాంచము మొదలగు కార్యము లావిర్భవిస్తవి. ఆ సమయంలో గాథాశ్లేష ఫలితంగా చందనం తిడి యాటి అక్కడిక్కడి బీటలు వాటింది. ఇందులో దోషమేమో కాన రాకున్నది.

“నిశ్చేషద్యుతిచందనం ప్రవతటం నిర్మృష్ట రాగోపరః— వాటిం స్నాదుమితోగతాసి వపున ప్రస్థాన మాప్యాలింకం”

అన్న శ్లోకము, దానిపై నాలంకారికులు నెరసిన విమర్శనము వివరముగా తెలిసికొన్న నీ సంది యము తీరునను కొందును.

“కవి మనః పంకజా సవ పిక్తమై రసాగ్రమున నాడెడి పవార్థములనంగ, అనంది పరిపుల్ల మానంద్ర దహరతా రాధ్యుండాదుజీ వాత్సలనగ- ఇది శాస్త్ర దృష్ట్యా నిలువవు.”

ఇది నుందరినందుల సౌందర్య సౌఖ్య రసామృ తానుభవము గుఱించి వర్ణించిన పద్ధతి.

పదము అర్థము కవిమనః పంకజములో నుండు కారయిత్రి భావయిత్రి శిస్తులను నాసవనుతో సమ్మే శనము చెయబడిననాడే అవి రసపుతాదై జన్మాసింహ సనాసీవలపుతాయి.

ఇట జీవాత్మ పరమాత్మలకు భేద మంగీకరిం చిననాడు శాస్త్రదృష్ట్యా ఇది తప్పుక నిల్చును. అట్టి అంగీకారాన్ని స్థాపించే మతిములు దైవికశిష్టాదైవి తములు.

“నామానుక్కులక్ త్రావుడుకానీ నవ్యామృత విశ్లేషములను.—ఈ ప్రయోగమపూర్వము”

శ్రీవారి నిందియే ముతి పర్యవసాయి యయినది. “రచియించుకొనియే చెలియ నునుచెక్కి లందు విశేషకమ్మ. ఇట విశేషకము అనగా నొసటి బొట్టు. నుందరి దానిని చెక్కులపై విల అలంకరించు కొన్నది?”

ఇట విశేషక శబ్దమునకు నొసటిబొట్టు అను అర్థమేకాక మకరికాపత్రము అను అర్థము కూడ

కలదు. అట్టి ప్రతిరచన కపోలములందు, ప్రవములందు పూర్వకావ్య ప్రసిద్ధిమే. అదియునుగాక Apte Dictionary- A Parting line of the Painting on the face-అని వ్రాయును ఉదాహరణంగా

“స్వేచ్ఛోర్ము. కింపురుషాంగనానా చక్రేపదం ప్రతివిశేషకేమ” నిచ్చిరి. సౌందర్య సందర్శనలు ఈ విశేషకశబ్దమును పెక్కుచోట్ల మకరికాపత్ర అర్థము వందుపరచుకొనింది.

‘ఎడవినిధర్మ మార్గమెట్లులే నొక మందకుగేయ వీయుపదమునకు బాగుము ప్రయోగించుటయని అర్థము, ఇక్కడచేయు అని ఉండవలయును.”

కవకపు సింహాసనమున కునకము గూర్చుండెట్టి కుధిలగ్నమునం దొనరగ బట్టుకట్టిన...
.....వివరా నుమతి.

దొనరగ అనేశబ్దమును గ్రహించి దానిపై కుస్తీ చేసినట్లుగా నున్నదీ విమర్శ. అడుగేయు అనే జాతీయాన్ని యధాతథంగా గ్రహించారు. దాన్నట్లు ప్రయోగించుటలోనే సాగనున్నది. ‘నాలుగు అడుగులేదా’ అనే లోకవ్యవహారాన్ని మనం వింటూనే ఉంటాము. వారి లోకజ్ఞులకు తార్కాణంగా తీసికొని సంతోషింపవలసినదే కాని కాలిక చర్చ నెలవకూడదు.

“జాతిక బడె దేమిటి కన్న దైవ్యభావము గదురక- జాతి, దైవ్యము భిన్నార్థకములు కావలెను.”

జాతియన మనః భేదము. లేక విచారము. దైవ్య మన భయభారములేక దరిద్రభావము. అని అర్థము. “విలసయా విచారింతు పుధియభావముట్టి పకు నట్లుగా” అని బుద్ధుడు ప్రశ్నిస్తాడు. అది తెండును భిన్నార్థకములే. అర్థ వ్యవస్థ వాచకములుగానే ప్రయోగింపబడినవి.

“కొంగొకింత అగరికృతమైనకొలంది.

అగరి కృతము నిట్లు వాడకూడదు. సంస్కృత సమాస పూర్వకమైన రమ్యముగ నుండును.”

ఇటు మొదటవాడకూడదనియు, తిరువాతి వాక్యములో వాడి విచ్చునన్నట్లు అంగీకరించి సంస్కృత సమాసపూర్వ శబ్దార్థము రమ్యముని వార్త

అంగీకరించును అశబ్దసాధుత్వమును దూషించుటకు జంకిరి. ఇది శ్రేష్ఠమైన ప్రయోగము.

“స్వయము కొరివరించి కయిగొన్న—
తెలుగులో స్వయముగా అని వాడి తీరవలయును”

స్వయం అని సంస్కృతములో నిది అశబ్దమును. దీనిని తెలుగులో అవిధముగానే వాడకూడదనియు, ‘కాకా’ చేర్చి క్రియావిశేషముగా వాడవలెననియు వారియుక్త్యము కావాలి. కాని క్రియావిశేషమునకు “కాకా,” “కాకా,” చేర్చకుండా యధాతథముగా ప్రయోగింపబడుచున్న పట్టులు కుప్పలు తెప్పలుగ కనిపించుచున్నవి. ఉ|| మిక్కిలి, పెక్కుగాక. “వేలి నేలి యటంచు ననేకగుల బవలికన్గొనె కుదకు నిర్వాణపథము”

“వేలి నేలి అనునవి వేదాంతములోనివి. దానిని తీసికొనివచ్చి బుద్ధునివద్ద వాడుటలో పూర్వము చెప్పిన దోషము సంఘటిత మగుచున్నది.”

బుద్ధుడు స్వజవాన్ని ఉజ్జగించి సత్యమార్గక వేషణానికై తపస్సు చేస్తాడు. ఏవేవో కొన్ని పర మార్థములుగా తారకముందు తారాగుంది. కాని యధార్థ మరయుతో, వానిలో నెవ్వియను సరి పడవు. ఆ భాగములో ఈ విషయ అను విచారము చేయుచు. “ఇది కొడు—అరయవలయునది ఇది కొడు—అని నిర్ణయం చేసికొనుచు, చాల శ్రమ నంది కుదకు నిర్వాణపథాన్ని ఆందుకుంటాడు. వేదాంతాతంతర్గతమైన దైవప్రకృతిదాని నాపట్టులో నుపయోగింపలేదు. ఈ సంప్రదాయము సంస్కృతము యొద్దముగా మాటాడిగల ఆరుగల సంభాషణలో స్వచ్ఛంగా భావీకృతమిది. సంస్కృత మహావాక్య యాచి చమత్కారంగా తెలుగులో విగించి పలకటం కవిప్రాధేయము చూపించే వెలుగుతువక. “సంకేపతికో దోషో మురేనెంతిం భయము” అని రామకృష్ణుడు పాండురంగ వాచోత్కల్యములో ప్రయోగించాడు. అయినను బుద్ధభగవానుడు శ్రీవారసు కొన్నంతిటి నామాన్యపురుషుడు కాడు. భగవదతితార్త్రులుమిదే.

“బొచిత్తము, రసము, కృప వీని దృష్ట్యా ఈ కావ్యం నిలువదు. కావ్యమునకు ముఖ్యముగా కావ లసిన సామగ్రియే ఇది” అని శిలపు ఇచ్చాడు.

వ్యాసాన్ని ఉపకృమిస్తూ కొన్ని కావ్యలక్షణాల నుద్ఘాటించారు. అదే వ్యాసాన్ని ఉపసంహ

రిస్తూ ఈ లక్షణాలని విశ్లేషించారు. వానికి దీనికి పొత్తు కుదురుటలేదు. అందరి పరమార్థ మేమో వారికే ఎఱుక. ఈ విషయముగా పూర్వపర వచో భంగముతో నలరారే విమర్శనము ఎంతవరకు విశ్వాద్యమో విజ్ఞానకే ఎఱుక. ఈ కావ్యములోనున్న జీవగజ్జయే ఔచిత్యము. కథాపటుత్వ మెచ్చటను పడలలేదు. రస మున్నో పరిస్థుట విభావానుభావ వ్యభిచారిసానుగ్రీహముల సితమై ఎట రిడివినను తలమున్నులుగా దర్శన మగుచున్నది. శ్రీవారి భావముల రూపెట్టివో వారి ఎఱుకకే సంక్షేపముగా నున్నది. ఇక పరంగిత్వ త మాట బ్రహ్మచేపుడి కెఱుక.

ఇంతవరకు వారుచేసిన దోషారోపణయును సమర్థించుటయు యయినది. అటునట తలమానికములుగ నున్న పద్యములను సహృదయ చక్రవర్తులకు మనవి చేసి,—అందరి అలంకార ప్రయోగపాటవము భావనా ప్రాగల్భ్యము, ప్రసాద సుగదర్శనము చూపించి వా వ్యాసమును ముగింతును.

ఒక కావ్యమును వినుటకైనను, చదువుటకైనను దానిని గుఱించి విమర్శనము వెఱుపుటకైనను అధికార ముండవలయును. తిగిన వయః పాటవము—తిరుత్పన్నమైన ప్రాధిమ్య, పుష్పత్తిత్రియంబవలయును. జగచ్చటెత్తియు సంపాదించవలయును. ఈ సామగ్రి లేకుండా కావ్య క్రమ, పక్ష, విమర్శనములకు గడం గుట తొరనేరక చెలువులో దిగుటవంటిది. సముద్రములో నురుకుటయైననుగాదు. శిబ్బము తోలిరిప్పు అని కదా మనపూర్వం ఉండు. దానితో గారడీ చేసిన కాదుచిచ్చులా మనం భస్మపాక్షికుల మవుతాము. ఒక కావ్యంలోనయినా అంతే. వారు చెప్పినట్లు లోకములో పెద్ద ఊద్యోగముల చేయవచ్చును. అధిక సంపాదన చేయవచ్చును. పది మందిలో పలుకుబడి బడయవచ్చును. తిక్కకర్మకుడైనవాని ఆశ్రయము సంపాదించవచ్చును. కాని కావ్యము—నిర్మించుట విషయము దేవుని కెఱుక—అటుంచండి—అర్థము చేసికొనుట సామాన్యముకాదు. తిగినంత దమ్ముండవలయును. ఊరక మందూక పుడు లాసర్పిన ప్రయోజనము లేదు. యధార్థము నివేదించుటకై ఇంతిగా ఒత్తిచెప్పచున్నాను. క్షమింతురు గాక.

“పాతరలాగు తిన్నప్పుడు

కల్లి యెటులో చలియించునట్లులక
చేతులు తొందరింప నుల

చెక్ వృషచూనుకు విశ్వమెల్ల కా
లారిగమా తడియ గుచి

రాంగ విలాస సుధాంబురాశి

చితకొప్పకొగి నిరి

చెక్ వెలియాపుల పాలపాలిక.”

ఇది సౌందర్యవందకర్తల బ్రహ్మాండమైన భావనా ప్రాగల్భ్యముని చాటి చెప్ప పద్యము. ఆ నందుకు సుందరిసౌందర్య ఆ కృష్యమాగ సర్వ చేతనుడై ప్రపంచాన్ని మఱచెనట. ఆమె కను చూపులలోని పాపలా కర్తిస్తున్నాడట. ఆమెకు దర్శనాభిముఖంగా ఉపకరిస్తున్నాడని తాత్పర్యం.

ఆమె ఏ పదార్థాన్ని చూడవలెనని కాంక్షించినా, ఆ పదార్థమును తనలో (నందులో) ప్రతిఫలించే తీరికాని, ఆమెకు సాక్షాత్కరించేస్తూ తన ఆదర్శమై అనువర్తిస్తున్నాడన్న మహర్షం వ్యంజిత మవుతోంది. అందువలననే అతిథి మున్నుండు ఆమె చేసికొనవోయే విశేష కాదులకు ఆదర్శధారణము వహిస్తాడు. ఆమె నేత్రిగోళమునకు నందుకు తారక. అట తారక అన్ననూ దాసుండెడిదే! పాప అన్నాడు. ఈ మాట అవలంబో గడుగుదనం ఉట్టిపడుతోంది. తన్ను ఆచ్ఛాదించినచివ సుందర సౌందర్యో పనిష త్సారజ్ఞానమును గ్రహించుటలో పాపలా ఉన్నాడు. పాప మెలా గ్రహించగలడు? ద్రియరాలు గట్టిగా కన్నెట్టితేసి చూచిన నిట్టెలువున నీరైపోతాడు. అనగా నందుకు ద్రవిభూతుడౌతాడు. లోకంలో ఏదైనా పదార్థాన్ని నిదానంగా పరీక్షిస్తే తారక నీరుక్రమ్యుటం సహజం. ఆమె నందుడను పాపకు నేత్రిగోళముగ వర్తించుచున్నదని తావలకే మనవి చేసియున్నాను. ఇతని అవ్యవస్థితి చేత! ప్రవృత్తి ఈ ఔష్యమంతలన స్వనితమగుచున్నది. ఈ ఉపమానంకారమువలననే భావ్యర్థనూదనము జరుగుతోంది. ఇది వాస్తవోదర్శనయైన అలంకార ప్రయోగ ప్రాగల్భ్యము. కాని విమర్శకు లన్నట్లులు వీరి అలంకారియులు ఎచ్చటను, ఎన్నడును నిచ్చి యోజనములు కావు.

ఇలా తలచినచోలదీ మహాద్వైత పద్ధతి స్ఫురితము లవుతది. ఈ ప్రయోగము కేవలమపూర్వమే కాదు, లాభనా గంభీరమై పరమ రమ్యముగ నున్నది. సంస్కృతాంధ్రవాక్యాయంలో ఎక్కడా ఇట్టిదిలేదు. ఒక్క నాదనసోముడు మాత్రం అనిగొన్నాడు అంటే పురంనుండి దొంగిలించబడినపుడు కృష్ణుని ముఖమున అనిపిస్తాడు. “కన్నుండ కంటిపాపం గొన్నట్టులు.” ఇలా ఎంతో రసచక్రవర్తులు చూటాడవలసిన చూట కాని కవిసామాన్యుడు అనగల్గినది కాదు. ఇలాంటి వాటి నాస్వాదించియే కావోలు ‘వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం’ అన్నాడు పెద్దలు.

రసవిరోధజ్ఞానము మీరికి లేదన్నాడు. మీరికి పుష్కలముగ నున్నది. అనుభవవారికి లేజేమో! ప్రియ విరహవేదనా పేళ్ళమాన అయిన నుందరి నందున్నీ ఉపాలంభము చేస్తుంది. అనట

“జౌరా! అభినయవిద్యా
పారంగత! వంచకాతి వంచక! రసభా
వారంభ ప్రతిహల వి
చార! సౌహృద్ధ సర్వసమయ విచారా”

మేము యీ యీ ఘట్టాలలో యీ యీ గారి డీలు చేస్తున్నాము. మీరు అప్రమత్తులై గ్రహించండి అన్నట్లు ‘టయకు’ వాయిస్తోంది పద్యం.

మహాకవులు ప్రతియుగంలోనూ పుట్టుచునే యుందురు. సత్కావ్య నిర్మాణం చేయుచునే ఉందురు. కవులు చెక్కురుండవచ్చును. మహా కవులు మాత్రము సంఖ్యాకంగా ఉంటారు. వారి నర్తయ చేసికొని ఆరాధించుకొనటం ఆ యా బాధి జీవనసౌభాగ్య సంస్కారాలపై ఆధారపడి యుంటుంది.

మహాకావ్యాన్ని సుతించి ఏమివ్రాసినను అప రాధమనును. ఆధునిక కావ్యములకు మాత్రమే కాదు, కావ్యనాట్యయమునకు సౌందర్యసందేహము రోధుచున్నాము.

యేనాస్మిక్ అతిచిత్రకవి పరం
పరావాహిని సంపాదీ కౌళిదాస
ప్రభృతయః ద్వితో పంచమ
వా మహాకవయ ఇతి గణ్యంతే.
విద్యా నేత విలానాతి విద్యజ్ఞనపరిశ్రమకు
సహితంధ్యావిజానాతి సుర్వీం ప్రసవవేదనామ్.
“తమసోమాత్మోత్తిర్గమయ”

ఉడికిస్తూన్నట్లు "బిడో! బిడో! అందమేరా! నూయ సక్కుని కోడెగాడా?" అంటూ మెత్తగా పాడుతూ లాటిస్తూ కదిలింది. తెల్ల పట్టువలవలతో స్పానిష్ కవ్వ వేషంలో ఉన్న మరొక యువతి, కోయ నాయకుని వేషంలోవున్న పురుషుని వాహు మధ్యంలో కదలుతూ, రేపచేతి ముద్దెపూదండ నరని ముసుకోళ్ళవద్దకు విలాసంగా చేర్చింది.

ఈ విలాసచేష్టల వెల్లూ అర్థంచేసుకోవాలో అతనికి తెలియటంలేదు. అందరికీ రేప చాలా పోస్టాస్పరునిగా కనపడుతున్నాననుకొని, తోట లోపలి వెల్లె చల్లనినీడలక్రింది శిలాలిత్తికకు చేరి ఏకాంతంగా అక్కడ కూర్చున్నాడు. ఆ శిలాలి త్తిపైనంతా లతలు పండిరలుకొని లతాగృహాన్ని ఏర్పరచుకొన్నట్లున్నాయి అతను అక్కడ కూర్చున్న మరుక్షణంలోనే ఆ స్త్రీ అతని ప్రక్కకువచ్చి కూర్చుంది.

పడుచుదేనా? అందగల్గే! అతను చెప్పలేదు. ఆమె భరించిన ఊదా ఉన్నివసనం దేహాన్నంటి పెట్టుకొని, ఒంటివంపుల వ్యక్తీకరిస్తూ, తామర కూండ్ల లాంటి నుండ్రుని చేతుల రెంటినీ ఏమాత్రం అచ్చాదించకుండా నగ్నంగా వైట పెడతూంది. ఆ చిన్న చేతులవేళ్లు ఉంగరాలతో బరు వైతి పోయినాయి. అసలే పెద్దదిగాఉన్న ఆమె తెలి నీలి కండ్లు, ఆ నుదుటకు వేలాడుకొన్న ఆధరజాల ఆవరణతో మరింత పెద్దదిగా కనబడుతూ, ఆ రూపాన్ని సర్వాంగీణ మొనరుస్తున్నాయి.

నిస్సంచేహంగా నటిమణి అయిఉంటుంది. డెస్కెల్టె ఇంటికి నటిమణులు చాలామంది వస్తూం టారు. నటి అని అనుకోటంతోనే అతనిలో భయకు మరింత ఇనుముడించింది. అల్లాంటివాళ్ళంటే అతని కనలే వాడలు!

అతనితో మాట్లాడుతూ అతనికి అతి సన్ని హితంగా జరిగి, మోకాళ్ళపై చేతులానించి అర చేతిలో చుటుకం ఇమిడ్చి, దీర్ఘాలోచనావరుంలై నట్లు, ముందంగా - కొంత ఆలసిత స్ఫురింపచేస్తూ మాట్లాడుతూంది.

"ఉ! అయితే నిజంగా దక్షిణాదిమంచే వచ్చా వన్నమాట! ఆ జాట్టుకూడా ఎంత చక్కగాఉందో! ఓ! అద్భుతం!"

ఇంకా అతని విషయాలన్నీ కదలజేస్తూంది. పారిస్ లో ఎన్నాళ్ళబట్టి ఉంటున్నాడు! అతను కావ్యో పరీక్ష కా చదువుకూంది! ఆ పరీక్ష చాలా కష్టమా! అక్కడ చాలామంది నెరుగునా! అయితే డెస్కెల్టె ఇంట్లో విందుకు ఎల్లా వచ్చాడు! డెస్కెల్టె ఉన్న "రూడికోప్" పేటకు, అతనుంటూన్న "లాటిన్ క్వార్టర్" పేటకు, చాలా దూరమే!

తనను తీసికొల్పిన విద్యార్థి వేరు చెప్పి, మహా కవి "లానూర్నెరీ" బంధువని చెప్పాడు. ఆపేర వివగానే ఆమె ముఖవరీకలు మారిపోయాయి. మొగం అకస్మాత్తుగా నల్లబడింది. కాని అతి వేమీ గతునించలేదు. ఇతర మేమీ చూడకుండా, కళ్ళు మెరిసిపోయే ఈమన ఉన్నా దతను. తన పేషి హి తుడు, లానూర్నెరీ మహాకవి ఇక్కడికు వస్తాడనీ అతనికి తనను పరిచయం చేస్తాననీ, కూట యిచ్చి తీసుకు వచ్చాడు. "ఆయన పద్యాలంటే నాకు మహా యిష్టం. ఆయన్ని కలుసుకోవాలని నాకు ఎంతో కోరికగా ఉంది" అంటున్నాడు.

అతని బోకాతవాని! జాలిలో చిగువత్వ నత్వ కొంది. ఒక చిన్న విలాసంతో నిరసనంగా బుజాలు కుంచించింది. అక్కడి పెదురు పొడల ఆకులను రెండుచేతులా విడదీస్తూ నర్తనశాలలో! చూచింది. అక్కడ ఆ మహామహుడు కనబడ్డాడేమో అతనికి చూపిద్దామని.

ఉత్సవం చాలా రంగోళిగా జరుగుతూంది. ఆ నృత్యరంగం నిజంగా గంధర్వవిహారధూమిలాగా ఉంది. ఆ నర్తనశాల అసలు డెస్కెల్టె చిత్రశాల. కాని అక్కడ అతను బొమ్మలు వేసిన పాపాన పోయి నట్లు లేదు. ఆ చిత్రశాల ఇంటివైకవ్వనెత్తన ఒక్కటే పెద్ద హాలుగా ఉంది. హాలు నిండా రంగు రంగులతెరలు, రంగుబద్దాలు, కలంకారీఫగిషీలతదాలు, పల్పుని పెదురుచేళ్ళ రంగురంగుల సన్న దారాల జిలుగు తెరలు, అందంగా అమర్చబడి ఉన్నాయి. సైనియ, జపానీయ, పారిషీక, కాచ, మృత్తిక, లోహ దీపకళి కలకాంతులు, రంగుకాగితాల బుట్టలలోనుంచి ప్రస రిస్తూ భవనం అంతటా ఇంద్రధనుస్సు రంగుల వన్ని టినీ విరజిముక్తున్నాయి.

మధ్యమధ్య విద్వంసీప నీలికాంతులు తగుకు మని, ఈ వర్షాల వన్ని టినీ పేట మొనర్చి, అక్కడి

నర్తకీ నర్తకుల మొగలమీదా, నగ్నభుజాలమీదా, వారి వసనాలు ఆభరణాలమీదా, వెన్నెల వెల్లదనాన్ని విరియింపచేస్తూ, అక్కడి అలంకరణలు ఆభరణాలు అన్నీ, తోటనుంచి నర్తకాలదాకా అంచలుఅంచలుగా చీడిలు కట్టుకొని, నర్తకీనర్తకుల మొగాల పేర్లులో పోషానర్తకి గడిచి, వాద్యగాళ్ళు వేదికపై, వాళ్ళు పెదల తెలుపులో, మేళకర్త చేతి కమాను చలనంలో ఆ ఆలోపాదను తారకస్థానం అందుకొన్నట్లు కుర్చిస్తున్నాయి.

తాను కూర్చున్నచోటినుంచి, ఆ పద్మని ఆకు జొంపాలసందులలో, ఆహారచిత్రంతో పాటు అల్లి బిల్లిగ పెనవేసుకుపోయినట్లున్న పూల తీగల అల్లి కలోనుంచి, ఆ ఉత్పవపుణ్యస్సంతా ఆ యువకుడు చూస్తున్నాడు. ఆ ఆకుజొంపాలు, ఆ చిత్రానికి అందులుకట్టినట్లున్నాయి. అక్కడి నృత్యసంగీతాల లయలో పెనవేసుకొనే ఆ పూలతలు ఆ మధ్యమ కదలుతున్నట్లు, దృగ్భ్రమమ కల్గిస్తున్నాయి. తన ప్రక్కనేఉన్న ఆ విగుప్తు పల్లీయ, అక్కడిజనాన్ని, వాళ్ళ పేర్లను, విషయాలను, ఒక్కొక్కటి వివరణ చేయాలే అతనికి మరింత కాటాచాలం పెరిగింది. ఆ పేర్లన్నీ ప్రతిష్ఠ కలవే! ఆ మహామహాలంఠా సరనాగా, వివిధ మారువేషాలలో ఈ ఉత్పవంలో పాల్గొనటం, ఆ విషయాలన్నీ ఈయవలి ఆ వాతా వరణంలో తనకు వివరించటం, అతని అనందాన్నే క్యాలను ఇనుమడింపచేసింది.

నడుంబట్టి దిగింది, అందులో కొరడా దోసిన ఆ వ్యక్తి 'వేదిక'; ఆ దూరాన్నున్న పల్లెటిపూజారి వేడుకాడు "ఇజవే"; పొట్టిగా కనపడకుండా ఉండేందుకు కాలికొళ్ళలో వేడిదస్తాలు కుప్పికొన్నాడు. ఫించను ఉద్యోగి బోపిలో చిరువత్స వత్సరున్నవాడు కొరట్ బాబా! "భానున కాదర్" యిల్ దాగ్ వేషంలో ఉన్నాడు. బోలీసు దుస్తులు ధరించిన వాడు "జండ్లీ"; కొంగవేషధారి "భావ" అన్నీ ఆ నాటి మహాకవుల, మహాకళాకారుల పేర్లే!

యువకులంతా పూర్వీకపు రావవేషాలు, ఇంకా అల్లాంటి గంభీరపు వేషాలు ధరించారు. కాస్త నడివయసుదాటిన పెద్దలంతా, బహారీ అలగా వేషాలు, హాస్యకావడమైన వేషాలు వేసుకొన్నారు. యువకులే కాస్త తీవ్రంగా నమస్కరించి

ఉన్నారు. వృద్ధులే అరమరలు విడిచి కాముడి పంజి గలో నిమగ్నులైపోయినట్లు విచ్చలవిడిగా ఉన్నారు.

విజివిజేట్లు నిండిన శిల్పి "కాఉవర్" వేదిక కంలో దుస్తులు చిరిగి అల్లాడిపోతున్న వీడవైవికుని వేషంలో ఉన్నాడు. కంపలు తిరిగిన అతని కైదం పలు ఇంకా అతనిలోని భీమబలాన్ని వ్యక్తపరుస్తున్నాయి. అతని రంఘరిపై, పాత దాలులాగా వేలాడుతూ అతని మోకాళ్ళకు కొట్టుకొంటూంది మహా సంగీత విద్యాంసుడు "డిపాటర్" ఛకీరు వేషంలో తలపాగా చక్కకుచుట్టి, పాట్లతో నేల మీద పాకుతూ, సర్వనృత్యం చేసున్నట్లు, సాగుతూ "అల్లా, ఇల్ అల్లా" అంటూ కీచుగొంతుకతో అరుస్తున్నాడు. "కాఉవర్" అక్కడే ఒక మైకుగ్గి ఒప్పులమప్పు. ఆడుతున్నట్లు చేతులతో గిరిగిర తీప్పేస్తున్నాడు.

ఈ మహాపురుషుల ఇద్దరిమట్టా చాలామంది నర్తకీ నర్తకులు గుడికట్టినట్లు కూర్చుని విక్రాంతి తీసుకొంటున్నారు. గృహయజమాని డెపిలెట్ పారకీక కొద్దం ధరించి, చిన్నికళ్ళు చికిరించుకొంటున్నాడు. అతని దిరుగుగడ్డానికి, ఆ దీర్ఘనాసికకూ ఆ కొద్దం అమరినట్లుంది, ఆ జలసాలలో అతిథులు చూపిస్తున్న "సరవా" అతనికి చాలా హాయి కొల్పింది. మైక కనుపరచకపోయినా అతనికి కూడా ఆ రాత్రి స్వర్గసౌఖ్యం అనుభవిస్తాన్నట్లుంది.

డెపిలెట్ ఉద్యోగరీత్యా ఇంజనీయరు. చాలా ధనికుడు. దయార్థి హృదయుడు. వదివన్నెండేళ్ళ నుంచి పారిస్ కళాసంఘాలలో మంచి పేరు ప్రతిష్ఠలలో ఉన్నాడు. తనకూడా చిత్రాలు గీస్తాడు. కాని అంత "భారతీ" ఉంచినట్లు కనపడదు. బ్రహ్మచర్య జీవితం, విస్తృత పర్యటనం, అంతకు అంతగా చేరినండా ధనం, పట్లతో, అతని వ్యక్తిత్వంలోనూ, కళలోనూ కూడా, సాంప్రదాయవిరహితమైన స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు అలకడిపోయాయి. అప్పుడతడు మధ్యప్రాచ్యంలో బాద్రిక్ నుంచి పెహరాన్ దాకా రైలుమార్గం నిర్మించే ఉద్యోగంలో ఉన్నాడు. పదితెల్లగా ఆ ఉద్యోగంలో రాత్రింబవళ్లు, చెమటొచ్చి పనిచేసి, ఎండకెండి వానకీ తిడిసి, ఇసుక ఎడారులలో మలేరియా మున్యాలలో, జేరానివాసాలలో గడిచి, వేసవి రెండుతెలు

విక్రాంత తీసుకొందామని పారిస్కి స్వగృహానికి చేరు
కొన్నాడు. ప్రతిసంవత్సరం పది నెల్లు విజ్ఞానాల్లో
ఉద్యోగంలో అనూరాత్రులు గడిపి వేసంగి రెండు
నెలలూ పారిస్లో కులాసాగా విక్రాంత తీసుకో
టానికి 'యూ డి రోమ్' వీధిలోని తనయింటికి వచ్చే
వాడు. ఆ యిల్లు కూడా, అతను వేసవికేంద్రంగా
అమరిఉండేటట్లు తన స్వంత డిజైనుతో కట్టు
కొన్నాడు. పారిస్లో ప్రతిభులైన పురుషులని,
అందగత్తెలైన స్త్రీలని అందర్ని ఆ రెండు నెల్లూ తన
యింటికి ఆహ్వానించేవాడు. ఆ కొద్దివారాలలోనే
నాగరిక జీవన మధుమత్రిసంతా ఆహ్వాదించటానికి
ప్రయత్నించేవాడు.

అతని ఇంటిముందు కిటికీ తలుపులు తెరుచు
కొనేటప్పటికే, నాటకంలో తర ఎత్తినట్లు, "డెప్టి
రెట్ డిగ్లో! వచ్చాడ"న్న వార్త ఊరి న్నూడియో
లన్నిటా పోలిపోయేది. అంటే ఇక వసంతోత్సవాలు
మొదలు అవుతాయన్నమాట. ఇక ఆ రెండు నెలలు,
సంగీతసభలు, నృత్యాలు, ఉత్సవాలు, కామడి
పండిగలతో, ఆ యింట ఒకే జలసాగా గడిచిపో
యేవి. వేసంగి నెలపుటకు పారిస్ సామాన్య జనం
అంతా పల్లెపట్టణలకు సమద్రతీరానికి పోయి, పారిస్
నిర్జీవమైందా అనిపించే తోణాల్లోనే సరిగ్గా ఈ
ఉత్సవం ప్రారంభమై మళ్ళీ చైతన్యం కలిగించేది.

అతని ఇంటిలో రాత్రింబవళ్లు ఏకధాటిగా
సాగే ఈ జల్లులలో డెప్టిరెట్ స్వయంగా పాల్గొనే
వాడు కాదు. అంటే అంటనట్టుగా ఉంటూనే భంగు
తాగినవానినూడిరిగా, అందులో కనరాని నిమగ్న
తతో వినుగులేక వింతలేక ఆనందిస్తూ కూర్చున్న
ట్లుండేవాడు—కాని ఏమాత్రం తోణకుండా, ఏ
నిమిషమూ చైతన్యం తెప్పకుండా మంచాగా ఆనం
దించేవాడు.

డెప్టిరెట్ చాలా స్నేహపాత్రుడు. మిత్రులకు
సహాయం చేయటంలో చేతికి ఎముక ఉండేది కాదు.
ఆడవారైంటే, ప్రాయశ్చలనం నిరసన—అందు
లోనే సహన గౌరవాలూ—మిగిలాయుకొన్న
నాగరికతతో చూసేవాడు. అతని భౌగోళికాంశాలకు
పేదప్రతిష్టలకు ఆశిపడి వచ్చిన అందరు యువకుల
లోనూ, ఒక్కరాత్రికి మించి అతని ప్రేమ మార
గొన్నామని చెప్పకోగల పడతి ఒక్కరే లేదు.

"అయినా మిషి మొత్తంమీద మంచివాడే"—
అంటూ పల్లెపడుచు, గాసిన్తో డెప్టిరెట్ విషయం
వివరిస్తూ చెప్పింది. ఇంతలో ఆకస్మాత్తుగా ఆ
విషయం ఆపి, "అడుగో నీ మహాకవి" అంది.

"అ! ఎక్కడా?"

"నీ ఎదురుగుండానే—కాపు పెల్లికొడుకు
వేడంలో ఉన్నాడే, అతను."

యువకుడు ఆకాశం గంతో నీరసంగా "అహ!"
అన్నాడు—ఇరదా తన మహాకవి! ఆ ఉపకాయం,
ఒక్కంతా ఆ జడ్డుచెమట బతుకూ, చొక్కాలో
నించి ఉబుకుతూన్న రొమ్ము, మహాదరం—ఇరదా
తన మహాకవి—"ప్రేమ కావ్యం"లోని ఉచ్చారిత
వేదనా గీతికలు అతనికి జ్ఞాపకానికి వచ్చాయి. ఒళ్లు
పులకరింతలతోనే ఆ కావ్యగీతిక లెప్పుడూ పతి
స్తాండేవాడు—తనకు తెలియకుండానే గట్టిగా ఆ
కావ్యంలోని గీతం చదువుతున్నాడు.

"నీ శిలాసప్తకే మందరచేపా యక్షిన్
చైతన్యమింత కలిగించెడి యాశతో, నా
ఎదిచీర్చి నుండె నెత్తుమలోడ్చుకొంచున్
తుది బొట్టుకూడ నరీపెట్టితి, నోనీ కాఫీ!"

ఆమె చటుక్కున ఇటు తిరిగింది. ఆ ఉత్సాహ
ఆ అనాగరిక అధరణాలన్ని ఖలేజ్మన్నాయి.

"ఏమిటి అంటున్నావ్?" అంది వినుచుగా.
ఆ గీతపాదాలు "లాగూర్మరీ" రచించినవి. అంత
ప్రసిద్ధమైనవి, ఆమెకు తెలియనా అని ఆశ్చర్యం
వలెయిచ్చాడు.

"నాకు కవిత్వం అంటే చిరాకు" అని ముక్త
సరిగా అంది. అల్లా నిల్చునేఉంది. నొసలు కోపంతో
ముడిపడే ఉన్నాయి. ఆ లతాకుంజంలో ప్రేలాగు
కున్న అందమైన పూగుత్తులను వణుకుతూన్న చేతు
లతో చీడరింపుగా తోసేస్తూ, నర్తకులవంక
మాస్తాంది. చివరికి అతికష్టమీద మనసు నొక
దోవకు తెచ్చుకున్నట్లు "నెలపు" అని చెప్పి,
ఆక్కడనుంచి మాయమైంది.

పాపం ఆమెగొడుగు తెల్లపోయాడు. ఇంతలో
ఏం ముంచుకొచ్చింది? అదిదే కేమయింది! నేనే
మన్నాను! అంటూ విధిమచేతుక్కుడైపోయాడు.
తల పగులకొట్టుకొన్నా కారణం ఏమీ తెలిసేటట్లు

అల్లుడు కనబడలేదు. చివరకి తివలాంటివాడు ఇంటికి పోయి రమ్మకొని వచ్చిపోతే మంచిదనిపించింది. ఒక్క నిట్టూర్పుందిచి, తివడేడుం ఇరంబామా అంతా వెళు బోలేతిమకొని, వృత్తికాలకు బయల్దేరాడు. ఆ విసుపు పల్లెను కల్పించిన చిరామకన్నా, అక్కడి జనం వల్లిడిగోమంచి చీల్చుకొని తెలుపు అవతల పడటమే మరింత చికాకుగా కనిపిస్తోంది.

ఇంతటి కీర్తిప్రతిష్టల సాన్నిధ్యంలో తన ఆల్బర్టింగ్ మురింతికన్నులకట్టినట్లయి, అతన్ని మరింత భీతువుగా తయారుచేసింది.

అక్కడి వృత్తింగ్ ఆగిపోయింది. సంగీతం ఆటాపసలు ముక్తాయెంపులు విటో ఇంకొందెం పాసు తున్నాయి. వాల్లలో తాళంబేస్తూ, కొందరు ఉత్సాహాలు మాత్రం వృత్తింగ్లో గిరగిరా తిరుగుతున్నాడు. అందరికన్నా ఎక్కుగా భీమవిగ్రహంతో కలబడుతూన్న కాఉడల్, ఒక చిన్న కోమలాంగిని బాహువుల్లో ఇరికించుకొని వానాలప్పులు తివ్వతున్నట్లు గిరగిరా తివ్వతున్నాడు. ఆవిడ కేళిబంధం విరచారి, వెనుకకు కేతనంలాగా తిరుగుతోంది.

హాలు వెనుకగా ఉన్న పెద్ద కిటికీలు తెరచి ఉన్నాయి. వాల్లలోంచి వచ్చాన్న శుద్ధ ప్రాతర్కలయాలిబిచికలు, పోక అకులను కదుల్చుకొంటూ వచ్చి, వర్తపకాలలో వెలవెలబోతూన్న క్రొవ్వొత్తి క్లోకులను నొక్కేస్తున్నట్లు దిగవాల్చేస్తున్నాయి. ఒక కాగితంబీదం టుట్ట అంటుకొంది. అక్కడి గాన పలకలు చిట్టి చుట్టూ జమ్మాయి. హాలునిండా నాకరులు చిన్న చిన్న సుంద్రనిబల్లలు కుర్చీలు ఆరుబయలు పగొట్టళ్ళలోలాగా విందుల కమరుస్తున్నాడు. డెస్క టెబ్ విందులలో జనం నల్లురైసుకురు జట్టులుగా చేరి కూర్చోబుట్టే అలవాటు. ఎక్కడి కక్కడ పన్నిహతుల, సమహితుల, సుంపులు ఏర్పడేవి.

అక్కడ ఏం కోలాహలం? ఏం కేళలు? బజారు చీలి బిగుల అలగా కేళలకు, ప్రాచ్యమంచు గుల "ఏఏఏఏ" అన్న ఓలకేళలు పమాధానా తిస్తున్నాయి. ఎక్కో చిన్ని చిన్ని సుసంపలు, ఎక్కో కిలిలపవృత్తలా, కామపారదర్శింగ్లో చిక్కిన లలవామగుల కూతలారావాల! అన్ని ఒకే కోలాహలంలో మేళించిపోతున్నాయి.

ఈ సందడిలో చర్చకు లేవండా చారిపో తూన్న గానీన్, తిలుపువర్గిరకు చేరటప్పటికి అసలు మిత్రుడు కనుపించాడు—అతని కళ్ళి ఉద్బిహాయి ఉన్నాయి. బిగ్గంతా వెనుబలుకారి పోతున్నాయి. రెండుచంకలా రెండు సీసాలు ఇరికించుకొన్నాడు.

"ఒరిసి! ఎక్కడి కళ్యాణోయ్! ఈ హాలు అంతా నీజోసం గాలించేస్తున్నాను. అదిగో అక్కడే మేజా, స్త్రీలుదొరికారుపడ—అదిగోయాఫీన్ నుంచి వచ్చిన బాచిలరీపిల్ల అక్కడే ఉంది—ఆ జపాన్ వేళ్ళ వేడంతోఉండే, ఆ అమ్మాయ్! నిన్ను పిల్చుకు రమ్మని పంపించింది. త్వరగా పోదాంపడ" అంటూ పరిగెత్తాడు.

అతనికీ దాహం వేస్తోంది. అది కాకుండా, విందులో పొల్లాలాలని ఉత్సాహము కేళిస్తుతోంది. దూరాన్నుంచి తివని రమ్మని వైగ చేస్తూన్న ఆ వర్తకి మొగంబాదా వ్యామోహితుణ్ణి చేస్తోంది.

ఒక మెత్తని గంభీరస్వరం "వళ్ళవద్దు" అంటూ అతని చెవిలో ఊదింది.

కానీపటిక్రింద అతనితో ఉన్నస్త్రీ అతని ప్రక్కనే, దాదాపు అతన్ని ఆలంబించుకొని నిలచిఉంది. అతన్ని ప్రక్కగా లాక్కొని పోతోంది. ఏమాత్రం ఆలోచనలేకుండా ఆమె ప్రక్కనే కదిలిపోతున్నాడు—కారణం? ఆమె అతన్నాకర్పించిందిని కాదు. నిజాని కామ వంకన్నా అతను కన్ను తి చూసినట్లే లేదు. వైచెచ్చు, రేలకట్టులో బాగులు అమరుపుకొంటూన్న ఆ జపాన్ వేళ్ళిరూపు, అతన్నింతకన్నా చాలాఆకర్షిస్తునే ఉంది. కాని తన చిత్రాన్ని మించిన మరొక మానసిక కళి వళ్ళి మొనరుపుకోగా ఆ వ్యక్తి ఉద్భృత వాంచా విజృంభణానికి తలపోగ్గి కదులుతున్నాడు.

వళ్ళవద్దు...!

మరుగిడానికి ఆ యిద్దరు "యా డి రోమ్" బిధి అంచున నిలబడ్డారు. వేకువయ్యాను వెల్లరలుకులో అక్కడి కిరాయిబట్టి కునకురున్నాయి. బిధి పోతే వాళ్ళి బిధి కష్టంగా ఇటువంటి కదిలుతున్నాడు. కూలికి వాటూన్న కార్మికులు, బిధిలోకి పొంగి పొద్దుకున్న ఆయంతో జలసాకాంతులను, వడిచేసిలో ఈ వనింతోల్చేవాన్ని, బిధినిబట్టి ఈ వేషధారి మిథువాన్ని, కేరిపారజానీ కదిలిపోతున్నాడు.

“మీ యంటికా, మా యంటికా?” అని అడిగింది. ఏ, కారణమో సరిగ్గా తెలియనిదానే తన బసకు వెళ్లితమే మంచిదనుకున్నాను. బండివానికి తన బస ఉనికి చెప్పాను. తావ పోతున్నా, అంతటి దీర్ఘప్రయాణంలోనూ వాళ్ళేమంత మాట్లాడుకోలేదు. ఆమె మాత్రం అతని చెరిసి తన రెండు చేతుల్లోకి తీసికొని అల్లాసే పట్టుకొని కూర్చుంది. ఆచిన్ని చేతులు మంచుకన్నా చల్లగా తిగులున్నాయి అతని చేతికి. వెనుకకు వారి పీటకాసుకొని ఆ సోఫాలో యునిగిపోయి పడుకొంది. ఆమె తన చల్లని చేతులతో తన చేరిన నిమురుతోన్న కదలికే తేకుంటే నిద్రపోతోందనే అనుకో నేవాడు. బండి కిటికీ అద్దాల నీలి ఛాయ ఆమె మొగంమీద నీడలు బాన్చుకొంటోంది.

రూ బాకర్ బిథిలో, విద్యార్థులకు వసలేన ఒక చూటలుముందు బండి ఆగింది. నాలుగు అంతస్తులపైదాకా ప్రయాణపడి నాలుగు వరసల మేప మెట్లెక్కుకుంటూపోవాలి.

“నా చేతుల్లో నిన్ను ఎత్తుకొని తీసికెళ్తా” అంటూ వచ్చాడు. నిద్రామగ్నమైఉన్న ఆ యింటి నిశ్శబ్దతను ధింకపరచకుండా చిన్నగానే నవ్వుకున్నాడు. ఆమె ఒక్క నెమ్మది చూపుతో ఆతనిని ఆస్వాదిస్తూంది. నిరసనలోనే మృదుత్వం—ఆ చూపులో అనుభవం ఉట్టిపడుతుంది. ఆ చూపు ఆతనిని పూర్తిగా ఆకళించుకొంటూ స్వబంధంగా “పిచ్చిపిల్లాడా!” అంటుంది.

దక్షిణపు పల్లెటూరినుంచి వచ్చాడు. ఆ గ్రామీణయౌవనపుటుతెప్పూ ఉద్రేకాల్లో, ఆమెను పసిపిల్ల నెత్తుకొన్నట్లు రెండు చేతులా ఎత్తుకొని మెట్లెక్కుసాగాడు. కన్నెకోమలివంటి కున్నీతంతో మృదులంగా కనుబడుతున్న ఆతని దేహంలో మంచి బలముంది. మొదటి అంతస్తు మెట్లు ఒక్క దిగిని ఊపిరి పీల్చినట్లే ఎక్కిపోయాడు.

తనకంతానికి పెనవేసుకొని ఉన్న ఆమె రైని నుండ్రని అందపు చేతులు, తనచేతుల్లో ఆ సౌందర్య రాసే, అతనికి మహదానందాన్నిస్తున్నాయి.

రెండవ అంతస్తు మెట్లు మరికొంత దీర్ఘమైనట్లున్నాయి. ఆమె తన దేహాన్ని అవశంంగా ఆతనిమీదికి వదిలి మరింత బరువైంది. ఆమెనుదుటి ఉక్కు అభి

రణాల, అతని చెంపలవద్ద ఊచుతూ, మొదటి మెట్ల వరుసలో గిలిగిలిలు కల్గించినవి. అంతకంతకూ క్రూరంగా చర్మం బోసలికే గుమ్మకొంటూ తాప పెట్టాన్నాయి.

మాదకమెట్లు వరుసకు వచ్చేటప్పటికి, బగువైన పియానోను మోసు కెల్లాన్న సామానుకూరీలాగా వగలుపున్నాడు. అతనికి ఆయాసంతో వోట మాట రావటంలేదు. ఆమె మాత్రం, అరగన్న మూల రెప్పుల నల్లబడిస్తూ ఆనందాతిరేకంతో, “ఓహో! ప్రియతమా! ఏమి సౌఖ్యం! ఎంత బాగుందోయ్!” అని నుబురు పలుకుతూంది. ఆచివరిమెట్లు ఒక్కటొక్కటి ఎక్కుతున్నాడు. అదొక రాక్షస సోపాన మైనట్లు, ఆమెట్ల తిరుగుకు కంతులేనట్లు, ఆచుట్టూ గోడలు, మెట్లపక్కని బద్దీలు, అన్ని ఇరుకైపోయి అంతకంతకూ అంతులేకుండా గిరిగిరి తిరుగుతూన్నట్లనిపించింది. ఇంక అతని చేతుల్లోది ప్రేమపూర్తిగా అనిపించటంలేదు. ఏదో మోయరాని బరువైనట్లుగా తోచి, ఏకజానికా తడవం ఆగ్రహంతో విసిరి గిర వాటేసి, కువాకువకలు చేసేద్దామన్న తీవ్రవాద మోహం కలిగిస్తూంది.

నాల్గో అంతస్తు వరండాలో చేరేటప్పటికి ఆమె కన్నులు తెరిచి “అప్పజే!” అంది. అతను మాత్రం, “ఎప్పటికీ!” అనుకున్నాడు. కాని ఆమాట బయట కనలేదు. మొగం నెత్తురుమక్క లేకుండా పారిపోయింది. బ్రదైల్పోతోందనిపిస్తున్న రోమ్మును రెండు చేతులా గట్టిగా అదుముకొంటున్నాడు.

ఆ తొలి వెలుగు మసక చీకటిలో, ఆ సోపానా రోహణంలోనే, ఆ యిద్దరికథా అంతా ఇమిడి ఉంది.

2

ఆమెను రెండురోజు లుంచాడు. ఆమె దేహ కోమలత్వం, ఆమె అంతర్యపసాల సౌరభం - ఈ ఇంద్రియ జ్ఞానచ్ఛాయను మాత్రమే అతనికి వదిలి ఆమె పరిపూరించింది.

ఆమెనుగురించి “వేరూ చిరునామా తప్ప అతి నేమీ తెలుసుకోనేలేదు. “నీ రెప్పుడు నేను కావలిసిన నే ఆప్పుడు నాకు కలుగు చెయ్యి. సర్వదా సిద్ధంగాఉంటాను” అన్నమాట మాత్రం ఆమెఅంది.

ఘనఘనమలాదున్న చిన్న విజిటింగ్ కార్డు, తనది ఇచ్చింది.

ఫాన్సీ లెనెండు
గి. రూ. డి. లా ఆర్కేడ్

అని మాత్రం ఆ కార్డుమీద అచ్చుపేసి ఉంది.

ఆ కార్డు అద్దంప్రక్కన డెషిరెట్ విందు అహ్వానపు కార్డునూ, విదేశకార్యాలయంలో విందు అహ్వాన కార్డునూ ముగ్గు సుచ్చాకు. ఆ ఏడాది మొత్తంమీద అతను చెల్లిన వాటిలో చెప్పకోదగ్గ విందులు ఆ రెండే.

ఆంధ్రకంఠిహా ఆ సువాసన, గారికి అంతరించి ఆ కార్డు చిన్నాగొట్టం మూలకు చేరి వాడిపోతోంది. గాసిక్ కష్టపడి చదువుకొనే విద్యార్థి. పరీక్షలంటే క్రోధా—ప్రపంచంవీషయంలో ఉచితానుచిత జ్ఞానమూ కలవాడు. పారిస్ చూపించే ఎజిలని నమ్మి వ్యామోహపడకూడదని పూర్తి నిబ్బరంతో ఉన్న వాడు. అందుచేత ఆ ఆమధవాన్ని పునశ్చరణ మొనర్చుకోవాలన్న ఉద్దేశం కూడా అతనిలో ఏనాడూ కలగలేదు.

మినిస్ట్రీ పరీక్షలు వనంబయలో జరుగుతాయి. పరీక్షలకు రేయారనేందుకు మూడునెలల వ్యవధి మాత్రమే మిగిలిఉంది. ఆ పరీక్షతర్వాత మూడు నాలుగేళ్లు “కాన్సులర్ ఆఫీస్”లో పనిచేయ్యాలి. అప్పుడు ఏ దూరదేశానికో జిల్లావలసినస్తుంది. ఆ దూరప్రయాణపు ఆలోచనమీద అతన్ని కలతపెట్టడంలేదు. వాళ్ళు ఖుటుంబం, ‘అవిగ్నన్’లోని పురాతన ఖుటుంబం. గాసిన్ డి ఆర్మండేల ఖుటుంబంలో, పెద్ద కొడుకు, రాచకొలుపులో విదేశాల కల్లటం, తన పూర్వుల ప్రతిష్ఠా ప్రాపకాలూ, వేరు పెద్దరికాల చాటున తనూ ఆ ప్రతిష్ఠ నిలబెట్టటం సాంప్రదాయంగా వస్తూంది. ఈ మహాపథంలో పారిస్ నివాసం ఒక చిన్న మజలీ మాత్రమే. అందుచేత ఇక్కడ రాక్షసిమైన మైత్రీబంధాలు గాని ప్రేమబంధాలు గాని కుదుర్చుకోవాలికి వలనవడదు.

డెషిరెట్ యింట విందులు ఒకటి రెండు వారాలు గడిచాయి. గాసిన్ ఒకవాడు సంజీవీకటిలో దీపం చెరిగించి పుస్తకాలు బల్లమీద పరుచు

కొని వదులు కుప్పకమించబోతున్నాడు. సన్నగా తలుపుతట్టిన శబ్దమైంది. రిలుపు తెరుచుకొంది. నీలైన లేతరంగు దుస్తులధరించిన ఒక స్త్రీయూరీ ప్రత్యక్షమైంది. మేలియనుకు దీసేదాకా ఆమెను అతను గుర్తించలేదు.

“మాకావా...మళ్ళీ వచ్చాను.”

అని పుస్తకాలవంక అతను సందిగ్ధంగా చూడటం గమనించి,

“ఉహూ! నీపని పాడుచేయను—నాకూ తెలుసును” అంది. మేలియనుకు విప్పి అక్కడపెట్టి, “రాంకు డి వరల్డు” అన్న పొలిపత్రిక సంచిక నొకదాన్ని తీసికొని ఒక ఖర్చీలో కూలబడి అందులో విడుగ్గుమెదోయింది. కాని అతను తలఎత్తి చూసినవ్యవధి, ఆమె చూపులు కలుస్తూనే ఉన్నాయి.

నివాసికి, చెంబునే ఆమెను చేతుల్లో! రీసుకో కుండా ఆగటానికి అతను ఎంతో మనోనిబ్బరం ప్రవర్తించుకోవలసినవచ్చింది. ఆమె అధి ఆకర్షణీయంగా అతిరమణీయంగా కనబడుతుంది. ఆ చిన్న తల, సన్నని నుదురు, చిన్నముక్కు, కానూన్ని ప్రకోపింపచేస్తూ వయకొలికిస్తూన్న ఆమె అగరం—ఆమె ధరించిన పారిస్ దుస్తులు ఆమె దేహపౌష్టవాన్ని వ్యక్తపరుస్తూ, తొలిసారి ఆనాగరిక వేషం కల్గించిన అలబడి కల్గించకుండా ఆకర్షణీయంగా ఉన్నాయి.

మరునాడు తెల్లవారగానే వెళ్ళిపోయింది. ఆ వారం పాడుగునా చాలాపాట్లు వచ్చింది. ఎప్పుడు వచ్చినా, మొగంలో ఆ పాండురత్వం, స్వర్ణలో ఆ తైత్వం, కంకంలో ఉద్రేకపూరితమైన గాల్గడికం, ఆమెలో అల్లాగే ఉన్నాయి.

“అ! నీ పని! అడ్డంగా ఉన్నావని తెలుసును. నిన్ను విసిగిస్తున్నావని తెలుసును. నా కింతకన్నా కొంచెం అభిమానం ఉండిఉండాలి...కాని గమ్యుత్తు! కోకా పాడ్లున్న వెళ్ళేటప్పుడు ఇక మళ్ళీ రానని ఒట్టేసుకొంటాను. అయినా సాయంత్రం అనేటప్పుటికి వెళ్ళేటొంట్లై పోయి మళ్ళీ మొదటికొస్తాను”. అంటూ అతినితో అనేది.

అతనికి అడవాల్లే ఉన్న నిరసనలో, ఈ నిరంతర అనురాగాన్ని చూసి ఆశ్చర్యపోయి

అమెను వింత ఉత్సాహంతో మాడసాగాడు. అంతకు ముందు అతని పరిచయంలోకి వచ్చిన స్త్రీలంతా, హాటర్స్ లా చేటికలు, క్రిడాగ్రహాన్ని వాసిలు, వీరే. అందులో కొందరు అందమైనవారు కూడా తారలెల్లా. కాని వాళ్ళలో ప్రతిఒక్కరూ తమ వెంట వచ్చుటలో, మొరటు చేసుటలో, నీచస్వభావాలలో, సంభాషణలలో, తమ బాళ్ళలోపలే అతనిలో బాగుగా వికారం కల్పించి, వాళ్ళు వెళ్ళగానే, కిటి కిలుతెరిచి కాస్త చల్లగాలి వీలిస్తే తప్ప తేరుకో లేనట్లుగా అనిపించినవాళ్ళే. అనుభవంలేని ఆ పని తనంతో, శోగస్త్రీలంతా అంతే అనుభవించినాడు. ఆ స్థితిలో, ఉత్తమ స్త్రీవనాశమైన సామర్యం మాధుర్యం, గాంభీర్యం, మొదలైనవి అన్నింటాలో ఉండటం అతనికి ఆకర్షణ కల్పించింది. తన బల్లెలో తన తల్లికి పరిచయమైన కులస్త్రీలలో ఆ నుజాలు చూశాడు. వాళ్ళొక్కన్నా వాగ్వికారంతో, ప్రపంచ విజ్ఞానంతో, ఈమెలో ఆ నుజాలు, ఆమె చూటలకు చేతిలకు ఒక క్రొత్త ఆకర్షణ కల్పించాయి.

అంతేకాక ఆమె సంగీతప్రియ! సియావో వాయిద్యం, స్వల్ప ఆలపన స్వరీంపచేస్తూ, కొంత స్థాయి లెప్పుడున్నా ముగిసిన మైన కంపంతో మృగము స్థాయిలో, షోషన్, హృదయాల ప్రేమ గీతాలనో, లేక నీమనీయల జానపద గీతాలనో పాడుతూ జంత్రి గాత్రాలు మేళవించి పారవశ్యంలో చొక్కటాం చేసింది. ఆమెకు ఏమైనో జానపదగీతాలు వచ్చు.

గానవీరు సంగీతమంటే ప్రాణం. సంగీతం అరుబయ్యే విశ్రాంతి విరామాలకు అనువైన కవి. అతని నీమను పల్లెప్రజలందరూ, సంగీతప్రియులే. అతనికి పరిచేసుకొంటూంటే సంగీతం వినిపిస్తే మరింత ఉత్సాహంతో పని పాగిపాడేది. విశ్రాంతి కోసం వింటూంటే హాయిగా మెదురించేది. షాన్సీలో ఈ సంగీతప్రియత్వము అన్నిటికన్న అతని ముక్కుర ముక్కుకే చేసింది. అసలీమె నాటకాలు ఎందుకు వెయ్యరా అని ఆకర్షణ పోయాడు. ఆ మహిమాలలో, 'లిలిక్' నాటకంలో పాడిందిని తెలుసుకొన్నాడు. "కాని ఎక్కువ రోజులు సాగలే. అక్కడ వా ఎంట్లు విశ్లేషి పోసాగాయి" అని చెప్పింది.

విజానికి నాటకాల కృతకభోగి, ఆ తెచ్చు కోలువలు తెచ్చిపెట్టకొన్న ఆప్యాయతలు అవేమీ ఆమెలో లేవు. పగలుగాని మోసంగాని ఆమెలో చిన్నమాటలగా కూడా లేవు.

ఆమె మిగతా జీవితవిషయాలు మాటల అతి సుందరంగా చెబుతెట్టకుండా ఉండేది, రతిపాద

వశ్య సమయాల సాన్నిహిత్యంలో కూడా, ఆ ముగు నుని తెరల్చటాని కలిపి ప్రయత్నం చేయలేదు.

ఆ విషయంలో అతనికి బోధాత్మకంగానీ, కుద్యంగానీ కలుగలేదు. అనుకున్న వేగం రావటం విషయమంతా అతని ఆమెకే వదిలేశాడు. ఆ సమయం అసన్నమైందో లేదో తెలిసికొనేందుకు గడియారంకన్నా చూసేవాడు కాదు. కామారు రతంలో హృదయం తీవ్రంగా స్పందించే అవసరాలు, అవస్థలు, అంతవరకూ అతనిదగ్గకు. అందుచేత ఆమె రాకపోకల సంత లక్ష్యమే చేసేవాడు కాదు.

ఆ సంతకర్తరం వేసంగి బహు రమణీయంగా ఉంది. చాలాసార్లు ఇద్దరూ కలిసి పారిస్ నుట్టూ ఉన్న రమణీయ ప్రదేశాలన్నిటికీ విహారంగా బయలుదేరి వెళ్ళారు. ఆమెకు ఆ ప్రదేశాలన్నీ తుంగంగా విప్రులంగా, తెలుసుకు. సగర పరిసర గ్రామాల రైళ్ళ స్టేషన్లలో ఆ జనసమూహంలో కలిసిపోయి, ఏ చిట్టచివరి ప్రక్కనో ఏ కోసారం ప్రక్కనో ఉన్న చిన్న ఫలహారాలలో ఫలహారాల లారగించేవారు. వాల్లలో కూడా ప్రసిద్ధమైన ఫలాలకు పోయేవారు కాదు.

ఒకనాడు 'వా(క్కు)-డి-కర్నీ' అనే విశ్రాంతి స్థలానికి పోదామని అతని నవగానే,

"వద్దు వద్దు—అక్కడికి చాలామంది చిత్ర కాదులు చేరుకుంటారు..." అంది.

అప్పుడు బృహికి వచ్చింది. కళాశీవులంటే ఆమె కున్న చిరాకులోనే తమ సమాగమం ప్రారంభమయిందని. వాళ్ళంటే చిరాకుకు కారణమేమిటని అడిగాడు.

"వాళ్ళందరూ తెలగిండులు వ్యవహారం— అన్నీ చిక్కులే—అప్రమాదం అవాస్తవిక జగత్తులోనే ఉంటారు. ఆ విషయాలే మాట్లాడుకుంటారు. ...వాళ్ళే నన్ను చాలా వాగనం చేశారు."

"అది కాదు! కళా ఎంత చక్కనిది? జీవితాన్ని ఎంత రమణీయం మొనరిస్తుంది..." అంటూ అడ్డుచెప్పాడు.

"ప్రియతమా! జీవితంలో నిజంగా రమ్యమైన విషయం—నీలాగ అమాయకంగా, ఋణాత్మకంగా ఉండటమేనని తెలియటంలేదా? ఇరవైయేళ్ల పడుచుదనం, ప్రేమజీవితం—ఇంతకన్నా నిజమైన చక్కదనం జీవితంలో ఏముంది..."

ఇరవై ఏళ్ళి! మునితేళ్ళవిధాన కరులుతూ ఉన్నట్లు ఉత్సాహంతో కదలాడిపోతూ, ప్రకృతిలోని ప్రతివిషయాన్ని ఆనందంతో స్వీకరిస్తూ,

ప్రపంచమంతా నుంచేనని భావిస్తూ, చెరెస్వంతో
నోడికసగాడుతొన్న అమెను చూసి, ఇరవై ఏళ్లకు
నుంచి ఉంటుందని ఎవ్వరూ అనుకోలేదు.

ఒకనాటి సాయంత్రం మెట్రో లోయలో
'సెయింట్ కేర్' చేరుకొన్నారు. అప్పుడు ఆ
గ్రామంలో ఏదో పంజాగ. అప్పటికే బాగా చీకటి
పడింది. అక్కడక్కడా బస్సు గది ఏదీ దొరక
లేదు. మరోచోటికి బోనాలన్నా యాడు మైక్సి
చిట్టచివరిలో పడిచిపోలేకాని పవీరపంలో పల్లె లేదు.
చివరికి ఒక కొట్లంలో ఒక మూల, గోమప్పటా
మడతమందం ఒకటి మాత్రం దొరికింది. కొట్లం పొడు
గునా ఇటుక పనివాళ్లు కొందరు నిద్రపోతున్నారు.

"వా! వా! వా జీవిత నికృష్టదినాలు జ్ఞప్తికి
తెచ్చుకొంటాను, వా!" అంటూ పకపక నవ్వింది.

ఆమె జీవితంలో చాలా నికృష్ట దారిద్ర్యం
అనుభవించిందన్నమాట.

కొట్లం, పొడుగుగా పన్నుచోలగా ఉంది.
గోడలు వెల్లచేసి ఉన్నాయి. గోడలో ఒక మూల
చిన్న నూట్లో ఒక నుడ్డి దీపం వెలుగుతుంది. పద్దు
చేయకుండా పడుకొన్న జనాన్ని తప్పించుకొని
చినురుకు చేరుకొన్నారు. గాటపు కాగిలింఠిలో
ఇరుక్కొనిపోయి, ముద్దుల, చిరునవ్వుల శత్రాలు
పైకి పొక్కునీయకుండా, దిగబట్టి అక్కడ
నిద్రపోతున్న కార్మికుల నుజులూ, నిశ్వాసలూ,
కదిలితూ వింటూ రాత్రంతా గడిపారు. వాళ్ళ
ముతక బట్టలు కట్ట చెప్పల ప్రక్కనే ఆమె పియ్య
గోనూ, సున్నితమైన పొడరకలూ పడిఉన్నాయి.

తెల్లవారగానే కొట్లం ఆటు చివరమన్న కేటు
రెలుపులలో, అడుగున ఉన్న చిన్న రెలుపు తెరుచు
కొని, అక్కడి గోమపక్కలు, మట్టిమప్పలతో మిళిత
మయిపడుకొన్న జనంమీదికి పన్ను వెలుగు ప్రసరిం
చింది. "ఒహోయ్! లేవండికో, అబ్బాయిలూ!"
అంటూ ఒక పొలికేక వినబడి మళ్ళీ రెలుపు మూగు
కొంది. ఆపురింఠలలో, వళ్ళు మిరుచుకోబాలలో,
పొడిదగులలో - నుంద భాగ్య మానవజీవితపు చేపకు
నివ్వనాలన్నటితో - కొట్లం మెల్లగా మేలుకో
సాగింది. ఒకొక్కరే, లేచి బయలుగా అడుగులేసు
కొంటూ నోటమాటలేకుండా, కార్మికులు కొట్లం
తైటికి వెళ్ళిపోయారు. ఆ రాత్రి తమప్రక్కనే అంత
అందమైన యువతి పడుకొని ఉందన్న విషయం
ఒక్కళ్ళకీ తెలియకుండానే అంతా వెళ్ళిపోయారు.

అంతా వెళ్ళిపోగానే ఆమె లేచింది. తన దుస్తు
లకోసం వెదురుకొని బంటు నే తొడుక్కొంది.
తొందరతొందరగా విడిపోయిన బట్టు జారుతున్న
చేసుకొంది.

"అబ్బో! ఉండు—తగంతో వస్తా" అని
వెళ్ళింది. కానీపటిలో, కెండుచేతులూ నుంచినా
లిడినన అవధివూలు నించుకొని వచ్చింది.

పక్కనిండా ఆ సువాసనపుమ్మలను విర
జిమ్మింది. ఉదయపరిమళంతో, నవనవలానుతూ
లపుమ్మలు ఆ వాతావరణానికి కొత్తకాంతిని శోధను
చేతున్నాయి.

"ఇంక నిద్రపోవాం, వా" అంది. ఆ ఉదయ
కాంతిలో, చిరునవ్వులీనుతూ, ముంసురులు మలయ
మాదురంలో తేలిపోతూ, అల్లరిగా చేతులనిండా
పువ్వులవింపుకొని, ఆ కాలలోపరికి వస్తున్నప్పుడు
కమపక్షంతి రమణీయంగా ఆమె అంతివర వెన్నుదూ
అలిసికీ కనిపించలేదు.

మరొకసారి విల్లి - డి - ఆస్టిలో నరస్తు
ప్రక్కన పొద్దున్నే ఫలహారాలు తీసుకొంటున్నాను.
ఆ సరోవర నిశ్చలనీరాలు, శరణుతువు తొలిపొద్దు
మందు తెనలలో ముసుగు కప్పకొన్నట్లున్నాయి.
అల్లంతిమారాన చిట్టచివరి కొనఅంచు లప్పడే అయిన,
స్వర్గ, రాగాలలో ముంచెత్తలమతున్నాయి. ఆహారాలలో
ఆరామంలో వార్షికోరే ఒంటరిగా ఉన్నాను.
పావురాజంటలాగా ఫలహారాలను నోటికినోటికి
అందిచ్చుకొంటూ ముగ్గులు పెట్టుకొంటున్నాను.
అకస్మాత్తుగా వాళ్లు కూర్చున్న పెట్టుపైన ఆకు
బొంపాలు నులుగుగా పొడకట్టబట్టున్న ఒక కొమ్మ
మీదినుంచి, ఉల్లసమాధున్న పెద్దగంతు వినిపిం
చింది.

"ఏమిట్లోయ్, పెట్టుకొంది పిట్టలూ, మీ కూడి
తాలు, నుంచితాలు పూర్తయ్యాక కాస్త..."

కొమ్మమీది ఆకుబొంపాలలోనుంచి తల
తైటికి పెట్టి సింగపు మొగమూ, బుజ్జమీపాలూ కన
పర్యుకుంటూ, శబ్దకౌపువరే విలుస్తున్నాడు—

"నానూ క్రిందికివచ్చి మీతో కూర్చుని తినా
లనిఉంది. ఇక్కడోకడికినే కూర్చుంటే మరీ నుడ్ల
నూటలాగా తోడకుండా ఉన్నాను."

ఇక్కడ ఇతను తిరుస్థింఠటం చిరాకెత్తించి
నట్లు ఘాన్ని మాట్లాడలేదు. గాస్పిన్మాత్రం
అత్రంతో ఆహ్వానించాడు. అంతటి మహాశిల్పిని
మాడాలన్న కుతూహలమూ, అతను తమతో పాట్లాం
టున్నాడన్న ఉత్సాహమూ అతన్ని పరవకున్న
చేస్తున్నాయి.

కౌపువర దుస్తులు అతి నిర్లక్ష్యంగా ధరించి
నట్లు కనుబడుతున్నా, బహు బాగ్మత్తితో, ప్రతి
స్వల్పవిషయాన్ని ఆచి తూచి, అందానికి అనువైన

జేమమే సంతరించుకొన్నాడు. అతని చర్యం అంతా రావసురువులతో మచ్చలూ సుగ్ధా బడి ఉంది.

ఆమెగంజాలోని వికృతిని కనబరచుకుంటూ కమలం దుకు తెల్లనిక్రేవ పట్టుకుంటూ మెడకు చుట్టాడు. అతని చొక్కా ఒంటివంటి పెట్టుకొని అతని సన్నని నడుమూ, కండలుగట్టిన జేహబోజువమూ మరింతగా స్ఫురించేట్లు చేస్తూంది. ఆ యావకుని చూపులో, కావుడలో, డెజిలెట్ విందుకు వచ్చినవాటికంటే ఎక్కువ ముదిరినవాడుగా కనిపించాడు.

కాని తన ప్రియురాలితో అతిపరిచయంగా, అతి సన్నిహితంగా కావుడలో, మాట్లాడుతూంటే గానినకు ఆశ్చర్యం కల్గి, కొద్దిగా తలదాచుకుంటాడు. కావుడలో ఆమెను "ఫాన్సీ" అని పిలుస్తున్నాడు. ఆమెతో బాగా అంతరంగం ఉన్న వాడిలాగే మాట్లాడుతున్నాడు.

కావుడలో తన పేటకుగా వాళ్ళ పేరిటమీద పెట్టాడు.

"అన్నట్లు నీకు తెలుసా! పది హేను రోజుల నుంచి నేను భార్యహీనమైపోయాను. మేరియా, మోరేవర్ గాడితో లేచిపోయింది. మొదట కొన్నాళ్ళు "అమృత్యా!" అనే అనుకున్నాను కాని ఇవాళే ప్రాధున్నే న్నూడిమోలోకి వచ్చేటప్పటికి చెప్పలేనంత నిస్త్రిక పట్టకుంది. పనిచేద్దామంటే కుడిరనే లేదు—అందుచేత చెక్కు కూర్చున్న జొమ్యలను వాటి కూనావ తడిలేసి, పల్లెటూర్లో ఫలహారం చేద్దామని ఇక్కడకు బయలుదేరివచ్చాను. కాని వంటరిగా ఎక్కడికెళ్ళామనుకోటయూ బుద్ధితక్కువే! ఇందాక, చేతిలో ఫలహారస్పృశ్యమంతా కళ్ళనీళ్ళతో తడిసే పర్యంతమయింది."

అంటూ ఆ పల్లెటివ్విడివక మాళాడు. పట్టుకుచ్చులాను వస్తూన్న అతని చిరుగడ్డం, తల ఉంగరాలు, వాటి రమ్యత్వం అన్ని మాత్రా నుటక లేగాడు.

"యావనంలో ఉండటం ఎంతటి మహా భాగ్యం! ఈ కుట్టాడు ఒంటరితనంతో కుమలాల్విన పనిలేదు కదా! అంటే, కాదు. గమ్యులేమటాలే, ఈ యావనం పడునచేది లాగా పరిసరాలనుకూడా మార్చేస్తూంది. ఈమెకూడా అన్ని విధాలా అతని సంతోషమయినా కనపడుతూంది." అన్నాడు.

"ఒరి, బోకీరి!" అంటూ నవ్వింది. ఆనవులలో కాలపరిధులెరుగని చిరంతనమైన వలపులల ముగ్ధ రస్యనం వినిపిస్తూంది. వలచి వలపింపబడినట్లున్న యావతి యవ్వనమంతా ఆనవులలో ప్రతివ్వనిస్తూంది.

కావుడలో ఫలహారంచేస్తూనే, కమ్యలతో ఆమె అందాన్నంతా దూరగంటూ "ఆశ్చర్యం, ఆశ్చర్యం" అంటూ గొణిగాడు. అతని పెదవుల మెలుపులో కొంచెం విషాదమూ, కొద్దిపాటి కున్నా మెలరేపడిపోయి నిలిచాయి.

"దోసగాని, ఫాన్సీ, ఒకవాడిక్కడే ప్రాధుట ఫలహారాలుచేశాం, బ్రావకంఉందా!—ఓ! ఎన్నాలైపోయిందో!—ఆచే! 'ఇవాన్' ఉన్నాడు, 'డెజిలెట్' ఉన్నాడు. మనబృందం యావన్నుందీ ఉన్నారు. ఆచే! నువ్వో చెరువులో పడిపోయావ—చెరువు కావలా అబ్బాయి నడిగి మొగడుస్తులు తెచ్చి తోడిగాం, నీకు! ఆ దుస్తులు ఎంతక్కగా అమాయ నీకు!"

"ఏమెల్లావకం ఉన్నట్లులేదు." అంది బహుముక్తసరిగా, కుంచించుకుపోయినట్లు. ఆమట అబద్ధం కూడా కాదు. నిత్యం మారనపరిశీలనతో నిటికెదులైన అనుభవాలతో జీవితం గడిపే వాళ్ళందరిలాగానే, ఫాన్సీకూడా ఎప్పుడూ వర్తమాన ప్రేమ జీవిత మైదాలలోనే నిమగ్నమై జీవించేది. అలాంటి వాళ్ళకు, జరిగిన విషయాల జ్ఞప్తికాని, బరుగనున్న విషయాలగురించి చింతగాని ఉండదు.

కావుడలో అల్లా కాదు. ధూతకాలంలో జీవిస్తున్నాడు. ఆ కైపులో, తన యావనంవాటి కామ కలాపాలను, మధుమ త్రివిహారాలను—ఆవాటి వనం తోల్పువాయి, స్వర్ణకేళిహారాలు, కళారంగ ఆర్పటాలు, యుద్ధాలు, విజయాలు—అన్నిటినీ వికరువు పెడుతున్నాడు.

ఆ స్మృతులతో తనలోని కామాగ్నిని ప్రజ్వలించేసుకొంటూ ఆ స్ఫురింగాలు ప్రసరించుకొంటూన్న మాపులతో, వాళ్ళవైపు మధ్యమధ్య మాత్రావచ్చాడు. వాళ్ళు తన గోడే వినబంటేదు. పచ్చిద్రాక్షవళ్ళ నొకళ్ళ పెదవి కోకళ్ళు అందిచ్చుకోటంలో నిమగ్నమైపోయిఉన్నారు.

"నేను మరీ పిదగా తయారయ్యానా, ఏమిజో! నిజమేలే, నిమగ్నమై విసుగెత్తించి చెంపుకున్నట్లున్నాను. ప్లూ! అంటేలే! వృద్ధుడికి బ్రతుకు హాయి ఏం ఉంటుంది." అంటూ లేచి హోటల్ దిక్కి వెలుటర్ని పిలిచి "అబ్బాయి, లాంగ్లాయ్! బిల్లు వాచేర (వాయరా)" అన్నాడు.

ఏవో పురాణవాదంతో బాధపడుతూన్నవాడిలాగా, బరువుగా కార్చుకుంటూ, విచారవదనంతో కావుడలో విష్క్రమించాడు. ఆ పరిమిపత్పని ఆకుల కొమ్మలక్రిందగా వనం వంచుకుంటూ

పోతున్న ఆ దిర్ఘకాయుని వంక చాలసేపు చూస్తూ ఆ ప్రేమికులు అట్లా ఉండిపోయారు.

"హాపం! కావునర్ అంతకంతకు కృంగిపో తూన్నమాట నిజమే" అంది ఛాన్సి స్వల్పంగా బాలిపోలక పోస్తూ.

కేవలం, అర్థిమహాదర్శగా బ్రతికే ఒక నీచస్త్రి, మేరియా, కావునర్ లాంటి మహాశిల్పిని, మంచిచెట్టలకు తెలుచేయకుండా, వదిలేసిపోవటం— అందులోమా మోరేవర్ లాంటి అనామక చిత్రికారు డిత్, —యోవనంతప్ప మరే సర్దుణములేని పెద్ద క్లత్తో లేచిపోవటం—గానీనకు ఉగ్రకోపం తెప్పించింది. ఆ కోపం మాసిబిప్పటికి ఛాన్సి "ఒరి పిచ్చి వాడా, పిచ్చివాడా!" అంటూ పకపకా విరగబడి నవ్వింది. అతని తల తన రెండుచేతుల్లోకి తీసికొని తన ఒళ్లోకి వంచుకొని అతని వట్టవరిమకొన్నా ప్రూ డీస్తూ, అతని కమ్మలలోకి నిక్కాసాలవదుల్తూ, పూల గుత్తితో తాకినట్లుగా అతన్ని ముడ్డులు పెట్టుకొంటుంది.

ఆ రాత్రి, వెంట్రుకొందిటిసారిగా, తీన్ తన ప్రియురాలి ఇంట నిద్రచేశాడు. మూడు నెలలుగా ముప్పేమార్లున్నా తన యింటికి రమ్మని ఆరిస్సి బ్రతి పూలుచూ వచ్చింది. "అసలు ఎందుకు రావు?" అంటూ అడిగేది.

"ఏమో తెలియదు—నాకేమిటో ఇది గా ఉంటుంది" ఆ నేనాడు.

"కాదు! ఏం బాదరా ఉండదని చెప్తున్నా గా! నేను స్వతంత్రురాలను-ఒంటరిగా నే ఉన్నాను..."

ఆనాటి విశ్వరానంతరిం అలసిపోయి ఉన్నా రేమో, స్వేదనకు దగ్గరగా ఉండటంవల్ల అతన్ని, యాడిగా ఆర్క్రడిలో తన యింటికి లొక్కొనిపో యింది. ఆ యిల్లు కాస్త కలిసే మౌనాన్నిక కుటుంబీకుల ఇల్లులాగే కనబడుతూంది. తిలుపు కొట్టేటప్పటికి కొఱకొఱలాడుతూన్న మొగంతో ఒక వృద్ధ పరిచారిక వచ్చి తిలుపు తెరిచింది.

"ఇదిగో నూచామి! ఏం, నూచామి కులాసా!" అంటూ ఆ మునివీరదాని మెడమట్టూ చేతులు గీరించి కాగలించుకొంది ఛాన్సి. "మాను! ఇదిగో, నేచెప్పా నే, నా వలపుకాదు, నా రాజా! నాతో మునింటికి తీసుకొచ్చాను మాకావా! పదిపద తిర్రతిర్రగా దీపాలన్నీ వెలిగించు. ఇల్లు దేశేంద్రధీవనంగా అందంగా ఉండాలి"

మంగిటి చిన్నగదిలో తీన్ ఒక్కడూ కూల బడ్డాడు. గదిలో కిటికీలు దిగువగా ఉన్నాయి.

కిటికీలపైన అర్ధచంద్రాకారంగా గూళ్లు ఉన్నాయి. అక్కడి సోఫాలమీద, మర్రిపమీద పేరేలోమీద పరచిన గుడ్డలరకానివే, వెలిసిన సాదా కూడా నిలుక్కెరలు కిటికీలకడ్డుగా ఉన్నాయి. గోడలమీది ముతకరంగును మరీపేస్తూ, మూడు వాలు ప్రకృతిచిత్రాలున్నాయి. "ఫానీ లెగ్రాండోమగో" "నా ప్రియమైన ఛాన్సి!" అన్న టీరి అంతి వాక్యాలు, చిత్రకారుల సంతకాలు ప్రతిచిత్రం మీదా ఉన్నాయి. చలికాపురై కట్టిన గూటి పై అరుగుమీద, కావునర్ చెక్కిన "నాఫో" పాలరాతి ప్రతిమ, మూడడుగుల ఎత్తుది, ఉంది. దాని నకిరి కందు ప్రతిమలు చేశేమంతటా నలకాయి. తన ఇంటి దగ్గర తన తండ్రి గదిలో అలాంటి చిన్న కందు ప్రతిమ ఉన్న విషయం గానీనకు జ్ఞప్తికి వచ్చింది. చిన్నప్పటినుంచి దాన్ని చూసే ఉన్నాడు.

ఆ ప్రతిమ ప్రక్కనే ఒక నెమ్మమీద చిన్న కొవ్వొత్తిదీపం వెలుగుతూంది. ఆ సన్నటిదీపం వెలుగులో, ఆ ప్రతిమకు, తన ప్రియురాలికి ఉన్న పోలికలు గానీనకు కనబడ్డాయి. ప్రతి మలో యోపం, ఇంకొంచెం యోవనంలో, కొంచెం మువ్వితింగా కనబడుతూంది. ఆ ప్రక్కకు తిరిగిన యోపంలోని రేఖాగరిమం, జీలుగువనాలలో ఆ నేనాపువంపు—బామవుల కీరించిన ఆ బాహులతల కమనీయినొడవం—అన్నీ ఆరనికే తెలిసినవే— నుపరిచితా! అంతకన్నా మధురస్మృతులలో ఆ కమ్మల ముందరి విగ్రహం కలిసిపోతోంది.

అతనా విగ్రహాన్నే కాగ్రచిత్రంతో చూస్తుండగా ఛాన్సి వచ్చింది. "కొంచెం నాపోలిక ఉంది కామా? కావునర్ ఆ యోపస్పృష్టికి ఎంచు కొన్నస్త్రి వాలాగే ఉండేది!"

అని వెంటనే అతన్ని తన పవనగదికి తీసు వెళ్లింది. అక్కడ నూచామి కొరకొరలాడుతూ ఒక చిన్నగుండెని మేజాబల్లమీద ఇద్దరికి భోజనాలమరుస్తూంది. అక్కడ కొవ్వొత్తిదీపాలు అన్నీ వెలుగుతున్నాయి. చివరికి రీయనా ఆదాల అంచుల కమర్చిన దీపపు కొమ్మలలోకూడా కొవ్వొత్తిదీపాలు వెలుగుతున్నాయి. చలిమంటనూనూ! దిండుగా కట్టెలుండి కడకల రవ్వలు వెలుగుస్తూ గదికంతటా నెచ్చెదనా ప్లిస్తున్నాయి. ఆ గది, విందుకు తయారామీస్తూ యావతి పోడిమనే ప్రకటిస్తూన్నట్లుంది.

నవ్వుతూ అంది. "అక్కడే భోంచేర్దామను కొన్నా! ఇంకొంచెం త్వరగా వీడకు నేరొమ్మ!"

అంత దక్కగా అమర్చిన కియాగ్గివృహం అత వెక్కడా చూడలేదు. అంతవరకూ తనతెలివంటి

వారి గదులలో వెలిసిన మజ్జిన్ తెరలను, పూర్వీకపుటట్లు, మమస్కన్ తెరలులాంటివే చూశాడు తప్ప, గదిగోడలవద్దనుంచి మొఖమేర పట్టుదట్టులా పితలా ఒకర్యుబడిన బంగారు సిమ్యకగుడు నరికు చూడలేలేదు. గదిసరంబీ గోడలన్నీ మెత్తనిమొక్కర పట్టులాపితా చేయబడ్డాయి. పడికమంచము, మామూలు సోఫాలకన్న కొంత వికాలమైన సోఫా మాత్రంగానే కనబడుతుంది. గదిలో ఒక మూల తెల్లని కంబళం పరిచి దానిపైన మంచం అమర్చి నట్టుంది.

గదినిండా ఉన్న అద్దాల అంచులనుంచి చెదరిన నీలికాంతులు గదిసంతా జెచ్చని వెలుగులతో నింపుతూ, ఇండాకటినుంచి అరుబయటి పొలాల మంచులోను, పారిస్ సందుగొందుల బురద కచాటిలోను, తిడిసి ఇరుకునపడివచ్చిన దేహాన్ని నేన చేతున్నా, ఆమెతమైన పోయింది చేతురుస్తున్నాయి. కాని ఈ అనందిం ఈపల్లెటిసిల్లవాడు అనుభవించేందుకు, ఆ వృద్ధచేతిక అతినివంక అనుమానంతో కొల కొల లాడుతూ చూస్తున్న చూపులు అధ్యంతరంగా ఉన్నాయి. చివరికి ఛాన్ని ఆ అమ్మని "మాచామీ! నువ్వు పో! మాకు పేం మానుకొంటారే!" అని పైటికి పంపించేసింది. మాచామీ చిట్టుబున్న లాడు కొంటూ తిలుపు ధిడాలన చేసికొంటూ పైటికి పోయింది. "అది అంతేలే. దాని విషయం పట్టించుకోకు. నిన్ను నేను ఎక్కువ ప్రేమిస్తున్నానని దానికి మంట. నాబ్రతుకు చాక చేసేమకొంటున్నానంటుంది. ఈ పల్లెటివాళ్ళకంతా ఎక్కడి కళ్ళడి రాబట్టుకునే దృష్టి! అయితే వంటమాత్రం ముడుగుచికరంగా చేస్తుంది. ఇంకా చూడు, ఇది ఈ అప్పచ్చులు తిను" అంటూ ఛాన్ని అతిన్ని ముసిం చింది.

కొట్టి ఇద్దరికి చుక్కలుకోసి పెట్టింది. ఛాంపేన్ సీసా తినే మాతలిసింది. అయితే అతను ఆరగి న్నాంటే కళ్ళఅప్పచెప్పి మాప్రాంతేగాని తను తినటమే లేదు. అర్జిరియన్ ఉన్నికంచుకం ఫరించింది. చేతులు కడివినప్పటికీ ఆ చొక్కాచేతులు పైకి మడుమకొంటూనే ఉన్నాయి. అంతలో అతనికి దెబ్బపెట్టి విందునాటి ఆమెతో ప్రళభు సమాగమం జ్వలికి వచ్చింది. ఇద్దరూ ఒకేకోట ఒకక్కొకరు అనుకొని కూర్చుని, ఒకే పల్లెంలానుంచి ఆరగిస్తూ, ఆనాటి రాత్రి విషయాలు ముచ్చటించుకొంటున్నారు.

"నిజం! నువ్వు లోపలికి రావటం చూసిన ఓజానుంచి నిన్ను నావాడిని చేసుకోవాలనే నిశ్చయించుకొన్నాను. అసలు వీరేవుంటే, ఇతియల కెవ్వ

రికి అందకుండా అప్పటికప్పుడే నిన్ను ఎగతెనుకొని పోయిఉండేదాన్ని. మరి నన్ను మొదట చూసి నవ్వుకు నువ్వేమనుకున్నావ్!"

అతనికి మొదట ఆమె అంటే భయమేవేసింది. కాని తరువాత మంచినమ్మకం చిక్కి ఆమెతో ఉండటం బహు కులాసగానే ఉంది.

"అన్నట్లు అడగటం మర్చిపోయాను—నీకు అప్పుడు కోపం ఎందుకు వచ్చింది?—అదే, లాగూర్నెకి పద్యాలు వదిలినప్పుడు?" అని ప్రశ్ని కలిపాడు.

ఆనాటిలాగే, మర్చి ఆమె కనుబొమలు మండి పడ్డాయి. ఇంతలో తల విడిచేసింది. "అ! ఏదో చిన్న రవం లే! ఆ విషయం మాట్లాడుకోవద్దు" అంటూ అతిచిరుట్టా చేతులు గీలించి, "అసలు నాకు కూడా కొంచెం భయమేవేసింది. తప్పించుకు వైటపడాలని, కాస్త నన్ను నేను కూడదీసుకోవాలని ప్రయత్నించాను. కాని చేతకాలేదు. ఎప్పటికీ చేతకాదు కూడాను!"

"అ! అల్లా అనకు"

"చూస్తువుగాని!"

ఆ "చూస్తువుగాని" అన్నమాట విషరూపి ఉన్న ఉద్దేశం ఆకంఠంలోని చెదరింపు, ఏమాత్రం ప్రతిగణించుకోకుండానే ఆ యాడుకు సహజమైన యాదడింపుతో అలరిగా నవ్వాడు. ఆమె కోమల హస్తబంధం అంత మృదువుగా, అంత లాంగిపోతున్నట్టుగా ఉంది. ఆ బంధంనుంచి తన్ను తను విడుదలజే చేసికొనేందుకు తాను కాస్త కనికరము సూచించినా చాలుననే అతిని గాఢనమ్మకము.

కాని ఎందుకు వదుల్చుకోవాలి? ఆ గది దిగ్గ మెత్తదనపు పోయిలో మునిగిపోయి నిద్రాధారంతో అర్ధనిద్రావలయిన కనురెప్పల నాశ్వాసిత్వాన్ని ఆమె నిట్టూర్పుల సువాసనల కైపులో మత్తిలిపోయి, స్వర్గద్వారాలను చూస్తున్నాడు. ఆరుబయళ్ళ తిమ ప్రేమకలహాల, ప్రేడిపచ్చరి పంటచేలు, పెరియేళ్ళ గులకరాలపై నీటిపారుదలల ముద్దురస్వలులు, ప్రేమ మయమైన ఆ దీర్ఘవాసరాలు... ఆ దృశ్యాల్లే వీడి తున్నాడు.

తెలవారగట్ట, మాచామి కేకలతో అకాత్రుగా విడదేచాడు. కాళ్ళదిక్కున నుల్లని, ఏ దాపరికాలు లేనట్లు, "వాడు వచ్చాడు. నిన్ను చూడాలంటున్నాడు" అంటూ మాచామి అరుస్తూంది.

"ఏమిటి! వాడన్నాడూ! అయితే నాయుంట్లో నా పెత్తనమే లేదన్నమాట! వాడ్ని లోపలికి రానిచ్చావా" అంటూ కోపంతో మండిపోతూ,

ఒక్క ఉరుకున మంచందిగి, విడివడ గానుగుండి లన్న సరిగా పెట్టుకోకుండా పరుగెత్తూ, వెనక్కు చూసి, "ప్రియరేమా, కదలకు. ఒక్కక్షణంలో మళ్ళీ వస్తా"నంటూ ఛాన్ని గది బయటికి కదిలించి.

అతి వాచాకోపం ఆగలేదు. లేచి దుస్తులన్నీ వేసుకొని బూద్యులలో కాళ్ళు లిగిందుకొనేదాకా అతనికిం తోచనట్లయింది.

గారి ఆదకుండా మానీ పెట్టినట్లున్న ఆ గదిలో ఇంకా జలగుత్తూన్న నుడిచిపెట్ట బెలంబులో తన బట్టలన్నీ సంగ్రహించుకొన్నాడు. వాళ్ళు అరగించిన ఎంగిలి పళ్ళాలు, చీవరింపుగా కనబడ్డాయి. అటు చూస్తూండగా, ఆ గది తెరలు కంకం నోక్కేసినట్లు, తిన్నపైయిలో వైట గలభా వినబడింది.

వాడప్రతివాదాలు ఘోరంగా జరుగుతున్నాయి. ఒక పురుషకంఠం- ముందు ఆగ్రహంతో- తరువాత బతిమాల్తూ, తరువాత ఏడుస్తూ, చివరికి వారిగా వెక్కులు పెట్టి ఏడుస్తూ, వినబడుతుంది.

రెండవ కంఠం ముందు గుర్తుపట్టలేకపోయాడు. అంత కరుకుగా, కఠోరంగా, ద్వేషపూరితమై వస్తున్నాయా మాటలు. ఆ మాటలూ, నీచపులిట్టూ. అక్కడికి కూడా వినబడుతూ, జవాబులంజల పోట్లాటలను స్ఫురింప కేస్తున్నాయి.

నీలకు బట్టలనిండా యిరవ జీమ్యువట్లు, ఆ కామసౌఖ్యం అంతా ఒక్కసారి మురికిపడి నీచపడి పోయినట్లయింది. ఆ స్త్రీ కూడా హీనపడిపోయి, ఏ స్త్రీలంటే కంటిగుండుకొనేవాడో వాళ్ళలో ఒక్కరైగా జను అయిపోయింది.

ఆయాసపడుతూ, వగరుస్తూ, విడివడిన పట్టు, విలాసభంగిమంలో నానుకుడికి ననురుస్తూ "అబ్బ! మగవాడు విడవట మేమిటి అసహ్యంగా!" అంటూ గదిలోకి వచ్చింది.

అంతలో అతని ముస్తాయిమానీ కోపంతో "అప్పుడే లేచావా! ముందుపోయి పడుకో! నే నెత్తున్నావది" అంటూ తిరిమింది. అంతలో అక స్యాత్తుగా మెల్లబడిపోయినట్లయి, రెండుచేతులూ అతన్ని చుట్టేస్తూ, మాటలలో కూడా చుట్టికేస్తూన్నట్టుగా మెల్లగా గొణిగింది "వద్దు! వద్దు, చెళ్ళవద్దు! నువ్వల్లా పెళ్ళిపోటానికి ఏలేదు. అదీ కాకుండా ఇల్లాఅయితే నీవు మళ్ళీరావని నాకు తెలుసు"

"వస్తాను. ఎందుకు రానూ!"

"నీకు కోపం రాలేదని ఒకటేయ్! మళ్ళీ వస్తానని ఒకటేయ్! ఈ! నిన్ను నేను ఎరుగుదునలే!" అంటూ మర్రాం చేసింది.

అడిగిన బట్టన్నీ వేళాడు. కాని ఎన్ని చెప్పినా ఒక్కమోడికి మాత్రం చేరలేదు. ఎంతో బతిమా లింది. ఇది తన ఇల్లేనని, తన ఇష్టమే రాజ్యమని, తన ఇష్టంవచ్చినవచ్చేది మాడివచ్చునని, తన చిత్రంవచ్చినట్లు చెయ్యగలదనని ఎన్నో చెప్పింది. కాని అతను వినలేదు. చివరికి అతను ఇళ్ళిపోటానికి ఒప్పకోక తప్పదని సమ్మతించేసుకొని అతన్ని సాగ సంపుటా కదిలించి. అంతకు ముందటి భీకరకామినీ రూపానికి, ఇప్పుటి ఆమెబద్ధికు ఏమీ పోలిక లేదు. అతి వినయంగా అతని తీమాక్కునర్థివ్తూన్నట్లు వెంటనంటివస్తూంది.

విడలేని ఏడ్కోలుకొనితింతలో హాలులో ఒక్కక్షణం విలంపన వినబడింది.

"పోనీ-ఎవ్వకు" అంది, అతని కళ్ళలోకి కళ్ళు పెట్టి లోతులు పారజూస్తూ. అతను వైటికి వెళ్ళాలన్న తొందరిలో ఏదోజవాబు, జవాబా అబద్ధమే, చెప్పాలనుకొంటున్నాడు. ఇంతలో వైట తలుపు గంట మోగి, అల్లాగే ప్రంభించి నిలచాడు. మాచామి వంటయింట్లోంచి కదలివచ్చింది. కాని తలుపు తీయవద్దని ఛాన్ని ఆ మెకు వైకచేసింది. ముగ్గురూ కదిలక మెదలక అల్లాగే నుల్చున్నారు.

తలువవతలనుంచి గుండెలు నోక్కేసుకొంటున్నట్టు ఒక్క నిట్టూర్పు వినిపించింది. తలుపుక్రింద పండునుంచి ఒక ఉత్తరం లోపలికి పడింది. బరువుగా, మెల్లిగా నిడ్చుమిస్తూన్న పాదస్వనులు మెట్లు దిగి అంతరించాయి.

"మాళావా! నేను స్వతంత్రులాల నన్నానా లేదా-ఇంకా ఇది మాకు" అంటూ ఉత్తరం విప్పి అతనికి అందిచ్చింది. ఏ కాఫీకూబల్ బల్లదగ్గికో కూర్చుని, దోరకిన కాగితంమొక్కమీద పెన్నలతో వ్రాసుకొన్న ప్రేమలేఖ. కాగితం చూస్తేనే విహవారైతే, ఆతిడినమై వారిగొలుపుతూన్నట్లుంది. ఆ వ్రాసిన మందభాగ్యుడు, ఆ తొలిభూమన తను ఆసభ్యంగా అడిగిగోడుగా ప్రవర్తించినందుకు తనూ పద వేసుకొంటున్నాడు. ఆమెరూద తనకు ఏ మాక్కులేదనీ, ఆమె ఏభిత్తువేడితే అదే చాలననీ, తిన్ను భాగ్యతంగా వదిలివేయవద్దని మోకరిల్లి ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఆమె ఎల్లాచెప్తే అల్లా ఒప్పకొంటానని హామీ యిస్తున్నాడు-ఏంచేసినా సిద్ధమేనన్నాడు. ఆమెనుమాత్రం వదిలలేనని, "భగవాన్! ఆమెనుంచి దూరం చెయ్యగద్దు!" అని ప్రార్థిస్తున్నాడు.

"ఏమిటి గొడవ!" అంటూ కటికవత్తు నవ్వింది. ఏ హృదయాన్ని తనకు వికమెనర్పుకోవాలని అల్లాడి పోతుంకో, ఆ హృదయకవాలాన్ని ఆ నవ్వే

గట్టిగా బంధించేసింది. ఆమె కృతార్థులనుకున్నాడు లేదు. ప్రేమించిన స్త్రీకి, తన ప్రేమించిన పురుషునిపట్ల తప్ప, ఏ యితరులదా కూడా, నీసమేతు జాలిపూడా ఉండవలసి, అమెలాని దుఃఖ, వాడి గొడవ, కరుణ, భక్తి, సర్వసద్గుణాలూ, ఆ ఒకే ఒక్క పురుషుని ప్రేమాభిలాషలోనే నీసమైపోయి ఉంటాయనీ, లేక కేంకా తెలియదు.

“ఆ మాటలను నువ్వల్లా వేరొకోకేంకా తిరస్కారంగా చూడటం తప్పు. నిజంగా ఆ ఉత్తరం ఎంతో విషాదాత్మకంగా, హృదయ విదారకంగా ఉంది” అన్నాడు. అని అనునయంగా మెల్లిగా, నిదానిస్తూ అడిగాడు. “అసలు నిజం చెప్పు—ఎందుకన్నీ ఇళ్ళుకొట్టావ్.”

“నాకింక నాకితో ఏ సంబంధమూ పెట్టుకోవాలని లేదు—నాకు నాసంతే ప్రేమ లేదు.”

“కాని నీ ప్రేమకుడేకదా! ఈ భాగ్యభోగ్యులు, ఈ పౌఖ్యం, అంతా అతిమ చేహార్పినవేకదా! ఆ భోగాలే ఇప్పటికే అనుభవిస్తున్నావే! ఇవి వదిలి ఉండలేవుకదా!”

నువను విప్పిచెప్పే భోరణిలో ఆమె జవాబు చెప్పింది. “ప్రియా! నిన్ను ఎదురకల్పార్యం అనన్నీ సరిగ్గా ఉన్నట్లే అనిపించాయి. ఇప్పుడివన్నీ అసహ్యంగా నీకుచేటుగా అనిపిస్తున్నాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు నాకే రోతి పుట్టుకున్నది—ఆరు. నాకు నువ్వేమీ కావనీ, నీకు నావిడ ప్రేమ లేవనీ చెప్పబోతున్నావ్. అయినా నేను కొరతరచేయను. ఆ విషయం నేను చూసుకొంటాను. నీకు యిష్టమన్నా లేకపోయినా నువ్వు నన్ను ప్రేమించితిరేటలు చేసుకొంటాను”

అతిసేం జవాబు చెప్పలేదు. నువనాడు కలుసుకోటానికి ఒప్పుకొని, తనచేత మిగిలిన చివరి డబ్బులు, వాల్లూ మాచామికి కానుకగా అర్పించి అక్కడినుంచి ఎల్లాగో బైబవడాడు. ఈ స్త్రీ లేవసంతలో ఎల్లాంటి ఒడుదుకుమీలా కర్పించెందుకు తనకేం హక్కుంది? ఆమె వదులుకొంటానన్న భోగభాగ్యాలకు ప్రతిగా తను ఆమెకేం అర్పించుకోగలడు?

ఆ విషయమే తనకు చేతనైతే, మృదులైన భావలో ఋణాపుగా వ్యక్తపడుస్తూ ఆమె కోవాడే ఉత్తరం వ్రాశాడు. కాని ఏదో గాలిపొటుగా, హుషారుగా, లేలేకగా, క్షణికంగా గడిచిపోయిందని తను నమ్మిన తను కామకలాపం, ఆనాటిరాత్రి, ఆ విధుల ప్రేమకుని నిట్టూర్పులు—అందుకు ప్రతిగా ఆమెవికలాట్టచోసాలు, నీచస్త్రీ నైజపు దూషణికా

రాలు, వివచనబంతో, తీతవ్యధాసంభరితమైన విషయంగా తన మనస్సులోనే మారిపోయిందని మాత్రం ఆ ఉత్తరంలో అతిమ వ్యక్తపరచలేదు.

పారిపోకు మారంగా, పతేషుల బరికిన ఈ యువకుని తత్వంలో, తన తండ్రి నైతికత్వంలోపాటు తన తల్లిహృదయంలోని సున్నితత్వం, కించిచ్చం సరితంగా ఉండే రసాత్మకతలు గూడా వెలిచిపోయిఉన్నాయి. ముమ్మారుగా తల్లిహృదయం ఉంటాను అతను. ఇవేకాక, నిరాసజీవితపు బుచ్చుల బారి పడకుండా రక్షించేందుకు మరొక సంపద్యికేడు కూడా ఉంది. అతని సినరండ్రి, గాలితిరుగులు తిరిగి వావాపు వాళ్ళ కుటుంబం చేరు ప్రతిష్ఠలు, ఆస్తిపాస్తులు కూడా నీటకరిసిపోయేటంత పని చేశాడు. ఆ అనుభవాలు కళ్ళకుకట్టి ఎట్టఎదురుగా ధీరి కర్పించటం కూడా, అట్లాంటి ఉచ్చులలో పడకుండా రక్షించేది.

నీకేరే బాబాయి! ఆ నెంకు మాటలే చాలు, తమ కుటుంబ జీవిత నాటకం ఆహారం కళ్ళకు కట్టించేందుకు! తనకు ఏ అసాగర్పించని ఈ స్వల్ప ప్రణయకలాపంకన్నా కూడా, ఎంతో తీతమైన, భావాగ్రమైన త్యాగాలు చేయాలన్నా కూడా సంసిద్ధమేనన్న, గాఢసంకల్పం అతనిలో కల్గేందుకు, అతను ఆ మాటలు స్మరిస్తే చాలు!

కాని తీరా, ఇది వివేకాట్టుకోవాలన్నా అతి నమోన్నంత లేచికగా కనబడలేదు.

అల్లా వదిలేశానని మాటగా అన్నాక గూడా, ఆమె మర్చి మర్చి రాసాగింది. అతను చూడనని నిరాకరించినా, తలుపు తెళిం చేసుకొన్నా గోలెలో తప్ప మల్లాద్దానికి దిక్కులేకపోయినా, ఏమైనాగూడా ఆవిడ రావటం చూసలేదు.

“నాకు అభిమానం అంటూ లేదు.” అని అతనికి ఉత్తరం వ్రాసింది. చూటలును అత నెప్పుడెప్పుడు వెల్లెజో ఆసను మూర్చి కానుకొని చూచేది. అతి నెక్కడైనా ఉంటే ఆ పరిధింలోనే నిరక్షిమా గంటలు గడిచేది. అయితే ఏమీ పొక్కనిచ్చేదికాదు. కంటసరు చెట్టెడికాదు. ఎవరితోనైనా అతను కలిసి వెనూంటే వెనుకమారంగా ఉండి. అనుసరిస్తూ, ఒంటరిగా అతను బైబవడేకాకా నిరక్షించేది.

“ఈరాత్రి రావా? వద్దా? పోవీలే, ఇంకోసారి వస్తాను” అని, కర్కశురూరైవట్లు శాంతంగా నిలిపోయేది. ప్రతిసారి ఆమె కనుబడి నవ్వువల్లా ఆమెను తప్పించుకోనేందుకు ఏదో అబద్ధపు నాటలు,

కట్టుతూ, పెద్దకోవలసిరావటం, ఆమెపట్టు అంత పరుషంగా ప్రవర్తించటం, ఎప్పటికప్పుడు ఆరెనకి మనస్తాపం కలిగించేది.

పరీక్షల ముక్కు ఒకమారు—ఒకసారి, తనకి తీరు బడి నేర్పి—అంతగా గావాలనుకుంటే తర్వాత ఎప్పుడో మౌనమయ్యునులే—అంటూ ఎప్పటికప్పుడు గణనంగా విడిచించేస్తూ తప్పించుకొస్తున్నాడు. నిజానికి పరీక్షలైపోగానే నెలరోజులు దక్షిణ దేశంలో గడవగలవనీ, ఈ లోపల ఆమె తన నెల్లగా మురిచిపోతుందనీ తన ఆశించాడు.

కాని మరవవలసినదానిని పరీక్షలవగానే తన జబ్బుపడ్డాడు. పరీక్షచాలు వరండాలో చలిగాలి ఎక్కువై పకితం, గొంతునాపుతో గొంపవట్టివల్ల యింది ముందు. అదే ఆశ్రయచేసిటప్పటికి మరింత అస్వాస్థ్యమై జ్వరంలోకి దిగింది. ఫారిన్ లో తన జిల్లామంత్రి వచ్చిన నల్లురైతులకు విద్యాధులను తప్ప అతనివరనీ ఎరుగదు. ఈ ప్రేమకలహారంభంలో, ఆ విద్యాధులతో కూడా పరిచయం కన్నగిలింది. అంతకన్నా కూడా, మామూలు ఉపచారాలను వింటివని నిత్యనే అవసరమైన స్థితికి దిగింది రోగం. జబ్బు ఎక్కువైన మొదటిరాత్రినుంచే ఫాన్సీ అరిసి మంచంప్రక్కనే కూర్చునిపోయింది.

పదిరోజులు అతిన్నీ వసలకుండా. అక్కడే నిలిచింది. కించిలైనా, అలపు కనబడేయకుండా, దివ్యం అతిన్నీ కనిపెట్టియాస్తూ, తన కూడా జబ్బు పడితే నేమోనన్న సంకోచమే లేకుండా, హాస్పిటల్ వర్కులకన్నా చాకచక్యంలో ఉపచారాలుచేస్తూ, అనువయంగా చాలించి, రోషం, పళ్ళం, పానం వదులుతూ, అలా నీవచేస్తూనే ఉండిపోయింది.

రోగతీవ్రతలో మధ్యమధ్య ప్రైవేట్ ప్రవాహంలో—చివ వాటి జబ్బు, అవాదు పిన్ని తనకుచేసినవా, బాధకం తెచ్చుకొంటూ, అప్పటిస్థితి నే భావించుకొంటూండే వాడు. చెమటలు కారిపోతూన్న అరిసి నుడుటినిగడ ఫాన్సీ చల్లగా తన ఆశచేయి ఆనించినప్పడు “అమ్మయ్యా! భారం, దీనినీ” అనేవాడు.

“దీనినీ కాదు! నేను! నేనే కనిపెట్టి ఉన్నాను” అనేది.

జబ్బు పారవేస్తే మరికొన్నిదయిపీస కర్మ కోపచారాల బారిపడకుండా, హాస్పిటల్ అవస్థలు పనివక్కరలేకుండా, ఫాన్సీ అతిన్నీ చూపించింది.

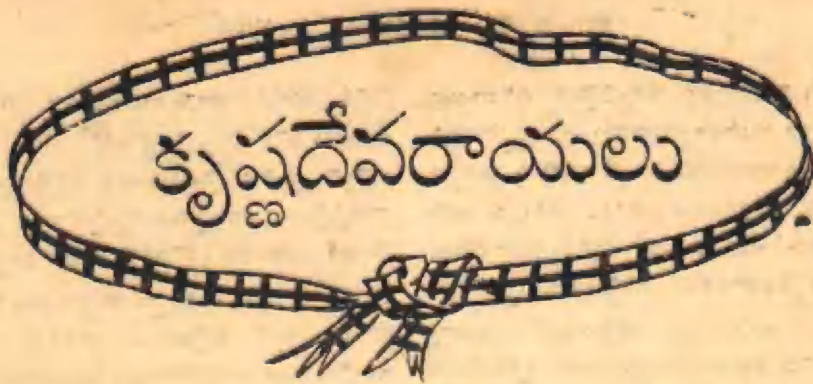
ఆమె పనిచేతిలో నురుగువనం, తెలివి, ఆ హస్తకళలం మానీ అతిమ నిర్ణయం ఆశ్చర్యపోతూండే వాడు. కేవలం చుట్టుప్రక్కల వయ్యారపు సోమరి తనానికే పనికివచ్చే చేతులన్నట్లు అరిసి కంఠకు నుండు స్ఫురింపచేసాయి ఆమెచేతులు!

పోలీస్ స్టేషనులలో ఉండే కొయ్యలెంచి లాంటి, ఒక ఇరుకు కొయ్యలెట్లు ఆ గదిలో ఉంది. ఆ, కఠిన శియ్యనే రోజూ రాత్రికొక్క సెంకు గంటలు మాత్రం నిద్రపోయేది.

చివరి కొకనా వదిగాడు. “పిటి పిచ్చి దానా, ఫాన్సీ! ఒకసారి ఇంటికి వెళ్ళవేం! మాచాయి నీకోసం కంగారుపడుతూ ఉండేవా?”

పకపకా వక్రపొంది. మాచామో! బలే! ఏనాడో మాచామో, ఆ యిల్లు కూడా గారికి పోయి వాయి. ఆయిల్లు పాపానుపర్వస్యంలో సహా ఎప్పుడో అమృతాడు. ఆమెకు మిగిలింది కట్టుబట్టు మాత్రమే. ఇవ్వవలెను పంపేస్తే, ఆమె పిల్లిని పదార్పించే.

కళింగ శైత్రయాత్ర గ.

శ్రీ నేలటూరు వెంకటరమణయ్య

గజపతితో సంధిగానించుకొనిన పిమ్మట తిమ్మా ర్యమేబదియేండ్లమందియు గప్పవీరయక తిరుగ బడియుండిన కాటూరు ప్రభువువీర రాయలు చండ్రు దశవని న్యూనిజా చెప్పయన్నాడు. ఈ కాటూరురాజ్య పెచ్చటనుండెనో నిక్కయించి చెప్పటకు దగిన పొడవయులు లేవు; విజయనగర చరిత్రకాదు. వీ యంశమునుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయ ములను వెలిబుచ్చియున్నాడు; కాని న్యూనిజీ సందర్భమున జెప్పియుండు వంశములపన్నిటిని దృష్టియందుంచుకొని నిష్పక్షపాతిబుద్ధితో బరిశీలించి చూచితే షేరి యది దక్షిణదేశమున తామ్రపత్రి ముఖద్వార ప్రాంతమున నుండెనని తోచకపోదు. 1

ఈ చండ్రయాత్రయందు పదవిన యుద్ధ ప్రకారము మనకు జక్కగ దెలియదు. ముఖ్యాంశము నొక్కదానిని మాత్రము న్యూనిజా పేర్కొని యున్నాడు. కృష్ణరాయలు కాటూరు ప్రభువుపై నెత్తిపొయి యుత్తము పోవసంధించుచుండే ముఖ్యి పట్టణమును యుట్టడింప కలసెటైనా; కాని తూపట్టణము నావరించి ప్రవహించుచుండిన నదియొక్కటి వెల్లువ నీటిచే నుబ్బొంగి దళలు దాకి ప్రవహించుచుండుట కలన దాని యుట్టడివేయుటకు పొద్దింపదాయె; కృష్ణరాయ లంతట నా యుద్ధమును ముగిసిన తేదు. నదియొక్క ప్రధానశాఖనుండి పెక్కు కాలు కల ప్రవహించి దానియాలమున బ్రవాహజలము వనస్వ

మార్గములదిప్పి వెల్లువను కోపిలకేసి కోటనుయుట్టడించి స్వాధీనపఱచుకొనెను. అందు విస్తారమైన భవమును నూర్చుకొనివాహన చయమును లభించినది. కాటూరు ప్రభువు బందీకృతుడై విజయనగరమునకు గొంపోబడెను. అతని రాష్ట్రము రాయపాత్రాజ్యమున కలపిపోయినది.

కాటూరు వృత్తాంతము న్యూనిజా చరిత్రయందు వప్ప ముఖ్యయందును గానరాదు. పనుకాతిక ప్రబంధములుగాని యనన్తరదశలుగాని. ఈ చండ్రయాత్రను జేర్కొనవు. రాయపాతక కృష్ణరాయ విజయాది యర్హాదీన గ్రంథములందు చైత్రము దీని ప్రస్తావము గానరాదు. కాటూరుప్రభువు కృష్ణరాయలకు మాటోడ్దిన తొందరకులులంబొక్కడినియు, దత్తారణమున భారతీయు గ్రంథకర్త లతనివీరిని చండ్రయాత్రను కృష్ణరాయల సుప్రసేద్య విజయములలో జేర్చి రక్కపెట్టక వదలి పెట్టియుండురనియు మనమాహింప కలపియున్నది.

కుత్బుశాహుతో యుద్ధము :

ఇతను గోల్కొండ కుత్బుశాహీ రాజ్య స్థాపకుడగు సుల్తాన్ముల్లీ కుత్బుశాహీ. ఇతనిని యుకాలికాంగ్రలు కురువనములక యని పిలిచెడివాడు. జన్మముచే నితడు కురుష్కుడు. ఇమ్మడిముహమ్మదుశాహీ కడపటిదినములలో దక్కనుకువచ్చి సుల్తాను అంగరక్షక బలమును బ్రవేశించెను. ఇతడు మొదట బహమనీసుల్తానుయొక్క పేటకుక్కలను గాపాడు చేర్చుగాడుగ నియమింపబడినట్లు రాయపాదకమునందు కలదు. 2 ఇది యంతసత్యమో తెలి

1. దూ : అనుబంధము, 'కాటూరు'.
2. రాయపాదకము, అం. పా. పరి. పురిక, సం. 81, పుట 81.

యను. ఇతడు నెలకొడు; నేర్పరియైన దళవాయి; సుల్తాన్ ఇమ్మడి మహమ్మదుకాహు రాజ్యప్రారంభ దళయందు తెలం గాణమునకు పాలకుడాయెను. సుల్తాను దౌర్భిల్యమును సంపదస్వరూపులగుచు, తక్కిన బహుమనీ సామంతు లందరినలెను, స్వతంత్రుడాయెను. కృష్ణరాయలు సింహాసనము వధిష్ఠించిన క్రొత్తిలో నితడు దనపేర నాతెయలను ముద్రించుకొని ఖచ్చా జమనించుకొని విజయనగర రాజ్యమును బ్రకటించుకొనెను. ఇతడు ఆసహాయ, ఇతని రాజ్యకాంక్షకు పేరలేదు; తెలుగుగ్రామి కంఠటికిని తానె యొడయుడను గావలయునని ఇతని కోరిక. కావున, గజపతులతోడను విజయనగర రాయలతోడను పోరితని కనివార్యమాయెను.

కృష్ణరాయల ప్రథమ తురుష్కయుద్ధముననే మల్లి కుర్చుకాపాతని కత్తిపోటు దువిజించియుండెను. రాయలు సింహాసనము నెక్కియు నెక్కికముంచ జిహ్వను బ్రకటించి విజయనగర సామ్రాజ్యముపై నెత్తినచ్చిన బహుమనీసుల్తాను సంవత్సర మహమ్మదు కాహునకు నోడువదలి కృష్ణాతటమున భూరసంగ్రామమున నిర్మితులై పాటిపోయిన ముగ్గురు దుశేవారులలో ముఖ్యుకా హమ్మదు. ఈ పరాజయ మతని హృదయమునకు శిల్పప్రాయమై రాయలతో పదింబదిగ బోరాడ బురికొల్పినది. ప్రతి సంవత్సరమును ఆతడు విజయనగర సామ్రాజ్యముపై దండయాత్ర చెడినవాడట ! క్రీ. శ. 16వ శతాబ్ద ప్రారంభదళయందు విరచితమైన 'తారీఖ్-ఇ-ముహమ్మదు మల్లి కుర్చుకాహీ' యను గోల్కొండ సుల్తానుల చరిత్రయందు సుల్తాన్ మల్లికర్జునకాహుకు గృష్ణరాయలతోడయే యుద్ధములు కొన్ని విపులముగ వర్ణింపబడియున్నవి. ఈ చరిత్రప్రకారము ఆ యుద్ధ మంతయు రెండు రాజ్యముల గడిప్రదేశములందుండిన గిరిదుర్గము లైదింటి చుట్టు వడచినది. "జే వ ర కొండ ముట్టడితో యుద్ధము ప్రారంభమైనది; మల్లి కుర్చుకాహు తన సైన్యములనంటి కొటను ముట్టడించి స్వాధీనపరచుకొనుటయే కాక యచ్చట హిందూదేవాలయములను కట్టడములను మడియగొట్టించివాని స్థానమునమసీదులను గట్టించెను. ఈ వార్త విన్నంతటనే కృష్ణరాయలాక గొప్ప సైన్యముతోగూడ ముక్కుకాహీ రాజ్యముపై నెత్తినచ్చి గడిప్రదేశమున జాలభాగము

క్రొత్తిచూచి పాకుగావించెను; సుల్తాన్ మల్లి యంతట నొక చిన్న సైన్యముతో వతని దండుముటకు వచ్చెను. ఉభయ సైన్యములును పానుగల్లు దుర్గమునదారనిల్లినది; యుద్ధమున గృష్ణరాయ లోడి పాటిపోయెను; తరువాత కొంతకాలము ముట్టడి వడచిన పిమ్మట రాయల బంధుడైన దుర్గాగృహీతుడు పానుగల్లు కొటనుసుల్తాన్ మల్లికర్జును గావించి కాన్యముతోగూడ వడలు వాసిపోయెను; అచటినుండి మల్లికర్జునకాహు ఆ దుర్గమునకును గోయిన్ కొండకును మధ్య నుండు గమ్మరమును ముట్టడించెను. రెండు నెలల పర్యంతము చుమ్మరముగ ముట్టడి సాగినది. దుర్గపాలకులు మొండిచైత్ర్యముతో దుర్గసంరక్షణకార్యమును నిర్వహించినను తుదకు కొటను శత్రువులపాలు గావించి బయలు వెడలవలసినవారైరి. గమ్మరము స్వాధీనమైన పిమ్మట మల్లికర్జునకాహు కొండలకొండ (కొయ్యలకొండ)ను ముట్టడించెను; కొన్ని వారైన పిమ్మట తురకలు కొటగోడలలో గండ్లు పొడిచి లోపల బ్రవేశింప బ్రయత్నించిరి; అటుపిమ్మట శత్రులనిలవ్వరించుటకు సాధ్యము గాకపోయినందుచుల్ల దుర్గసంరక్షకులు కొటను శత్రువులకు గైదనము జేయవలసి వచ్చెను.

కొవిలకొండను సాధించిన తరువాత కొన్ని యేండ్లు గడచినది. మల్లికర్జునకాహు ప్రతాపరుద్ర గజపతి నోడించి కృష్ణాగోదావరుల మధ్యనుండు తీరాంధ్రధామిని స్వాధీనము చేసికొనెను. ఆతడు గజపతితో యుద్ధము చేయుచుండగా గృష్ణదేవరాయలు గడిసీమలపై దండెత్తి వచ్చెను. సుల్తాన్ మల్లి యుద్ధప్రయత్నములు పూర్తి చేసికొని కొండపిటికివచ్చి యా దుర్గమును ముట్టడించెను; కాని యది నిరర్థకం తిరముగ పొగలేదు. బెల్లముకొండ వినుకొండ దుర్గములందు కాపుంజిన రాయరాజున పలు మారు రాత్రులందు ముట్టడికాదులచెబడి వారి కపార వత్సము గలిగించెను; కావున మల్లికర్జునకాహు కొంత చదుతో దన కుమారుని హైదరుఖానుని కొందిపిటి చుట్టును గాపుంచి స్వయముగ బెల్లంకొండపై నడచి యా దుర్గమును ముట్టడించెను. అచ్చటి రాయకాన్యము నిర్వక్ర పరాక్రమముతో బోరినను కొటను దుదకు ముక్కుకాహున గొప్ప సైన్యరలసినవారైరి. ఇంత

లోపలనే కొండపీటిని ముట్టడించుచుండిన కుత్తుకాహి దండు మైదదుఖానుని యాధిపత్యము సంగీకరింపక తిరుగుబాటుచేసెను; వెంటనే కుల్లికుత్తుకాహు కొండపీటికి బోవలసివచ్చెను; తెల్లంకొండ మహమ్మదీయులకు వశమైనదని తెలియవచ్చినంతటనే, కృష్ణరాయ లొక గొప్పవైస్యమును, కొండపీటి రాజ్యము నుండి తురకలను బాటవోలి వారాక్రమించుకొన్న దుర్గములను రాష్ట్రము మరల స్వాధీనము చేసికొనుట కొఱకంపెను; కాని యా వైస్యమును తెల్లంకొండ వేరగనే వారి రాక వెఱింగి కుల్లికుత్తుకాహు కొండపీటినుండి వేగిరమె తిరిగవచ్చి యాకన్యకముగ మైవడి యుద్ధమున వారి వోడించి పాటవోలెను; పిమ్మట నతడు కొండపీటికి మరలివచ్చి యా కొటను గూడ సాధించెను. కొండపీట క్రైస్తవభక్తమాయెనని విన్నంతన, కృష్ణరాయలు దీని యెల్లదను సేవాధిపతియై నై సేవరాయల యాధిపత్యము క్రింద నొక లక్ష దళము నా దుర్గమును మరల జయించి వశపఱచుకొనుటకొఱకంపెను. రాయవైస్యము వచ్చుటనుగని కుల్లికుత్తుకాహు కొండపీటిని విసర్జించి కొండపల్లి వైపు తిరిగిపోయెను. హిందువులు వెన్నంటి తిలుముచు బోయిరి. వారు సమాపించునంతాక ఊరక యుండి కుత్తుకాహు దబాయన వారిపై నురికి పందబంగళము గావించెను. ఇట్లు నిర్దిష్టమైన హిందువులు కనుదరిగి కొండపీటికిపోయి యా దుర్గమున చేరబడి ద్వారములను మూసికొనిరి. కుల్లికుత్తుకాహు వారిని వెంబడించినప్పి కొండపీటిని మరల ముట్టడించెను. కుత్తుకాహుధాటి కాగజాలక హిందువులు, సంవత్సరమునకు మూడు లక్షల చొప్పులను గప్పముగట్టి నొప్పుకొని, యతని కరిగావులైరి.

తారీఖ్ - ఇ. మహమ్మదు కుల్లికుత్తుకాహియందు వర్తింపబడిన యుద్ధవృత్తాంతము సంగ్రహముగ నిది. యుద్ధవృత్తాంతము నింత విపులముగ విరచించిన చరిత్రకారుడు యిది యెప్పుడు జరిగినో తెల్పి

3. Briggs Perishta III pp 355-57, 365-67.

4. కె. వి. లక్ష్మణరావు గారు-మహమ్మదీయ మహాయుగము, పుటలు 368, 69.

5. కె. వి.

యుండిన విషయ గ్రహణమునకు జాలగ ననుకూలపడి యుండెడిది. అట్లారదు తెల్పియుండికపోవుటచే నీ యుద్ధచరిత్రము దురవగాహమై తప్పులంపులకు వానకమైయున్నది. కొండటలు గుప్రసిద్ధపరిశోధకుల మహమ్మదీయ చరిత్రగ్రంథమున వివరించియుండు యుద్ధవృత్తాంతమంతయు గల్పనాకథయని క్రోసి పుచ్చియున్నాడు. కావున మొట్టమొదట నీ యుద్ధ కాలమును నిర్ణయించుట కర్తవ్యము. కుల్లికుత్తుకాహు యొక్క దేవరకొండ ముట్టడిలోగదా ఈ యుద్ధము ప్రారంభమైనది. మొదట నీ దుర్గము గజపతులకు తెల్లయండినది. క్రీ. శ. 1460 వ సం॥మున కవిలేశ్వర గజపతి యాజ్ఞవోష్వన వలన పుత్రు డిందీరచేపుడు దేవరకొండ వెలసులకు వోడునని వచ్చితినుండి క్రీ. శ. 1515 సంవత్సరమున గృష్ణరాయలు గజపతి సామ్రాజ్యముపై దండెత్తిపోవుచు దేవరకొండలో గూడ తెలింగాణ దుర్గముల నన్నిటి సాధించువఱకును నది గజపతుల యాధీనమందే యుండినది; కావున కుత్తుకాహు దాని ముట్టడించినది క్రీ. శ. 1515 నకు దరువారివైయుండినవలయును. తరువాతి పానుగల్లు గమ్మర కోవలకొండదుర్గము లన్నియు నొకదాని జనుక నొకటిగ నుత్తుకాహుచే నైదాటునెలల కాలమున జయింపబడినట్లు చెప్పియుండుటచే నది కుత్తుకాహు నకు క్రీ. శ. 1516 వ సంవత్సరమున వశమైనట్లు మనము నిశ్చయింపవచ్చును. కాని క్రితేశమైన క్రీ. శ. ముత్తాజా జంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారు అద్దంకి గంగాధర కృత తిపతీసంవరణ పీఠికలోని కుల్లికుత్తుకాహు ప్రశంసాత్మకములైన—

“పదమట సవాయి బసవని గా వేసి

యదట గొయ్యలకొండ యావరించె

ద మది (రి) వి (మ) ల్లా ఖాను దక్షిణంబున గొట్టి పొరియించె పానుగల్లాదిగుల.”

అను సీసపద్య దరణముల వాఖ్యానములకొని ‘ఈదనుదిమిల్లాఖాను దేవ్యజో తెలియదు. కాని యతడు తురుష్కు దనుటకు సంజేహములేదు. అదిల్ షాహాయెక్ సేవానియైయుండినోపు. కావున సుతుష్ షాహ పానుగల్లును రాయలయొద్దనుండి తీసికొనియె నన్న వారకల్ల’ యని వ్రాసివారు. కుత్తుకాహు దినుదిమిల్లాఖానుని దఱిమిపానుగల్లాదిదుర్గములను గొవియెనని గంగాధరకవియన్నంతమాత్రమున, గృష్ణరాయ

లవారితోడించి యా దుర్గము స్వాధీనపఱచుకొనెనని తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదు కులీకుత్బుకాహీయందు చెప్పబడిన వృత్తాంతమును, 'కల్ల'యని త్రోసిపుచ్చవలసిన యావశ్యకతలేదు. ఎలన, నందును సత్యమే కావచ్చును. పానుగల్లు మొదలగు దుర్గములను కులీ కుత్బుకాహీకసారి కృష్ణరాయలను జయించియు మఱి యొకసారి దమదిమిల్లాఖానుని బాబదొలియును స్వాధీనము చేసికొనియుంటి వచ్చును.

ఇకొకటి ఏటి యుద్ధవిషయమును విచారించియు. తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదు కులీకుత్బుకాహీలో జెప్పినట్లు మల్లాకాకులీ కొంపటిటై నెత్తివచ్చినది వాస్తవముని పరిశోధకు లొప్పుకొనుచున్నను, అందు వక్కాణించినట్లు విజయముగాక

6. జరిగినవాస్తవము గూడ నింతియయిన తోచుచున్నది. ఇందు చేర్కొనబడిన దుర్గములన్నియు నిప్పటి ప్రాచరావాదు రాజ్యమునందలి మహాలాబ్దుగరమంజలము నందున్నవి. దేవరకొంప నల్లగొంప తిల్లానిరహద్దును పానుగల్లు గమ్మర కొవలకొండలు మహమ్మాయినిగర పల్లిపుత్రాంతమునం దొండ్లంటికి చేరువయిండున్నవి. క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దప్రారంభమున విజయనగర విజాపుర గోల్కొండరాజ్యముల పాలిమేరలను ఇచ్చటనే సంధించుచుండినది. ఈ ప్రదేశమువృత్తు ముయ్యాలగుట్ట; కావున పైచేర్కొనిన దుర్గములన్నియు దీనిదే. తేతులమారుచుండుట యందు వింతి యేమియు లేదు. కొవలకుంట పీని యందు ప్రధానదుర్గము; దాని పరిత్రాసునవరించియే రక్తినివాని కళయు వడచెను. 16 వ శతాబ్దప్రారంభముననది విజాపురరాజ్యస్థాపకుడగు యూసఫ్ ఆదిల్ ఖానుని యధీనముందుండెను. క్రీ. శ. 1511 వ సంవత్సరమున గృష్ణరాయలీ తిరి వధించి కొవల కొండను దిల్లిబాపదుర్గములను రాష్ట్రములను విశేషపఱచుకొనెను. క్రీ. శ. 1584 వ సంవత్సరమున కొవలకొంప కులీకుత్బుసాహసకు తెల్లయండినది. విజాపుర ప్రభువగు ఇస్మాయిల్ ఆదిల్ కాహీదుర్గమును గైకొనుటకు వచ్చి ముట్టిపేసీ యచటనే కొటను సాధించకముందే వ్యాధిగ్రస్తడై మృతినొందెను. (Briggs Ferishta III p. 71) కావున కుత్బుకాహీ పనాయని బసవని గావించె కొవల కొండసావరించినదియందమదిమిల్లా ఖానుని గొట్టి

రాయలచే పరాభూతుడై పాటిపాడునని నిశ్చయించి యున్నాడు. వీరు తమ యభిప్రాయము సత్యమైనదని నిరూపించుటకు న్యూనిజామున్నగు సమకాలిక రచయితల వ్రాతల నుదాహరింతుడు; కాని న్యూనిజాపాత్యము వాధారపఱచుకొని తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదుకులీ కుత్బుకాహీయందలి యుద్ధవృత్తాంతము సత్యతత్వముగాదని వాదించుట లేగవుగాదు. ఎలనగా, న్యూనిజా, చేర్కొను దండయాత్ర తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదు కులీ కుత్బుకాహీయందు వర్ణింపబడిన దండ యాత్రకంటే భిన్నమైనది. న్యూనిజా చెప్పిన దండయాత్ర. క్రీ. శ. 1519 సంవత్సరముననో యంతకు కొంచెము ముందో జరిగినది. కృష్ణరాయలు కళింగవిజయము సంపూర్ణమైనదిమిట్లు విజయనగర

పానుగల్లు మొదలగు దుర్గములను హరించినదియందల్పార్థముజరిగియుండువలెను. ఎప్పుడో నిశ్చయించి చెప్పటకు దగిన సాక్ష్యములేదు; కాని యది 1580. 84 ల మధ్య జరిగియుండునచ్చును. ఎలనగా క్రీ. శ. 1529-30 సంవత్సరమున వీరబ్రహ్మదేవ బరీదు నకును ఆదిల్ కాహీనకును యుద్ధమునడిచెను. ఈ యుద్ధమున ఆదిల్ కాహీనకు వీరారు పాలకుడైన ఇమాదు కాహీను, బరీదునకు కుత్బుకాహీను తోడువచ్చిరి; కాని బరీదుపక్షమునకు ఓటమిగల్గెను. ఆదిల్ కాహీ వీరదును స్వాధీనముచేసికొనెను. ఈ సందర్భమున ఆదిల్ కాహీ కొవలకొండ గమ్మర పానుగల్లు దుర్గములను స్వాధీనపఱచుకొనియుండువచ్చును; ఎలనగా సతని, పుత్రుడగు మల్లాఖానుడీ యుద్ధమున దండ్రేఖానులై నిలిచి శత్రులతో జోట్లాడెను. (Ibid p. 64). ఇతికు గంగాధర కవి చేర్కొన్న దమది లేక దమరి మల్లాఖానుడు. దమది లేక దమరియనునది నందును అపహేతులు. 'తజీమి' మల్లాఖాను అని యుండువలెను. తరుచాతి కుత్బుకాహీనిజా కాహీయల నోడించి యీ దుర్గముల నన్నిటిని కైవసముచేసికొని యుండువలయును. కావున వీరుదుర్గములకు త్బు కాహీ కృష్ణరాయల నోడించి కైకొన్నది క్రీ. శ. 1516 సందగుటవలన గంగాధరకవి వాక్యముల వాధారపఱచుకొని తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదుకులీ కుత్బుకాహీ సాక్ష్యమును విరసించి త్రోసిపుచ్చట సమంజసముగాదు.

మనకువచ్చి తిమ్మరసయ్యను అతనికి నాయకర
మున కిచ్చియుండిన కొంపటికికి ప్రయాణము చేసి
యంచెను. అతఁ డెట్టికి పోయి చేరకయుంటే కుత్స
కాహు దళవాయి - మహా మలుక యను మహమ్మ
దీయుడు అటువది వేల వైద్యముతో నతని నెదిరించెను.
రెండులక్షలకాజును వెంటపెట్టుకొని పోవుచుండిన
తిమ్మరసు నానిని చులభముగ నోడించి భార్యభ్రతు
లతోగూడఁ జెఱుపిటి విజయనగరమున కంచెను.
వారందఱు నదట చెఱసాలయందు మృత్యులైరి.

తారీఖ్ - ఇ- మహమ్మదు కుల్లీ కుత్బుకాహీ
యందు వర్ణింపబడిన దండయాత్ర క్రీ. శ. 1526 న
తిరునాటి నడిచెను. విలస నతకు గజపతిని జయించి
కృష్ణాగోదావరాల నడిమి వీరాంధ్రదేశమును జయించి
స్వాధీనముజేసికొనినవిట్లు కొంపటికిని యిట్టిదించి
నట్లు చెప్పియున్నది. కుల్లీకుత్బుకాహు విజయముల
కప్పును కొంపటిరాజ్యమున రేగిన యల్ల
రియే ముఖ్యకారణము. క్రీ. శ. 1515 మొదలు
కొంపటిరాజ్యము గృహయుద్ధ పర్యవసాదప్రధాన
యై న తిమ్మరసయ్యకు జెల్లమందెను; అతని పక్ష
మునందలిని యల్లదైన నాచెండ్ల గోపమంత్రి యా
రాష్ట్రముయొక్క పాలనకార్యమును గొంపటికినుండి
జరుపుచువచ్చెను. ఆసంవత్సరమున గృహయుద్ధము దిన
కుమారుడైన తిరుమలదేవ మహారాయలను నాచెండ్ల
బాలని తిమ్మరసయ్య కుమారుడను తిమ్మదండనాయ
కుడు విషప్రయోగముచే జంపినాడని విశ్వసించి
తిమ్మరసయ్యను నతని భ్రతులను పోదరులను బంధి
చేసిచెఱచెట్టించెను; కాని తిమ్మదండనాయకుడు
చెఱచునండి తప్పించుకొని సాంద్రాణ్యమునకు వారి
పోయిబంధిపోటు దొంగలకుసుమారి దోపిడిగాండ్ర
కును ఇరవైన యొక దుర్గమునుబోయిచేరెను. ఆ దుర్గా
ధ్యక్షుడతనికి బంధువునటచేత నతని తేరదీసి యతనికి
వలసిన పైల్ల పాయమువచ్చెను. ఆ దుర్గమును బ్రధాన
స్థానముగ జేసికొనికృష్ణరాయలతోయుద్ధముసేయగద
గెను; రాయలూరిని యల్లరి నెలుచివేయుట కయ్య
పరసయ్య నాయకత్వముక్రింద నొక కొప్ప వైద్యము

నంపవలసినవచ్చెను. అయ్యపరసు తిమ్మదండనాయ
కునికి మనిశపట్టెన దుర్గమును జాట్లుముట్టి సాధించి
యతనిబట్టి విజయనగరమునకు గొంపోయి రాయల
ముందుంచెను. కోపోద్రిక్తుడై రాయలూరిని పోదరుని,
తిండియైన తిమ్మరుసును తెఱసాలనుండి రప్పించి
కన్నులు బొడిపించి మరల కారాగారమున బంధిం
చెను. తిమ్మదండ నాయకుడు చెఱసాలయందఁ బృతి
సంచెను. 8

తిమ్మదండనాయకుని తిరుగుబాటువలన కొంప
టికి రాజ్యమున కాంతి చెడి పంజీధము గలిగినది.
తిమ్మదండ నాయకుడు పోతీపోయిన సాంద్రాణ్య
పర్యవ్రాజకము క్రితైలభూమి. అతని కాశ్రయముప
గిన చుట్ట మతని బావ నాచెండ్ల గోపమంత్రి. తిమ్మ
దండ నాయకుని తిరుగుబాటునకును కుల్లీకుత్బు
కాహు కొంపటికిదండయాత్రకును పరస్పర
సంబంధ మెద్దియోవియు గలవో తెలియదు. కాని
యందుమించుగనని యొకకాలముననె సంభవించినది.
అన్యోవ్యసంబంధ ముండినను లేకపోయినను తిమ్మ
దండనాయకుని యల్లరి మూలమున గలిగిన పంజీధము
కుత్బుకాహు దండయాత్రకు బాలగ ననుకూలించె
ననుటకు సంశయములేదు.

తారీఖ్ - ఇ-మహమ్మదు కుల్లీ కుత్బుకాహీ
జెప్పినట్లు ఈ దండయాత్రయందు జయము కుల్లీ
కుత్బుకాహుకు జేకూరెననుట సంశయాస్పదమైన
విషయము. హిందువు లోడి దుర్గము సంగక్షించుకొన
నేరక కప్పును కట్టెదమని యొడిబడినంత నాత్రమున
కుల్లీకుత్బు కొంపటికిని హిందువులకే విడిచిపెట్టి
పోయెనన్నది నమ్మదగిన సంగతికాదు. ఇది కుల్లీకా
కుల్లీపద్ధతికి వ్యతిరేకమైనది. అతనికి గలిగిన యభజయ
మును గప్పిపెట్టుటకు తారీఖ్ - ఇ-మహమ్మదు కుల్లీ
కుత్బుకాహీ రచయిత యవలంబించిన కుయుక్తి ఇది
యనితోను చున్నది. ఈ తలంపుకకాత్మాగ్లోదయ
పీతికయందలి,

“వదలక యల్ల లేంద్రుని సవాయి
బరీదు నడించు దుర్దయం
గురువనముల్గు దల్లిడిల గొట్టె
మహాద్భుత సంగరంబులో

నెదిరిచి కొంపటికికద నెవ్వరు
సాటి విచిత్ర కార్య నం

7. Nuniz. See. Forgotten Empire
p. 322.

8. Ibid pp 380 - 61.

పదవస నారసింహ విభుపట్టికి నార
వృషాల మార్కిక."

అను పద్యమువలన వృక్షమగుదున్నది. ఇందు
గురువనమల్కునువలన సంజీల నారపరాజు కొండపిటి
దగ్గర యుద్ధమునం దొడిచినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.
ఈ సందలవారపరాజు అరవిటి బుక్కరాజునకు ముప్పును
మడు; మతీయొక ముమ్మనుమడైన అలియరామరాజు
కృష్ణచేరాయల యలుడు; ఇతని నే తారీఫ్. ఇ-ముహ-
మ్మదు కుర్లీకుత్బుకాహీ రచయిత శివరాయలని
పేర్కొనియున్నాడు. ఇతని యాధిపత్యముక్రిందనే
కృష్ణరాయ లొక ప్రచండ వైస్యమును కుర్లీకుత్బు
కాహీను కొండపిటినుండి తీవ్రమణేయమని పంచి
యిందెను. కావున లక్ష్మణరావుగారు వచించినట్లు
'కొండపిటికడ నోడిపోయినది కుత్బుకాహీయే గాని
హిందువులుగా'రని స్పష్టముగ తెప్పవచ్చును.

కృష్ణరాయలకు గురువనమల్కుతో జరిగిన
యుద్ధములలో నాద్యమున జయము గురువనమల్కుకే
గలిగెను; కలింగ దిగ్విజయమున నిమగ్నుడై యున్న
తరి యాదికాహీ కుత్బుకాహీ రిద్దరును గలిసియో
ప్రత్యేకముగనో విజయనగర సామ్రాజ్యగడిదుర్గము
లను గొన్నింటి నాక్రమించిరి. కృష్ణరాయ లక్ష్మణ
ఆదికాహీ నోడించి రాయమారు ముద్దలు దుర్గముల
మరల స్వాధీనపఱచుకొన్నను కుత్బుకాహీక్రమించిన
కోవిల కొండగన్నురపానుగలు దేవరకొండ దుర్గములు
నాల్గును అతని యధీనమున నె నిలిచిపోయినవి; కొండ
పిటి రాజ్యమున తిమ్మదండనాయకుని హావహి మూల
మున కుల్తాక కుత్బుకాహీనకు మొదట జయము
చేకొనినను చివరకు నిర్జితుడై నిజరాజ్యమును బోయి
చేరెను.

అనుబంధము

కాటూరు,

కలింగ విజయానంతరము కృష్ణచేరాయలు
కాటూరు రాజ్యముపై దండు చెడలేనవి మ్యూనిజా
వ్రాసియున్నాడు. కాటూరు దండయాత్ర ప్రశంస
మతీ యెట్టటను గానరాదు; కావున దీని చరిత్రను
గమనింతుటకు మ్యూనిజా గ్రంథమునకంటె సాధనాంత

1 మ్యూనిజా గ్రంథములో ఆ పట్టణము పేరుం
డవలసిన తావు శూన్యముగ వదిలివేయబడి యున్నది.

రములేదు. అతడు వివరించిన కాటూరు వృత్తాంత
మిది :—

"కృష్ణరాయలు పెరియారాజుతో సంధి కొన
బడి యతని పుత్రికను వెండ్లియాడి యతని రాణివా
సము చేతవదల్చి (కృష్ణ) నది కవ్వలి రాష్ట్రముతో
గూడ నతనికి మరల నొసగిన పిమ్మట గొప్ప వైస్యమును
సమకూర్చి కాటూరుపై దండు చెడల సంసిద్ధుడా
యెను. కాటూరుననది—విబదివిండ్లనుండి (రాయల
యాధికారము నంగీకరింపక) తిరుగుబాటు చేసియుం
డిన యొక ప్రభువు యేలుబడిక్రిందనుండి—యొక
రాజ్యము. వోళమండల తీరమందున్నది—(కృష్ణరా
యలు) దానిమీద దండు జపిలి తత్ప్రభువు వసించు
చుండిన ముఖ్యపట్టణములయం దొకదానిని ముట్టడిం
చెను. దానిపేరు.....1 అది జలపరీవృత్తము.

కృష్ణరాయలి పట్టణమును ముట్టడిచేయ గలిగిన
పుకు వానకాలముకుటచే దాని ముట్టును నావరించి
యొందిన నది వెల్లువచే నుప్పొంగి జలధిరీతమై ప్రవ
హించుచుండెను. తత్కారణమున అతనివలన నా పట్ట
ణమున కెట్టిమహత్వము గలుగదాయెను. అంపగ్యమును
సహింపక కృష్ణరాయలు తన యుద్ధ్యయమును కొనసా
గనీయక యుద్ధపథమందుండిన యానది ముఖ్యకాలను
దాటి దాని (యా పట్టణమును) దాకుటకు పీలు కలుగు
నట్లు దానినుండి పెక్కు కాలవలను ద్రివ్యవిన పరి
వారమున కాడ్చాపింపించెను. (అరినికింద) జనప్రేమ
మధి; ముగనుండుటచే నా కార్య మచిరకాలముననే
ముగిసెను. క్రొత్తకాలవ లన్నియు ద్రవ్యి యైన
పిమ్మట నదీప్రవాహమును వానిచైపు త్రిప్పించెను. నది
లోని నీరంతయు నల్పకాలముననే కాలవలమూలమున
బాటిపోవుటచే నది యగుంట్టి లోతులేక వట్టిపో
యినది. అంతట నా పట్టణ ప్రాకారమును దాయు
టకు వలనుబడెను. విబదిపాయలగుండ వేలు మార్గ
ముల నడిజలనుంతుయు బాటిపోయినది.

పట్టణములో గాఢుండిన లక్ష్మకాల్యలమును
మూడువేల సుష్టుపురొతులును ధైర్యసాహసముల బ్రక
టించుచు హోరాహోరిగ పోరిరి; కాని వారి పరా
క్రమము వానికెక్కడ వచ్చుయిపోయినది; వారు
కృష్ణరాయలను పట్టణమును తొరనీయక యుద్ధపెట్ట
జాలరైరి. ఒక కొన్నినాల్గు పోరాటజరిగినవెనుక,
రాయలపట్టణమును బ్రవేశించి యందుండినవారి నంద

రిని సంహరించెను. అందు విస్తారము గనయండినది. భూపాలులును బహు సంఖ్యాకాశ్యవయునును మదపాక్షికముగాక యొకకోటి యలుకది లక్షల బంగారు పర్రాపు లతనికి హస్తతమయెను. ఆ రాష్ట్రము నైవసపైవపిమ్ము కృష్ణరాయలు వన నాయకులలో నెవ్వనెవ్వరి కంతి నూత్ర విద్యనో యంతమాత్రము బంచియిచ్చెను. ఆ పట్టణమున నివసించును నా రాజ్యము నెలయెడిన ప్రభువును బండికృతుని గానించి విజయనగరమునకు నొనివచ్చెను. అత నెవట రాయల నెలయెంచు మృతు డాయెను. 2

న్యూనిజా చెప్పిన కాటూరు వృత్తాంతమున సంజీవోద్భవములైన యంశములు కొన్ని కలవు. కాటూరెచ్చటిలో రాయలలోపమునకు నుజ్జయైన తీరాజ్యాధిపతి యొక్కకో తెలియరాదు. ఈ యంశములను స్పష్టముగ వెలియజేయుగల సాక్ష్యము న్యూనిజా చరిత్రయందుగాని యస్మత్త మజీయెందుగాని లభ్యపడెను. కావున నీ దండియాత్ర చరిత్రను వివరింపబూనిన యాధునిక పరిశోధక పండితులు ఒకటు చెప్పవచ్చు మజీయొకడు చెప్పక తల కొక దారి క్రొక్కి యభిప్రాయభేదమును వెలిపుచ్చి యున్నాడు. గజపతుల రాజవిధాయకు కలకమే కాటూరన్నాడు హాసకోట కృష్ణకాశ్రిగాడు. 3 సాగు సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రిగాడు 'తథాస్తు' అని కృష్ణ కాశ్రిగాని యభిప్రాయమును విరసావహించినాడు. 4

వీరి యభిప్రాయము సరికాదని నిరసించి కాటూరినగా కావలరాజ్య మనియు నదియే యున్నట్లూరనియును, న్యూనిజా ధ్రుమకెంది కృష్ణరాయల యున్నట్లూరు కళిందంసయాత్రల కాలక్రమమును దాగు మారు చేసినాడనియు వాదించినారు డాక్టరు, యస్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు. 5 తొలుత రాయసేలూరే కాటూరిని యూహించేసిన మాయూరి తిరువారి కృష్ణస్వామి అయ్యంగారి యభిప్రాయము సంగీకరించినాడు. 6 ఇది సమంజసము కాదని శ్రోవీపుచ్చి

ఆచార్య కె. ఏ. వీలకంఠాశ్రిగారును డాక్టరు, టి. వి. మహాలింగముగారును, కాటూరును నది కెంగల్పట్టుజిల్లా పాశ్చేరితాలూకాలోని తూర్పుపముద్ర తీరమున నుండు కాటూరును కుగ్రామమే యని నిర్ధారించినారు. 8

ఈ యభిప్రాయము లెంతవఱ కంగీకార్యమనిచారించుట యుక్తము—కాని యున్నందు న్యూనిజా కాటూరు వృత్తాంతమున చక్కటిక వివరణమును సాధకములగు వంశీకులను వివరించుట మిక్కిలియు నావశ్యకము.

(1) కాటూరునునది యొక రాజ్యమువేరు; అది చోళమండలతీరమున నుండెను.

(2) కృష్ణరాయలా రాజ్యములో సొక ముఖ్య పట్టణమును నదిచే పరివృతమైనదానిని ముట్టడించెను.

(3) ఆరాజ్యమును దా లించుచుండిన రాజు కృష్ణరాయల దండియాత్రకు పూర్వ మేబదిసంవత్సరములనుండియు తిరుగుబాటుచేసియుండెను. ఈమాదింశములను ఏ ప్రదేశమున కనువర్తించుచో యా ప్రదేశమున కాటూరు రాజ్యముండెననుట సమంజసము; ఇంజీ యంశమునకు విరోధించినను అట్టి చోట కాటూరు రాజ్యముండెనని తెలంచుట యుక్తముగాదు.

ఇక కాటూరురాజ్య మెవరు నుండెనో కనుగొందము. కలకమే కాటూరనవా? తూర్పుపముద్ర తీరము సంతటిని పాశ్చాత్యులు చోళమండలతీరమని చెప్పినారు. కలకము తూర్పు పముద్రచేతనువండున్నది. అంతమాత్రమున నదియే కాటూరునుట తగదు. వీలన కృష్ణరాయల కాటూరు దండియాత్రకు పూర్వ మేబది సంవత్సరముల (క్రీ. శ. 1519-20—50=1469-70) నుండి తత్కాలకు తిరుగుబాటు చేసియుండెనని న్యూనిజా చెప్పుచున్నాడు. తిరుగుబాటునకు పూర్వ మతడు రాయసామంత మండలాధిపతి యని తెల్లమగుచున్నది. అను నీది యథేది రాష్ట్రము విజయనగర సామ్రాజ్యాంతరమై యుండవలెను. విజయనగర రాయల యధికారము కృష్ణరాయల కళింగ దిగ్విజయమునకు పూర్వమెప్పుడును సింహాదలమున కవ్వలిజేయుపై సాగియుండలేదు. మజీయు గలకము గజపతుల రాజధాని. అదట మొదట పూర్వ గాంగ వంశజులును నటమొదలకు మూర్ఖవంశజులును నగు గజపతులు రాజ్యమొనర్చిరి. వీరన్నుడును విజయనగర చక్రవర్తుల కరిగావులై యుండిరనుటకు శే

2. Nuniz. See the Forgotten Empire, pp 820-22.

3. ASIAR. 1908-9 p. 180.

4. TDER. pp 181-2.

5. The Yet-remembered Ruler & pp 9-11.

6. Forgotten Empire, p. 321. n. 1.

7. Historical Inscriptions. li. 228.

8. Ep. Ind.

మాత్రమైన నాధారము లేదు; కావున కటకమే కాటూరను నిర్ధారిత ముగియించవలసింది కాదు.

ఉమ్మమ్మగారు కాటూరా? ఇది కృష్ణరాయల కాలమున గాని యంతకు ముందుగాని కావలెను యధికారముక్రింద మండేవా? కృష్ణరాయలొడించి బంది కృష్ణుని గావించి విజయనగరమునకు గొనిపోయిన కాటూరు ప్రభువు కావడ వంశజా? అను ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పవలసియున్నది. (క్రి. శ. 1823 వ సంవత్సరమున మహమ్మదీయులు ద్రావిడదేశమును జయించిన తరువాత కావడ వంశజా లనబడ గానగాకపోయిరి. విజయనగర యుగకావడములలో గాని ముగ్గి యనన్యదరిత్రాధారములందుగాని కావలెను ప్రస్తావ మొందును గానరాదు. కావలెను లనగా పల్లవులు. క్రి. శ. 10 వ శతాబ్దారంభమునకును పల్లవుల యధికారము వ్యాపించి దక్షిణకర్ణాటక గ్రామములపై పోగినది. తరువాత వీరి యధికారము క్షీణించి వారి రాష్ట్రము చోళసామ్రాజ్యమున కలసి పోయినది. క్రి. శ. 18 వ శతాబ్దమునకును కొప్పెరుం జొంగడనుకావడ ప్రభువు ప్రసిద్ధిచెక్క గొండుమండలమున కాలభాగము చేరెను. అతని యధికారమును గును ఉమ్మమ్మగారు పోగలేదు. ముగ్గియు విజయనగరరాయలకాలమునందు ఉమ్మమ్మగారు చేరిన రాజవంశము చేరినను కర్ణాటకవంశము; ముగ్గియు, దామపాత్రాస్థిగాంగరాయల యొక్కయు పూయినది యొక్కయు పరితరిహారముని వారు చెప్పకొనిరి. కావలెనుమని వారికిని సంబంధమున్నట్లుకనెను. ఇంతి కంటె బలబలమైనచూ కేవల యొకటికలదు. కాటూరు ప్రభువు ముఖ్యపట్టణమువలె కృష్ణరాయలచే సాధించబడిన యుమ్మమ్మగారులోని శివకావ్యముద్రుధియ కావేరిమధ్యమైనను, నది మైసూరు పీఠభూమిపై నున్నది కాని చోళమునల తీరదేశమున లేదు. ఈ రెండు కారణములవలన కాటూరమనది కావడరాజ్యమనియు దాని ముమ్మమ్మగారు రాజధానియనియు దలంతుటకు లెలుచును.

ఇక నూర్సిజువలించిన కాటూరు పాష్టేరితాలాకూలని ఆచేరిటి గ్రామము? ఇది పై నుడివినట్లు చోళమునల తీరదేశమునందున్నది. ముగ్గియు దక్షిణ సరముల చోళ యెఱు పడపొంచుచున్నది. కాని యా ప్రాంతము నేలుచుండిన ప్రభువు కృష్ణరాయలదండ

యాత్రకు మును కేబది సంవత్సరములనుండి తిరుగు బాటుచేసియుండెనుట విశ్వసించవలసింది. ఏలన నీ ప్రాంతభూమియంతయు (క్రి. శ. 1491 వర్యం తిరు సానువనరినింగరాయల యెలుబడిక్రింద మండి నది. తరువాత ఇమ్మడి నరినింగరాయల కాలమున రాజ్యపరితమైన నరసానాయకు దుదయ గిరికడ గజపతి నోడించి సముద్రతీరమున నె సైన్యమును నడిపించుకొనిపోయి ద్రావిడదేశమును బ్రవేశించి యంతరిమండి దక్షిణ దిగ్విజయయాత్ర పోగించి నట్లు వరదాంబి కా పరిణయమునందు చెప్పియున్నది. 9 మండీరమునలమును బ్రవేశించుటకు ముందుగాని తిరువారేగాని సముద్రతీరదేశమున నరి దెవ్వరితోడను యుద్ధముచేసినట్లు చెప్పియుండలేదు. ఈ దండయాత్ర (క్రి. శ. 1496 వ సంవత్సరమున నడచెను. నరసానాయకు డీ సంవత్సరమున రామేశ్వర పర్యంతము రాజ్యము నల్పుచూడిన దాక్షిణాత్య భూపాలురశైల జయించెను. 10 వీరివరినింగరాయల కాలమున గాని కృష్ణరాయల రాజ్యారంభికాలమున గాని పాష్టేరి ప్రాంతభూమి రాయల కనతుడై నుండిన ముంపలికు దొక్క డేలుచుండినట్లు పొందుటకు దగిన సాక్ష్యములేదు. కావున పాష్టేరిప్రాంతమున చోళమునల తీర ప్రదేశమున నదీతీరమున కాటూరను కేరుగల గ్రామ మొకటి యున్న ను నదియే నూర్సిజ వర్ణించిన కాటూరని తలచుట వారబాటు.

ముగ్గి యా కాటూరెచ్చట నున్నదనుట విచారణీయాంశము. కాటూరమనది కావలెనగు కావచ్చును. ఇది మధురకు దక్షిణదిగాగమున తిరుచేల్వలి ప్రాంతభూముల నేలుచుండిన పాండ్వరంశజా లలో చోళ కాళువాడికి రాజధానియై యుండెను. అప్పటి పోర్చుగీసు ప్రయాణీకులను గ్రంథకర్తలను దీనిని చేర్చొనియున్నాడు. 'ఆ తీరదేశమునకు రాజధానియైన మోర్తునకి ప్రభువును 'కయిత్రో'రాజు'ని నెలుచును. అతడు మారుతు', అని కైల్డ్రోడి బస్తాయను నతిమ చెప్పియున్నాడు. 11 సింహాశిబము నరిత్రను రించించి కైరసుపొడిగి ముగ్గి 'కేత్రో' నేలు చిన్న రాజు'లను చేర్చొనియున్నాడు. ఇట్లు పోర్చుగీసు రచయితలచే కయిత్రో యని చేర్చొనబడినది కావలెనగు పాండ్వరరాజ్యము. నూర్సిజా కాటూరునుగూర్చి చెప్పిన ముఖ్యాంశములు కావలెనగునది నరిపోవుచున్నది. కావున కృష్ణరాయలు (క్రి. శ. 1519-20 వ సంవత్సరమున జయించిన కాటూరి కావలెనగు రాజ్యము గావచ్చును; ఇట్లని దృఢముగ చెప్పటకు చలనములేదు; ఈ యంశమున నున్నచేయగల సాక్ష్యమొకను లభ్యపడలేదు.

9. Sources of Vijayanagara History, pp 472-3
10. Further sources I, pp 168, f
11. Queyros, The Conquest Ceylon, p. 394, n. 1.

“హిమగిరితనయే...”

శ్రీ క్రావ్విడి లక్ష్మన్న

“శారదమ్మా, కారదమ్మా” ఉన్నరని నిట్టూరుస్తూ కీధించుకుంటున్న యెక్కిల శిష్యుడిగా పిలిచించి ఉమాదేవి. మధ్యాహ్నం గంటగంటలవేళ. అగ్గి కలైతులున్నాయి. ప్రాణికోటివద్యం ఎండగాళ్ళు సామ్యునిల్లి పడిపోయినట్లుంది. ఎక్కడో రెండు వీధుల వనక తిరుగాడుతూన్న “అయిస్క్రేప్” అమ్మే వాళ్ళ కేళూ, అంతకంటే దూరంలో ఉన్న ఆఫీసుల్లో పనిచేసుకుంటూన్న వాళ్ళవీ మనహాయిస్తే, ఉరు నిర్దరో యిందనే చెప్పొచ్చు. లోకలోఫండు వాళ్ళ భర్తలూ అని మహాచివవ మొహంబాగ తియారయిన రోడ్డుమీద పలవగాజల్లిన నన్నుపుటిపకా, సగం కరిగిన తామరురకలూ, ఆమండులెండలో మిలమిలా మెరిసిపోతూ కళ్లు చికిలిస్తే కాని చూపు అననివ్వడం లేదు. కండగడ్డకగా యెర్రవారివ ముఖంపైట చెరువులో మడుగుతుంది, ఉమాదేవి. ఎండచెప్పు మూలాద్ని యేకో అలా గనిపించింది కాని, నిజానికి ఆమె అట్టే పీపువేచి ఉండవక్కర లేకపోయింది. పిలుపు వెల్లిన రెండు నిమిషాలకి తిలుపు తెరుచుతుంది; వట్టివేళ్ళ తివక వొత్తిరిస్తూ కారద అపురవమా అవుపించింది.

“మీ—మీరా? ఇంత యెండలోను? అని మహారాత్రమాలిం ఆశ్చర్యపోయి, తిరిగి ఉత్తర మణంబోనే “రండి, రండి...అల్లీ, యిక్కడ కాదు. నాగడిలో కూయండాం రండి, అక్కడ చల్లగా వుంటుంది” అంటూ నోటినిండా పలకరించి, లోనికి తీసుకుపోయింది.

“నిద్దర పోతున్నావు గావోలు, పాపం.” ఊంతవ్యధి అన్నట్లుగా అందిఉమ, సాముమిషం లాంటి కారద వాయిలుదీరా, లోగా మెవక్రిందికి కత్తరించిన జాకెట్టూ, కాస్త చెదురుబాటుగా ఉన్న ఆ ముందుబా చూస్తూ.

“అల్లీ-నిద్దరపోవడంలేదు. తలంటుకున్నా నేమో, శేను క్రింద కూచునేసరికి జాట్లు కౌస్త చెడిపోయింది” సమాధానం చెబుతూనే కారద పెరస కాయలాంటి ఉంగరపు వేలితో ముందుగు చెవ్వి గోవి సవరించుకుంది.

నీసగా, కాస్త చీకటిగా ఉన్న ఆ గదిలో కూచుని, వట్టివేళ్ళ తివకల మీదుగా వస్తున్న గాలి అనుభవించేసరికి గంటగునిమిట్టా శిష్యునిట్లుకుంది ఉమాదేవి. దానికితోడు కారద బలవంతంమూలాన్న, కూబానీళ్ళతో సబ్బెటి మొహం కడుక్కుండేమో, కాస్త వ్రమితపడింది కూడాను.

తిను అంటే యెందుకో అంత అభిమానం ఆ పిల్లకి? “అం హం హం. ఆ పురబుత్తునాకు. మీరీ ఏవల్లిన్ను తీసుకోండి. ‘చల్లటి పోవల్లిను పోనీ యయ!’ వాళ్ళే ఎవ్వరోటయినా చేస్తాయగా!!” అంటూ కిరికివనవుతూ అలా కబుర్లు చెబుతూనే బలవంత పెట్టేసింది, కారద.

“చిన్నదానివి. ఈ మర్యాదా అంతా బాగానే వుండనుకో... అయినా, అనవసరపు శ్రమ అమ్మయ్యా.”

కాని, నిజానికి ఉమ అలా మన్నించమని అన పలసిన అగత్యంలేదు. అక్కడా అక్కడా చెప్ప మంటూన్న పెయిట్లు తిప్ప వేరేమీ ఆమెకి ఆధారంలేదని కారదకి తెలుసును. అందులోనూ ఏ యింగ్లీషు, లెఖ్కులో గనకనా? పది యిళ్ళలో మడుగుతుంటే ఏకో యిదవుతుంది అనుకోదానికి? సంస్కృతం ఆయిరి! మొగరాయిల్లే పరిక. ప్యాసు కావడానికి తెలుగుకన్నా సులభం అని అభ్యూరిస్తాడు, సంస్కృతం—కేవలం యెలాగో తట్ట తగ లేకాం అనీ. అలాంటివ్వకు అడపిల్లలకి ఏది అవకాశాలు ఉండి యెదుస్తాయా? ఆసలు బుచ్చితంగా

పెద్దకాసులు చదువుకు వేవాళ్లు యెంతమంది? ఇహ సంస్కృతంకోసం ప్రాధేయ పడేవాళ్లు యేమాత్రం? అందులోనూ మరి ఆప్రాశ్నోసు! ఆ భాష అంటేనూ, ఆ సారస్వతం అంటేనూ తల్లిదండ్రులకి యెంత ఉత్సాహం ఉంటే, పిల్లలకి యీ పరిస్థితులు కలిగేనూ? నూటికి తొంభైమంది వొడ్డ కొట్టుగా చదువుకు పోతూన్న వాళ్ళేగా? ఇంక యేకో ఒకటి కుదిరింది అంటే శబ్దమంజరి మొదలుకుని కామంతలం వరకూ యేపాకం చెప్పినా అల్లా పడేతీరం, కని జోమ్యలమీది వెంట్రుకల్లాగ యెరుగూ పొరుగూ లేకుండావు; పైగా యింటికి యింటికి వొల్లమాలిన దూరం! పాపం, ఉమాదేవికి తీగు మొత్తంమీద యెలాగో నాలుగుపాతాలు కుదిరేయి: ఉదయం ఒ రెండు, మధ్యాహ్నం ఒ రెండున్ను. అమ్మ లక్ష్మిలే ఆలించియాడియో అయిపోయిన అతిథిలో ఆమె పదుపు మిర్యాదలన్నీ గూటిని కనిపెట్టుకుని ఉండవెంటటే నిర్దోషాచరి వేరే చెప్పవల్సివచ్చేదు. అయీ పరిస్థితుల్లో మొగాళ్లు క చేరినవంటి యిళ్ళకి రాకుండానే పాతాలు ముగించుకుని గుమ్మం చేరుకోవలసి వచ్చేది ఆమెకి. అంచేత ఉదయం, మధ్యాహ్నం, సాయంత్రం అన్నవిభేదంలేకుండా కలగలుపుగా కలిసి జరిగిపోయేది రోజులు, ఉదాసేవికి, నిర్వేణున్నూ. వేసవికాలం అయినా అంతే.

“మధ్యాహ్నంపూట వస్తూ ఉంటానమ్మా” అని మొన్న వాళ్ళ అమ్మతో అంటూ ఉన్నప్పుడే భారదకి యీ పరిస్థితులు చూచాయగా తెలిసినా, బొత్తిగా యిలా యెండ మండిపోతూన్నా, వచ్చేస్తుంది అనుకోలేదు. ఎంతవది వస్తుంది అని మాత్రం తెలుసు. అందుకే కాస్త వోవల్లిను కలిపి “రెగ్గి—జరేటరు” లో ఉంచించి.

ఎన్నికీడ్ల పరిస్థితులలో శ్రమించవలసి వచ్చినా ఉమాదేవిమాత్రం, యేకో ఘోర తపస్సులో నిమగ్నురాలయిన దానిలాగ, ఎంతో శ్రద్ధావిధులతో పాగించేది కార్యక్రమం. సంస్కృత కావ్యాలు ఆమెకి కరతలామతం. అందులోనూ కాలిదా సంతేప్రాణారే పెట్టేది.

భారద చరణపురచి చూపేసరికి, ఉమాదేవి ఒకరిటిన్ను తుచ్చుకోవడమున్ను అయింది. ఆమెపై

చెలగుతో పెదవులు కునుకుకుంటూ ఉంటే, భారద పుస్తకం తెరిచింది. కుమారసంభవం కంట పడేసరికి ఉమా పరకళ అయిపోయింది. అంతవరకూ ఉన్న అయాసం, నిస్త్రాణా, బలికా పటాపంచలయి పోయినాయి. ఆమె పెదవులని మందహాసం తోణికి పలాపింది; కనిపాపల్లో కళ్ళలు మెరిసియి. భారద పుస్తకం విప్పి యంకాకోకం తమకుంటూ ఉండగా నే, చేరి వరసగా చదువుకు చెల్లిపోతోంది, గ్రసవ రైరమైన ఘట్టాలు—ఒకటి, రెండు, మూడు, ఆ భోరణిలో ఒక మామర్యం; ఆ వినుపుల్లో ఆర్త మ్నార్ధి, ఆగమకాల్లో భావ పాకుమాత్యం—కోకం అయ్యేసరికి ప్రోతవి ఉగ్రూత లాగించేయికావూ? చేరి పాకం చెప్పడంలో మెలకువలే వేరు!!—

“ఇదుగో, మాను, భారదా. మళ్ళీ ఉన్నా వనుకో,” క్షిప్తతరమైన భావం మృదయానికి మాత్రుకు పోయేటట్టుగా ఉదహరిస్తోంది చేది,—“నీ కన్నా వెయ్యి అంతస్సులు మైమన్న వాణ్ణి ప్రేమించేవు. కేవలం కామకన్యేనా కాదు; మనసారా వలచి వరించేవు. అతిమ, ఏ విచిత్రాల్లోనో చెద్దపెద్ద పరిక్షలు పాస్సయివచ్చి, ఏకో పేడ్ల ఉద్యోగం చేస్తున్నాడనుకో. మత్స్య-మాట వరసకి అనుకుంటాం— అతనికన్నా యేకో మెల్లు దిగువని ఉన్నదానిది. కాస్త నాలుగువేలూ నోట్లో పోతూన్న దానివే; అందగలైది కూడాను. కాని, మొత్తంమీద చూస్తే అతని వర్మస్సువేరు; నీతిరహితవేరు. ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో అరిన్ని చూడాలి అనీ, అతనితో మాట్లాడదాం అనీ యెంత అలమటించి పోతున్న నీకృదయం— ఆకస్మాత్తుగా ఆ సన్నివేశం తటస్థ పడేసరికి— ఎంతలాగ కొట్టుకుంటుందో కాస్త ఊహించు.

“సరిగ్గా అటువంటిదే పార్వతీ శివుల ప్రణయంలో తోలిపోట్టం. శివుడు మహా విశ్వరగ్ధకుంకుడు. ‘విశ్వరగ్ధునికొకరాదిచ్చేరో’ అని ఆర్యోక్తేఉంది. అవునా? అయినా అంతకన్నా నిరాహుంబరతవి యింకొకడులేదు. అనునిత్యంపు ప్రసన్న వదనంతో తపస్సు చేసుకుపోయే వ్యక్తి; కాని కోపంచచ్చింది అంటే ముల్లోకాలూ భస్మం చెయ్యగల శక్తి ఉంది. ఇలాగ అదర్శ ప్రాయమయినది అచేకనూలు అతనిలో యిమిడిఉన్నాయి. కాగా, చక్కని భవళ కాంతి చేసాం. మరి అతన్ని చూపేసరికి

పార్వతి ముగ్ధహృదయంలోంచి ప్రేమవాహిని వెల్లు
నిలిచింది. పొంగి, కట్టు తెగి పారింది అంటే
ఆశ్చర్యం ఏంవుంది? అయినా ఆపరిచితగా?
అంతేత నిద్ర భావాలు వివరీతంగా పెనవేసుకు
పోయి, నానా గందరగోళం చేసేసేయి ఆమెని.
తపశ్శ్రావ్య నిమగ్నదూ తన నోయలబంట కాబోయే
వాడున్నా; భక్తి తత్పరతలో పడింది పార్వతి. కాని
తన మనోవికారం మూలన్న ఆ తపశ్శ్రావ్యకి
యెక్కడ భంగంకలిగి వివి కపించిపోతాడోనని
భయంతో వాణికిపోయింది, పాపం. అంతలోకే
ప్రతికణసప్తగా ఆంధ్రున్న ప్రేమమూర్తి మురించే
సరికి వొల్లమాలిన సిగ్గువొల్లంతా కమ్మేసింది!
భయం, భక్తి, సిగ్గు అనేయూ మూడు లక్షణాలూ
జనపాయల్లాగ పెనవేసుకు పోయినాయిట, ఆమెలో.
ఈనూలు తెలిసింది! ఇప్పుడు చదువ్.”

అప్పటిదాకా వొట్టు మరిచిపోయి వింటూన్న
కారడ తిరిగి వాస్తవిక ప్రపంచంలోపడి, ఆఘట్టం
మల్లీ వదిలింది. అర్థం చేసుకుంది. గురువుగారి కావ్య
పరికిలనకి లోలోపలే మెచ్చుకుంటూ స్తంభించి
పోయేసరికి—అంతలో ఉదాచేత అందుకుంది—
“హిమగిరితనయే, హైమవతీ—” అని. దానితో
పాటికి పాపం సమాప్తం. యెప్పుడూ యింతే. ఈ
మాటతోనే పాపం అరంభం అవుతుంది; దానితోనే
మళ్ళీ ఆఖరు!

2

“హిమగిరి తనయే... హైమవతీ... హిమ...
గిరి... తనయే.” ప్రకాశ సలిలగంధీరంగా ఆంధ్రం
చిన ఆలాపన, అలా అలా గాలిగుమ్మటలూగ పై పైకి
యెగిరిపోతూ, ముట్టునాతిరిగి వస్తున్న మూర్ఛనలు
వొట్టు పరవళం చేస్తూఉంటే, యెచ్చుకున్న యీ
కృతి ఆవృత్తలు తిరిగి, మూర్ఛనలుమారి, కల్పన
స్వరాల్లా విజృంభించి, శ్రోతలని మంత్రముగ్ధులని
చేసేసింది—రంజేళ్ళకిరం ఉను పాడిన ఉదయరవి
చంద్రిక! శంకరం ఉపవాసం యెంత బావుం
దన్నాకో, అంతకి మరింత మెచ్చుకున్నారు ఉను
కుమారి సంగీతం ఆవేశ. అనలసంగతి యేదిటి
అంటే, ఓ ప్రాశెపదు రిక్షైరయి పోతున్నాడు.
అతనికి ఏదోకొలు విందూ, సందర్భమున్నూ. నిజానికి

శంకరం అప్పటికే ఆకాలేతీ స్వాదంటుకాడు. ఆ
క్రిందటి సంవత్సరమే వి. వి. ముగించుకుని పై
చదువుకోసం పట్నం వెళ్ళిపోయేడు. దశరాసలవుల
కని యింటికి వచ్చేసరికి, యిదీసంగతి. ఏవో ఉప
వాసాలూ అటయిచ్చి, పత్రికలలో కథలూ
వాసాలూ రాసే, కాస్త గడవిడ చేస్తూఉండటం
శంకరానికి యింటునుంచీ పరిపాటే. అలాగని కాలే
తీలో చదువు వెనకాడేదికాదు. అందుచేత కాలేతీ
ప్రాశెపదకి అందరికీ శంకరంఅంటే యెంతో అభి
మానము. గౌరవమున్నూ. కాగా మొదటినుంచీ ఆ
కాలేతీలోనే చదువుకున్నవాడాయెరి. ఏటి అన్నిటి
మూలకంగానే అతన్ని ప్రత్యేకించి ఆహ్వానించేరు
ఆ సమయానికి. ఉపవాసాలు ముగిసేయి. శీతము
పుచ్చుకోబోతూఉన్న ప్రాశెపదు శిర్యగారు ఎంతో
సాదరంగా మాట్లాడేడు. కార్యక్రమంలో చివరి
అయిటం సంగీతం. ఏవో ఫిల్మ్ గీతాలూ గొడవా
కాబోయనమకుని, నెమ్మదిగా చోలు గుమ్మందాటి
వరందాలోకి వెళ్లేడు శంకరం, సిగరెట్టు కొల్చు
కుందా అని. అంతలో ఫీటీలు ప్రతి దిగింపులూ,
“త-ర-న్న-నా-అ-” అని రాగం ఎత్తుబడి ప్రతి
పుటానబడ్డాయి సిగరెట్టుకొలుస్తూ, ఎదరగానుండుని
తన ఉప వ్యాసం మెచ్చుకుంటున్న యింతో ఘోర
యియరు విద్యార్థిలో మాట్లాడుతూ పరధ్యాసంగానే
విన్నాడు మొదట్లోను. అంతలోకే రాగం అవరోహ
ణలోపడి, కైకి నిషాదంవద అగి, కాస్తేపురివధం
దగ్గిరికివచ్చి, మళ్ళీపైకి, చల్చి వట్టువలు తిరిగి,
మూర్ఛనలుమారి, వింటూన్నకొద్దీ గంభీరతా ముద్ర
వహించుకుపోతూ, ఇనా మరి నిలబడనిచ్చిందికాదు.
సగం కాలిన సిగరెట్టు గట్టిగా ఒక్క దిమ్మలాగి
అవతలకి విసిరేసి, నిక్కబుంగా తిరిగి వచ్చి
కూచున్నాడు, చివరి బెంచివాడ. పోల్లో అంతా
చెవులు తెండు ఆమెకే వస్తున్నె మరి వింటు
న్నారు. ఆ పాడిన సంగతులు తెరలాలిపాడ తెప్ప
లాగ వాయ్యారంగా తేలిపోతూ వినవస్తున్నాయి.
శంకరం వొట్టు మరిచిపోయేడు.

అంగ పాటవింటూ ఉండగానే అతనిలో
ఆలోచనలు రేకెత్తాయి. ‘ఎక్కడ మానెను చెప్పా?
కొత్త మొహం మాత్రం కాదు, నిత్యం’ అను
కుంటూ బాగా అయిదునిమిషాలు గుంజాటవడతేలే నె

గాని తేలలేదు. లేను పోయియున్నాడని అందరూ యామె ఘట్ట యియ్యదులలో చేరిందని. ప్రక్కనున్న విద్యార్థిని కూడా అడిగి గుండుగొమ్ముల అనుమానం తీర్చుకున్నాడు. ఉమకెండుయియ్యదులూ తెలుసు ఇమానం? ఆ అమ్మయ్యే. పక్కపీఠులో ఉండేది. వాళ్ళు తండ్రి ఏదో తెలుసుకొన్నాడు. కాదు, నల్ల రాతి కట్టలు పెట్టుకుని మందులు నూరుకుంటూ ఉండేవాడు యెప్పుడోనా? అవునవును. ఆ అమ్మయ్యే—

“న-ప-ప—ని-ని-ప—న-ని-ప...” ఓమూల స్వరాలు దొర్లిపోతున్నాయి ఓతేలు కమాను జంతుకు యిచ్చి తిరుగుతోంది.

అమె కంఠంలోంచి అప్పుడే స్వరాలు కెరటాలయి బయటకుకున్నాయి. కంకరం వేళ్ళు అప్రమత్తంగా తాళం వేసుకుంటూ పోసానయి.

ఆలోచనలన్నీ వొదిలి, తాల్తేలికంగా తిన్ను దా ముచిచిపోయాడు అతను.

కూడా వచ్చిన స్నేహితులు నాలుగు కోర్ల మొగని విడిపోయారు. ఇంటిలోప పట్టినా కంకరానికి అపారే ప్రతిభుటాల్లో మారుమోగుతోంది—“హిమ గిరిరవయి... హిమాలయే”.

“వై”

కంకరం అడిగిపడి తిరిగి చూసేడు. ఉమ నాలుగ్గోటలు పెనకొంది, చిన్న చెల్లాయితోడివో. అతనికి అనుమానం వేసింది. ఆ అమ్మయ్యేనా అలా పెరిగువిరుస్తా?

“నున్నించారి. హిమాలయేకాదు, హైమవర్తి అని భరణం” పార్వతే అనేసింది.

“పై ఆంటున్నావా యెదిటి కొంపదీ? కాకపోయినా శృంగ పాండిత్యంలో తప్పులకేం కొదవా? ఇంతిహా మీ పోట అలా నిలిచిపోయింది పెరిలోను.”

“మీ ఉపన్యాసం కంటేవా?”

“విద్యుదయలు కనక అలాగ ఆ పేక్షగా మాట్లాడుతారు, మీరు.”

“మీ మాటల్లో ఆ పేక్షలేదని అనుకోను?”

ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

ఇద్దరికీ యిద్దరి యి శృంగారానూ పరిచయమూ ఆయింది, రాకపోకలు సాగే యి, క్రమేణాన. ‘మా ఉమకి సంస్కృతం కాస్త నట్టాతోందిట. నువ్వో కంఠ ముక్కలు చెప్తావా, నాయనా? ఆమ్మాడు ఉమతండ్రి ఓనాడు. అది వాళ్ళి సాన్ని హిత్యాలికి నాందీ ప్రస్తావన.

“వాగ్ధృతా కల్పిదన్తి? అని యేదో ఆక్షేపణగా అంటారేమిటందీ?”

“విద్యో కాశిదాసుని ఆక్షేపించేట్ట, గ్రామరు తెలియదని. అసలు ఆయన వ్రాయబోయే ఉద్దేశం భారీ వేసుకున్న ప్రాతిపదికలు అవి.

‘అన్యుత్తర సాగ్ధం’ యిందాకానే చెప్పే నుగా; కల్పితాంత ఆస్మదాంతో మేఘమాలి ప్రారంభం. వాగ్ధృతా అన్నది ద్వయవంశంలో మొదటిశ్లోకం. నిజం అని నమ్మడానికి పిల్లక పోయినా, తమతొక్కరంగా ఉన్నది, యిలాంటిది వోలేను కళ్ళున్నాయి’ అంటూ అగ్రంధాల్లో మొదలు పూర్తిభూక న్యాయంగా వివరించేడు కంకరం, ఉమ నాన్నగారికి.

ఆ భవరా నెలవల్లో అమె మేఘమాలి వది వేసింది.

తరవాత వేదవిలో ద్వయవంశంలోంచి నాలుగు వర్ణాలు, కుమారసంధానం అంతానూ పూర్తిచేసింది. ఏ కోసం పాశానికి అనాడు కంకరం శ్లోకాలకి తెలుగు పద్యాలు రాస్తూనే వచ్చేడు; పాతం పూర్తి అవగానే ఆమెకి వినిపించేవాడు. మూలం పూ, రిద్దరూ వైపారు వేసుకుని భర్త జరిపించేవారు ఉధ యులూనూ. ఉమమాచనల ప్రకారం ఎన్నోసార్లు దిద్దుకున్నాడు అతని పద్యాలు; దిద్దుకున్నాక తన అనువాదానికి తనే ముగ్ధుడైపోయేవాడు. తర వాత తరవాత అది పత్రికల్లో ప్రవీణులన్నాయని నలుగురూ ప్రశంసించి ఏ ప ప్త సె ల్లా, అరగమ్మ మొదలతో ఉమని లోలోపలే అభిమతించేవాడు, అలాగ నలహాలుయిచ్చి, మెరుగులు దిద్దినందుకు. తల్లితో ఆసేవాడు కూడాను, ‘అమ్మో, పెరిదట్లో యిలాగ రాపివే. రాస్తేనూ,... ఉమ యిలా మార్చు నుంది. మాతానా మరీ, ఆ మాత్రం మాట మార్చుతో పద్యం ఎంత బావుందోనూ?”

అటువంటి ప్రసక్తివచ్చినప్పుడల్లా ముసలావిన వాళ్ళ చనువూ ఆనోవ్యవృత్తూ చూసి మరెవరిపోయేది.

ఉను బి. ఏ. లోకి వచ్చేసరికి శంకరానికి ఎం. ఏ. పూర్తి అయింది. ఉపాధి విజ్ఞాపనకి పోయి వదిలి వెళ్లేవలసి వచ్చింది. మర్నాడు వెళ్లిపోతాడనగా, ఉను ఏదో పుస్తకం చేతివట్టుకువచ్చింది. పాతం చెప్పుకునే నెపం లో. శంకరం తల్లితో కాస్తే పు మట్లాడి మేడమీదికి వెళ్ళింది. ఆచే అరగంటకన్నా యెక్కువ సేపు పాతంకొక పోయినా, పాతం అవుతూ ఉన్నంతసేపూ నోరు యెంతమాట్లాడిందో, అంతకి రెండింతలు పంపా పించుకున్నాయివారి కళ్ళు. ఉను యింక తన యింటికి తరలిపోతూ ఉండగా అంది శంకరం తల్లి—

“రేపు ఉదయం బండిలో వెళ్ళిపోతున్నావన్నీ చూచాను... ఇక్కడికి వరుపు అయిందా? యింకయేదో బతుకు తెలుపు మానుకోవాలి, మరి.”

ఉన్న పాఠం గా దుంభించిపోయి, నోటమాట రాక, కళ్ళు నేలకే పోవచ్చేయూస్తూ, బరువుగా దీర్చి నిశ్వాసం విడిచింది ఉను. ఆ తల నుండేల్లో ఆజీవన ముసలామె గ్రహించక పోనూ లేదు. నెంబ నే సానుకంపతో అంది.

“అయితే నేం చే, అమలుల మారం అయితే అంతా కరణలు మారమా ఏమిటి? ఉత్తరాలు రాస్తూ ఉండవున్నాను.” ఆమె అంతేక్కుర్తి మెచ్చుకుంటూ లోలోపలే చేతులెత్తి మొక్కింది ఉను, ఆ దయాధృతినుయికి.

ఆ మాటే శంకరానికి ఆ జీవమూ ఆశీస్సు అయింది కూడాను. సోమవారం తనురాస్తున్నాడు. బుధవారం అది మానుకుని లక్ష్మీవారంనాడు ఉను బనాదిస్తోంది. శనివారం వాన్ని అందుకుని తిరిగి సోమవారం శంకరం రాస్తున్నాడు. ఫ్లూం డ్రైలో శనివారాలకి ఒక ప్రత్యేకత, యిక్కడ కేలంపరులో బుధవారాలకి ఒక విశిష్టత యేర్పడిపోయివాయి. ఏనానికీ అడైరీ కాని, యీ కేలంపరు కాని ఏనాడూ యిది ఫలావారో అని తెలియజేయ్యడం మానేసి— ఆ శనివారమో బుధవారమో, ఏదయితే అది— ఎల్లండి వస్తుందనో, తెల్లవారేసినో, యింకా కాక

పోలే యివారేననో అనేది. అసలు ఆ మాటకి వస్తే ఆ రోజులకి ఉన్న ఔన్నత్యము, విలవా యింక రోజులకి ఉన్నాయి?

3

తల్లి ఆశీర్వచనమో, ఉను తపః ఫలమో, తన కృషి పర్యవసానమో తెలియదుగాని శంకరానికి నెల్లక్కలో నాఖరి అంటూ వుదరింది. మరో ఆర్మెలు పోయేసరికి రెండు మూడు బాగాలు మారి చివరికి ఒక మంచి కంపెనీలో వుడుచుకున్నాడు, కాస్త చెప్పకోదగ్గ ఉద్యోగమే వనిపించుకుని.

ఆచేక ఫ్లూతారీకా శనివారమున్నూ. తీతం పుచ్చుకుని బాడ్డికి చేరుకునేసరికి నమ్మంలోనే పలకరించింది ఉను రాసిన ఉత్తరం. ఉన్న తల్లిబ్బయి పోయేడు శంకరం అది చూచుకుని. ఉనుకి నెల్లకును పరిశీల్లో మంచిమాట్లులు వచ్చేయి. ఇంగ్లీషు లోనూ, సంస్కృతంలోనూ ఆమెచే ఫ్లూమార్కు—బి. తనదగ్గర చెప్పకున్న నాలుగుముక్కలూ సద్వినియోగానికి వచ్చేయనీ, వేపల్ల యిచ్చిన నాడెయితే మరి అతని మూర్తి మంత్రమే పడే పడే మననం చేసుకుంటూ, అలా మనస్సులోనే నాస్థానంగ పడి ప్రణమిల్లేసనీ రాస్తూ—

“హితు నే నేమి నుకుట్నం యిచ్చుకోగలనా? అయినా నేను చెయ్యగలిగినదల్లా మీ రుచితగాత్రం, మధురపాతం మననం చేసుకుంటూ ఉండవలసినో అని ముగించింది. కాని శంకరానికిమాత్రం ఉత్తరం ముగియలేదు. చివరివాకా వదిలివస్తే చదివి, మళ్ళీ ఒక రెండు పేరాలు ముందుకువెళ్లి, అంతలో యింకెక్కడో మరో నాలుగుముక్కలు అందుకుని, తిరిగి మొదటినుంచీ ఆరంభించి—ఆకాశంలో విమానం చక్రాకారంగా తిరిగి తిరిగి, అంతలో నిటావుగా యెగిరి, గభొల్లు ముక్కు నూటిగాదిగడి, మాస్తాఉంపగా పొయ్యారంతో రక్కలమీదుగా వట్టిలు కొట్టి కొట్టి నేత్రపర్యం గా భంగిమలుపలిపి నట్టు—ఆ పరస హృదయకాశంలో పోల్కంతో అతి ఉల్లాసంగా విహారాలు నలిపి తనకి తెలియకుండా నే కేంకాట తలగదామీదికి పోగిపోయేడు, చేతిలో ఉత్తరం అప్రయత్నంగా చెక్కిలినంటుతూ ఉంటే ఏ దో అవ్యక్తమయిన ఆనందం ఆను విస్తూను.

మల్లీకమ్మ తెలిచి చూసేసరికి అరు!

ఈ త్తరం తిరిగి వచ్చువున్నాడు.

నిర్భరసంతోషం అనుభవించేను.

ఉను—రిన శిష్యురాలు—కాదు, రిన సర్వ స్వమున్ను—రిన మనస్సులో ఉన్న కోరిక ఆమెకి ఉన్నట్లు—రినలాగే ఆమెకూడా ఉంటుంటు పడుతూ న్నట్లు—ఉవ్వల్లూరుతున్నట్లు—ఎంత మన్నితం గా వ్యక్తపరిచింది?

శివాలయంలో ఘంటారావం చెరివిపడింది. భవ్యమూర్తి. తపశ్శాలి, నిగ్రహీను గ్రహసమర్థుడు, కరుణామయుడు—ఆ శత్రుడి హృదయంలో పార్యటి ఎలా పాపుకుపోయింది? ఆమె సాజవానికి, సామనస్యతకి, అమాయకతకి, చురుకుదనానికి మునుజై నాడుకాదు, శత్రుడూ? కిరీరాధం త్యాగంచేసి, ఆమె అను నిత్యతూ రినలోనే యిమిడి ఉండిపోయే బట్టు విలీనం చేసుకున్నాడు కాదు? అదర్ప దాంపత్యం అంటే భూనా అని లోకానికి నిర్దేశించిన మహామహాపురుషుడూ ఆ ప్రేమ స్వరూపి? వాగధూమిక అని కాలిదాసు, వారి అన్యోన్యం ఉపమానించేసంటే వాస్తవమేకాని ఉచ్చేక్తి యేమింది?

కాలిదాసుమారు తిట్టడంతోనే కుమారసంభవం పాతం జ్ఞాపకంవచ్చింది. దానిలో ఒక్కమాటు, వినీమలో చూసినట్లు, ఉను ప్రార్థనగేయమూ, వెంటనే రమ మామూలుగా పాడేపాటా వెంటనే స్మరించి, “పాడు, పాడుమరీ” అని ఎవరో చెవిలో చెప్పి ప్రోద్బలం చేసినట్లయి—మనం మాటల్లో విడమరించి చెప్పకోవడమే ఆలస్యం అయిపోతోంది అని పించేటట్లు అరమోద్యు కమ్మలతో, అతిశయిల్లిన భక్తి పారవశ్యంతో, గొడగాత్రం సాపుగాయత్తి, శబార గౌళంతో అందుకున్నాడు— “నీలకంఠం భీమేశం—నతీతం—నిరవాణసాది సుతిం “నీల” బాలకుచంబా సహితం—బాలచంద్ర సేవితం...” ఈశ్వరార్చన చేసుకుని అలాగ బజారు వేపు పట్టేడు. ఉనుకి విదయనా ప్రెకెంటుకొని పంపాలి. ఏది కొనడానికి పాలుపోయిందికాదు.

బట్టలకొట్టువాడు ఆకాశంయెత్తిన పాగుడుతూ అరిసవీసపు ఛాందస అని అమెరికన్ వార్డెటు చూపించేడు. కాని కంకరానికి సచ్చలేదు. “కాకపోయినా,

చీరారవికలనడా యేమిటి పేరంటానికి పెట్టినట్లు” అనుకున్నాడు.

“టాయిలెట్ సెట్ తియ్యండిసార్. ఇది చాగర్స్ కి యిస్తురు. అఫ్-టూ-షేట్. మూక్కుఛాక్టర్ సేట్ దా, సార్. ఏంది అట్లా యోచనచేస్తురు? “అన్నాడు” ఛాన్సిస్టోర్స్ లో సెల్సుమన్. కాని, యేమిటో సంప్రదాయ విరుద్ధం అనిపించింది.

ఎనిమిదిగంటలయినా ఏ వస్తువా సచ్చలేదు. తేలాగని ఆ క్వేషనుమానలేదు. ఇహ ప్రాణం విసిగి, అడుగు వెనక్కి పడుతూన్న మనస్సు చిన్నబుచ్చుకుని తిరిగి వచ్చేస్తూఉంటే, ఎదరగా కంటపడింది—కోరెక్కుకంపెనీ! అద్దడి, వస్తునా, ప్రెకెంటూ అంటేను. పరీక్షలకి పనికివస్తుంది, తరవాత జీవి తారం ఉంచునూఉంటుంది. కాగా అనునిత్యతూ ఆమెంటి నే అంటి పెట్టుకుని వుండేవస్తునా, అలంకారమున్ను. ఎంచయించి సమదతురద్రంగావున్న చిన్న రిడ్డునాచీ కొన్నాడు, దానికి అమెరీ కోల్ట గోల్డ ఛాయనున్ను.

గూటికి చేరుకోగానే మొదలెట్టిన ఈ త్తరం గదిదాటిపోయినా ముగియలేదు; ఏకా కొంతరి కని విస్తూనేవుంది. అంతలో చిన్న ఆలోచనతెట్టి రెవలో రినకి సత్వ్యవచ్చింది. జనవరి, ఫిబ్రవరి, మార్చి, ఏప్రిల్—నాలుగు నెలలు. ఈ నాలుగు నెలలూ ఎలాగో కళ్లుమూసుకుని గడిపేస్తే ఆమెకి పరీక్షలూ అయిపోతాయి—జేపిల్లో మహారాజులు ఉండనూ ఉంటాయి. గభాలూ ఈ త్తరం ఆ పాశంగా ముగించి—

“కేఫాన్ మాసాన్ గమయ

దతుకోలో దనే విరాలయత్యా”

అని మాత్రం ఓ చిన్న కాగితం ముక్కమీద రాసి, చాచి డొక్కుపై భాగానికి అంటించి, ఆ ఉత్తరతూ యావాచీ కలిపి కిక్కిరించేసి—పోస్టు అఫీసులో యివ్వడమే తరవాతగా పరిపూర్తిచేసుకుని—ఆనందదోరి కళ్లలో ఊగి పోతూ, ప్యూగానికి ఒక్కమెట్టు తక్కువలో కమ్మమూసేడు కంకరం.

4

లి. వి. శతీతాలు తెలిసేయ.

ఉను ప్రకంపనీయంగా ప్యాడయింది.

అలాడు కళ్ళకల్లాడుతూ పెట్టివారిల్లులాగ ఉంది వాళ్ళిల్లులు.

“హావం, ఆకింకరావు ఓ నెండుముక్కలు చెప్పబట్టి యీనాడు మాట దక్కింది,” అంటూ అమె తండ్రి కొంప అందుకున్నాడు. వృద్ధదంపతులు యిద్దరూ కంకరాన్ని యేరిరిగా సంతోషపెడితే బావుంటుందా? అని ఆలోచనలు పోసిం చేడు.

“ఉప్పావ జరి ఫోవరుల చావు పంపుదాం” అన్నాడుతండ్రి.

“పట్నంలో ఉద్యోగం వదిలి గిడ్డున్న వాడికి పంచల చావు చెందుతా? అంతకన్నా యేపట్టు మాటో కుట్టించియిస్తే కచేరీకి వెళ్ళడానికి పనికి వస్తుంది, ఆరేకి ముచ్చట తీరుతుంది. తను యెలాగా కుట్టించుకునే స్థితిలో లేదాయీ, హావం” తండ్రి ప్రతిపాదనకి తల్లి ఓ దిద్దుబాటుచేసింది.

“కాకపోయినా బట్టలు వాలుకు రోజుల్లో చిరిగిపోతాయే. ఏదయినా యిచ్చేయూ అంటే, మన పేరుతో వాలుక్కాలాపాటు మన్నాల్సి. వెండిది ఓ కాఫీ కబ్బో, నల్లు పెట్టో యిస్తేనో?”

“ఇంకావయం, పన్నీగుబ్బీ, గంభుగిన్నో యిస్తానన్నారు కాదా?”

“పోనీ బైటలు కొని పంపనా?”

“ఎందుకూ? అసలే పట్నంలో ఈ జవ సమర్థంవూ, తొరితొక్కడిని. ఏదయినా యిదియిం దంటే అజనాల్గంటే ముం ఉకుకురి పడియేనువ్వుడు.”

ఇలాగ ఓ పావుగంట భార్యభర్తలు పవాద పడి, ఏవిధమైన రాలేక, చిరిగి కూతురినే కేకే నేరు. పట్నరాని ఉత్సాహంతో పక్క వసారా లోంచే చెవులు రిక్కించుకుని నింటూన్న ఉమ చిరు నవ్వుతో ప్రవేశించేసరికి, తల్లి గారాబంగా బడి లోకి తీసుకుని, తల నిరుదుకూ అంది—

“ఏం తల్లీ, కంకరం చలవమాలాన్న పరిశ్ర అంటూ ప్యాసయ్యవుగదా, మరి నరుకట్నం ఏం దదివించమంటావమ్మా?”

“చెప్ప తల్లీ చెప్ప. పావుగంటయి కింకా మీదా పడుకొన్నా మాకు యే ఆలోచనా పాలాపో

యింది కాదు, ప్రాజ్ఞాకాలవయసావు, నీ సలహా కూడా చెప్ప.” తండ్రి ప్రార్థనాహించేడు.

“నేనుమాత్రం మికన్నా యెక్కువ ఏది బాలోచించగలను? మీ కేటా బావుంటుందని కోస్తే అలాగ చెబుతాడి.”

“మాకు యేమాటా పొందక కేగదమ్మా, నిన్ను కేకేస్తా?”

“ఏం చెప్పమంటామా?”

“ఏదయినా చక్కని వస్తువ ఆలోచించి చెప్పవూ,” తల్లి అంది బుజ్జగిస్తూను, “అతనికి ఇవ్వ తగింది—”

“మన దర్బాకి లోటులేకుండా ఉండేదిన్నీ” తల్లివాక్యం అర్థోక్తిలోనే అంచుకుని తండ్రి ముగించేడు.

ఉమ కాస్తేవు మానంగా కూచుంది.

“నీకు సుఖవుగాను మరి, ఆ కృతజ్ఞత తెలియ చెయ్యొద్దులే” తండ్రి ప్రార్థనం చేసేడు.

“అతని కుమ్రాడువల్ల నీకు చరితార్థం లభిం చింది” తల్లి పల్లవిపాడింది.

“చెప్పనా?” అంది పార్వతి, ఎర్రబుడ్డమోహం తల్లి నుండెల్లో దారుకుంటాను.

“నా పోటో ఒకటి పంపించండి” చెప్పనే చెప్పేసింది.

ఆ మాట అశని ఘాతంలాగా రిగిలింది తండ్రికి, తల్లి దిగాలుపడింది.

శ్రీలకాలం యెవ్వరూ చూడలేదు.

ఆ రాత్రి తల్లిదండ్రులకి తీవ్రమయిన వాదోప వాదాలు జరిగేయి అని తెల్లవారేసరికి తెలుసుకుంది ఉమ, మారలు తరగడానికి తల్లిపక్కనే వంట యింట్లో కూచుని.

“ద్విధీయం అనీ, అదనీ యిదనీ యెన్నో అడి బోసుకున్నారే తల్లీ, తెల్లవాడూను.”

“నాన్నగారు యేదన్నా మంచిమాటేవమ్మా. ఆయనకి ముక్కుమీద ఉంటుంది కోపం, ఇనాక తొత్త గనకనా?”

“అది కాడీ.” అని అర్థోక్తిలో అమె, సుద్దనీళ్లు సుక్కుకుంటూ, జాలిగా దీపంగా కూతురివంక చూసింది తల్లి. ఆ చూపులో ఏదో నీలాపనింద

అంతర్వర్తితంగా అవుచుంది. కుటుంబం పడుతూ, మర్యాదా, యింకా ఏదో—అనరానిది, అనకూడనిది కూడా—తండ్రి అన్నట్టూ, ఆ ఉదాహరణతో తల్లి వల్లభామోక్షుట్టూ దౌర్జన్యం అయింది ఉమకి. కోపతూ, కోపతూ కూడా ముంచుకురాగా, కంపించునూ పైచేతులతో, ఎర్రబారిన కళ్ళతో, కుద్దకంకతో అంది ఉమ, “అమ్మా, వాన్నాగారు పెద్దబావయితే అయినాను కాని, అంత తొందర పాటు కూడదమ్మా. -బోనీ, ఆ ఆవేశంతో అయినకి తెలియకపోతే నవ్వయినా చెప్పలేకపోయావులే? ఎంతైనా ఆయన కడుపున పుట్టెను; ఆ నుకాలే నాలోనూ ఉంటాయి మరి.”

ఈ జవాబుకి చెంపధిక్కుమరి, తల్లికి కడుపు తగుక్కుపోయింది.

“తెలుస్తూనే వుందమ్మా. నిన్నా నేడూనా? నేటికి వంధోమ్మిలేళ్ళయి చూస్తున్నాను కానూ? ఆ తండ్రికి యెంత కోపనో, యీ కూతురికి అంత కోపం” అంటూ, అటు భర్తని నివారించే మార్గం తెలియకా, యిటు కూతురికి దైర్ఘ్యం చెప్పే కత్తి చాలాకా బావురుమంది తల్లి.

తాటాకుల మంటలాగ, ఎంత త్వరగా అంటుకుంటో అంత త్వరగా చల్లారిపోయింది తండ్రికోపం, పాపంకాలానిది. కాని కూతురికోరిక తవ్వేమాత్రం కూడా వచ్చలేదు.

“ఇన్నాళ్లలాగా కాదు, ‘యద్దిపుటోజు, ఎక్కడో ఒకచోట నాకరీయే దొరక్కపోకుండా’ అనుకోదానికి తెలుసా? ఇప్పుడు యొక్కడ చూసివా ర్చితించుంటే, ఉన్నఉద్యోగాలు చెదామడా తగ్గించి పోరేస్తున్నారు. ఎనిమిదేపేళ్లు, పదేపేళ్లు సర్వీసు ఉన్నవాళ్లే ఉన్నారుమనీ ఏడుమూ ఉంటే, ఈయనగారి లెక్కెచిటి? నిన్నుగాక మొన్న పాఠ్యసదేకు ఎం. ఏ. ఎలాగయితే నేం? తండ్రి వనద చరితేస్తున్నాడు.

“ఏమిట మరి చెబుతాడు లెద్దయ్యా, పెడితే పెర్చి పెట్టకపోతే మనకోస్త. ఇన్నాళ్ళూ మనం మెచ్చుకున్న కంకరచేనా, యీ లెంకుకోజాల్లానూ మారిపోయేదా?” తల్లి నుంచే భాసుల్లాంచే అంది,

“అది కానీ. చంటిపిల్ల, దానికి తెలియకపోతే నీకు మతిపోయిందీ? స్త్రీయైతి ప్రళయంతకం అని అన్నారంటే నిశ్చినే అన్నారామరి? ఏదైనా కష్టవచారం కష్టవచారంగానూ చూసుకోవాలి గాని, అభిమానాలతో కొట్టుకుపోకువదు. నేనయినా కంకరానికి దగువులేదని అన్నాడు. కాని యెందు కొచ్చిన చదువు? అదే యే దాక్టరీవో, యంజనీరింగ్ నెరిగించుకుంటే—ఆ బాపకు అవసరాలు మునిషి ఉన్నంతకాలం ఉంటాయికనక—ఎక్కడో ఏదో కాస్త యిదవుతుందని అనుకోవచ్చును. అలా క్లామండా మనవాడిది ఇంగ్లీషూ, సంస్కృతమూ, తెలుగునూ. ఎం. ఏ. అయితే నేం? మరితయితే నేం?”

“ఏమిదన్నట్టు యంజనీగో, దాక్టర్ అవుతే బాగానేవున్ను కాని, ఆ పరిస్థితుల్లో ఆయన మనకి తిబ్బపడి వుండేవాడుకాదు, ఏమిట యెంతో ఉబలాటపడి చెప్పించిన యీ సంస్కృతం నాకు ఆల్సే నీకాదు.” ఉమ అన్న యీమాటకి, పచ్చి వెలగ కాయ గొంతుక పడ్డట్టయి, తండ్రికి మరి నోటమాట రాలేదు, కంకు విమమయి.

“ఏ నిదురయితే నేం? ఏదో ఉద్యోగం అంటూ చేసుకుని తనపొట్ట తిను పోసిందు కంటున్నాడుగా” తల్లి అందుమంది సమబాటుగాను.

“చాల్లే. చూడేళ్ళు కనరత్తుచేసి మూలనున్న ముసలమ్మని కొట్టేట్టు ఎం చెబుకట్టిన ప్రివరీయా? ఖచ్చితమయిన గవర్నమెంటు ఉద్యోగవా? ప్రైవేటు కంపెనీలో ఆఫీసరీస్తున్నాట్ట. రేపు వాళ్ళో వచ్చకపోతే యితే ఉద్యాసన చెప్పేస్తాడు.”

“అంతలాగ నుదులరాసివుంటే లక్షాధికారి లక్షాధికారి అయిపోతాడు.”

“ఇన్ని చెప్పి నవ్వు ఆనంద విషయం మరిచే బాగున్నావు” అంటూ ఏదో జబోచనలో పడ్డ వాడిలాగ ఒక్క నిమిషం నివాదించి “కాసిన్ని మంచి నీళ్ళు అందుకోతల్లీ” అన్నాడు ఉమపై పులిరిగి. ఈ చివరిమాట ఆమెని బయటికి పంపించే ఉద్దేశంతోనే అన్నాడు తండ్రి. ఆ మాత్రం అంతర్జ్యం కూతురు సుగ్రీంచక పోమాలేదు. “ఏమిటి చెప్పా అంత నిగూఢ విషయం! అనుకుంటూ గదిలోంచి బయటికి వచ్చి నల్లెవచ్చి, నుక్కుం పక్క గోడమ్మపైలిరిగి, తండ్రి

వీవు నాకగోడనున్న కిటికీ దగ్గరనున్నావు నుంచు నేసరికి, ఆయన రహస్యంగా అంటున్న ముక్కలు తనదేమిని పద చేపట్టాయి.

“ఏవంత చెప్పాలో తగ్గ కుటుంబం అని మీరి ద్రుమా ఈ తల్లి కిం చు లై బో రు న్నా రూ ? మొన్న మొన్నటివాకా ఆదివ కలకల గారింట్లో వంట చేసిది తెలుసా ! ఇంత బతుకూ బతికి చివరికి ఆవంట పుట్టి కొడుకుచేర్చులోనా పెట్టమంటూ, బంగారుతల్లిని ? చేసినవని విన్నవాడయినా హర్షించా ? దానికి బొత్తిగా చిన్నతనం. నవ్వు చుట్టి ఆలోచించుకుని, దానికి నచ్చకెప్పు. కాకపోయినా, మన పిల్లకి యేం తక్కువనీ ? అనాకారా ? చదువు లేనా ? సంగీతం రాదా ? కామా బోమా అంటే ఆ మాత్రం కట్టుంచే యిచ్చుకో లేనా ? ఛా—”

ఉమ యింక అక్కడనుంచోలేక దాదా మీడికిపోయింది. తొంద్రకి మరి చుంచినీగూ రావేరు. అభూధాశే లేదు ఆయనకి. భార్య భర్తలు యెంత వేపు మాట్లాడుతూ కూచున్నాలో తెలియదు. కాని యిక్కడ దాదామీద ఈతే ఫేయిగులో కూచుని, కాళ్లు పిట్టగోదని అనించి, ఉమయేవో దీర్ఘలోద నలో నడిచిపోయింది.

నిజమే, శంకరం పేదవాడు, పాపం. అయి లేనేం తక్కువోచ్చింది, మాటికి పేదలయలే కులానికి పేదలా, అనీ ! అదేం ప్రార్థనకా కాని యీ పొసిపీ ప్రపంచంచమాత్రం “నవ్వు, నవ్వు” అనే చేపుల్లాడుతుంది. సభిల్లోనూ, శ్వశానాల్లోనూ యెంత వైరాగ్యం పెట్టిపోనీనా, పట్టుకుని అవసరం వచ్చే సరికి భవమాలుకే అయి పూరుకుంటుంది. యిదం బగత్తు. ఇంతా చేస్తే అర్థన పగులు అనుకుంటున్న వాళ్ళకే యీ నవ్వుయేవ. ఆ సంపాదనకోసం వాళ్లు యెంత తాపత్రయపడేదీ, ఎన్ని జొంకి తిరుగుళ్లు తిరిగేదీ, ఎంతలేని ఘోరాలకి పొడికట్టుకునేదీ చూస్తే, ఘరానా మనుషులు అనిపించుకున్న పిళ్ళకంటే గర్వనీయం అయినవాళ్ళు యింకొకరు ఉండరు అని పిస్తుంది. ఎవరిదాకానో యెందుకూ ? నాన్నమాటే అనుకుందాం. మొన్న నా శంబరివాడి అమ్మాయికి కాళ్ళూ చేతులూ చల్లబడిపోయినాయంటూ, ఉన్న వాళ్ళకి కూడా మనుషులపోయి, తన యేబిల్ మహా ఘనమైత్యుడని, పెద్దపెద్ద యింగిలీష్ డాక్టర్ల పేదని

విరిచేసిన కేసులు యెన్నో చాచుచేసేవని కొండంత ఆశతో పులికాటికి పెట్టమని అర్పిస్తావస్తే—మాట పదహార్లకి చేరం ఆడుకుని, అర్థమాట పదహార్లు అరిచేరులో పెట్టేవాకా అడుగయినా కదిలేదూ నాన్న ! అలాగ యేవో అవకాశాలు చిక్కబుచ్చుకుని, అవతలవాళ్ళని చేధించి, నాలుగు రాపాడు చాలు మూలచేర్చినవాడిది పెద్దబతుకూ ; లేనివాడిది లేక బతుకూను !

దెబ్బు లేకపోవడం శంకరానికి ఏ పెద్ద లోపవా ? తల్లి కలకలగారింట వంటచేసి పెడితే అనో మహాపచారమా ? ఔర ! ఇంతకూ, యేవి పూట కూళ్ళయిల్లు పెట్టుకుందా, అడ్డమయినవార్ళో యిళ్ళల్లోనూ మరుదుకుందా ? పరమాయువు చాలక, పాపం యిరవైబొమ్మికో యేటే కాలం చేసేదుటగాని, అసలు శంకరం నాన్నగారు ప్రాపెడరు గిరి చేసిట్టగా ? విధికిఉంటే యీపాటికి అయిందేమీ నర దిశిలూ అలుముకుపోయేది కాదూ ? ఆమాత్రం సర్వీసులోనే ఏ అయిదువేలకి యిచ్చానెప్పు చెబుకున్నాడు—పాపం. అదివివా యింక ఆధారమాలేది ఆమె, ఆ నవ్వు అలాగే పుంచి, దాంతోనే శంకరాన్ని కెంచి, పెద్దవాణ్ణిచేసి, చదువు చెప్పించి సాకురూ వొచ్చింది. ఇదా, విత్తెవువాడేవాయాత్ర ఎలాగో ఒకలాగ పాగింపకలేరదు కనక కొన్నాళ్ళు—నిజమే—కలకలగారింట వంటవంటేది. అయితే ? తన బోబుట్టువులాగ చూసుకునే వాడా కలకలరు. ఎన్నడూ “అక్కయ్యా” అన్నమాటకి మినహా యింకొలాగ పిలిచి యెరుగుకూ ఆ యన ? పాటివాళ్ళు కావడంచేత, వారికి వీరికి యేవో ఇంధుత్వం ఆ సేగాని, యింకొక లాగ అనుకుందా గోకం ? పడేశ్పెత్రితం—శంకరానికి యేవో జబ్బుచేసి, యింగ్లీషు డాక్టర్ని పెట్టుకోలేక—ఆప్పట్లో నాన్నకి—యెంత నవ్వు భచ్చిరిం. ఉండేదికాదు మరి !—తనని పిలిపించి నవ్వుడు తెలుసుకున్న యీ లోనుట్టు ఇవ్వడిలాగ రచ్చకి యీస్తానం. యేవయినా బావుందీ ? ప్రాజెక్టి లక్షణమేనా ? ఇంతకూ ఎన్నాళ్ళు చేసింది కనక ? శంకరం మూలమైనలు ప్యాపయ్యేదాకాను. తన వారే నుంచి అరిసి పొల్లలరుషిప్పలు రావడంతోనే, వాళ్ళు యేలా బతుకుకున్నాలో రెండోకంటివాడికి

తెలియకుండా వ్యవహరించింది, శంకరం తల్లి. ఆ మహా యిల్లాసాని యిప్పుడిలాగ ఆడిపోసుకుంటే మున్నగుడు పుట్టగతులుంటాయా?

తనలో తాను యెన్ని అనుకుని యేంలాభం? ఇందులో ఒక్కముక్క కూడా తండ్రిమందు అవగానికే వీలేదు. తనదారి తను చూసుకోవలసిందే.

సరే ననుకుంది.

స్నేహితురాలు బానకమ్మతో సంప్రదించింది.

ఓ నిశ్చయానికి వచ్చింది.

ఉమకి వేరే సంబంధం నిశ్చయం చేసిను తండ్రి. రంగుంపాటిరాత్రి పెళ్లికూతురు పరారీ!

5

ఏ మాతా గోత్రపడించేమానని తల్లి తల్లిదండ్రులతో వదిలిపోయింది. పరువుమర్యాదలు మంట కలిసిపోయేయి అంటూ, సాటిబంధువర్గంలో—అందులోనూ కొత్త వియ్యాలవారి దగ్గర—ధీరించరాని అవమానానికి గురై అయి తండ్రి అగ్నిహోత్రపదానే అయిపోయినాడు. నాలుగురోజులు గడిచిపోయేయి. కంచు కాగడా పెట్టి పెరికించినా పిల్ల ఆ చోటికి తెలియలేదు. కావలసిన ఆ వియ్యాలవాయూ, ముచ్చటగా వచ్చిన బంధుకోటి ఆంతో ఒక్కొక్కరే—మింగనూ లేక కక్కనూ లేక—ఏవో కొత్త అనునయంగానే అంటూ, తను ఆకాథంగం వ్యక్తపడతూనే బారుకున్నాడు. నిమృతంగాను. మామూలు ఉండగా యిల్లు చిన్నబోయింది. తనకే యేదో చెయ్యి విరగొట్టాకున్నట్టుపించింది. పారపోతే జరిగిపోయిందలి గ్రహించేడు కూడానంటే వాస్తవ దూరంకాదు. ఏదోవమా లేక, ధిగబట్టుకోనూ లేక యెలాగో నిలదొక్కుకుని యిట్టుపక్కల ఊళ్ళన్నీ గాలింపించేడు. ఈలోగా గృహిణీ ప్రశ్నలు అడిగించింది, అంజనం వేయించింది; జాతికాట మాపించింది; ఇహ దుద్రాధి వేతాలకి నవగ్రహ ప్రోతాలకి, యెక్కుబల్లకి, మీరు కట్టికే అయితే తెక్కిలేదు. పిల్ల బ్రతికి ఉందని కాస్త ఆ చోటికి తెలిస్తే ఆ ఏడుకొండల వాడికి వెండి సావుతోళ్లు చేయిస్తానంది; అంజనేయ స్వామికి చెయ్యి కొబ్బరకాయలు కొడుతానంది; మహాలక్ష్మికి వీసెడు కుంకంపూజ చేయిస్తానంది. వేళంలోవున్న వేళ్ళకేళ్లు లిప్తుదాటిపోతున్నా,

పిల్లసంగతి సినరంతా తెలియలేదు. ఈలోగా పెంగతో చిక్కిపోయి కెల్లావస్త పట్టిపోయింది.

ఆయనకయితే అంతకుముందే యేనాడో మరలపోయింది. అసలు గోరీపూజకి పిల్లని తీసుకురండి అని ఓ మూలమంచి పోకోవీత్యుడు గొంతుక చింపుకుని అరుస్తూఉండి, యివరేల పిల్ల కనపడక పదిమంది కంగారుపడిపోతూఉన్న వ్యవస్థ — ఆ వేళంలో తన్నుదా తిట్టుకుని, యెదుటనున్నవారిని మరో వాలుకు తిట్టి, గొడవగా విరుచుకుపడ్డావన్నమాటే గాని—కడుపులో యేడుస్తున్నప్పుడు తనూను. అయితే అప్పుట్లో ఆతనికి అది తెలియలేదు. రోజులు గడిచిపోయి, ఊరూరూ వెతకడానికి పెల్లివహళ్లు యే భోగట్లా లేకుండా తిరిగి రావడంతోనూ, యిటు యింటావిడ అలాగ పెంగతో కృశించిపోవడంతోనూ, మరి కడుపులో చెయ్యి పెట్టి కలికేసి నట్టయింది.

ఈలోపున—సంభవంగా వ్యవహారం జరికించాలన్న ఉద్దేశంతో వ్రాసిన ఉత్తరానికి జవాబూ వచ్చింది, కంపెనీ నుంచి—శంకరం వాళ్లి కంపెనీలోనే ఉద్యోగం చేస్తున్నావనీ, చాలా నమ్మకస్థుడననీ, సరే. తెలియకుండా పెల్లి అకార్యంగా శంకరాన్ని కలుసుకోవాలనుకున్నాడు. అసలు పట్నం పెల్లి మాడాలన్న ఆలోచన వెదబట్టేనే తట్టింది. కాని పట్నం వెళ్లాలంటే పదిహేనుమాసాలులు టిక్కెట్టుకే ఉండాలి; ఇక్కడ మాడలోనే ఉన్న పెట్టిలో వస్తువులూ బట్టలూ అన్నీ పదివది పదివట్టే వున్నాయి. పోనీ వస్తువా వాహనం ఎక్కడయినా కుదవలెట్టి ఏవయినా చేసిందా అని అనుచునంచడాని జూడా వీలేకుండా, మెనలో గొలుసు, చేరిని ఉన్న బంగారపుగాజాలూ కూడా పెట్టిలోనే దిగవిడిచి పెల్లింది. తోలివారు పెల్లికూతుర్ని చేసినప్పుడు, వాళ్ళూ వీళ్ళూ యిచ్చినరూపాయలకూడా ఆ పెట్టిలోనే ఉన్నాయి ఆయిరి, నిట్కురుమాల్లో ఓమూల భద్రంగాను. ముచ్చటపడి తల్లి కట్టించిన నేలం పట్టుచీర కూడా విప్పేసి ఆ పెట్టిమీదే ఉంచేసింది. ఇన్నోటి యెందుకూ, వస్తువల్న్నీ బారితో రాసినట్టు పొందికగా వేర్పెట్టినాయి అంటూంటేనూ? అసలు అది అన్నీ అలాగ ఉండబట్టే ఎందులోనో పదియేది అపూయిత్యపు పని చేసిందోనని భయపడ్డాడు

మొదట్లోను, ఇహనివ్వకు అన్ని ఆశలు అడుగంటి పోగా, పట్నంపల్లి శింకరాన్ని మానవంతివ్వ గత్యంతరం యెవీ తోచలేదు, మానవుడికి. ఫలానా నాడు వొస్తున్నావని తెలియబడుస్తే, మరెక్కడి కయినా ముందుగానే ఉదాయించేస్తారేమో? 'ఫిరవాలేదు, తనకి ఆహ్వానమేననీ, వాళ్ళిద్దరూ సుఖంగా ఉండవలెనే ప్రధానం' అని రాస్తేమాత్రం— యంతే రథిసా, హంగమా జరిగక తన మాటల్లో వాళ్ళకేం నమ్మకం ఉండేను? అంచేత యింకో మార్గం ఆవలించించింది.

అలాగ అనుకునే రాసేడు, పట్నంలో కంపెనీ వాళ్ళకి. మీ కంపెనీలో ఫలానా కుర్రవాడు ఉన్నట్టు చివరికి. నాకో ఆదర్శం వుంది. సంబంధాల విషయంలో మీ సహకారం అర్థిస్తున్నాను. వీల్చివాడి జీతం వగైరా వివరాలు కాస్త వ్రాయించించవలసింది అంటాను. ఈ వ్యవహారం చాలా స్పష్టంగా వుండ వలసిందనీ, వారివద్దనుంచి బాబు రాగానే తనను స్వయంగా బయలుదేరి వస్తున్నాననీ కూడా ఒక్కొక్క చెప్పేను, అందులోనే.

ఆ పర్యవసాసంగా వచ్చింది కంపెనీవాళ్ళ ఉత్తరం. శింకరం చాలా చురుకైనవాడనీ, పెద్ద పెంట అయిన నాకు రీ అనీ, యంతో నమ్మదగిన వాడూ సొమ్మదూ అనిన్నీ. శింకరం పట్నం లోనే ఉన్నాడని తెలుసుకుని కాస్త కుదుట పడ్డాడు, ముసలాయన. మర్నాడు ప్రయాణం కట్టేడు.

6

ఒకాడు ఉదయాన్నే కబురొచ్చింది శింకరానికి, తొమ్మిదింటికే కచేరికి రమ్మవసునీ, వస్తూనే సరాసరి పెద్ద అధికారిని చూడవలసింది అనిన్నీ. అదావిడిగా హోటల్లో రెండు మెరుపులు వోల్ట్ చేసుకుని—వి వ్యవహారంతాలాకుది యోగ్యట్లా అడుగుతాడోపని—ముఖ్యమయిన కాగితాలూ, కంపెనీ లెఖ్యలూ అవీ నెనురుకి తెచ్చుకుంటూ పావురక్కర తొమ్మిదికే చేరుకున్నాడు శింకరం. పేచీలుమీద ధూళి దులుపుకున్న బంట్రోతు అటుదోరా, యిటు శింకరంకూడా ఆవేళ అంత పెందరాకే రావడం గమనించి, యెందుకో ఊహించుకోలేక,

చుకోలేక, నమస్కరిస్తునే, "ఫోంచేసేరా, బాబూ, మరి పెందరాకే వచ్చేదూ" అన్నాడు.

"ఆ యేదో ఎంగిలవడే వచ్చేను—దానికేం గానీ—దొరగాదు రాగానే చెప్పకోయ్"

"అయినా యిప్పుడే వచ్చి ప్రసన్నమైనా, బాబు, తను వచ్చేరనీ!"

"ఉండవోయ్, ఉండుంకు. ఇంకా పదినిమిషాలు వ్యవధి ఉంది, ఈలోగా ఓసిగరెట్లు పెట్టుకుని వచ్చిపెట్టా" అంటూ ధగ్గిరున్న ఆఖరు సిగరెట్లు ముట్టించి, వాడికి డబ్బులిచ్చి దీరువా దగ్గిరికి పోయాడు— శింకరం. సిగరెట్లు కాల్చుకుంటూ పైబుత్తీసి, కొన్ని అర్థంటుకాగితాలూ అవీ జతపరుచుకుని, రెక్కాడోక్కా యింకోపారి నిఖరాసుగా చూసుకుని, యింక తొమ్మిది కొవతారనగా అధికారి గదిలోకి వెళ్లసరికి, అయిన కాళ్ళు రెండూ మేజా చివరన అనించి, ఉద్యోగలగా ముందుకే వెళ్ళి ఊగుమీ, రెల వైకత్తి కట్టు మూసుకుని ఏదో ఆలోచనలో మునిగిపోయినవాడిలాగ కంటపడ్డాడు కుర్చీలోను. శింకరంబూట్టుదవ్వకు విసపడెంతోనే చప్పున సదుకుని కూచంటూ, "రండి, రండి, కాస్త యిబ్బంటే అయినా నామాట మన్నించేడు" అంటూ వోటినిండా పలకరించేడు, యింకో గారవంతోను.

"ఇవాళ యంతే తొందరగా యెందుకు పిలిపించేసో తెలుసా?"

"ఏదో అర్థంటు వ్యవహారాలు ఉండిఉంటాయి."

"అచ్చే, అవేవీకాదు. అంతరంగికంగా ఒక్కొక్కొక్క చెబుదాం అని రమ్మన్నాను. మీలానే నేనూ యింకా బ్రహ్మచారిని అన్నమాట తెలుసుకుందూ? క్రిమినే! రెలవుపెట్టి మాదేశం వెళ్తాం అనుకుంటున్నాను, కొన్నాళ్ళపాటు. నేను ప్రేమించిన అమ్మాయి ఒక్కరై అక్కడ ఉందిలేండి. నిన్ననే పంపించింది; యిదుగో యీ ఫోటో చూడండి."

ఈ వివరీతపు వెంగలితనానికి శింకరం ఎంతైనా ఆశ్చర్యపోయాడు. తానంటే దొరకి మంచి నమ్మకమే; ఎన్నో అంతరంగిక విషయాలు తనతో ముచ్చటిస్తూనే ఉంటాడు, కాగా తన పనికి మెచ్చుకున్న

కోజాలూ ఉన్నాయి. పొరపాట్లు వచ్చినప్పుడు యెంతో మృదువుగా చెప్పి సవరించుకోజాలూ ఉన్నాయి. ఎప్పుడూ దొర ఎంతో ఉత్సాహం గానూ, సచ్చావంతోనూ ప్రవర్తించేవాడు. కాని స్కూలుపైసలు ఘోషాస్థులో పాఠ్యసయినకాదిలాగ యిలాగ వెక్రోడిపోవడం యేనాదూ జరిగలేదు మరి శంకరానికి ఆశ్చర్యమూ వేసింది, నవ్వు వచ్చింది.

“కళ్ళలో చిక్కని చురుకుదనం ఉంది; కాగా మాంధి మృరద్రూపి” అన్నాడు చివరకి మంచి పోషతో.

“మీ శక్తిలో ఆవిష్కరింపబడ్డ వరుణ్ణి పంతులగారిని విన్నాను. అవునా?”

శంకరం ఆశ్చర్యం ప్రదాయాలూ, అచారాలూ వివరించేడు.

అంతే విని అకాక్షగా అన్నాడు దొర “నా కంటే మించు మీ పెళ్లి ప్రిరవడింది. బ్రాంచి మేనే జరుగా ప్రమాదమూ అయింది. కక్కామ్యలేషమ్య” చెప్పచెయ్యకుండా శంకరం కళ్ళలోకి చూస్తూనే, మళ్ళీ కాళ్ళు బల్ల అంచు నానించి, కర్పిలో ఉయ్యాల లాగుతూ, ఒక్కొక్క ముక్కల వొత్తి వొత్తి వెయ్యడిగా అన్నాడు—“ఈ ప్రమాదమే—మీకు నేను—యివ్వగలిగిన—పెళ్లికాసుక!”

అసలే ఆశ్చర్యపడితుడయిపోయిన శంకరానికి యీసారి బొత్తిగా తలతోకా తేరిసింది కాదు.

“నాకా? నాకు పెళ్ళా?”

ఇంకా యేదో అలాగ తొట్టుపాటు మాట అంటూ ఉండగానే దొర ఘోషనలేచి, వీరగానేసి త్రిస్తూ పక్కగది లిలుపుతోస్తూ—

“దయచెయ్యండి, పంతులుగారూ; యియినే శంకరంగారు. మీ ఆమూయికి యింతకన్నా సొమ్మగు యింకొకడు దొరకడు” అనేసేడు. ఉను తిండ్రిని చూసేదరికి శంకరానికి ఆశ్చర్యమూ సంతోషమూ ఒక్కసారి వెనకేసుకుపోగా—అంతలో ఆఫీసులో ఉన్నానన్న సంతతి సుర్తులేచ్చుకుని—ప్రభుత్వదినంతో అంజలిబద్ధుడై నిలుచున్నాడు.

కథ యిలాగ అడ్డుతిరిగేదరికి—కచేరిలో శంకరాన్ని చూడడం అది వచ్చిన ముసలాయన—వివి అవధానికి పాలుపోక నిలవునా సుంభించిపోయేడు.

మరో నిమిషానికి, “ఇవారకి మీకు నిలవు. వచ్చిన ఆతిథిసమ్మవం మునుకొంకి. గుడెలక” అంటూ యిద్దరినీ సాగనం చేసేడు దొర.

ఎంత నిలవంటిం పెట్టినా ముసలాయన భోజనం చెయ్యకన్నాడు. పోనీ, కాస్త కాఫీపుచ్చుకుందాం రండి అంటూ, కాఫీహోటలుకి దారితీసేడు శంకరం. క్లబ్బు చేరుకునేదాకా యెవ్వడూ యేమాటా ఆడుకుండా నడిచేరు. అంతగా ముమ్మారు విక్రమాట నాలికచివరిదాకా వచ్చింది శంకరానికి. తనలో తనకి నవ్వువచ్చింది. ఇందుకొ మాడు వారాలయ ఉడుదగ్గిన్నించి ఉత్తరంలేడు! ఎంత తల్పడితిపోయినాదూ అనవసరంగానూ? ఉను ముఖం మననం చేసుకుని, సిగ్గు వొంతరలతో నిండి పోయి కళకళలాడుతూన్న ఆమె చెక్కిన స్వరహా చిత్రం గీస్తూనే మరిసిపోయినాడు తనలో తాను.

యాలగా నున్న ఓ పేరెలుదగ్గర కూచుని, “పుచ్చుకొండి” అంటూ బస్క్రేస్ కప్ప ఒకటి ఆయనవైపు జరిపి, తనూ బ్లూసు తీసుకున్నాడు.

“బానూ, ఇది కాళ్ళుగాని చేతులుకావు. మన్నించు” అంటూ శంకరంచేతులు రెండూ తన చేతుల్లోకి తీసుకుని బావులుమన్నాడు ముసలాయన.

శంకరానికి యిదో పులిమిదపులు!

“ఉను నీ చిగ్గిరికి వచ్చిం దనుకున్నాను.” దుద్దకంతంతో తొలిమాటకి మలిమాటకి సంబంధం లేకుండా అన్నాడు ముసలాయన. క్రమేణా వివరాలు వెలువడ్డాయి.

“నాయనా, నాకు కాస్త సాయపడవూ? యొక్కడుంకో, యెలాగఉండో నాబంగారుద్దరికి చచ్చిపోలేడు; చచ్చిపోలేను. అంతమట్టుకు విక్రయంగా నా నుండెన్నో నాకే వెలుస్తోంది. యొక్కడి ఉన్నా అది నీదే బాలూ; ముమ్మారికి నీదే. ఆ చిన్నపూదయంలో యింత దృఢసంకల్పంతూ, యింత గాఢమరగివూ ఉంటాయని గ్రహించలేక పోయాను. ఎలాగయినా, యీ వృత్తావస్థలో నాకు రోకుపడవూ? మనశ్శాంతి చేపూర్చవూ?”

ముసలాయన నాపోవడానికి అంతంటూ లేకుండాపోయింది.

శింకరానికి నుండే నీరయిపోయింది.

ప్రేయసికోసం ప్రేయహృదయం అటమటించింది.

“వొస్తున్నా—వొచ్చేస్తున్నా. ఎంత వెతికినా వారి కనపడలేదు కర్కం? అయినా కాస్తేపు వోపికపట్టు. ఇంక పడినంత కాటం కట్టాలు పడివులే. దగ్గిరపడ్డాంగా” అంటూ లోలోపలే ఉరి కలు వయ్యటం మొదలెట్టంది నుండే.

7

ఆ జేళ్ళ కారడగారింట్లో ఓ చిన్నపాదీ. వాళ్ళ వాన్నెగారు ఆ ఉళ్ళో కాస్త పలుకు బడికన్న వాడు కావడంచేత, “నెన్నను” పనిలో యంతో చాకచక్యంతో నలుచురినీ కూడగట్టుకుని మంధ్ర ఉత్సాహంగా పనిచెయ్యసంవల్లనూ, ఆ ‘నెన్నను’ పనిలో నడుము కట్టినవాళ్ళందరినీ బీహత్తికే కేకే పెడు. ఉమాశ్యేష్టతలో కొత్త పరిచయాలూ, మరలన స్నేహాలూ అభిలషిస్తున్న శింకరానికి “నెన్నను” పని, నిజంగా చేవుడిచిన వరంలాగ దొరికింది. గంపెడు ఆశతో వాలంటేరు చేసేడు ఆతను. అంతమంది ఒక్కొక్క వార్డు చేస్తూ ఉంటే, తాను స్వయంగా రెండుమూడువార్డులు చేసి, అది చాలక యింకా మిగిలినవాళ్ళకికూడా యథోచితంగా తోడు పడుతూ వచ్చేడు. ఆ మూలంగా యంతమందితోనో చక్కటి స్నేహం యేర్పడింది. కాగా, తన కంపెనీకి ఆవూళ్ళో తనే పెద్ద ఉద్యోగి. దావాదీనా, యితే ప్రత్యేకతలభించింది సంఘంలో శింకరానికి. తనూ వొచ్చేడు. అల్పాహారాలయినాయి.

అంతమంది బీ పుచ్చుకుంటున్నారు.

“కారదా” అని కేకసేడు వాళ్ళితండ్రి “ఏమైనా యెండు పురులు పాడతావా అమ్మా, కాస్తేపు?” అడిగేడు.

“ఓ సమయం, చాలాలో నలయింది నీపాట వినీ” అంటూ ఆ ప్రతిపాదన బలపరిచేడు, ఆ కుటుంబంలో వసువుగా ఉన్న యింకో స్నేహితుడు.

“మరిం. ప్రతిపాదీలోనూ నేనే పాడినం అయిపోతోంది. ఈ సారి మీరు పాడండి మావ య్యగారు” కాస్త కొంత తేడవగా అంది కారద. నలుగురూ కిలకిల నవ్వరు. అతన్ని వేరొకోశం

చేసేడు. అంతలో యే వ రో కారద వాన్నగారి చెవిలో వివో ఉండరు.

“ఎరే అయితే, యిహ నేం? శింకరం గారికి సంగీతం అంటే అంత మనసా!” అంటూ మొహా మాటపెట్టేసేడు కారదతండ్రి.

శింకరం పాడడానికి కారద ఫీజేలు వాయింబ డానికి ఒప్పన్నం అయిపోయింది. ఆదిలో శింకరా భరణం పాడుదాం అనుకున్నాడు. అంతలో ఉమ మృగణి వచ్చింది. పాతలీంకు బలపడింది. ఈ రెండేళ్ళలోనూ తను మనసారా పాడింది యెప్పుడూ? గొంతుక పదిరించుకుని, ప్రతి అందిచ్చి, సాఫ్టుగా కంటం యెత్తి ఆరంభించేడు శింకరం—

“హిమగిరితనయే—హైమవతీ... హిమా-గిరి-తనయే...” కూడా వాయింబడానికి పూనుకున్న కారద, కమాను ఒళ్ళోకి వారబడిచి, రెప్పచెయ్య కుండా శింకరం మొహంకేసే మాస్తూ ప్రంభించి పోయి కూచుంది.

శింకరం ఈ లోకంలో లేడు.

సమాధిలోపడి, స్వర్గంలో ఏ దేవతతో ఆరాధిస్తూన్నవాడిలాగ, అరమోడ్డు కన్నులతో, పార వశ్యం చెందిపోయి పాడేస్తున్నాడు. వచ్చిన నలు గురూ మంత్రమున్ను లయిపోయారు.

అంతలో, లోనుమ్మంలోంచి యెవో కలకలం! యెవరో మొహం తిరిగి పడిపోయారు!!

ఒక్క అంగలో కారద లోపలికెల్పింది; తండ్రి అనుగమించేడు. శింకరం పాటకి చేతు పడి పోయింది. నలుగురూ నాలుగు విధాల సలహాలు యిస్తూ కోలాహలం చేసేరు. మరి కాస్తేపటికి, ‘ఏవీ! లేదంటే, యేవీ! లేదని’ కొందరూ, ‘నైత్యం చేసి ఉంటుందని యింకొందరూ, ‘కాకపోయినా కాటం మాటతోందికాదు’ అని మరికొందరూ ఊరటపడ్డారు. పట్టు అణిగింది. అతిథులు గృహో స్తుభులయినారు. శింకరం కూడా నెలవు పుచ్చు కుంటున్నాడు.

కారద కాస్తేపు ఉండవంది.

భోజనానికే బలవంత పెట్టేసింది.

“మీపాట చివరంటా వివాలనీ, దాని ఆరాటం. పిల్లకోరిక మన్నించకూడదూ?” లెంద్రీ మొహమాటం లోకి దింపేసేడు.

కాదనలేక తిరిగి వచ్చి ద్రావిడగురూము సోఫాలో కూచున్నాడు శంకరం.

కారద కాఫీ వట్టుకొచ్చింది.

“ఇప్పుడే కాదమ్మా, పుచ్చుకున్నానూ?”

“అయితే నేంలెండి. మీకు ఆత్మభిమానం అయిన వస్తువేగా?” గుర్రకాలం శంకరం చీకెడు దైనాడు. అంతలోనే సంతాపించుకుని, “బొత్తిగా కొత్తవాణ్ణి, నా సంగతి నీ కలెగ తెలిసిందమ్మా?”

“మీమగిరితనయే చెప్పిందలెండి. శంకరుడి యిష్టాయిష్టాలు ఆ ఉమాకాంతికి తెలిసివట్టు యింకెవరికి తెలుస్తాయా?”

కారద వాక్యం ముగిసేలోపున, ద్వారం తెర తొరిగించుకుని, ఉమ రానేవచ్చింది. అతని పాదాలకి ప్రణమిల్లింది. రన కళ్ళని రనే నమ్మలేక పొయినాడు శంకరం.

“ఉమా? నువ్వే? నువ్వే ఉమా? ఇలాగ-ఈ ఊళ్లో—ఇన్నాళ్ళెప్పుడో—యన్నాళ్ళనుంచి ఉంటున్నావు ఉమా? ఎక్కడ ఉంటున్నావు? యెలాగ ఉంటున్నావు. నీకి అజ్ఞాతవాసం ఏంకర్కూ కారింది ఉమా? నాకో పెరిగ్రాం యివ్వలేకపోయినావా?”—అతని ప్రశ్నల వర్షానికి అంతులేదు.

“మరిచిపోకుండా నుర్గుంచుకున్నారు నమ్మ. అదే పదివేలు వాకు. ఇవాళ నిజంగా అదృష్టమే కలిసొచ్చింది. లేకపోతే, యీ టిపాల్లో అంత బలవంతం చేసే నమ్మ సిరిచీ ఉండదు కారద; మీ వర్సనవుండర్లలోం అయిపోయేది.

“అసలు ఆవాడు బాసకీ — మా బాసకమ్మని యెరగగన్నమీదూ, నా క్షేమమేటూ—అది పాడు పడకపోతే మరీ మిమ్మల్ని చూసే భాగ్యం కలిగేది కాదు నాకు. ప్రాసకీ యిచ్చి పంపింది ఓ చాలున చీరటూ, పాతికరూపాయలున్నూ. వాళ్ళ అక్కయ్య యీ ఉళ్ళోనే ఉంది; ఆయన, పాపం పోయినా న్నూలు మేల్చారు. వాళ్ళలో వాళ్ళే ఆవస్థకుమో ఉంటే నేను కూడా యెక్కడ నెత్తెక్కి కూచోనూ?...అయినే సంపాదించి పెట్టేడు నాకో

నాలుగురూపాయలు. వేన్నీళ్ళకి చన్నీళ్లు తోడుగా పెట్టిపోతోంది కాలం...వ్యవహారం నట్టుగా ఉండా లని సంస్కృతం లేవ్వు మరేదీ చెప్పనన్నాను.” కారద కొంత పూర్వగాన ముగించింది.

“మీ నాన్నా అమ్మా యెంత తల్లడిల్లి పోతున్నారో తెలుసా? అసలు నువ్వే యేది అసూయత్యం చేసేవానని—”

“మొదట్లో ఆపనే తలపెట్టేను మరి. కాని బాసకమ్మ ఉండే—దానియింక చర్యం చెప్పలు కుట్టియిచ్చినా లేదుకోలేదు—అది ప్రేమలువేస్తూనే వచ్చింది. ‘వచ్చి సాధించేదేమిటి? ఆత్మ. ఆనాత్మ, పునర్జన్మ—వాంఛాసాఫల్యం యిలాంటి మాటలు అన్నీ ఉపన్యాసాల్లో అయితే బాగానే ఉంటాయి గాని—అవన్నీ తిథ్యం అని నమ్మినా, ఆ సిద్ధికోసం నువ్వే చేసిన కృషి యేదీ? అసలు నీకు కాస్త ప్రాజ్ఞిక వచ్చింది అనుకున్నప్పుడు హృదయం పరవశం చేసేవు. ప్రేమ పెంపొందించుకున్నావు. నానాటికి అది మహావృక్షమయి నిలువెల్లా ఆవరించుకుంది నిన్ను. ప్రేమభోగ్య ప్రపత్తి, వస్తుల ఆత్మిక కూడాను మరి దాని కొధాంకుయిన చేసాం త్యజిస్తే—నిర్వికారం అయిన ఆత్మిక అనుభూతి ప్రపూర్ణత యేది సిద్ధించినట్టూ? ఇంకా కాగాపోగా, క్రవల్యమో, భగవత్ సాన్నిధ్యమో అనుకోదానికి నీళ్లే దుగా నీ పరిస్థితుల్లోనూ?”

“కాబట్టి, నీవు అనుభవించడానికి నోచుకోక పోయినా, మిగతా కొంతమందికయినా అనుభవైక నేర్వించెయ్యి. సంస్కృతం చదివేవు. శృంగార కావ్యాల యితోధికంగా అర్థంచేసుకున్నావు. రసాస్వాదనలో పరమావధి కనిపెట్టేవు. నీకున్న రసార్థ హృదయం వాళ్ళలో ప్రవరించు. నీలాగ సంస్కృతం చెప్పకున్న వాళ్ళు యేరి? నువ్వే నేర్చుకున్నట్టే మరి కొంతమంది పిల్లలకి నేర్చు. వాళ్ళని ప్రేమించు. అందరి పరిస్థితులూ ఒక్కలాగే తగులనవుగా. వాళ్ళ ప్రేమసాఫల్యంచూపి ఆనందించు. తనలోగా అదృష్టం కలిసివచ్చిందా సరేసరి. లేదూ, ప్రేమోపాసన చేసినందుకు ఆ సిద్ధి శిష్యులహృదయవికాసంలో చూసి ఆనందించ గలుగుతావు. ఇలాగ ఓవాడు రెండుగంటలసేపు

తొలకరి

శ్రీ వేముగంటి నరసింహాచార్యులు

వెచ్చని వాగు గుండలు ద్రవింప నమస్త జగమ్ము చల్లగా
వచ్చిన వానజల్లులకు వెచ్చని పచ్చిక పట్టుచీరతో
ముచ్చట గూర్చుచున్నయది భూజనయిత్రి; కృషీవల ప్రజల్
కచ్చె విగించినారు తోలుకారు పొలాలహలాల దున్నగల్.

మొగ్గ దొడగనది మొగిలికొమ్మయొకండు
ప్రియురాలి దరహావ శేఖ వోలె
మురిపించిపోయె ముప్పుల మధ్య మెఱపులు
తెర చాటుమాటు సుందరుల వోలె
పొటమరించినవి నాగటిచార్లు కేదార
లక్ష్మీకటాక్ష జాలముల వోలె
వలపించె పూదికోమల మాలతీలత
శకుచు ప్రాయశ్చనవప్రమదవోలె

చల్ల చల్లగా గాడుపుసాగె మోద
మొప్ప ప్రకృతి విడిచెడు నిట్టూర్పువోలె
ఉడికిపోయిన లోకమ్ము వడికిపోయె
చెలుపుమీరగ తొలకరి తొలకరింప

జాలిగల మానవుడు పేదరాలిచేరి
లిచ్చపుంగిన్నెలో పడవేసిపోవు
నట్టి చిల్లెరడబ్బులయల్లు చిన్న
చిన్న చినుకులు బడటపడి తీరిని రాలె.

జగములో బగబగ పెగల్ రగులు కొలుపు
చండకిరణుని ఆరవజ్వాలలందు
మోడువారిస కాననభూములన్ని
పెల్లుగా క్రొత్త క్రొత్త చిగుళ్లుపెట్టె.

ముగ్గురు అభాగ్యులు

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

గత కథాభారంభంనుంచి, ప్యారిసు, కళాపాఠశాలలో యాభైపున నలుగురినూ, అగ్రసరంగా పిలువబోయింది. గ్రీకు, రోమను సాంప్రదాయాలంటే విసిరివేయిన పాశ్చాత్య కళాలోకానికి ప్రోత్సహం ఇచ్చింది. ఫ్రెంచి విప్లవం తరువాత వచ్చిన కళావిప్లవము, బూజుపట్టిన క్లాసిసిజము వదిలి వచ్చిన రోమాంటిసిజము తరువాత అతి సవ్య విధానాలైన ఇంప్రెషనిజము, పోస్టు - ఇంప్రెషనిజము బయలుదేరినాయి. ఈ పాశ్చాత్యగుణాత్మక సాంప్రదాయాలకి ఎడోవర్డు మేనెట్ తల, వినిసెంట్ వేంగో, సుండే, పాల్ గిజనె తనువు, ఆనవచ్చు. ఇప్పుడు ప్రసిద్ధులైన మెటిస్, మోడీగ్లియానీ, సికాసోలు వీరి అనుగు బాప్టెలో నడుస్తున్నారంటే కళాలోకంలో వీరి ప్రాముఖ్యం తెలుస్తుంది. అయితే, వీరి జీవితాలు చాల విచిత్రమైనవి సామాన్య మానవదృష్టి అని మిక్కిలి దుర్భరమైనవి. కళాపరంగా మహోన్నతులైన వీరిని ప్రపంచము దృష్టిలో ఆధోస్థులనే అనాలి.

కళాజీవనము పూలబాట కాదు. నిజమైన కళాశీలి వలగిన బాటను పోదు. తన కళ్ళ ఎదుట తరలితమయ్యే ఎదో ప్రత్యేక కళాలోకానికి బాటలు కడతాడు అతని కాలోకం ఎంత యధార్థమంటే ప్రపంచముంతా తన్నెంత హేళనచేసినా, ఇటువ పాదాలతో బుట్టించినా తన దృష్టి మరలించడు. పడదు చేరిన పాత ప్రపంచం మౌళికచేసి ప్రోత్సహించాల కంటులు వెలయించి, సవ్యయుగ కళానిర్మాతలైన ఈ ముగ్గురి జీవితవిశేషాలు పర్యాటక కేంద్రము.

ముగ్గురిలో ఎడోవర్డు మేనెట్ తెలివైనవాడు. చిన్నతనంలోనే ఆకర్షణకరమైన కళాపాటవము గడించాడు. ఫ్రెంచి సవ్యకళా విలాసంలో ఉన్న వయ్యారం అంతా అతను సంతరించినదే! అనూచాన పద్ధతులన్నీ అతిక్రమించి విషయం, విధానంలో

ప్రోత్సహం తెచ్చిపెట్టాడు. కళాశీలుల్లోనే గాక వ్యక్తిజీవనంమీద కూడ అతని ప్రభావం బాగా పనిచేసింది. ఊహల్లో, తత్వవిధానంలో చాల గవసరి. సాంప్రదాయంలో మగిన కళాలోకంలో పెయింటర్లించాడు తన సరిప్రోత్త యధార్థ రచనలు విరచిమ్మి.

నిద్రపోతున్న సింహాన్ని బాలు లాగినట్లు యింది. కళాలోకం గుడ్డలు పెట్టి అరచిమీద విరుచుక పడింది. మతిమెత్తని అతని హృదయకుసుమం నులిమి వేయబడింది. మనుమరమైన తనువల్లి తెప్పిపోయింది.

సాంప్రదాయకమైన ఫ్రెంచి కళాభిరుచి ఏమంటే—చిత్రాల్లో దేవతలు గాని, దేవతస్వలు గాని ఉత్తమ నాయకలుగా తగుకొత్తాలి. కాని, మేనెట్ తన చిత్రాల్లో విజ్ఞోదయ అనే తన మోడలు యధార్థంగా అనేక ధరిగిమ్మల్లో—అందులో నాట్యకత్తెగా, వేళ్ళుతాళగా, వివస్త్రిగానూ, వివిధ ధరణ విలసిలిగానూ చిత్రించాడు.

విజ్ఞోదయ మ్యూరెండ్ అనే చిన్నదాన్ని, మేనెట్, పట్టణంలో ఒక బహిరంగ ప్రాసాదాంగణంలో మూసి పొడిలుగా తీసుకువచ్చి తన కళకే గాక హృదయానికి రాజ్జీగా చేసికొన్నాడు. ఆమె ఏమంత అందమైనది కాదు. ఎర్రని జాత్తు, పొట్టి మనిషి. ఎదో వింత ఆకర్షణ ఉండేది. ఆమెనే రవంత మార్చి సాంప్రదాయసిద్ధరగా ఏ అచ్చరగానో, అపరూపపు ఆకాయంగానో చిత్రించుకుపోతే తిగాదా ఉండేది కాదు. మేనెట్ తాను మాచినది గాని చిత్రించనివే ప్రతీం కలవాడు. దాంతో దవానలం చుట్టుకుంది.

దీనికితోడు కొన్ని చిత్రాల్లో చక్కని నిండు దిరిసులో ఉన్న ఒకరిద్దరు మొగాళ్ళ సరసని విజ్ఞోదయను సన్నంగా కూర్చున్నట్లు చిత్రించాడు. ఈ

విధంగా వస్త్రాలంకృతులైన పురుషుల సమక్షంలో విశిష్టులైన అంగవలను చిత్రించడము అంతకుముందు లేకపోలేదు. సుప్రసిద్ధులైన టిటియాన్, పీటరుపాల్ రూపిన్సు మొదలైనవాళ్లు చాలా చిత్రాలు ఈ భోర గిలో చిత్రించారు. అయితే, అందులో వారు పేనను మొదలైన అద్భుత మచ్చెకంటులవలనచేత బాధ లేక పోయింది. మరి, ఇక్కడ విశ్లేషణ, ఫలానా ఫలానావాళ్ళునాయును. ఇందుకు ప్రాంతి నాగరక ప్రపంచము వికృతదండ్యులు తీండించింది.

మేనల్ అడిగించేమంటే—తనప్రార్థకులైన టిటియాన్, రూపిన్సుల కిచ్చిన అవకాశమే తనకు ఇయ్యమని. అందుకు అతన్ని అనరాని చూటలని, అల్లరిచేసి, సంఘం ఉప్పు పుట్టకుండా చేసింది.

అంటే, అనాటి ప్రాంతి నైతిక జీవనము ఏమంత ఉన్నతమైనదని కాదు. ప్రాంతి నాగరకులు మోడలు ప్రదీనుగాని, న్యాయమోడలుగాని ఎరగరని కాదు. చిత్రకారుడు ఆ మోడల్స్ను భర్తబద్ధమైన సంబంధము కలిగి ఉండటమే వ్యతిరేకమయింది. మేనల్ తాలూకు కళ, నీతికి సంబంధించిన నిబంధన అర్థంచేసికో లేకపోయింది.

మేనల్ చిత్రాలు ప్రదర్శనాల్లో నిరాకరించి, దుష్టకా విమర్శకులు అపరూపమైన అతని కళాజీవనంలో కర్తవ్యదూసి, నిష్పలు చెరిగారు. మళ్లా అతని చిత్రాలే ముప్పయ్యేళ్ళ తరువాత లోకంలో అద్భుత గాఢతలో ప్రదర్శించుకొని మురుగు కున్నాడు.

మేనల్ ని, అతని మిత్రులని తిరస్కృత చిత్రాలన్నీ ఒకసారి ప్రత్యేకము ప్రదర్శించారు. అందులో ప్రసిద్ధులైన క్లాడిమెనెట్ తాలూకు “ఇంప్రమన్సు” అనే ప్రకృతిచిత్రం ఉంది. అది చూసి ప్రేక్షకులు ఆ గ్రూపునందరూ “ఇంప్రమన్సులు” అని అవహేళన చేశారు. ఈ విధంగా “ఇంప్రమన్సులు” అనేది కళాలోకంలో ఉద్భవించి సుప్రసిద్ధిపొందింది. మేనల్ ఈ ఇంప్రమన్సుల కందరకు మొనగా నిలిచి దుష్టవిమర్శలకు ఆహుతి అయ్యాడు.

మేనల్ తన చిత్రాల్లో అతిలోకమైన దివ్య సౌందర్యావర్ణనలు కాక, తనచుట్టూ కళ్ళ ఎడట

కనిపించే మానవజీవితంలో మిలిమిలాడే అంశాన్నే అసంతకాలం నిలిచేలా చిత్రించాడు. ఆకాశపథాల నుంచి కళను నేలకు దింపి నిర్విజేవనవాటికలే కళా నందిన వనాలుగా వాసింపజేశాడు.

కృత్రిమమైన విషయగౌరవానికి తగ్గట్టు క్లాసి కల్ చిత్రాల్లో వర్తనమోదాన్ని కష్టమో వ్యవహారమో వస్తూన్న కాలం మేలిముసుగు కూడా మేనల్ పై తోలగించాడు. ఇంప్రమన్సులలో వర్తనవ్యక్తి ఒక ప్రధానలక్షణం. బొమ్మలలో వెలుగునీడలు వర్తనాత్మకంగా ఉపించినవాడు మేనల్. తన చిత్రాల్లో విషయం వెలుగే అనేవాడు. మేనల్ చిత్రాల్లో రంగుల వవకమూ, దోహద వాస్తవికత, రచనలో నాణాకుతనము తన నిమగ్న నూతులవల్ల చిత్రాలయిన నైర్మలులు పులిమి తిరువారీ రెండు రంగాల వారికి వెలుగు ఇచ్చినాయి.

ఏమయితే నేం, మేనల్ బ్రతికున్నంత కాలమూ కళాలోకం పగలబడింది కోడైతామూ. అతని బొమ్మలకు మార్కెట్లు లేకపోయింది. సంఘం చేసిన గాయం కోలుకోనిదైంది. ప్రసిద్ధ పారస్వతి కులు బాడిలిర్న, బోలా, గయ దేవు—విశ్వంతా కలుగజేసుకొని అందనిచినా మేనల్ తన విధిమోక్ష యేటనే కళాదిర్బాలకు బలి అయ్యాడు.

మేనల్ తేచ్చిన ఇంప్రమన్సులువల్ల రెండు ముఖ్య విషయాలు జరిగినాయి. చిత్రీత విషయమైన వస్తువు ఉత్తమ, అధునికత లేకుండా యధార్థ జీవితంలోంచి తీసుకొనడం, రచనలో కంటికి కనబడిన రంగులు, ఆకృతి స్వచ్ఛంగా, సహజంగా చిత్రించడం. కాని ఈ రెండూ మేనల్ కు, కంటికి సంబంధించిన బాహ్య విషయాలే. మేనల్ ప్రాధాన్యం ఇయ్యకపోయినా, అతని తిరువారీవాళ్లు యీ విషయాల్లో కాస్త్రీయమైతే పరిశోధనలు చేసి అనేక క్రొత్త సాంప్రదాయాలు సృష్టించారు. వనాత్మకంగా ల్యాండ్ సెజు, పోయెంటిజిమల్ బాటు బొమ్మకు జీవమైభావము అప్రధానమై కేవల ప్రాచీన కళకల్పనలు మోకరించానికి, అరూపవాదానికి దారి తీరాయి. మళ్లా చిత్రాల్లో జీవం, ఆనందం, మానవతా విశ్వాసం నింపింది వివిధముల వేంగ్ అనే అతిలోక వ్యక్తి.

నిర్దిష్టమైన చిత్రంలో ఎంత కలాకళలండుంటే ఎక్కువ నేనునన్నీ వేంగి. అమానుషమైన లోకం మానవతలో ఆకుంకిత విశ్వాసమే అతని మతం. బాల్ స్టాయి, డి కెస్సు రచనవలె తన చిత్రాలకు సైతిక ప్రయోజన ముండాలనే ధార్మికవాది. తన్ను నిర్లక్ష్యం చేసిన ప్రేమకు ఒకటొకటి ఇచ్చిన ప్రయోగవాది. అందుకనే అతని ప్రతి చూలికా విన్యాసం లోనూ జీవం మిలమిల లాడింది.

చాలా ఆలశ్యంగా చిత్రకళ వృత్తిగా అవలంబించాడు వేంగి. అతనితండ్రి ఒక మర్ ప్రచారకుడు. వేంగి అందమైనవాడు కాకపోవట్టి ఆ ప్రచారానికి పనికిరా లేడు. అయితే నేం, జైములు తిత్వం దాగా తీర్చిందుకున్నాడు. మొదట్లో ఒక బొమ్మల వర్తకునివద్ద తాళేదాబుగా పనిచేశాడు. తన దగ్గర బొమ్మలు కొంటూ ఎవరన్నా విజవలేని చిత్రాలు విడుదలం చేసి తన జీవిత సత్యాలైన పరమహంస సూక్తులు ఉపన్యసిం చేశాడు.

వేంగి జీవితమంతా అనాన్యుత ప్రేమ కలాపాలలో దుర్భర మైపోయింది. తన అధికారి మామయి ఉట్టుకులాడు ప్రేమించాడు. ఆ ఆమ్మాయి వడిచిన నేలకూడ అతి ప్రవీత్రంగా మామకొనేవాడు. ఉట్టుకులా హృదయం లేకుండా అతని ప్రవీత్ర ప్రేమని మిలకప చేసి అవ హేళన చేసింది. దాంతో వేంగి మత ప్రచారానికి దిగాడు. ఈ సందర్భంలో అతని నికృష్టమైన ప్రజాసేవలో అతనికి శ్రోత్రి నిర్పడింది. భీష్మనాథుని విమా! ఈ పరిస్థితిలో వేంగి చిత్రరచన ప్రారంభించాడు. ప్యారిసులో ఉన్న ఇతని అన్న ధియో ఈ చిత్రాలు చూసి ఉప్పొంగిపోయాడు. అయినా, వేంగి అప్పడే తన జీవితం చిత్రకళకు అంకితం చెయ్యలేదు. తన ప్రేమిని ఉట్టుకులా వద్దకు మళ్లీ ప్రేమితుకు వచ్చాడు. ఆమె తిరస్కరించింది. ఇక తల్లియమ్మ గమలలో పనివాళ్ళకు మత ప్రబోధము చెయ్యడానికి వచ్చాడు. ఆ పామరులు వేంగిను తమలో ఒకడుగా మామకు నేనామ వాళ్ళిల్లలకు చదువు ముదుడల్పకు మతివిద్య చెప్పకూ మానవసేవలో నిమగ్నుడయ్యాడు వేంగి.

అక్కడ చిత్రించిన చిత్రాల్లో కొండల్ని కదలించే వేంగి తాలూకు మానవతా విశ్వాసం, జాతికి తనందియ్యబోయే జీవన సందేశాన్ని నింది

ఉన్నాయి. ఆ రోజుల్లో అన్న గారైన ధియోకు ఉత్తరాల్లో తన జీవితం సార్థకము చేసికొనే అవకాశం లభ్యమయిందనీ, సజీవమైన నెత్తురు, కండ మిలమిలలాడే పాటకజనంలో తన బ్రతుకు శృతికలిపి పోతోందనీ, నేనాపరంగా మహాశిల్పి అయిన క్రైస్తవ రచకు ఆదర్శమని రాశాడు.

వచ్చని ప్రియురాలి ప్రేమకోసం తపించాడు. కాని ప్రేమ ఒక చిరునవ్వు రాల్చలేదు—ఎంటి వద్దులో ఒక పతీర, వేంగికు మోడిలుగా ఉండిపోనికీ వచ్చకుంది. “విషాదమూర్తి” గా ఆమెను చిత్రించి క్రింద యీ పంక్తులు రాశాడు. “నిశ్చి గాని ఒంటరిగా ఎందుకు ఉండవలసి వస్తుందో” అని. తిండికి మాడి అధిమస్తమైన జననముదాయంలో సర్వ వాశనమయే సమయంలో ధియో తనవంట ప్యాపిరిసుకు తీసుకువచ్చాడు వేంగిను.

ప్యారిసులో సిసాలో, సీరల్ మొనలైన ఇంప్ర మనిష్టులలో కలిసి పనిచేశాడు. అతనికి జీవితం చాల పరిమితంగా ఉన్నదని తెలిసింది. ఫ్రాంసు దక్షిణ భాగంలో అర్జివకు వల్లి తన్ను మింగుతున్న ప్రకృతిని లాలన ప్రారంభించాడు. ధియోధర్మమ అని ఒక ఇల్లు అద్దెకు తీసుకున్నాడు. అక్కడ కొంటూ మామ సంవత్సరాలు నిరంతరాయంగా వందలాది చిత్రాలు చిత్రించాడు. ఈ చిత్రాలమీదనే వేంగి ప్రతిష్ట ఆంతా నిలబడిఉంది. సూర్యుని వెచ్చన, దున్నిన పొలాల పరిమళాలు—ఈ మట్టిలో మళ్ళా పనిపాపలా ఆకుకోవాలనుకున్నాడు.

చుర్రుమనే ఎండో ఆచ్ఛాదం లేకుండా ఎన్నో బొమ్మలు అప్పటికప్పుడు చిత్రించేవాడు. తన కాంతి తుటిరంలో ఉంటూ మూర్ఖోపాసన చేశాడు. కాని ఈ కాంతి అతని బ్రతుకులో వారి పోయే ఘడియలు వచ్చివాయి. పోల్ గాగిన్ అనే చిత్రకారుడు వేంగి యింట్లో వచ్చి బసచేశాడు. గాగిను వింత ప్రకృతి గలవాడు. ఇతరులను హింసించి ఆనందించేవాడు. వేంగి చిత్రాలు విమర్శించి ఈసడించిాడు. దగ్గరఉన్న ఒక పడుపుటింటికి తార్చాడు వేంగిని. హృదయంలేని ఒక గయ్యూరి రాక్షసి వేంగిను చిలిపిగా అతని చెవి బహుమతి ఇయ్యమంది. వేంగి ఇంటికి వల్లి ఆలోచించాడు. అతని మతిపోయింది. అనేకంలో తన చెవి నిజంగానే కోసి

పార్శ్వముకట్టి పంపించాడు. ధియో వేంగును తీసుకొని చూసినది చికిత్స చేయించాడు. వేంగు ఉద్వేగపడి చాల చేతులతో ఉంటూనే చాలా చిత్రాలు చిత్రించాడు. చెవికట్టుతోనే తన దూపచిత్రం చిత్రించుకున్నాడు. అప్పటికి అతని చేయి, హృదయం ఎంత నిశితంగా ఉన్నదో ఆ చిత్రంలో చూపకమ్మ.

ఒకరోజున వేంగుకు అంతా తేటతెల్లంగా కనిపించింది. పూర్తిగా మనస్సు చుక్కానుకొలుచోయింది. కడుపులో పిష్టలు తేల్చుకొని సంతోషంగా దర్శిపోతున్నానని చెప్పి దర్శిపోయాడు.

సామాన్యంగా ఇతర చిత్రకారులకు కేవలము సాధనకోసమైన మోడల్స్ వేంగుకు అతిలోకం అయిన ఆ నేలం కలిగించేది. పంటపొలాలు, ఎగిరి పట్టాలు, పొదలు అతనికి క్రైస్తవపుట్టుకవంటి పవిత్ర పౌరాణిక విషయాలతో మతావేగం కలిగించేది.

వేంగు తన పరిసరాలను తీవ్రమైన ఆవేగంతో, ఆప్తతతో చిత్రించాడు. ఆర్లెమ్మలో తనదెల్ల, పచ్చిక పొలాలు, తనకు నియోవద్దమంచి మనోహరమైన తేచ్చి పోయ్యబండోరు, అతని భార్య, కొడుకుని అతిలోకం అయిన ఆప్తతతో చిత్రించాడు.

"తెలుగోడలమధ్య" అనే ఇతని చిత్రము మాస్తీ హృదయం పిండి వేసినట్లువుతుంది. తెలుగోడల మధ్య కైదీల దుర్గధర జీవితం కరుణాయంత్రంగా చిత్రించాడు. నిరాశాపూరితమైన పెద్దరాతిగోడల మధ్య చేతులు కట్టుకొని ఒకరి వెనుక ఒకరు వ్యాయామం కోసం తిరుగుతూఉంటారు కైదీలు. మానవ జీవితాన్నే చిత్రీకరించి, తత్పరనలో సంతోషంగా తన్నే అహుతి చేసుకొన్నాడు వేంగు.

కళ, మతిమతల, జనాన్ని చిన్న చిన్న సంఘములుగా కలిపితే, ఈ ప్రపంచమంతా ప్రతి ఒక్కడికీ స్వర్గధామంగా అవాలనేది వేంగు ఆశయం. చాల వివరములై, సామాన్య మానవుడికోసం చిత్రాలు చిత్రించాడు. కాని అతని చిత్రాలిష్టమైన చాల దిబ్బున్నవాళ్ళిగాని కొనలేదు. అన్ని బొమ్మలూ ఎక్కడెక్కడున్నవో పెద్దపెద్ద మ్యూజియములకు, కోటికేళ్ళకుల సాంకేతికాగ్రంథాలకు సేకరించబడ్డాయి. కాని వేంగు చిత్రాలు బహిరంగ ప్రద

ర్శనం ఏ వ్యాటుచేస్తే ఎక్కడెక్కడనుంచో జనం గుంపు గుంపులుగా వచ్చి అతని చిత్రాల్లో అభివ్యక్తమయ్యే మానవత సందర్శించుకు పోతారు.

ఇక సిజనే. ఇతను మేనల్దొకన్న ఏడేళ్లు చిన్న, వేంగుకన్న పద్నాలుగేళ్లు పెద్ద. అయినా వాళ్ళందరికీనూ ఎక్కువ కాలం జీవించాడు. అరవైయ్యేడు సంవత్సరాలు. ఈ కథాభారంభంలో అరేణుదాకా ఉన్నాడు. వేంగు ముగ్గురిలోకి తక్కువ కాలం బ్రతికాడు—యప్పయ్యేడు సంవత్సరాలే!

సిజనే ఇంప్రమసిస్టులతోనే తన చిత్రాలు ప్రదర్శించేవాడు. పిసాలో, రిన్యోర్ మోనెట్ మొదలైన వాళ్ళతో స్నేహంగా పనిచేశాడు. అయినా తన వ్యక్తిత్వము ప్రత్యేకము నిలుపుకున్నాడు. వర్ణ రీత్యమైన వాళ్ళ చిత్రాని వినాగ్నిసాలతో చిక్కుకొనక కళలో భాగ్యవైవేధ్యమైన దైర్యము కోసము ప్రయత్నాలు చేశాడు. ఇంప్రమసిస్టులలో ఉన్న ఆల్బర్త్స్ ముగ్గురించి ముగ్గు పూర్వపు చిత్రాల్లో ఉన్న దూకు, తూకము తెలకొచ్చి "పోయ్ - ఇంప్రమసిస్టు"కు జనకు వయ్యాడు. అయితే సిజనే చిత్రాల్లో కనబడే బూడిదరంగు క్లాసిక్ చిత్రాల్లోని బూడిద మరళా మాత్రం కాదు. అది అతని జన్మస్థానమైన దక్షిణ ఫ్రాంసుకు సహజమైనరంగు. ఇక - ఇంప్రమసిస్టులందరూ ఉత్తర ఫ్రాంసుకు చెందినవాళ్ళే.

పోల్ సిజనే 1861 లో ప్యారిసుకు ఒక వర్షిష్ట చిత్రకారుడుగా వెళ్ళాడు. అతని ఈ చిత్రకారులంతా చాల నాగనీకులు. దక్షిణఫ్రాంసునుంచివచ్చిన ఈ ఆనాగనీకుణ్ణి వట్టి సంస్కారంలేని నాటుపరుకని డేరాలోకం చేశారు. అయితే సిజనే దైర్యము, పట్టుదల, తెలివితేటలూ కలవాడు. సుకుమారమైన మనస్సు. మొగ్గులు పెక్కువ. కాని ప్రత్యర్థులకు లొంగేరకం కాదు. ఏ విధమైన అడ్డంకులూ నిర్లక్ష్యం చెయ్యగల మానసిక గృతి కలవాడు. అద్భుతమతాత్మ తండ్రి బ్యాంకెరు అవటంవల్ల సిజనే తన ఉన్నతాదర్శాలను నిలబెట్టుకోకలిగాడు.

అయితే నేం, సిజనే ప్యారిసులో ఉన్న 35 ఏళ్ళూ కళాలోకం అతనికి స్థానంలేకుండా చేసింది. ప్యారిసు కళానిమితిలో అధికారంలో ఉన్న సాంప్ర

చాయకవాదులు నిజనేని సభ్యత్వం నిరాకరించారు. పది సంవత్సరాలు తలవంచుకొని ఒంటరిగా ఎవరితోనూ సంబంధం లేకుండానే చిత్రసాధన చేశాడు. సహజంగా అతని చిత్రాలు వర్ణాత్మకంగానే ఉండేవి. ఎప్పుడూ అల్పమైన ఊహ లెరుగను. ప్యారిసులో తన్ను నీరసంగా చూసినా లక్ష్యం చెయ్యక తన చేకూరిక బొయి మగ్గ మగ్గ చిక్కని ప్రకృతిచిత్రాలు చిత్రించుకునేవాడు.

నిజనే ఒక సామాన్య కుటుంబంలో పిల్లను పెల్లి చేసుకున్నాడు. ఆమె అంత తేలివైనది కాకపోయినా, నిజనే జీవితానికి వన్నెయివ్వగల ఉంది కదా లోకంలో వచ్చిన అనేక ఆఘాతాలను అతడు తట్టుకొనేటట్టు చేసింది. 1874 లో రిసోయిర్, పిసాలో లతో కలిసి వాళ్ళ మొదటి చిత్రకళాప్రదర్శనం ఏర్పాటు చేసినప్పుడు నిజనే బొమ్మలనే ఎక్కువ దుయ్యబట్టుకున్నారు సాంప్రదాయవాదులు. ఆ దుష్టకళా విమర్శకులు నిజనేని ప్రవృత్తిపట్లనే అడిగి మనిషి అని, కసాయివాడని నిందించారు. చిన్నవాటి పేషిహితుడు, ముప్రసన్న సారస్వతీయుడు అయిన ఎమిలిజోలా, మరి కొందరు సన్నిహిత కళామిత్రులు అంతకు రాబట్టి ఆ చిత్రవగ తట్టుకున్నారు.

నిజనే తొండి నెలకు 12 పాదులు ఎలవిమ్మె ఇచ్చేవాడు. దాంతో నిజనే బొమ్మల అమ్మకావలసిన అవుసరం ఉండేదికాదు. అందుచేత ప్యారిసు కళావిమర్శకుల దౌష్ట్యాన్ని లక్ష్యపెట్టక ఎక్కువ కాలం తన జన్మభూమిలో ప్రకృతిని స్వేచ్ఛగా ఆరాధించుకునేవాడు. 1895 లో ఒక చిత్ర కళా ప్రదర్శనంలో తన చిత్రాలను ప్రత్యేకం ఆవ్యాయం జరిగింది. దాంతో వాళ్ళంతా ప్యారిసు వదిలి తన ఎట్టేటులో మకాం పెట్టాడు.

తరువాత నిజనే పది సంవత్సరాలుమాత్రం జీవించాడు. ఈ పదేళ్లూ తన ఈజిల్ ఆరుతైలనే పెట్టుకొని పనిచేశాడు. అంతకంతకు ఏకాంతము వరించాడు. ఎన్నో బొమ్మలు గ్వంపం చేశాడు. బొమ్మ తయారవగానే స్టూడియోలోంచి అవతలి పార్శి వాడు. రెండు పిల్లలకు ఆకుకునేందుకు ఇచ్చేవాడు. బొమ్మవేళేదాకానే గాని ఆ తరువాత ఏ పాదవగ్గిలో కూచురి చేసిన బొమ్మ ఆ పాదవగ్గిరే వదిలేశాడు. చాల బొమ్మలు అతనిభార్య ఏరి బాగర్తచేసింది.

ఈ శతాబ్దారంభంలో గాని నిజనే కృషి కళాలోకం గుర్తించలేదు. వాలర్న ఆనే బొమ్మలవ్యాపారి ప్యారిసునుంచి నిజనేని వెలుక్కుంటూవచ్చి అతను చిత్రించిన ప్రతిచిత్రం కొనే యవం ప్రారంభించాడు. దాంతో ఆ ప్రాంతంలో పెద్ద సంచలనం కలిగింది. ఎక్కడనుంచో వచ్చి ఒక బుద్ధిలేనివాడు ఎందుకూ పనికిరాడనుకునే నిజనే బొమ్మలన్నీ నిజంగా పట్టిచ్చి కొంటున్నాడనే సంబరంతో ఎన్నో చిత్రాలు భూమిలో పారుకుపోయినవి పెల్లగించి తెచ్చారు తన యిళ్ళోవాళ్లు.

విన్న చిత్రకారుడు అప్పటికి ముసలివాడయి పోయాడు. తన్ను కళాలోకం అప్పటికి గుర్తించి పని సంతోషించాడు. కాని ఎంతోకాలం నిజనే ఆ తరువాత జీవించలేదు. ఒకరోజున వానలో తడుస్తూనే బొమ్మవేస్తుంటే జ్వరము తగిలి, దాంతో మరణించాడు.

వివిక్త కళాపధాన తనొక నిస్సహాయుడైన బాటసారిని అనేవాడు నిజనే. కాని అతని మగ్గము రాజబాట అయింది. అనేకమైన ఎత్తుగడలు దిద్దుబాట్లతో మొత్తము ఒకరోజు తేరిస్తే పూర్వపు చిత్రాల్లో ఉండే గొప్పతనమూ, ఆధునిక చిత్రాల్లో ఉండే నిర్వాణాత్మకమైన పరిణతి నిజనే చిత్రాల్లో వ్యక్తమవుతాయి.

నిజనే చిత్రరచనా విధానము చాల విలక్షణమైనది. కొన్ని వందల నిటెంగులు తీసుకునేవాడు. అందుకనే అతనికి ఎవరూ మోడల్లుగా కూర్చునే వారు కాదు. ప్రకృతి చిత్రాలు—ఎక్కువగా పళ్లుకాయలు, పూవులు చిత్రించాడు. కాని వాటిని చిత్రించినంత ఆనకంతో ఏ చిత్రకారుడూ మనుష్యుల్ని చిత్రించిఉండడు. ఏ పడుపు చెక్కిళ్ళూ, నిజనే ఏవీల్ పళ్ళు చిత్రించినంత అనురాగంతో చిత్రించబడి ఉండవు.

విజానికి నిజనేకి ఆదేశాశ్శంలే ధీయం. వాళ్ళు పిల్లలవంటి వాళ్ళని అనేవాడు. స్త్రీరూపం చిత్రించాలనే అంతరక్షితో పళ్ళూ, కాయలు, పువ్వులూ చిత్రించేవాడు. తన భార్య రూపచిత్రము, తన అభిమాన విమర్శకుడైన జుల్సె చిత్రము నిజనే

యాపచిత్రములలో ప్రసిద్ధమైనది. బొమ్మలవ్యాపారి వాలర్లు యాపచిత్రము వంద సిటింసులు తీసికొని చిత్రించాడు. అతని యాపచిత్ర లన్నిటిలోనీ గొప్పది స్వీయయాపచిత్రము. కొన్నివేల సిటింసులతో అతని ముఖము కరతలామలక మయింది. ఇది చూస్తే ఇరవీలుకావ కదలకుండా కూర్చుంటే ఎంత బాగా నీజనే చిత్రించగలడో తెలుసుంది. నీజనే

ఏది చిత్రించినా, రచనాప్రాభవముతో స్థిరమైన విలువలు తన చిత్రాల్లో నిలుపుకున్నాడు. అందుకనే వికాసో ముందరై ఆధునికులకు మార్గదర్శకుడయ్యాడు.

ఈవిధంగా ఈ ముగ్గురు కిత్రులు శిలాబండ్లపై తార్లంలో పాశ్చాత్యకళాలోకమును తాదాసూరు చేసి సవ్యయుగకళా వ్యవస్థాపకులయ్యారు.

కల్పలతికలు

శ్రీ దోగిపత్తి వెంకటరమణ

ఏకలగీతికామధుర హృన్నినదాశ్రయ జీవవత్ మధు
శ్రీకలయై నిసర్గతకు—చీకటి వాకిట నిండిపోయి, య
ర్రాకట నీయుషఃకలలు రాపిడులం దొరలించ బడ్డవో ?
లోకవిలోకనమ్ము సవరూపక ప్రాపకమై విదల్యేడిగ

నీల శరన్ని శావశేషునీభవ శారద మేఘమాల నీ
రాలస నిద్ర ముద్రల విహాయనరేఖల సాగుస్వేచ్ఛ రా
గాలసరాగచంద్రికల కాంతిలి శ్యామల మోహనాశ్రవ
ణాలకు దాటులిచ్చి కరుణా కిరణాంకితమై తరించెడిగ

ఈ వీచి పవనాంకురశ్రమలకేయే నీడలందో ? ప్రశాం
తావృత్తుల్ పరువెత్తిపోవు బ్రతుకుందార్థ్యంపు భారాల; నీ
వావేగాల సగాగ సాగర సతాకాంతస్థులందేలి, యా
ప్రావృణ్ణేరద కేల గేలి మధుజీవశ్రీ ప్రవాసించుచుగ
వినవినరేగు యోవనప్రవృత్తి సశాశ్వత కాలకంఠపుం
గోసల వసంతరేఖ వనకుంజ గృహాల విలాసలాలనం
పునరవి సోగరాగముల పూరణగా నవమంగళంపు సాం
ధ్యసమయమై ప్రపంచమున దర్శనభాగ్య పవిత్రమాయెడిగ

నడలిస తామసీ హృదయసంధుల సాగిన శ్రీ వసంతపుం
గడలు మధుస్రవంతికల కాల్యలవారి ఆనంతగాన సం
దడుల మహాంతరిక్షతల భామనిధానము లంటి రాగపుం
జడుల పసందులం బాడలి శాంతనిశాంత నమాంత మాయెడిగ

నీటి చుక్క

శ్రీ మంథా వెంకటరమణరావు

దై. మ. ఆమెని అరచెందుకన్నులు. ఆక ఆ
రెప్పల ప్రతి వంపులోనూ ప్రతిబింబిస్తోంది.
నిరీక్షణ ఆమె కాటుకకన్నుల అంచులవీధి చిందు
లాగుతోంది. తేనికోసమో వెనుకపొగాయా కన్ను.

మారంగా చూస్తున్నాయని. ఎంతమాత్రం?
ఏమో? ఆ కొంపలుదాటి ఇంకా మారంగా—కాదు
ఇంకా మారదృష్టంవా కళ్ళకి—ఆ కొంపలు
దాటాకా బయలు ప్రదేశం. తిరుగకొంపలు, నెల
యేళ్ళు, వదులు, సముద్రాలు, ఏడాదులు ఇంకా
ఎన్నోనో వాటి వర్షిచిన చూపున్నాయో యేమో!

ఆ ప్రమిదలన్న మార్పుకొంత. ఆమె కనుకొల
పులలో ప్రతిబింబించింది. ఎంత ఓర్వీ ఆకళ్ళకి.
తేనెగుఱాడుకున్నట్లున్నాయా రెప్పలు—ఓసు—
భూమిలోకి సాగుకుపోయే ఎఱ్ఱబింబం వాటి దృష్టి
వాకర్చించింది. ఎఱ్ఱదవంలో అంత అంచులందా?
ఎఱ్ఱగా ఉండేపుంటని మాస్తే భయమేస్తుందే! కాగ
పోసిన ఇనుములా ఉండే ఆ బింబం ఆ కళ్ళ నెందు
కాకర్చిస్తోంది? ఆ బింబంలో ముగ్ధదాసుని ఉండేమో
వాటికి—మారితే కాలిపోతా? అది నివ్వచింతని
మేమీరు చెప్పారే. దానికన్న ఎఱ్ఱగా ఉన్నట్లు
న్నాయా కన్ను—కాలకపోవచ్చు. అంత శ్రమపడి
అక్కడికి వెళ్ళేటంలో వాటి ఉద్దేశం? ప్రపంచా
న్నంతో ఒక్కపారిగా కలియచూడమని అశేమి.
ఎంత ఆక వాటికి! ఆకించవంలో తప్పేయింది?
ఎంతయం దలా ఆకించటంలేదు ఆసాధ్యమైన వాటి
కోసం?

ఆ రెప్పలు కలకుగొన్నాయి ఒక్కక్షణం—
ఉపించుకొని తృప్తిపడుతున్నాయని—పాపం!

ఏంచేస్తాయి? బలాటి కోరికలు కోరుకుంటే ఎక్క
డన్నా ఫలిస్తాయా?

రెప్పలువిడ్డాయి. మునుపటిలాలేవు. ఏకో
మార్పొచ్చింది వాటిలో—మార్పుకొని ఒక ఎర్రటి
కిరణం ఆమె కుడికను కొలకులో మెరసే నీటిచుక్క
లోకి చూసుకుపోతోంది. మణిలా మెరసిపోతోందా
చుక్క. రెండో కన్ను చెమ్మగిరింది. అంతే.
ఎంతగా ఉంది!

లింబం పూర్తిగా పొకుకపోయింది.

ఒక నిట్టూర్పు విడిచి బరువైన శరీరాన్ని తిప్పిం
దామె. తలలో నెరవిన నెంట్లుకలు వెండి తీవల్లా
మెరుస్తున్నాయి—కాని. అమృతన్నా చిన్నగా
కనిపిస్తోంది. అమృతన్నా ఎవరైనా చిన్నంటే నాకు
చిన్నతనం. నే నొప్పగోను.

తన్ను పరీక్షగా చూపున్న నన్ను చూసి చిరు
నవ్వు వచ్చింది. రమ్మని చేపొజ్జచేసింది. నాకా
శ్చర్యం చేసింది. అవివతో అంతగా నే నెవ్వడూ
మాట్లాడలేదే. ఒకపారి కామానుషిధిలో? ఐస్
క్రీమ్ తెస్తే కొని వీధిలో ఆనుకొంటున్న
సిగ్గలందరికీ పంచింది—ఆ నుంపులో నే
నున్నాను. నా కందిస్తూ బుగ్గవీధి మెల్లగా
కొట్టి ముద్దుపెట్టుకుంది. నాకు చాలా సిగ్గిసింది—
మరోపారి బడినుం బొడ్డాడంటే పిలచింది. నా పే
రడిగింది. కొత్తవాళ్ళకి నా పేరు చెప్పడం నాకిష్టం
లేదు. ఐనా నాకోపారి ఐస్ క్రీమ్ ఇచ్చింది కాబట్టి
తప్పదన్నట్లు నగుకుతూ చెప్పేను. చెయ్యి పట్టుకుని
ఇంట్లోకి తీసుకెళ్ళింది. చాలా బాగుందా ఇల్లు. ఎదు
రుగా ఉన్న ఆ ఇంటిని అన్నికూ చూసినట్లు

యానాను. కాని లోపల అంత అందంగా ఉంటుందని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు. పెరుస్తున్న కష్టాలేనిలముందు కుర్చీలో కూర్చో చెట్టింది. అవిజేమీ నూటాడలేదు కాని వాడూలేట్టు తియ్యితియ్యిని పానాను లన్నీ తెచ్చుచించోక పనిమనిషి. "తిను. నీ కోపమే" అందాది. నాకు నీగ్గు, సిగ్గు తెచ్చించి వండుకు కోపమూ, వచ్చేయి. ముఖం ఎర్ర చేసుకొని మానంగా కూర్చున్నాను. "అలా అయితే నే నాకు కోపమొస్తుంది" అంటూ నా అనుమతి లేకుండానే క్షేట్రునుంచి ఒకటి ఏమిటో తెలియజేసి నాకోటి కందించింది. ఉమ్మేకానునున్నాను. కాని నా నాలుక ఆపని చేయనియలేదు. చాలా దుచిగా ఉందా పదార్థం. మంచులా నోట్లో కరగిపోయింది. అలాటివి అమ్మ లేవ జన్మలో చేసిందా అనిపించింది. సిగ్గు పడుతూనే క్షేట్రన్నీ భాగించేమను. పిలుస్తున్న పట్టా నన్ను రమ్మని రోడ్డువరకు దిగచెట్టింది. ఆ రాత్రి అమ్మలో సంగతి చెప్పేను. ఎందుకో మా అమ్మ ముఖం గెత్తుకు లేకుండాపోయింది. "రామం లేవట్టింది ఈ ఇంట్లో భోగంవెయ్యకు" అంది. పెద్ద రాయి పడ్డట్టియింది. "ఏమమ్మా?" అన్నాను. "ఇంకో ప్రశ్న వెయ్యకు. ఈ ఇంటికి నీకూ సంస్కారం లేదు" అంది. నా కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి. "నే నేం తప్ప చేశానే" అన్నాను. మరి నూటాడలే దమ్మ. కోపం తగ్గాక మర్నాడువయం అంది. "రెండోఫారం చదువుకున్నా నీకు లోకజ్ఞానం నున్నా. నీతో ఎలా ఏడవడమో నాకు తెలియకుండా ఉంది. నువ్వు చేసిన ప చేమిటో తెలుసా. పోనీ నన్ను దోడ్కూ. ఆ ముండకై నా బుద్ధుండోడ్కూ - తల్లిదండ్రులకు తెలియకుండా నిల్లల్ని లాగేనా పాడు చెయ్యటం?" నాకోమీ అర్థం కాలేదు. "ఏమే అమ్మా ఎందుకలా అవిధి తీవ్రతవే?" అన్నాను. దానికి జవాబుగా నా పిల్లమీద గట్టిగా అవిడచేయలు పడ్డాయి. "పెళ్ళవా దాని మాయల్లో పడ్డావు. నే నెలా వచ్చేది. తల్లిని పిల్లని ఇలాగేనా వేరు చెయడం? ఆ రంకులాడికి జ్ఞానముండోడ్కూ ఇలాగే మెల్లిగా మాయలుపన్ని దానివేపు లాకోక్కవడం" అంటూ పెంకు లెగిలేట్టు నోథుపెట్టింది. మరో ప్రశ్న వెయ్యడానికి నా ఒళ్ళు ఒప్పుకోలేదు.

అది అంతకుముందు జరిగిన విషయం.

నా మానం చూసి మరోసారి సొంజు చేసిందామె రమ్మన్నట్టుగా. నేను సందిగ్ధంలో వున్నాను.

సాపం గెండుసార్లు చెయ్యూపింది రమ్మని. నాతో ఏదో ముఖ్యమైన వనండుకపోలే ఎందుకు రమ్మంటుంది? నే చెళ్ళకపోవడం వల్ల ఆమె కేసున్నా న్నడం కలుగుతుందేమో. అలా బ్రతిమాలుతూ ఉంటే చెళ్ళకపోవడం బాగుంటుందా. అవిడ ఏడుపు జ్ఞాపక మొచ్చింది. పాపం. ఏడ్చింది మా దుగ్గ జీతా మాస్తూ. ఉత్తినే ఏడుస్తుందా - ఎందుకేడ్చిందో మానా ప్తారు కొడితే నే నేడుస్తాను. అంత పెద్దావిజైన రమ్మ కొడతారా? కొడితే కొట్టావు - నాన్న తెప్పవన్నా కోపమొస్తే అమ్మని..... నాకే బల మంటే నాన్నని గిగిగి తిప్పి గాల్లో ఎగతెనుండే వాణ్ణి. నాన్నలాటి వాళ్లెవరూ ఆ వి డి ణ్ట్లో లేక. స్నేహితులు ఒచ్చిపోయారంటారు. అందరూనవ్వుతూ ఆమెతో మాటాడతారు. కొత్త కొత్త వాళ్ళొచ్చి నమస్కారాలు పెడుతూ ఉంటారు. వాళ్లెవ్వ డిన్నా...? ఛా! ఛా! మరి? వెళితే బాగుంటు. అవిడ మంచిదికాదని అమ్మంది రె తెల్ల కింద. ఏవేవో తిట్టింది. మంచావిడ కాపోలే రోజూ ఎందుకలా ఏడుస్తుంది మరి? అమ్మెప్పుడూ అబద్ధం చెప్పడే. అయినా అవిడవగ్గరకై బాగుంటు!

ఇంకా మాస్తోందామె. వెళ్ళాలని నాకు బుద్ధి పుట్టింది. కాని అమ్మజ్ఞాపక మొచ్చింది.

అమ్మకి తెలిస్తే ప్రాణాలు తీసేదూ - రోజూ నేను స్కూలుకి వెళ్లకపుడ్నూ వచ్చినపుడూ బయట నిల్పుంటుండే.

నిశ్చయించేను వెళ్ళకూడదని. రా నన్నట్టుగా తలూకేను. ఒక్క అరనిముషం తీక్షణంగా చూసిందామె నాకళ్ళలోకి. నా ఒళ్ళంతో వడికింది. మంచావిడకాడేమో అనిపించింది. కాకనే బ్రహ్మని అలా చూస్తోందేమో. మరోమాట తలూపాను అస మృతిమాచకంగా. నన్ను చూసి వింతగానవ్వి లోనికి పోయింది. నాపిరికితనాన్ని చూసి నవ్విందేమో అని పించింది. నాకు అవమానంగా తోచింది.

నన్ను పిరికిపండు కిందకట్టిందేం, నా సంగతి తెలియకానాను. బితే మరి పిలిచేసరికి ఎందుకు వెళ్ళలేదు? అమ్మ..... అమ్మదగ్గర భయం లేకపోలే ఎలా? ఎవరిదగ్గరన్నా బాధలేదుకాని - ఎలా

నవ్వింది నన్ను చూసి. ఓ! ఎవరో పై ఆడది నన్ను చూసి నవ్వుతూ—పై ఆడదా? బిక్కసారి బస్ క్రీ మిచ్చింది. మరోసారి మిఠాయిచ్చింది. మంచి కబుర్లు చెప్పింది—పై ఆడ తెలంగాయింది?

నీటికంటే కారణం అమ్మ అని నిర్ధారణపరచు గున్నాను. అమ్మచెప్పినీబోవడంకల్లే ఆ అవమానం నాకు జరిగిందనిపించింది.

ఆరాత్రి అమ్మని సమావించేను. కంచాలు కడుగుతోంది. “అమ్మా” అన్నాను. వెనక్కి తిరిగి చూసింది ప్రశ్నార్థకంగా. “నీకు కోపం రాకపోతే” అని వసిగాను. “ఏమిటా” అంది విసుగ్గా. బంకు వేసింది. కానీ బరువొడుల్చుకొన్నాను. “మరే. అవి డెండుకు మంచిదికాదమ్మా” అని! “ఎవర్రా” అంది ఆశ్చర్యంగా నా ముఖంలోకి చూస్తూ— “అవిడే నీ. ఆ నీళ్ళ నాకు మిఠాయిచ్చింది”. వింతగా చూసింది నావేపు. “నీకు మతికాని బోవోం చేమిట్రా? అదేవో మందు పెట్టినట్లుంది. ఇన్నాళ్లు లేనిది ఇవాళి దానూ పెండుకొచ్చింది?” రావో మన్నది తెలిసింది. కానీ దైర్యంచేసేను. “కోజా సాయంకాలం ఎందుకో ఏడుస్తున్నే. మంచిది కాపోతే ఏడుస్తున్నే” అన్నాను. కోపంలో వ్యవధి లేకుండా అందమై “తిన్నగా తీసి కూర్చుండలేక, ఊళ్ళోడిన్న రంకుమొగుట్టు చాలక. ఎవవచ్చున్నావో ఆస్తి. ఇట్లా ఒడిలివచ్చేకు. ఇదిలా కులుకుతోంది. చచ్చేకాలమొచ్చినా...” ఆగిపోయిందొక్కసారి ముఖం ఎర్రది చేసుకుని తప్పుచేసిన నాదిలా. “ఏంటంటున్నావే” అన్నాను. “వెళ్ళి పడుక్కో” అని కసిరింది. నాలో దైర్యంపోయింది. అంతే అవిడసంగ తెప్పడూ అమ్మదగ్గ పెత్తనేను, మరి.

ఆ మరునాటి సాయంకాలం మాయింటి సానిట్లో నిలబడి చూశాను. రోజులానే ఆ ఆవరణలో నిలబడి అస్తమిస్తున్న మూర్ఖుణ్ణి చూస్తోందామె. కళ్లు మూసుకుని విప్పింది సంతృప్తిగా. కుడి కను కొలకులో నీటిచుక్క మణిలా మెరసింది. మూర్ఖు డిప్రమించేడు. నిట్టూర్చి తిరిగిందామె. నన్ను చూసింది. రమ్మని పొంజు చేస్తుందనుకున్నాను. విచారపు ఒక చిరునవ్వుతో చాలించిందామె. నా ఆశ్చర్యానికి మేరలేకపోయింది. ఎందుకు పిలవలే

దివార, కోపంకానోస్తే నావేపుచూసి నవ్వుతుందా? ఎంతబాధ ఇవడుందా నవ్వులో. కళ్లంత నీరసంగా ఉన్నాయి. నే వెళ్ళలేదని బాధపడుతోందేమో. అమ్మ వెళ్లనివ్వటంలేదని తెలుసునేమో—తెలివైన వాణ్ణి! చెప్పబట్టలేకుండానే తెలుస్తాయని విన్నాను. అమ్మమీద కోప మొచ్చిఉంటుంది. కానీ—రావారి. నన్ను వెళ్ళనిస్తే ఏంబోయింది అమ్మకి, అవి డలా ఏడుస్తూఉంటే? అమ్మది బాలిగుండె కాదు. నాన్నోసారి రక్త లాచ్యేటట్లు నన్ను కొడుకుగా ఉంటే బద్దనన్నా చెప్పిందికాదు. నాన్నదగ్గర ధియేమేమో. అయింటుంది, అందుకే నన్ను వెళ్ళనివ్వటంలేదు. నాన్న నీటికంటే కారణం.

నాన్నమీద కోప మొచ్చింది నాకు.

అవిడంటే నాన్న డెండుకు మరెవ్వరేదు? ఆవి డింటికి రానివ్వలేదేమో. మంచిబట్టలు వేసుకొని అంతా వెళ్లొ ఉంటారు. నాన్నకి మంచిబట్టలు లేవు. అక్కడికి వెళ్ళడానికి అంతా మంచిబట్టలు వేసుకుంటారని అవిడమీద కోపం. మంచిబట్టలు వేసుకుంటే ఏంబోయింది. అలాటి బట్టల్లో ఎంతబాగుంటారు! అందుకే అవిడ బాగుంటుంది. అమ్మ కన్న చిన్నా విడలాగుంటుంది. అన్ని మంచిబట్టలూ, అంతపెద్దల్లా, తనదానికి మంచి తీవవస్తువులూ ఉంటాఉంటే అవి డెండుకలా ఏడుస్తుందా అని పించింది. పాపం. బిక్కసారిబస్తే, వెళ్లాలనిపించింది. వెళ్లి అవిడ ఏడుపుకి కారణం అవగాలనిపించింది. కానీ అమ్మకి తెలికండా ఎలా వెళ్ళడం. లాభంలేనిపని.

ఎర్రటి కాంతిపోయింది. చీకటిపడింది.

అవిడవస్తూ ఉండేది కోజా ఆవరణలోకి. చూస్తూఉండేది మూర్ఖుణ్ణి. నీటిచుక్క మెరుస్తూ ఉండేదామె కంటి కొలకులో. ఆమె విషాదపు నవ్వు నాకు దక్కింది. వెళ్లాలని బుద్ధిపుట్టేది నాకు. కానీ. ఎలా?

అకస్మాత్తుగా ఒకనాడు నాకు ఆశ్చర్యం, ఆకాభంగం ఆత్మీక కలిగాయి. ఆమె ఆవరణలోకి రావటం చూడేసింది. అరమాడ్చు కమ్మలు, కను కొలకులో నీటిచుక్క, విషాదపు నవ్వు నాకు లేకపోయాయి. ఆశితో కూడిన ఆ కమ్మల దృష్టి పడి కుండా దింపం అంతరించిపోయింది. సమ్మెటబోటు

తగినట్లయింది నానుండే, ఆమెరక కాల్య త్వంగా మారించనుకున్న నా భావన! ఆమెన్ని ఆవిష్కారక ఒక తప్పిపోని నిజంగా ఏర్పడిందినాకు. అప్రమించే నూరుకు, ఆమె కొలకులని నీటియక్కరెండేరెండు నిజాలు నాకు. ఒకనాడొచ్చుకొని లేకపోతే నామనసితో కలతరవవకుందని దీహించనైనా లేదు నేను.

ఏమిటి కారణం? ఆమె రాకపోవడానికి? ఈ ప్రశ్న నన్ను ప్రతి నిమిషం బాధించసాగింది. విరమించుకుండేము తన ఉద్యమం. యాసేటి అవసరం తీరికదీము. ఎంత నిన్నుకూడ విచారం గావుంది. నేను చెప్పలేదని కోవమొచ్చిందేము అనిపించింది అయ్యంటుంది. ఎన్నార్లనుతో నన్ను రమ్మన్నట్టుగా నవ్వుతూన్నపుడు ఒక్కనాడన్నా ఆమె ఆనె తీర్చలేకపోయాను. కోవం తెచ్చుకోవటంగా ఆమెది తప్పేముంది? నిర్భయిస్తాననికంటే కారణమేమిటో అడగాలనిపించింది. కోవం తెచ్చుకోవటం చెప్పి చెప్పిరి. దీనికంటే తప్పంతా అమ్మదే. కాదు నాన్నదే. ఇంతికి నిర్భయమేలా? లాభంలేదు నాకల్లు చెప్పగిల్లెయి. నేనెంత చెయ్యగలను! నా చేతుల్లో ఏముంది?

కోజులు గడుస్తున్నాయి. ఒకటి, రెండు, మూడు. అలా వారం కోజులు గడిచాయి. సావిత్రి నిల్పిన ఎదురు మానేవాణ్ణి అవరణలో ఆమెకోవం ప్రతిరోజు సాయంకాలాన్న. ఆమె వాడేలేదు. నిరాశ, ఆత్మీయ ఎక్కువక జోచ్చాయి నాలో కోజు కోజుకీ. వారం కోజు లయేనికి నాలో సహనం తగ్గింది. ఆత్మీయపట్టలేకపోయాను. ఆమె రాకపోవడానికేతో తీవ్రమైన కారణం ఉండుండాలని కోచింది. ఎవరెట్టొచ్చినా పరే ఆమెను కలుసుకోవాలి. కొడుకుల దమ్ము—నాన్నకూడానూ, కొట్టిన. వెళ్తాను. పల్లితీరుతాను. ఏ మొచ్చిందో ఆమెకి. ఏం బాధపడుకుందో.

నిశ్చయించేను. కాని నిశ్చయానికి వచ్చిన రెండుదినాలవరకూ కావలసిన ధైర్యం చిక్కలేదు. అఖరికి తెగించేను.

కాశీనింబం కనుపించలేదు. తేనురుంసు, తరువారి ఏకటి.

నాన్నింట్లోలేదు. అమ్మ చెరల్లో వంటచేసుకుంటోంది. ఇదీచెయ్యకుండా యిల్లు దాటేను. మాయెల్లు వదలటం ఆమె ఇంటావరణ చేరటం ఒకేసారి జరిగాయి. కుక్క మొరిగింది. కుక్కలంటే నాకు భయమే. కాని అరచేసుకుకరవడంబాదు. ఓ రెండు సార్లు అరచి ఉరుకుంటుంది. గదిలోని దీపపు కాంతి అద్దిపుతలపులలోంచి స్పష్టమౌతోంది.

“ఎవరది” అని లోనుండి ప్ర్రీకంకం ప్రశ్నించింది. ఆమె విడంటుందని నిశ్చయించుకున్నాను. ఆ కంకం ప్రశ్నన్నా దగ్గరగా ఒచ్చింది. కాదు. ఈ దూపం చావుగాలేదు. ఆమెకాదు. నన్ను సమాపించిందా యావం. నాకు పట్టరాని కోవనిచ్చింది. మొదటే ఒక ఆకాశంగం. పల్లిపల్లిగానే నవ్వుతూ ఆమె కానొస్తుం వనుకున్నాను. దగ్గరగా తీసుకొని యిగ్గలమీద వేళ్ళతో కొడుతూ మంచుమంచి కలుగుచున్నా చెప్తుండనుకున్నాను. కాని ఎదురుగా ఆ కోజు మిరాయి తెచ్చిన పనిమని పొచ్చింది. చెప్పకనునం. ఇంతే తెగించి రావని దీన్ని చూడగానే నా అనిపించింది. అమ్మమామి వివకండా చెప్పలు తినడానిక్కడా నిర్దవజొచ్చానే ఎవరూ అని ప్రశ్నిస్తూ ఎదురు రావడానికిచెవర్త. ఏం చేస్తే చెయ్యిన జబా వివ్యకూపదని నిశ్చయించుకున్నాను. దాని గంతుక బొంకురుపోతేపోనీ. “ఎవరది” తిరుగ ప్రశ్నించింది. నేను ‘మూటాడ్డేడు. “అనుకులే జబాబు చెప్పకుండా ఎవరది” అంది గట్టిగా. నేను చలించలేదు. దగ్గరగా ముఖంకెట్టి పరికిలగా చూపింది. ఎంత పెగ్గలేదు. యజమానురాలి మర్యాదా తీసేస్తోంది. నేనయింది. సరిపోయింది. ఎవరన్నా కొత్తవాళ్ళయితే? ముఖాన్ని పెడికిలితో నుద్దచామని పించింది. మరింత దగ్గరగా ముఖం తెచ్చిచూపింది. ముఖం తిప్పుకున్నానేను. పిక్కకేక తేసింది. “అమ్మా చిన్నబాలుగా కొచ్చారమ్మా” అని. కేక వేస్తూనే నా చేతిని పట్టుకొని చీపురునిక్కినట్టు గొరగొరలా కొన్ని పోయిందింట్లోకి. ఎంత పాపానం! నా ఒంటిమీద చెయ్యలయ్యడానికి దానికున్న చాక్కేమిటి? మనిషునుకుండా అలవస్తు వనుకుండా నిన్ను. తెచ్చుకొప్పిగా కూడా ఉంది. నా కెంతో అవమానం జరిగినట్టుగా బాధపడ్డాను. పోగాలమొస్తే ఎరికై నా అలాటి బుద్ధులే పుడతాయి. ఈ

నిముడుం దీధిలోకి గంటిం చేస్తాను ఆమెలో చెప్పి, ఏదిటనుకుందో కాని! “అమ్మ చిన్నబాలుగా రొచ్చారమ్మా” అంది పెంపు తెగిలేట్టు మరోసారి, దీపం వెలిగి గదిలోకి నన్ను పొక్కొని వెళ్తూ.

గది ప్రవేశించేసరికి నాకోపం హరించిపోయింది. ఆ గదిలోకి నేనెప్పుడూ వెళ్ళే అవకాశం కలగలేదు. అంత అందమైన గది నాజన్మలో చూడననిపించింది. అద్దాలూ ఉన్నాయి గోడలు. నేల నుంచి మానెనుగుల ఎత్తున చుట్టూ పాలరాయి ఆ గోడలకి. గదినిండా మెత్తని తివానీ. నాలుగు చిక్కులా నిలువుటద్దాలు. పెద్ద పెద్ద వార్నిసు బొమ్మలు. గోడలకి, ద్వారాలకి, కిటికీలకి రంగు రంగుల నీలుక్కునెల్లు. ఎంత బాగుందా గది. అడుగులు మెల్లగా వేసుకుంటూ ప్రవేశించేను. నా ముట్టికొళ్ళు పడి తివానీ పొడవుతుండేమోనని భయం వేసింది. స్వర్గం లాగుంది. ఈ ఆలోచనల్లో పడి ఆమె మాటే మరిచాను. నా ఎదురుగా ఉన్న పెద్ద మంచాన్ని కూడా చూడలేదు. ఎంత పెద్ద మంచం! ఎలా మెరుస్తోంది! చుట్టూ తెల్లటి జల్లెగుడ్డ. బాగుంది మా అమ్మ, నల్లులమంచం జ్ఞాపక మొచ్చాయి. ఎప్పుడూ నిద్రపట్టడం సీరాగ్రహ ఆమ్మ. ఆ పొట్టి, కుక్కి, నల్లులమంచంమీద ఎలా పడుతుంది? చిన్న మూలు గొకటి నా ఆలోచనల కంతరాయం కలిగించింది. మరోసారి వినవచ్చింది మూలుగు. ఈసారి నేను పరభాషనలో పడలేదు. ఆ మూలుగు అనిపిచే. ఆ మంచంనుంచి వస్తోంది. వింతినిపించింది. ఆమె క్కొని జ్వరం రాలేదుకద! పదిమనిషి. నా చెయ్యి దిగ్లేదు, గది చూస్తున్నంతసేపూ. రెండవసారి మూలుగు విన్నాక ఇందాకటిలాగే రక్క పట్టుకొని మంచందిగ్గరకు లాగుకపోయింది. “ఇదిగోనమ్మా— చిన్నబాలుగాడు” అంటూ. ఎంత హక్కు అధికారం ఉన్నట్టు ప్రవర్తిస్తోంది. ఇంటికి పరుగెత్తి పారిపోలే నన్నట్టు పెట్టేవా లైవళినిపించింది. దా సభికారం సంగతివ్వకు తేల్తుంది. మంచంమీదేదో చలనం కలిగింది. ఒక ఒళ్ళు కదిలింది. వెంటనే పోల్చాను. ఆమెదే ఆ ఒళ్ళు. మంచి వాడన వస్తోంది. కష్టకున్న దుప్పటినుంచి. ఒకసారి నేను దొంగిలించిలేచివున ఆకు సంచెంగుకు చూడ అంతవాసన లేదు. ముఖంపై నున్న కష్ట తొలగించింది పదిమనిషి. అనుకున్నట్లే

అయింది. ఆమె! ఎంత నీరసంగా ఉందా ముఖం కళ్ళు వాడిపోయాాయి. మూతలుపడి విక్రాంతి తీసు గుంటన్నట్టున్నా యివి. ఇదివరకు నే చూసిన వాటి కన్న ఎక్కువగా ఉన్నాయి నెరసిన వెండ్రుక లామె తలచైన. అలా పడుకున్న ఆమెను చూస్తే నాకు భయమేసింది. తేలిగ్గా ఆమె తల నిమరుతూ లేపింది దానీది—“అమ్మ చిన్నబాలుగా రొచ్చారమ్మా” అంటూ. వినువన్నది లేకండా లోకా నూరుగడ్డి మాడ్చిందల్లే బరువెక్కుంటూ యామె కళ్ళు. ఎలా మూతలు పడ్డాయి. ఇంత వేగం అవి విడి తోయా అనిపించింది. నా దీహాకి భిన్నంగా అవి తెరయగున్నాయి. ఒక్క, ఔదార్యం ఆ కళ్ళల్లో ఉట్టిపడుతున్నాయి. పరిశీలనగా చూశా యివి నన్ను. “చిన్నబాలుగా రమ్మా” అంది దానీది అమాంతంగా నన్నెత్తి మంచం మీద కుదేస్తూ. దానిమీద కోపమొచ్చి నా ఆలోచనకి వ్యవధిలేకపోయింది. సంశ్లేప్తికో చూస్తున్నా యామె కళ్ళు. ఆమె పాలిపోయిన పెదాలమీద ఒక విచారపు చిరునవ్వు వరిసింది. ఎందుకలా ఉందామె. సంబవేళే పడుక్కొరాదనే అమ్మమాట జ్ఞాపక మొచ్చింది. జ్వరమొస్తేనే అలా పడుక్కుంటాను నేను—జ్వరమే ఒచ్చిందామెకి, ఆమెమీద జారి వేసింది.

కష్టకున్న దుప్పటిలోంచి వచ్చి నాపైన పడ్డా యామె చేతులు. నా కిరీరాన్ని సున్నితంగా స్పృశించపాగా యివి. నా కిరీరాన్ని నా బుగ్గలనీ రానిం దామె నవ్వుతూ. సున్నితంగా, మెత్తగా ఉన్నాయా వేళ్ళు. దానీది జ్ఞప్తికివచ్చి నాలో అదగారిన కోపం రగులుకొంది. దగ్గరగా తీసు కున్నా యామె చేతులు నన్ను. మంత్రయుక్తుడైన లాంగిపోయాను వాటికి. నన్ను ముద్దెట్టుకున్నా యామె నీరసించిన పెదాలు, నాకు సిగ్గుచెయ్యక పోలేదు. కాని ఆ కళ్ళలోని నమ్రత దాన్ని చెదర కొట్టింది. నేనక్కడికి వెళ్ళదానిక్కారణం అప్పుడు గుర్తొచ్చింది. ఆమె రాకపోదానికి కారణం అడ గాలి. మంచినమయం. నాలుక కోసదాకా వచ్చింది. కాని అడగలేకపోయాను. ఆ స్థితిలో ఆమెకి నేను మరింత బాధ కలిగించినవాణ్ణి తా నేమో అనిపించింది. గుండెల కదుముకుందామె నన్ను. అమ్మ

జ్ఞానమొచ్చక ఒక్కవాడన్నా నన్ను తీసుకున్న పాపానపోలేదు. ఒకసారి మొదటట్లుక వేల్చాడిలే "జెధవా గాడిదలా పట్టి నెత్తికొచ్చినా" అంది. కాని ఈమె!

నిశ్చలమై ప్రకాంతమైన ఆమె ముఖం నన్ను వశపరచుకుంది. నా జాతులో కామ వేశ్యులెల్లాయి. నాటిల నిమిరిందామె. తృప్తిగా ఆమె కళ్లు మూలింపబడ్డాయి. ఒక్క నిమిషం అలా సమాధిలో ఉంది. మా పుత్రకంలో వేసిన పోధిచెట్టుక్రిందున్న బుద్ధిదీపం జ్ఞాపకమొచ్చింది. మూతలుపడ్డా అరమోక్షుగానే కనుపించాయా కళ్లు. ఆమె కెప్పుడూ అరమోక్షుకళ్ళే. విడ్డాయి తిరుగ అని. చెమ్మగిల్లాయి నాటి రెప్పలు. కాని మానుకపోయే మూర్ఛకరణంతో మెరసే నీటియిక్కలేదు. దగ్గరనా, ఇంకా దగ్గరగా తీసుకుందామెనన్ను. ఆమెకు లాంగిపోయాన్నేను. కాదు, ఆమె మనస్సుకు. ప్రేమమానే ఆమె గుండెకి. నా కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి. కాదు నే నేడుస్తున్నాను.

ఇంటిముఖం పట్టేవరకు నాకే ప్రపంచం జ్ఞాపకానికి రాలేదు. అమ్మ! నాన్న! ఇల్లు! ఆమె బాహువులలో ఎంతసేపు నిద్రపోయాను. ఎంత ప్రకాంతంగా గడిపానా క్షణాలు. ఆమె ప్రేమ నీడల్లో బ్రతుకుతూ గడుపులే ననిపించింది. పది గంటల రాత్రిలా వుంది. చాల చీకటిగాఉంది. దానీది వెంటకస్తోంది. పొమ్మని కనిచేను. కదలేదది. వెంట వస్తూనేఉంది. ఆమె కళ్ళలో ఏదో బాధుంది. నే నన్నంతసేపూ సంతోషించింది. మల్లా ఇత్రే— అమ్మా! ఏం చెయ్యడం ఇప్పుడు? ఇంటికెలా వెళ్లడం. కళ్ళల్లోనీళ్లుతరిగాయినాకు. ఏం తప్పుచేశానని నన్ని లాకొడతారు అమ్మానాన్నా! ఆఖరుసారిగా గట్టిగా కనిచేను దానీ దాన్ని. కాని మాయంటి గేటుదాటి లోపలికి వెళ్ళేవరకు అది నన్ను వదలేదు. మెట్లెక్కిముందు నిలబడ్డానొక్కక్షణం. ఇంట్లోఎక్కడా చదిలేదు. అంతా పడుకున్నట్లున్నారు. వరండా మీద పడుకుంటే. బాగానే ఉంటుంది. తెల్ల వారుబామున చెయ్యాలన్నీ ఇంటిముఖం సవరణన్న అబ్బులుగాడి మాటలు జ్ఞాపకానికొచ్చాయి. ఈ విధిసండానే పోతాయని కూడా అన్నాడు,

కురకల స్వభావం ఈ విధి చివరనుండికాబట్టి. నాలో ఉన్న ధైర్యం కాస్తాపోయింది. వడిచెయ్యకండా మెట్లెక్కినను. ద్వారాన్ని సమీపించి చెవి తిలుపు దగ్గరగా వెట్టి విన్నాను. ఏమి అలికిడిలేదు. తిలుపు మెల్లగా తోకాను. తీసుకొనే మో అన్న ఆకతో, బిరుదుంటూ తెరుచుంది. నామీద నాకే కోపమొచ్చింది. బందుల్లో ఆముదం పొయ్యాలని అనుకున్నాను. గది ప్రతేళించేను మెల్లగా అడుగులు వేసుకుంటూ. ఆ గదిలో నే పడుకోడానికి నిశ్చయించేను. అకస్మాత్తుగా ఏదోమీద పడింది గట్టిగా, అంతే. ఎవరో రక్కపట్టుకొడుకుకపోతున్నట్లునిపించింది. మరి నాకేమీ గుర్తులేదు. కళ్లు రిచ్చేసరికి నాన్నా అమ్మదగ్గరగా కూర్చో నున్నారు. అంతా ఏమిటో వింతగా అనిపించింది. దీపం ఎర్రగా కాల్తోంది. కంది ఎర్రగా ఉందివాన్న ముఖం. అమ్మకళ్ళలో నీళ్లు తిరుగుతున్నాయి. నేను కళ్ళుపొప్పక స్థూలునుంచి లేచాను నాన్న. "ఒచ్చింది తెలివి. రాకేం చేస్తుంది? అలా చావ తేకపోయాడూ జగ్గ" అన్నాను పళ్ళురిగించి, నోవెత్తుతున్నాను. ఏమిటో అర్థంకాలేదు నాకు, ఆలోచనకి బుర్రపరుగెత్తలేదు. "దర్శి చచ్చాడు జగ్గన పోతే తెలుకపోదును. ఇంకో మొత్తుమొత్తల నీంది. ఆప్రతిష్ఠ తెచ్చినజగ్గ" ఏమిటలా గర్జిస్తున్నారు. "దొంగలా ఒచ్చి పడుకుంటామనుకున్నాడు. నాదిగ్గరా బీజీమాయలు" నారాకకోసం కిటికీనుండా మామూలుగూర్చున్నారని నామీద బరువుగా పడినది. అతని పిడికిలేనవని నాకప్పుడర్థమైంది. అతని నోరాగలేదు. "నీ! ఎంత ఆప్రతిష్ఠ. నలుగురిలో ఎంత నవలొటు. దానికి ఉచ్చేకించుగాక. పొట్టో తెలివితక్కువ జగ్గవలచేత పెద్దమనిషి అని పిందుకొనుగాక. నాకు మాత్రం అది ఎప్పుడూ రంకులంతే పైకి పెద్దమనిషి నేనాతేకాని లోన ఎవరికి మాత్రం తెలిదు. మదిపొచి, చచ్చేకాలమొచ్చినా. నీ! నీ! నావల్లే ఆమెకి మాటలన్నీ విస్తున్నాయని ఎంతో బాధపడ్డాను. నెళ్ళుండకపోతే బాపుణిని పించింది. అమ్మతట్టొచ్చింది. "వాడియందర ఈకబుల్లమి"ంటూ, "అంటావా మరి అంటావా, అందరి ముందూ అంటాను. మొగుడుచచ్చేక పెట్టేచేసుకో కూడదూ. ఒక్కసారి ముఖంకొత్తి ఉరుకుందరు. ఇప్పుడుకోలా కొత్తినా సిగ్గుకూడా లేదు దానికి,

కన్నకొడుకులూ దా వదిలిపోయేవంటే... అతనూ ఎంతసేపు మాట్లాడాలో నాకు గుర్తులేదు. ఏమిటి మాట్లాడాలో అంతకన్నా వివరాలు కలగ ప్రపంచంలోనికే పోయేను నేను.

నా కార్మిక బంధాలు పడ్డాయా మర్నాటి నుండి సరిగా పరుయానికి బడినట్లటం తిన్నగా ఇంటికి రావటం. ఇద్దే నా ఆటవలం లిస్సీను. ఏమీ పనిలేపోతే అమ్మకి సాయం చెయ్యటం. అవిసింటి వైపు మావనైనా కూచుని ఆట. కాని అమ్మకుంటు పాదావిటిలో ఉన్నప్పుడూ, నాన్న ఇంట్లో లేవ ప్పడూ కొంగతెనంగా కిటికీని పనిపించి ఆత్మతగా చూసేవాణ్ణి, ఆ ఇంటి ఆవరణలోకి. ఆవికుండేది. అదే మాపు. నిశ్చలప్రకారంతైన మాపు. ఆ! నిర్మల! నేనికొసం! ఏమో! కాని నా కొకటి తెలుసు. పూర్వయిన విశ్వాస మామె కుంది తనలో. కోనా అప్రమిస్తున్న మూర్ఖుడితో మెరుస్తూ, ఆరుకూ ఉండేది, ఆమె కనుకొలకులో నీటిచుక్క. ఎర్రటి కాంతిలో దివ్యంగా ఉండే దామె మూర్తి. నా మాపు బామె కళ్లలో లీనమయ్యేది. నా ఆత్మ ఆమెతో ఏకీభవించింది. నే నామెలో ఒక్కడయ్యే నా దొడ్డిక్కడం.

కోనలు గడువసాగాయి. వారాని కొకసారో గెంతుసాగ్లో చూడ్డాని కవకాశం చిక్కేది. అప్పుడే నా మనస్సుకు శాంతి వొరికేది. అమ్మ ఆమెను సమీపించేందుకు కనుమరిచే బాగుణిపించేది. అమ్మకి ప్రేమించడం తెలియ. ప్రేమంటేనే తెలియ. ఒక్క నాకు నాతో నయగా మాట్లాడి ఎరుగదు. నా కేసు పోచ్చేది.

నిద్రపోతున్న నాకు మెలకువ కలిగింది చోక రాత్రి. ఏవో కబ్బులున్నట్లు పట్టించింది. గది నాలుగు మూలలూ పరికించి చూశాను. గదిలోని దీపం, చదురులేక కామీసు అరిపోయింది. అంతా చీకటి, ఇంటా బయట. అంతా నిశ్శబ్దం. ఎందుకు తెలి పోచ్చిందో అవగాహన కాలేదు. చూడంగా మాత్రం దీధికుక్కలు మొరుగుతున్నాయి. గది నాలుగు మూలలూ తిరిగి కలియచూశాను ఆ చీకట్లో నే. ఏ కారణమూ లేకుండా తెలియపోచ్చిందేమో. తెల పక్కకు తిప్పి కళ్ళు మూసాను. మగతగా నిద్ర

పట్టింది. ఉరిక్కిపడి లేచాను. ఈసారి నేను పొర బనలేదు. అవిసింటినుంచే ఏవో కేకలు. చెవులిచ్చి విన్నాను. పురుషకంఠం. కొన్ని తెకెండ్లు పోయాక వెక్కిరిక్కి ఎగుస్తూ స్త్రీకంఠం. ఆశ్చర్యం వేసింది. ఆమె ఇంటినుంచి విడుపు. తిరుగ బొంబులుగా పెద్ద కేకలు. ఎవరో ఆ కేక వేస్తున్నది. మంచం పద్దుచెయ్య కండా దిగాను. చీకటిలో తిడుముసుంటూ కిటికీని పనిపించేను. ఆత్మతతో ఆమె ఇంటి ఆవరణలోకి చూసాను. చీకటయినా వక్షత్రాల కాంతిలో తెల్లగా కనబడుతోందా ఇల్లు. బయటేమీ అరికేసి లేదు. లోనుండి కళారంగా పురుషకంఠం. స్త్రీకంఠం నుండి వారిగా విడుపు వివరమన్నాయి. ఆశ్చర్యం ఎక్కువైంది నాలో. విడుస్తున్న దానిదే అందుకు సందేహంలేదు. ఎవరిదా బొంబులుగొంతుకు కోపంతో నూకుకున్నట్లున్నాయో వచ్చే మాటలు. అదంతా ఒక వింతలా తోచింది. అవిసింటికి నక్కారీ. ఎలా? సాగ్యమా? సాగ్యమైనా ఇల్లి నే నేం చేస్తాను? విడుపు మాడుతుందేమో ఆమె నేను దగ్గరంటే. ఆలో చించేను. అంతకంటే ఏమీ చెయ్యలేకపోయాను. కిటికీ పొదలు పట్టుకొని వెలిగి మాట్లా నిల్చు న్నాను. ఆరగంట గడిచాక పెద్దకబ్బంతో ఆ ఇంటి తెలుపు తెరచుకుంది. గదినుండి తెరవబడిన ద్వారం నుండా వచ్చే దీపపు కాంతిలో పొడుగాటి ఒక వ్యక్తి బయటకు రావటం చూశాను. పెద్ద అంగలు వేసుకుంటూ బూట్ల చప్పుకుతో చరచరా ఆవరణ చాలాను. కోడైక్కాక చీకట్లో కలిసిపోయాను. కొంతసేపటిదాకా బూట్లచప్పుకు వివరమిచ్చింది. ఆఖరకా ఆలా గాలిలో కలిసిపోయింది. ద్వారం నుండా ఆవరణలోకి పడే దీపపు కాంతిలో కూడా ఆమె విడుపు చీకటిని చీల్చుకొని వివరమైంది. ద్వార మలానే తెరచుకుంది. విడుపు తగ్గలేదోకు ఘంట వరకు. ఆ చీకటిరాత్రి! ఆ నిశ్శబ్దం! దాన్ని చీల్చు కొనివచ్చే ఆమె విడుపు మరుపురాని స్మృతులుగా ఏర్పడ్డాయి నా మనస్సులో. చెమ్మగిల్లిన కళ్ళతో అలా చూస్తూ నిల్చున్నాను. విడుపు తిగింది కొంత సేపటికి. మరికొంతసేపటి కామెలో ఆంతరించింది. నా కళ్ళు మూతలు పడ్డాయి. నిద్రపోయేను ఆ పొద లను పట్టుకొనే నాకు తెలియకండా.

మర్నాడు లేచేసరికి బాగా తెల్లవారింది. ఎందుకో నా మనస్సు కలవరపడింది. అప్పుడు

జ్ఞప్తికి వచ్చింది కాత్రి జరిగిన సంఘటన. ఆశ్చర్యం నన్ను కదల్చలేదు. సావిత్రికి పడునస చెల్లి ఆమె ఇంట్లోకి చూశాను ప్రకృతి భంగంగా. రోజులాగే ఉన్నా ఆ ఇల్లు నాకు విచారంగా కనపించింది. ఆవరణలోని పువ్వుల చెట్లు రక్తంలేని ముఖాలలా కనపించాయి. ఆ ఇంటి వేపు అకుసు వెయ్యడానికి భయపడింది. మూలకి వెళ్ళేను. తిరిగి వచ్చేను. రెండుసార్లు ఇంటిని చూశాను. నెలలని బుద్ధి పుట్టింది. కాని ఎందుకో, చీకటి, బూట్లదప్పుకు, ఏనుపు పూచక మొచ్చి భయపడింది. సాయంత్రం ఆ ఇంటి ఆవరణలోకి చూశాను. ఆమె లేదు. నా కళ్ళలో నీళ్లు తిరిగాయి. నా మువ్వలలో భయానికి తిప్పు చేసికీ తావు లేచిపోయింది.

రోజులు గడుస్తున్నాయి. ఆమె ఆవరణలోకి రావడం చూడలేనిది. ఆ బొంబుగుంతుక మాత్రం నన్ను కదల్చలేదు. ప్రతినియమం నా మువ్వలలో ప్రతి గ్వనించసాగింది. ఆ ఆర్ధరాత్రి ఆమెపట్ల అంత నిర్ణయంగా ప్రవర్తించిన వ్యక్తి ఎవరు? ఆ వ్యక్తికి ఆమెకి ఉన్న సంబంధం ఏమిటి? ఆతని ప్రవర్తనకి ఆమె అసహాయపు ఏనుపుకి కారణం? నాకేమీ తోచలేదు. ఎన్నో అలోచనలు నా మువ్వలలో దొర్లేయి. ఏదీ సబబుగా తోచలేదు. ఆమెను సమావేశడానికి ప్రశ్నించడానికి సాహసం లేక పోయింది. ఆ ఇంటినిచూస్తే భయపడినది.

ఒక నాడుదశం నిద్రలేచేసరికి అమ్మందుకో చూడబడిగా తిరుగుతోంది సావిత్రికి ఇంట్లోకిను. మూలకి వెళ్ళు. తెలివొచ్చినా మంచం దిగడానికి బద్ధకం వేసింది. కిటికీనుండా ఆకాశం ప్రకాశంకా, నీలంగా, భీకరంగా కానాస్తోంది. ఎంతో తృప్తి నిచ్చిందాద్రాక్షు. లేవటానికి మనోహరమేదు. కళ్ళు చూచుకున్నాను.

పొరుగింటావివ వచ్చివట్లుంది. అంత ఉదయాన్నే ఏం ముగిసిపోయిందోచేసింది. ఇద్దరూ ఏనో సుసన్నన బాదుకుంటున్నారు. బద్ధకంగా లేచాను. నే రావటం కనిపెట్టి చూటలు కట్టిపెట్టాను వాల్లిద్దరూ. అమ్మ నావేపు వత్తుతూ చూసింది. అమ్మ నాతో ఇంత చనువుగా ప్రవర్తించడం నా ఎదుకలో చాలా తక్కువనాడు. వింతినిపించింది నాకు. వేపపుల్లలోనం పెరట్లోకి వెళ్ళేను.

అమ్మ గొంతుక వివవచ్చింది.

“కని విరగడైపోయింది. లేకుంటే ఎంత ఆప్రతిష్ట, ఎంతప్రతిష్ట.”

“కాదుటమ్మా మరి, ఒక కిగంటా ఉండి మర్యాదగా నాలుగు కుటుంబాలంటూ ఉన్నాక మగ్గురి గచ్చచెట్టులాగ ఆప్రతిష్ట కాదుటమ్మా—” పొరుగింటావివ గొంతుక వికీధివిన్ను కాస్త విపుల పరచింది.

“లేమవంటూ ఒకకున్నాను. ఏనాటికన్నా ఒక కన్ను వేసి ఉంచుతాడు” అమ్మ చాలించింది

వేపపుల్ల విరుచుకొని ఇల్లు ప్రవేశించగానే సంభాషణ ఆగింది.

అమ్మంది. “రామం పెరట్లో రోముకో ఈ వేళకి పట్టు” అని.

“కీధిలో చెల్లటిగాలి వేస్తుందమ్మా” అన్నాను.

“పెరట్లోనూ వస్తోంది. చెల్ల” అంది.

“ఏమే కీధిలో రోముకుంటే” అన్నాను.

“నాతో అనవుసరంగా వాదించకు. చెప్పిన చూట విను” అంది విడుగ్గా.

“ఏమే” అన్నాను బాలికామాటూ.

పొరుగింటావివ నా సహాయానికి వచ్చింది.

“చిన్నపిల్లడిని నాయనా నువ్వు. నీకు తెలిదు. మనింటి కెదురుగా ఒకావిణ్ణి వేవుకు తీసు క్కొన్నాను. చిన్న పిల్లలు చూడకూడదు” అంది.

“ఏం లేమకు” అన్నాను అర్థంకాక.

“నీతో బలేచిక్కులాగే వుంది. నీకు లేనికది వివమర్చి చెప్పాల్సిఉంది. ఎదురుకుండా ఉన్న ఆ ముంప చచ్చింది. నాన్నీ క్కుకుపోయాక నువ్వు కిధెక్కొచ్చు.” అంది అమ్మచెప్పే గొంతుక చేసు నుంటా.

ఆత్మతనాలో విజృంభించింది.

“ఎవరే” అన్నాను.

“పెరట్లోకి నడూ.” అని ఒకచే ఒక అబ్బ అమ్మ నుంచి.

లేనివల్ల ప్రేరేపింపబడో నాకు తెలిదు. ఎందుకో, ఎలా ప్రవర్తించానో నాకు తెలిదు. వీధి

గుమ్మంలోకి పరుగెత్తివెళ్ళేను. ఆమె ఇల్లు నన్నా పిందొక్కనినుంచే. ఇంటినుండర ఇరవైమందిలా ఉన్నాను. గవలికగా నానీకి, బైటికి వెళ్ళినవారు న్నాను. ఒక్క పనురులో ఆ ఇంటికి ఆవరణ ప్రశంసించాను. ఏడున్నా పని మనిషి బయటకొచ్చింది. వన్నుమానీ బోయబోయమంది. "ఇంకేముంది అమ్మ గారు మరి మనకి లేదు చిన్నబాబుగారు" అంటూ.

నాకు పప్పుకాలేదు. అందరినీ లోసునంటూ లోనికి వెళ్ళేను. పని మనిషి నావెనుకనే వచ్చింది. ఆమెగది ఆమెమంచం కళ్ళకు కట్టివస్తే ఉన్నాయి. అన్నన్న వాళ్ళందరినీ తోసుకొనిపోయేను. ఆమెగది ఆవాటిరాత్రిలాగనే అందంగా ఉంది. ఆమె మంచం వెన్నుచెదలైదు. పుట్టంగా పరిమన్ను దుప్పటి. ఆ రాత్రిలానే ముఖునిండా కప్పకొనుండావే. నాకాళ్ళబంటాలు విడ్డా యామెఉలికిపరుస్తేవగానే. పరుగెత్తివెళ్ళి ఆమె ఒకలో వాడేను. అంతే ఏమి జరిగిందో నాకు నుర్తలేదు. తెలివొచ్చేసరికి ఆమె మట్టా నలుగురైదుగురే ఉన్నాను. పని మనిషి నావిగద చెయ్యివేసి నూర్చుంది. ఆమెలో చలనంలేదు. ఆవాటిలా ఆమె చేతులు దుప్పటి కప్పబోంచి నన్ను దగ్గరగా తీసుకు నెందుకు రాలేదు. ప్రకాంతమైన ఆమె చూపులే దుప్పటి ముఖాన్న కప్పేసుందికనుక, ముఖానున్న కప్ప తొలగించేందుకు చేరిన బాచాను. ననుక మందే వకో పట్టుకున్నాను గట్టిగా.

"రివ్వ" అని మందలించికొక బాంసురు గొంతుక.

ఎవరినో అని చూసేందుకు కూడా కత్తితక పోయింది. తిరుగ ఆమె ఒంట్లో వాడేను.

"ఈ ఉరికి తీరని నష్టం. ప్రాచీనభావాలు, సాంప్రదాయాలు తీర్చింపుకున్న ఈ ఉరికి ఇప్పటి నవీనప్రపంచంలో పడేందుకు ఒక విప్లవానికి దారి తీసిన వ్యక్తమే. ఆమె మన మృగ్యమనే భాగ్యం నువకు లేదు." అన్నకొక పురుషకంకం నీవిగా

"నాకోక స్నేహితురాలు పోయింది. నాలో ఎన్నోవింత భావాలు రేకెత్తించిందామె" అందిం కొక పురుషకంకం బాలిగా.

"నాకోక దిగ్గర బంధువు పోయినట్లుంది. నా ఇద్దరికీ పరిచయమై చాల తక్కువ కాలమైనా మా

భావాలు హృదయాలు ఏకీభవించాయి. మా ఇద్దరి మనస్తత్వాలూ ఒకటే" అంటూ సంతోషాన్ని వెలిబుచ్చిందికొక కంకం.

చాలా విచారంగా అంకొక గొంతుక వణుకుతూ దుఃఖంబల్ల.

"టోను. నాకూ ఆమెకూ అంత చెప్పబోదగ్గ పరిచయమండేది కాదు. కానీ ఒకనా సంతట విదోషమంది ఆమె మా స్కూలుకి రావటం తటస్థించింది మాటల సందర్భావ మా ఇద్దరి భావాలు ఒకేవిధయం విధ వికీభవించాయి. ఆమె నన్ను ఆ ఆదివారం నాకు రాత్రి ఇంటికి విందుకు రమ్మంది. నాకోసమే ప్రశ్నకంగా ఏర్పరచింది. వద్దన్నా వివరేదు. విందు పూర్తయేసరికి నవీరాత్రి చాటింది. చాల చీకటిగా ఉంది. ఇంటికి పోయేందుకు తయారవుడాను. "మోకేం మరిపోయిందా. ఈ చీకట్లో ఎలా వెళతాను. నైగా చాల రాత్రియిపోయింది. ఇక్కడ పకుక్కని రేపుడతం వెళ్ళింది. మోకోసం అన్నీ ఏర్పాటు చేయించేను. కాదంటే మరి బాధంలేదు" అని బలవంతం చేసింది దానివే. ఆది మా పరిచయానికి మొదటి మెట్టు. ఎంత మర్యాద ఎంత పెద్దమనిషి తరహా" దుఃఖం ఆ కంకాన్నింది.

"కాఫీ తాగస్తే బావులు. వదండి వెళ్ళి పది విమమెట్లో ఒచ్చేదాం" అని ఆహ్వానించింది మొదటి కంకం. మెట్టిగా గది వదలి వెళ్లారంతా. పనిమనిషి లేచి పావిట్లో వెళ్ళింది. నేనూ ఆమె గదిలో. ప్రకాంతంగా, నిశ్శబ్దంగా ఉంది గది. ఆమె ఒకలోంచి లేచాను. ఆమె ముఖం చూడాలని గట్టిగా కోరిక పుట్టింది. కానీ జంకు కలిగింది. చల్లటిగాలి వీస్తోంది కిటికీనుండా. ఆకాశం ఉదయమంత నీలంగా లేదు. కొంచెం బూడిదరం గొచ్చింది దానికి. నా పెదకు ఖారీగా ఉంది. ఖారీగానే కిటికీనుండా మావ్యం లోకి చూసేను. విదునిముహూలు గడిచాయి. నాకళ్లు చెమ్మగిల్లాయి.

తెప్పతెప్ప చప్పుకు నా మనసు నాకర్పించింది. కిటికీ తెరుచుగానున్న పేదబియ్యదున్న ఒక నోటు పురుషపు పేజీల వెగరవేస్తోంది తన బలంతో గాలి. చేస్తో తిప్పివట్టు పేజీలు తిరుగుతున్నాయి. అక స్వామ్యగా అందు నుండొక చిన్నఫోటో గాలి తెగి

నేలపడింది. వెళ్లి ఆర్యతకొద్దీ వాన్ని తీసివేశాను. పదిహేనేళ్ల వయస్సులో నున్న ఒక్కమర్రాడిఫోటో. ముఖం అందంగా ఉంది. కళ్లనుండి మాత్రం పడుకున్నా ఉన్నాయి. నడుటివీడి పెద్ద మచ్చ. ఫోటో వెనుకభాగం తిప్పాను. 'గోపాల్' అని పెద్దక్షరాలలో రాసుంది. అన్ని ఫోటోల్లాగే వుంది. అందులో ప్రత్యేకత మరేమీ నాకు కనిపించలేదు. ఆ పుస్తకంలో ఆ ఫోటో ఉండడానికి కారణమేమిటో అని అనుమానం వుట్టింది. పుస్తకాన్ని తీశాను. బాగా చదివిన డైరీ పుస్తకం అది. 'వేటిలు తిరగేశాను. అస్పష్టంగా పెన్సిలుతో రాసుంది, అక్కడక్కడ. ఒకటోటుంది - "నీకోసం కోజా ఎదురుమాస్తాను." మరొకటోట - "నాతప్పులుంటే క్షమించి రావూ" అని. ఏవో అస్పష్టంగా రాసున్నాయి. ఆఖరు పుట తిప్పాను. నీరాతో రాసుంది. ఆర్యతగా చదివాను.

"గోపాలం—నా తండ్రి—మనం మానవులం అలానే ఉండగలం మనం. ఏడు రవోగుణాలు ప్రతి ఒక్కరిలోనూ ఉంటాయి. అందుకే మానవులమయ్యాం మనం. లేకపోతే దేవతలమే. వాటినుండి విముక్తి సాధ్యంకాదు తండ్రి. వాటికి లొంగిపోయేం మనం. కాబట్టి అందులో ఏ సుజానికి లొంగినా అది మానవ నైజం.

ఈ ఇల్లు వదిలిన్నాడు నువ్వు నా కుడికంటి మీద కొట్టినదిబ్బ తియ్యని స్మృతిగా కోజా తలచుకుంటూంటాను. నువ్వు వన్ను వదిలిన వాటినుండి ప్రతిదినం నీ రాకకోసం ఎదురుమాస్తాన్నాను.

రావూ గోపాలం! ఏ ఆకారేకండా అంతరించి

పోయే నా హృదయానికి మెరుపుని కావూ?

నువ్వులు వదలడానికి నేనే కారణమన్నావు. కామంతో కాలే మంటనన్నావు. నిజమే. వాటి నన్నింటికీ తలపందుకున్నాను నీ పాదాలమందు. నన్ను తల్లిగా చూచు. తల్లిగా అర్థంచేసుకో. కళ్లం రహితంగా చరితే తల్లిప్రేమకి నీ హృదయంలో చోటునియ్యి. రావూ గోపాల్."

అట్లమీద రాసుంది పెన్సిలుతో—

"నా నిరీక్షణ ఫలించింది. నువ్వు వచ్చావు. అంతే నాకు చాలు. కొట్టినా తిట్టినా నేను రాక పడలేదు. అని నాకు ఆనందాన్నిచ్చాయి. కాని ఆ అర్థరాత్రే వన్ను వదిలారు. నేనింక బ్రతకలేను. ఇది నా జీవితంలో ఆఖరిపుటం"

పుస్తకం నాచేతినుండి జారింది. ఆమె మందం చైపు చూశాను. ప్రకాశంకా అక్కడే ఉందామే. ఆమెను సమీపించాను. గెండు చేతులతోను ఆమె ముఖాన్ని కవ్వన్నదుప్పటి తొలగించాను. నాగోని భయం ఏనాడో పోయింది. ఆ ముఖం నాకాశ్చర్యం కలిగించింది. జీవం ఉట్టిపడుతోందా ముఖంలో. కళ్లకళ్లుడుకూ ఎంత ప్రకాశంకా ఎంత గంభీరంగా ఉందా ముఖం! వంగి ఆమె నడుటిని ముద్దు పెట్టుకున్నాను. మార్మడు మీదకొచ్చాడు. బంగారు తీవూ అతని ఒక కిరణం ఆమె ముఖమీద పడింది. ఒక్కసారి నివక్కు తగ్గాను. కోజా ఆమె కళ్లల్లో ఆ ప్రమించే కిరణం తువేరే ఉదయించింది. లేత బంగారుకాంతిలో చూసుకుపోతోంది, ఆమె కుడి కనుకొలకులోకి. మణిలా మెరసింది "నీటిచుక్క" ఆ కంటికిలకులో.

ఏమంటావ్, శ్రీనివాసరావ్!

★

శ్రీ అయోధితుల హామమధ్యాత్రి

ఏమంటావ్
శ్రీనివాసరావ్
ఏమో యేమో
నీవేమైనాఅను

పులకించిన
ప్రకృతిపై
చివురించిన
కొమ్మలలో

కూర్చుండిన
చిలుకలజంట
మా కన్నుల
కొకపంట-

కాదంటావా?
ఏమంటావు
శ్రీనివాసరావు?
గలగల మ్రోతల

జలజలపారే
సెలయేలులపై
తెరలియాడే
చిరుతెరటాల

మురువులు, హరువులు
లేవంటావు, కావంటావు.

అందమయిన
చందమయిన

చిన్నదాని
వన్నెలాడి

కన్నునన్నలు
సున్నంటావు.
ఏటి యెడ్డుల
నరసు నరనల
తోటచివరల
నీటుగా జైతాయించి
దీటుగా మిన్నువంక
చూచినప్పడు,
కానవచ్చే తారకల
మిలమిలలు,

జలజలలు
మిన్నుమిన్నులు
లేనేలేవంటావు
శ్రీనివాసరావు!

నాజాకుగాళ్లం
సుదతిచూపులే
ఓపలేం

నీ పోటుమాటలు
నీ యీటెపోటులు

ఎట్టా, ఎట్టా-
అమ్మయ్యా! యెట్టా
భరించటం, వరించటం!

ఏరు వదలి
నరసు వదలి
తోట వదలి
ముఖమల్

పచ్చిక వదలి

ఉవితపు

కరకుబాటపై

పయనిస్తూ

తపేలున

తాకే ఎదురుదెబ్బలకు

పలవిస్తూ, పలవిస్తూ

పలవిస్తూ, పలవిస్తూ

బుర్రుమని, తుర్రుమని

సాగిపోయేకారు

క్రూరంగా, ఘోరంగా

మా మొగాలపై -

లాల్చివేసి

కండువా తాల్చి

కళ్ళపై జోడు నవరిస్తూ

మెడరిక్కిస్తూ

దిక్కులు పరికిస్తూ

సాగిపోయే

తూగిపోయే

మా మొగాలపై -

ఇంత దుమ్ముగులాం

పోసిపోయినప్పుడు

ఉక్కిరి విక్కిరి

ఉపిరి, చిక్కబట్టుకోలేక

కండువా అడ్డంపెట్టుకొని

యంత్రయుగాన్ని

తిట్టుమంత్రాలతో

దీవించినపుడు, భావించినపుడు -

దొరగారి వాకిట్లో

కరవబోయే

కుక్కపిల్లను

తప్పించికొని

మెల్లిగా, చల్లగా

ముసిముసి నవ్వులతో

ముకుళిత హస్తాలతో

వేచికొని కాచికొని

అడిగే ప్రశ్నలదుమారంలా

చదువుదీపం, ఆరిపోయి

చిన్నతనం నములుకుంటూ

నీతెలిసి, ఇంతేనా అన్నట్టు

చూసే అధికారి చూపులకు

అహంభావం, వ్యక్తిత్వం

అన్నీ చచ్చి, అన్నీ ఉడిగి

లఘుత్వం, భజిస్తూ

భజిస్తూ

దొరగారి గేటువాకిలి

నుండి బైటపడినపుడు -

"ఔను నిజం, ఔను నిజం

ఔను నిజం, నీవన్నది

నీవన్నది, నీవన్నది

నీవన్నది నిజం, నిజం"

అంటాము మేం లోలోపల.

తంటాలేమీ లేకుండా

అనుకుంటాము మేం లోలోపల.

ఏమంటావ్, ఏమంటావ్

ఔనంటావ్, ఔనేనంటావ్?

శ్రీనివాసరావ్, శ్రీనివాసరావ్ !!

['శ్రీ శ్రీ రచించిన మహాప్రస్థానం
చదివినమీదట ఉచితకన స్వచ్ఛందకృతి]

రుదిరజ్యోతి - ఒక ప్రస్తావన

శ్రీ రోణంకి అప్పలస్వామి

ఆధునిక కవిత్వం, భావ, వాస్తవిక కవిత్వాలని రెండువిధాలుగా విభజించి మనం చెప్పవలసిన అవసరం. భావకవులలో రాయప్రోలు, దేవులపల్లి మున్నగు కవులు విశిష్టులు. ద్వితీయ వర్గమునకు చెందిన కవులలో శ్రీశ్రీ ప్రధానులు విశిష్టులు. ఇట్టి విశిష్టులలో శ్రీశ్రీరంగం నారాయణరావు ఒకరు. తెలుగు వాడు, కవిగా బ్రతుకుతూ, క్లాస్టిక్ నాడించిన వాస్తవికుడు. ఆయన రచించిన గీతాలకు, గుణధర్మశ్లోకాలని నామకరణం చేసుకున్నాడు.

శ్రీశ్రీ చేరు వినగానే, నారాయణరావు, నారాయణరావు చేరు వంటే శ్రీశ్రీ మనకు చలువకున్న స్ఫూర్తిస్తారు. దీనికి కారణం ఏమయినా, వీరి కవిత్వపు పోకడలు మాత్రం వేర్వేరు. స్వీకరించిన కవితావిధుల ఒక్కొక్కటో, ఒకటే కావచ్చును. కాని వారు దానిని దర్శించే పద్ధతులు, వ్యక్తీకరించే రీతులు మాత్రం విభిన్నములు. ఇందులో ఇరువురికీ ఏమాత్రం పోలికలు కనిపించవు. ఉండేకవిత్వాలయిన శబ్దాలు, స్వీకరించిన దృశ్యశ్రవణం, అభిన్నాలు. పరిగ్రహించిన ఆలంకారాలలో, శబ్దప్రయోగంలో ఎవరి ప్రోవ వారిది; ఎవరి పోకడ వారిది. శ్రీశ్రీ స్థూల దృష్టికికూడా దొరుకుతాడు. నారాయణరావు కొన్ని తావులలో మూర్ఖుదృష్టికి వివాదం కాదు. నోటికి పట్టే చంకలప్పులలో శ్రీశ్రీ పరుగులు తీస్తాడు. తన లక్ష్యంపై ప్రతిఘటనపడ్డతని వ్యక్తం చేస్తాడు. నారాయణరావు పరుగులో శ్రీశ్రీకిగల ఉద్వేగంలేదు. అతివిడి పోకడపద్ధతి. ఇద్దరూ పాశ్చాత్య కవితా సంప్రదాయాలను మననం చేసుకొనినవారే; కాని భారత సంప్రదాయం, నారాయణరావుకవిత్వంలో చక్కగా బాలువాడుతూ వుంటుంది.

పాశ్చాత్యదేశాలలో, పారిశ్రామిక విప్లవానంతరం, కవితారంగంలో కొన్ని విమర్శనాపరిణామాలు

జనించాయి. ఈ ప్రభావం, ఆంగ్లసాహిత్యంపై ప్రపరింతకపోలేదు. అంతటితో, వస్తువునకు గల ఇతివృత్తమును నిలువలు తాగుమారుకావచ్చాయి. వ్యక్తిప్రధానమైనవాడ మొకవంకను, సంఘప్రధానమైనవాడియు మరొకప్రక్కను నిరంతర సంఘర్షణలో, ఆపూర్వ కావ్యసృష్టికి కారణభూతములయ్యాయి. సామాన్య మానవుని అనునిత్యం వేధిస్తున్న ఆకలి, నిరుద్యోగం, అకాలమరణం మొదలుగాగల సమస్యల కొక వ్యక్తీకరణ అవసరమొచ్చింది. ఈ దృష్టాంతి వ్యక్తిప్రధానవాదులు మానవునకు సంకల్పవీనియలేకపోయారు. వాస్తవిక పరిస్థితులనుంచి తిప్పించుకు తిరుగుతూ, జీవితాని కఠీణంగా, ఇసుకలో తలదూర్చిన ఉచ్చృపతలకు మళ్లే, కవితాగానం చేస్తారని, ఆ పద్ధతి పరిత్యాజ్యమని, వాస్తవికవాదుల మతం. ఎవరు ఏమి చెప్పినా 'ఆత్మశ్రద్ధాకవుల'లో ఒక విశిష్టత లేకపోలేదు. మానవజీవితాన్ని అనేక దృక్కోణాలనుంచి దర్శించవచ్చును. అందులో భావకవుల పద్ధతి ఒకటి. ప్రకృతిలోగల రామణీయతను, ప్రణయమాధుర్యమును, ప్రేమమహత్తన, భావకవిత్వం రసమయంచేస్తుంది. అయితే ఇదీ పాక్షికమైనదే, కాని సమగ్రమైనదికాదు. జీవితం ఒక గనివంటిదే అయితే, అందులో ఒకమూలనుమాత్రమే ఇది స్పృశిస్తున్నది. కాని అదే సర్వస్వమనుకుని, జీవితపరిశోధన ముగించుకోవడం, అనాదిరణీయం. కావ్యవస్తువులో సైవిజ్యంతేకపోవడం, వున్నది పునరుత్పాదకమనకు మరికావడం, విముఖతను కలిగిస్తుంది; విముగునుపుట్టిస్తుంది. ఈ విముఖతపల్ల విముఖతాఫలితమే వాస్తవికవాద జననం. భావకవిత క్లిష్టప్రతిచర్య. ఇంతటితో మాత్రమే ఆగిపోక, సమాజంలోని క్రూర్యం, కాటిల్యం, వ్యగ్రత, జీవితంలోని, అనునిత్య సమస్యలను వాస్తవికవాదులు గ్రహించగలిగారు. మానవుణ్ణి కలవరపెట్టే ప్రతీ విషయము,

వారి కవిత్వవస్తువులు కావాలనే తహతహ జనించింది. అయితే ఇది మాత్రం పాశ్చిక దృష్టికాదా అని ఎవరైన ప్రశ్నిస్తే, 'అవును' నే సమాధానం.

ఒకే వస్తువును సందర్శించిన, భావకవు లొక పద్ధతిని, వాస్తవికులు మరొక పద్ధతిని, అవలంబించి, తమ భావాల సభివ్యక్తం చేస్తారు. దీనికి తెలుసుకవిత్వమంది ఒక ఉదాహరణ నిస్తున్నాను. రాత్రి, ఆకాశంలో మెరసే నక్షత్రాలు కృష్ణకాస్మికారి కొక గీతిగను, నారాయణబాబుకు మరొక గీతిని స్ఫూరించాయి. అందుకే క్రోశాస్త్రి గారు :

"నింగిమూలల

నీలివందలైచెచి

ఎంత చిరుమలైతోట

నేయించినాను"

అనేటపుడు వారి భావన సముజ్వలమే. మరి దీనినే నారాయణబాబు ఉల్లేపించిన విధం గమనించండి :

"నల్లనిత్రాచుకోరలు

తెల్లని ముకూచికుండలు

గగనమునచుక్కలు"

లోకంలో ఎటువరికెంచినా, భీభత్సమే కవి పిస్తున్నకవికి, ఆకాశంలో చుక్కలు ఆనందాన్నియిస్తాయి. నక్షత్రాల లాకేసారి త్రాచుకోరలవలె, ముకూచికుండలవలె భయంకరంగా గోదరించడం కవికి సహజం. లోకంలో విశ్వమానవకల్యాణం, విశ్వకాంతి నెలకొల్పబడాలని, జీవితం మంగళప్రచం కావాలని అతి ప్రాచీనకాలంనుంచీ, కవులంతా వాంఛిస్తూనే వున్నారు. కావ్యాలలోని వస్తువులను మంగళప్రదాలుగా భావించి, మంగళాంతం చేసి నంతమాత్రాన ఇది సిద్ధించదు. కంటికి కనిపించే దంతే, బాగానేవున్నదనుకొని, అందులోని చెడుగును తలపెట్టక, మంచినిమాత్రమే, అభివర్ణించితే అది నోచుమే. చెడుగునుగ్రహించి, దానిని ఎదిర్చి, చూపాలి. జీవితంలో కాశివ్యయము బయటపెడుతున్నపుడు, భీభత్సతన స్ఫూరింపించే ప్రేగీతాల వంటివి రచియింపక తప్పదు. మాలివ్యాన్ని కప్పి పుచ్చుకోవడంతో, అది మట్టుమాయంకాదు. దానిని బహిర్గతం కాదించాలి. వస్తువును సామాజిక విమర్శవాద్యునితో తరచి తరచి చూడవలసివుంటుంది.

సమాజాన్ని ఎక్కడికక్కడ విమర్శించడం, వాస్తవిక వాదలక్షణం.

ఈ లక్షణం నారాయణబాబుకవిత్వంలో ప్రస్ఫుటం. భావకవిత్వం పై తిరుగుబాటు, వస్తువాద కరణలతో ఆగక, విప్లవపథాలను పడుతుంది. రీతిలోను, వస్తువులోను పరిశ్రాంతవనం కనిపిస్తుంది. ఎవరూ చెప్పని పద్ధతిని చెప్పడం అతినికి సరదా. 'ఇమేజిస్టు' కవిత్వం ఇతడు ప్రాణంబోస్తాడు. కల్పారాలతో, మసించి, సాగైన విగ్రహాలను నిర్మించే శిల్పి. వైప్లవ ఇతనిపద్ధతి. ఒక మాటలో చెప్పవలసినది, పదిమాటలలో చెప్పడు. పదిమాటలలో చెప్పవలసినది ఒక మాటలో చెబుతాడు. ఈ శిల్పం సాధారణులకు అలవడేదికాదు. పరిపూర్ణాకృతితో అతని వర్ణనమాన వస్తువులు కనులపడుట ముగులులేయి. 'చేకమాత' అనే గీతంలో—

"ఎందాకాలం

ఎందాకాలం

పగళ్లు నెగళ్లు

మండేరోడ్డు

పన్నెందుగంటలు

కాలం

కాలిన నుడిపీలికై

ఘోరిరేగినది"

గ్రీష్మర్తుత తీక్షణత 'పగళ్లు నెగళ్లు' గా కవి చెప్పడంలో బలంగా వ్యక్తమవుతున్నది. కాలం కాలిననుడిపీలికై ఘోరిరేగడంతో, వర్తనఉజ్వలవంతం. అలాగే—

"కరవే రూపంచార్చి

కడుపే చెరువై ఏడ్చె"

అనే చోట విచ్చగత్తె దీవావస్త లెమను నుడికారంతో ప్రతిబింబితం. ఎంతప్రచండంగా కాస్తున్నపుడు, తెలుపులు విగించుకుని భవంతులమధ్య నివసిస్తున్నవారి కీ దీనాలాపం వినిపించదు. ఎండకు మాడి, పాపం ఆమె.

"అనువులు వీడి

చచ్చిన నేకేమాలయై

చాపనుట్టగ

నేలకు వ్రాలింది"

కాని ఆశ్చర్యవహనా తీర్చేవాడూ కనిపించదు. తన బాతికి చెందిన దివ్యగతైసు మానె మానవులకే బాతికలుగని సాంఘిక వాతావరణ మేర్పడింది. 'పిధి కాలువ, యరదనీటిలో విశ్రమించినశ్వవాగు దొకడు' మాత్రం విట్టూర్పుతో వాపోతాడు. అలాగే ఋషిపక్షి, గాడిద కరుణను ప్రకటిస్తాయి. ఇక్కడ 'శ్వవాగు' శబ్దప్రయోగం సాఫీ ప్రాయం. మనుష్యులచే నీడంగా చూడబడే మక్క, మనిషి చనిపోయి పడి వున్నపుడు సంతప్తహృదయంతో వుండడం. అందుకే గౌరవవాచకమైన 'శ్వవాగు' ప్రయోగం. ఇలాగే మరొకచోట 'గర్భభిస్వామి' అనే ప్రయోగం కని పిస్తుంది. సామాన్యరాజైన దివ్యగతైసు కవి చేత చూతగ దర్శిస్తాడు. 'ఆకలి దీర్చని మానం కప్పని చేశంకోసం, మట్టిప్రమిదలో వత్తెకాతింది, మానిని ఈవాడు' అని సాధారణీకృతిని కావిస్తాడు. కవిలో పాట, మనం కూడా విట్టూర్పులాయు. తెలుగువారి సంప్రదాయాలను, ఆచారాలను, ప్రకృతి సమాజ దృశ్యాలను చూస్తూ, వాటిలో వ్యత్రం చేస్తాడు. తెలుగువాట కనిపించే పేదవారి దుస్థితిని 'తెమగు రాత్రి'లో వర్ణిస్తున్నాడు.

"పేదవాని కడుపుమంట
కాని చేలి పోవు కోర్కె
గగనమున చుక్క"

వలె కవికి క్షుర్యించింది. చిన్నతనంలోనే, గర్భిణీఅయి, శిశు సన్నగిల్లిన తెలుగుపడుచు 'చేలి గాజు' వలె 'నెలవంక' కనిపించింది. "శస్త్రమృత్యుః బిలమూర్చ, మానపోని గాజుచుక్క నెలవంక, సంఘంవంక!" సంఘంకేసి చూడడమేకాక, పగ తీర్చుకునే శస్త్రంవలె కనిపిస్తున్నది. సమాజంలో ఎంతటి తీవ్రాంధోళన చెలరేగినా, తాలిదంతువుల దుస్థితి నేటికీ నూడా మారలేదు. ఈ దురస్థాయ సాంఘిక విధానాన్నే పురస్కరించుకుని కవి "పసి తనమున పెండ్లి, భర్త పరమపదముచేర, విధవ మనక మనక యవ్వనమున మనుమించే తల్లితలపు, గుండెల్లో పాలపాట, అకాశపు పాలబాట"గా పాడిన ఈ చరణాలు తెలుగుకవిత కోక పాలబాట. నారాయణ బాబు కవనం, మన్నునంది మానవులను సృష్టిస్తుంది. ఈ వింత సృష్టికే, భారతీయ పౌరాణికదృష్టి కవికి బలమిచ్చింది. పౌరాణిక ఇతివృత్తాలలో సంప్రదా

యపు మెలమతలను ఆకరించుకుని, పతితకు కవితను ఆస్వాదయోగ్యం. కావిస్తాడు. ఒక్కొక్కసారి శరీరం జలదరింపచేసి మెరుపులు కురిపిస్తాడు. శబ్దం కొత్త పలుకుబడితో ధ్వనిస్తుంది. ఈ దృష్టితో రచించిన అతని నేయావలిలో 'కపాలమోక్షం' ఎన్నదని నది. భగవద్వింగ్ చేతభిక్షుకు; వీరుకు. అతనిని ఉరి తీసే ఘట్టం భారతీయ చరిత్రలో మరుగ్రామన్నా మరు పుకు రానిది. ఈ దుస్వప్నం కవిని కలవర పెట్టింది. విషాద సంఘటనను వీరరస ప్రధానం గావించి భగ వ్వింగ్ ను పౌరాణిక పీఠుల మలపతిగా కీర్తిస్తాడు. అనుగమననా ఆచేశం, తొణకిలీపాడుతుంది. అది శంకరుడు తపస్యమాధినుంచి వెలివ్యావస్థను పొందు తాడు. తిరిపిపెత్తుకునేందు కతనికే కపాలం కావ లసి వచ్చింది. 'పాలాక్షిని' ఈస్తాలలో పడేభాగ్యం దే! కపాలానికే వస్తుంది !

"తై ప్రవుల సమాధులలోన
గురకల గోరీలందు
హిందూ స్మశానవాటలు
పుణికలు పులకరించినవి
వికాదిక నవ్విక
కపాలములు
కంకాశములు
ఘల్లుఘల్లుమరి
మోగినవి."

కాని శివుని హస్తస్పర్శ భగవ్వింగ్ కపాలానికే తిప్ప, ఇతరముల కెలా లభిస్తుంది? చేతభిక్షుని కపాలం త్రిశేత్రుని హస్తయుగళిని చేరుతుంది. అపుడు

"కేళిని భద్రాలమెత్తనిశయ్య, పువెమి ఒత్తిరి
గించింది
ఎడారిపుష్పించింది, అండపిండబ్రహ్మాండమంతయు
తాండవనృత్యంచేసింది; ఎందరు పుట్టలేదు
ఇంకెందరు గిట్టలేదు, అందరికీ లభియిస్తుందా
హాలాహల మందిన హస్తమనస్పర్శ
పెదవులయంబనము !

కపాలమోక్షం, కపాలమోక్షం !"

భగవ్వింగ్ వంటి మోధానమోగుల జీవితం ఉదాత్తం చేస్తున్నపు డీ పద్ధతి పౌరాణిక సంప్ర దాయం కవికి అత్యవసరం. ఇతని రీతి విచిత్ర

మైనది. నేనిది వాద్యం చేయుదు; ధ్వనిస్తాడు. క్షయగృహిణిచేతమైన పంపులన్నీ ఆమృత చేతలమే. పూర్వగానలను భావంతో పొందుకూ, వాటి ఛాయలనుగృహిణిచేతమే కావలసివచ్చును. ఆ పారాణిక కలలను అవగాహన చేసుకుని, వారిని కవి, తన ఇతివృత్తాని కంటా అన్వయించుకుంటున్నాడో గ్రహించిన పోతుంది? వారాయనబాబు గీతం మరీ హృదయంగమకూతుంది. 'గడ్డిపరక' అనే గీతంలో ఈ మూర్తిరచన అంతలా కనిపిస్తుంది. సమాజంలో పతితులై పడివున్న పేదలకు ప్రతినిధిగా 'గడ్డిపరక' గొంతును వినిపిస్తుంది. పేదలు, వారి జీవితాలపై పాసిపోతున్న గదిమంటలు, వీరి సంఘర్షణను మధురంగా చిత్రిస్తాడు. నిత్యం మన కాళ్ళక్రిందపడి పరిగిపోతున్న 'గడ్డిపరక' వినుంటుందో మానండి :

"పల్లకి దిగిపెట్టి
పెండ్లికొడుకులు మీరు
పట్టు లివాసీని చేతు
నడవండి నడవండి

నామించి వడవండి" అంటూ తాను 'పనువుల నోటికి పాయపాన్నని' చెప్పకుంటుంది; కాని నిజానికి తన ఆత్మకీర్తిని అది గ్రహించుకుంటుంది. "మాతృవర్గంవాడు, మా అన్న పన్నుగమ్మల చతులు త్రిరించిన దిన్న" అని—

గరుత్మంతుని కథాకథనం కావిస్తుంది. పన్ను గాల కనులు త్రిరించిన విధంగా మీకను బాడతెగురు తానని ధ్వని. అంతమాత్రంతో ఊరుకోక, 'మీరు ఉత్తమగతులు కల్పిస్తున్నావని' నూదా చాటుకుంటుంది. ఇంతటితో మానవు డూకుకొనవచ్చుకదా! ఇంకా గడ్డిపరకను కాళ్ళక్రింద అణచి పెడుతున్నాడు.

"నేటికి విశిష్ట కార్యంవాడు
పారణమీద
మీ చేతిమీద
మరకలి
అంగుళికమ్మ"

ఇంత సగర్వంగా ఆత్మభిమానాన్ని ప్రకటించుకుంటున్నా మనిషి ఊరుకోడు. కనుకనే 'మిన్ను విప్పిన రక్తపతాకం' గడ్డిపరకపుటిన మన్ను సమన

తలపగా, 'కాకానురుకభ' ప్రితి రాగా, 'ఆగండి ఆగండి' అని హెచ్చరిస్తుంది. సాధారణమైన గడ్డి పరకనుమానీ వర్గ సంఘర్షణ నూపించకపోతాక, గరుత్మంతునికథ, కాకానురుకకథ, పారణమీద విత్తు కార్యంనాటి సంప్రదాయము, భావించి, వానిని కవి వాడుకుంటున్న విధం ఎంతో గొప్పగావుంది. సంప్రదాయాన్ని మరచిన రచనను నారాయణబాబు చేపట్టడు. ఈ ముఖమే కవిత్వ క్లాసికల్ స్వభావాన్ని ప్రసాదిస్తుంది.

భీతి, వీరరసప్రభావాలయిన రచనలనే కాక, కొన్ని గీతాలలో హాస్యకీర్తి, చురుకైనవిలతో కవి, వస్తువును వివరిస్తాడు.

కవిత్వాన్ని, సంఘాన్ని, విమర్శిస్తూ తన కవితా పటిమను ప్రదర్శిస్తాడు. ఈ ప్రదర్శనలో ప్రేమించి, ఆంగ్ల సంప్రదాయాల ప్రభావం కనిపిస్తుంది. "సాదవతల" అనే కావ్యం ఇందుకుదాహరణ. భావకవిత్వపు బాకవలమీద, భావస్థలమీద ఇది ఒక ఎదురుదాడి.

"కలల పొదిరిళ్ళపై
సౌఖ్యంపు నిదురలో
కనిపించి ఒక తివ్వి
మేనక నా పేరు
మేఘాలకు చెమకప్రక్క
మా ఊరని, మాయమయ్యె
చిరునామా తెలిసికొని
చేసి చేమిలేక
ఊహాగానం చేయగ
ఊరవతల కథాను"

ప్రకృతిలో స్థూలదక్షిణపులకు కనిపించే రమణీయదృశ్యాలు ఈ కవికి సాందర్యాన్ని ప్రియవు. అందరకు మల్లే సాందర్యగానం చేయడు. అతని దృష్టి తేలికవిధమైనది. ఉదయసంధ్యతో కూడిన ఆకాశం, నోరు తెరచిన కాకిలి, విమూలమంతో ఆరచే కాకిలి ఆకలి అరుపులు, ఆకాశం ఘోషిస్తున్నట్లే కవి భావిస్తాడు. ఈ పద్ధతి రచనను పూర్వామ్యం 'ఇమేనగ్గు పాయిట్రీ'గా చేర్చొంటారు. ఈ కృతి అట్టి బాకవరచనకు తలమానికం. ఇందులో కవి భావించినవన్నీ రుక్మకునారే. ఇనోదయం

పాముకాటుగాను, ధూమికీ శివజ్వరం, ఎదుట నీడ నీయలేని ప్రాచుప్రమలబంబు, వెంటనే మృత్యువును జ్ఞప్తికి తెచ్చా, యముని దింపవచ్చిన ఎనుబోతు, ఇతన్నీ కవిభావనలు. మరొక అడుగువేయగా, కవి పించేనేకాక, విరిపించేది సహితం దుశ్శకునాలే.

“ప్రేతలతో ఇల్లుట్టుల
బూరుకు వృక్షంమీద
కళ్ళతోడు పెట్టుకున్న
గరుడపురాణ బ్రాహ్మకు
కంఠమెత్తే ఘోకమృత్యు”

మరిన్ని మరణించగా, బాధోపశమవార్తం గరుడ పురాణ పతనం కావించడం హైందవ సంప్రదాయం. అలాగే కవికి

“కాటకంపు కాటకిలా

ఉరుబయట మిల్లు” కవిపించి ‘విశ్వకర్త పృథ్వీయం’లో దుస్వప్నంలా భుగభుగమను పొగ గొట్టం’ పొగలుచిమ్మకున్నది. ఈ దుస్వప్న ఫలితమే ప్రకృతి కవికి దుశ్శకునాల మయంగా కనిపించ దానికి హేతువు. మిల్లులలో ఉర్పత్తిసాగుకున్నా, ఆ సంపద ప్రజలపరం కాదేదు; సరికదా, ఆకలికి, నిరుద్యోగానికి కారకమై, మానవులను యంత్రాల పని దిగమారుస్తున్నది. ఈ యాంత్రిక స్వభావం, జీవితం లోని రక్తం పీల్చి పిప్పిచేసి అవతలకు నెట్టివేస్తున్నది. అందుకే కాబోలును, మిల్లుదరి నున్న ఎంపిన నెల యేరును కవి ఉత్పేక్షిస్తున్నాడు.

“జీవన మృతి సీసవారు
జలమంతా మిల్లుకెత్తి
పాడలేని గులకరాళ్ళు
పాలవడ్డ నెలయేరు”

ఈ నెలయేరు ఒకప్పుడు గలగల నవ్వేది. ఆ నవ్వు ‘జలమంతా మిల్లుకెత్తి’న కారణంగా ఇంకి పోతుంది.

“పోయిన యా ఏటివస్య
పుక్కిట నెమరేకుకుంటు
గండశిల నీడలోన
కనుమోడ్చిన
గార్తభస్వామి”

గతించిన వైభవమంతా వేడు మానవుడు

తలదుకుని కను మోడ్చిన గార్తభంవలె భరిస్తున్నావే కాని, కారణాల నవ్వేషించుకొనడు. సంఘాని కంఠో ఉపకారహేతువవుతున్న గార్తభం మానవ దృష్టిలో అతి చురుకైన. కాని ఈ చురుకైనను తమి యున్న దాని సహనశక్తి స్థానియూపమైన చేతునికుంటే పిచ్చుదంటిది. కనుకనే మామూలు ‘గార్తభం’ గార్తభ ప్వాదిగా కవికి గోచరించింది. పుక్కిట నెమరు వేకుకునే గుణం దానికి సహజనిద్రయైనది కాదు. కాని పాతరలంపులను తిరగబోసుకునే స్వభావా న్నాలోపించి, దాని నోటినురగను, పాలవడ్డ నెల యేటి నవ్వు నురగతో కవి ఉపమిస్తున్నాడు. మీద నుదాహృతమైన గీతం ఇమేజిస్టు కవిత్వ లోక అలం కరణ. అధునికాంధ్రసాహిత్యాని లోక శిఖరం. పాశ్చాత్యకవుల వీటి పోకడల పోహలించిన రచనను కనుల కద్దుకుంటారు.

“బ్రహ్మచేయుడు కంచెనుగ్గ
పూర్తిమనంస్వల్పలోన
గడియైనా ఉదయాద్రిని
రుధిరజ్యోతిలై వెలిసే జాబిల్లి
మృతశరీరయాక్రమణ
ఘటాకాశయరుణాదుగ
రక్తపిక్త మోముతోడ
‘మా అమ్మే చంపింది
మా అమ్మే చంపింద’ను
మానముగ
గాజుకళ్ళ
పురిటిపిల్ల”

హతాత్మక కనిపించే, త్రోవను నడిచేవారిని నిలబెట్టి ఆశ్చర్యపరుస్తుంది; శరీరం జలదరింప చేస్తుంది. ఆకాశంలో అపుడే ఉదయించే చంద్రుని ఎర్రని మోమువలె, కుండలో విత్తేపించబడిన శిశువు మోము పాలిపోయి కనిపిస్తుంది. కలికి దారి పాడు గునా, తన నీడ, వెంటాడే మృత్యువువలె భయంకర మవుతుంది. ఈ గీతం కాలజ్ఞానులకు కత్తిపడును వంటిది. జీవితం ముఖమయం కావాలని మానవుని ఈస్పితం; జీవితంలో చెడుగు లేదనుకుని, సర్వత్ర మోదాన్నే భావించి కీర్తించడంవల్ల ఈ ఘనోరథం సఫలీకృతం కాదు. ఉన్న భేదాన్ని ఉన్నదని అంగీ కరించి, ఎదుర్కొని, బయటకు నెట్టి, జీవితం మోడ

మయం చేసుకోవారి. ఇదే వాస్తవిక దృష్టి. వస్తువులో చేడునును పరిహరించి, మంచిని నిర్మించే వారిని విలియమ్ జేమ్స్ అనే అమెరికన్ మేధావి 'Twice born' అని పేర్కొన్నాడు.

మానవుడనేక రాగద్వేష పహితుడు. జీవిక, శారీరిక మానసికవాంఛలు నెరవేరనిచే సంతృప్తిలేదు. ఈ వాంఛలనేకం. ఆకలి ఒకటే కాక, అది కాస్త తీరగానే ముఖమైన నిద్ర కావాలి.

నిద్రనుంచి లేవగానే, అనందమిచ్చే వస్తువులు దాయ మవసరం. ప్రేమ, దుఃఖం, కామోద్రేకం ఇవన్నీ సహజాలే. ప్రకృతి పుట్టినదానిగా ప్రాణి జీవితంలో ఈలైంగిక సంబంధాలు మరింత బలపడు గూఢచ్ఛాయ. మతంలో, మతోత్సవాలలో, జేవాల యాల శిల్పాలలో, సిండికంట్లలో, దీని ప్రభావం ప్రతిబింబితమవుతున్నది. ఈ కామేచ్ఛను మొగ్గులోనే త్రుంచి, అణచిపెట్టడం మానసికాలోగ్యాన్ని చెడగొడుతుంది. ప్రబలమైన ఈశ్వరిని ఇతర మార్గాలలోనికి మళ్లించినపుడు జీవిత సౌఖం చక్కగా నిర్మింపబడుతుంది. నిగ్రహం నిగ్రహం కోసమే నని దీనిని అణచబూనడం ప్రమాదం. ప్రయోజనంతో ఇతర కార్యాలలో దీనిని వ్యక్తం చేయాలి. అప్పుడే అట్టి నిగ్రహం అర్థవంతమవుతుంది. ఈ దృష్టి లోనించిన వారికి, కవి ప్రకృతి అంతా నెక్కుమయంగా గోచరింపచేస్తున్నాడు. 'లెండోయ్ బుఘలు' అనే గీతం మెరపుయ్యుద్ధం వంటిది.

"కనురెప్పల పెజ్జిరొడ
కళ్లజోడుముక్కుతోడ
వ్యభిచరించె
వట్టింట్లో చిల్లుపడిన
మడ్డిగమండ, కవ్వం
చీకటి తప్పే చేకాయి"

ఈలైంగికద్వ ఇంతప్రబలంగా నెవచేసుకు పోతున్నపుడు, అట్టిది సహజంకొదని చూపులకు మడిగట్టుకోవడం వాస్తవికతకు దూరమేకదా!

"మర్రిపోయిన కూరగాయలు
కునికిపొట్టు పడుతుంటే
టమాటాపండు మాంసం ముక్క

కలిసి అఖండ
సంధ్యారాజ్యం చేస్తున్నాయి"

అనేది కూడా కామకోలేని ఎదురుదెబ్బ. ప్రకృతిలో లైంగిక సంబంధాలు అసహజ వాంఛలకు పోతువులనీ, వాటిని పరిత్యజించడమే ధర్మమని బోధించేవారిని

"ఈ సముద్రంతీసి అవతల సారపోయింది
ఆపోసనం పట్టండి

పల్లిగింజలు చుక్కలు, గోళ్ళతో నొక్కండి
సురవిలాసవతులు మాచుకునే

అద్దం, చంద్రుని బ్రద్దలుకొట్టండి"

అని హాస్యం చేస్తున్నాడు. మైవన్నీ ఎంత పిలుకొనివో, నెక్కువ అదడం కూడా అట్టిదేనని కవి తాత్పర్యం.

ఇతరు రచించిన గీతాలలో, 'వికాఖపట్టణం' అనేది పేర్కొనదగినది. వదనంలా కాక, వచన భోరణిలో నడిచిన గీతం. ఇమేజిజము, సామాజిక విమర్శనతోపాటు ప్రస్ఫుటమవుతుంది.

"ప్రేమకు ప్రాణాలిచ్చే స్త్రీలు
ఉరికొయ్యలాటి మగాళ్లు

... ..

గుహస్థాలంతా నల్లగాళ్లు

వీడవాళ్ళ నెత్తురు

వీరులా త్రాగేస్తారు.

... ..

ధర్మాన్ని పకువుచేసి

పట్టపగలు కోర్కెలో

వధచేసి, సాయంత్రం

సురాపానంలో వప్పించి

పంచుకుంద్రు!"

అనే ఈ పంక్తుల మాధుర్యం ఎనలేదిది. ఇది ఒక ఆధునిక స్తలపురాణం.

నన్నుంగా స్త్రీ ప్నానం చేసేటపుడు
ఎదురుసుండా పరాయి మగాడు

ఏరాడ కొండ

అలిబాబా అర్చి!!"

పాశ్చాత్యకవిత్వంలోని ఆధునికత వారాయణ బాబు పుణికెప్పుచ్చుకున్నాడు. దీనికి నువ సంప్ర

దాయం రంగరించుకున్నాడు. ఏమృతపాత
దృష్టితో విమర్శించేవారికి ఈ కవిత్వం అర్హం కలి
గించక మానదు. కెదావంబరంకోసం వెలికివారికి ఈ
కవనం తృప్తినియ్యదు. కవిత్వంలో పెటరిక్కు
వుండడం సల్లతులును ఆంగ్లేయ విమర్శకు లంగిక
గించదు, బైరన్ లో రిటరిక్కు అనే దోషం వున్న
దని వారంటారు. సంస్కృతాది హైందవ భాషల
లోను, లాటిన్, లెట్టింబం భాషలలోను ఈ రిట
రిక్కును లెప్పించుకుని కవనముల్లడం కష్టం. సభా
వేదికలవివాదమంచి వినిపించే ఉపన్యాసభోరణి
కవిత్వం చెప్పేవారికి విసర్జనీయం. ఉపన్యాస
విన్యాసం మంచి కవిత్వ పద్ధతికాదు. అందుకే ఒక
ఆంగ్లేయవిమర్శకుడు "Poetry is overheard" అని
వచించాడు. కవిగా నారాయణబాబులో వక్రృత్వ
భోరణి కనిపించదు; మరి వ్యక్తిగా అతను ఉపన్యాస
కుడే. అతని కవిత చదివినపుడు సన్యస్కురణ కలు
గదు. తరచినకొద్దీ అమృతాన్ని చిలుకుతుంది.

"బుద్ధి హృదయం
ధ్యానమింద్రై
నిమిరితి శైత్యాలలో నిద్రిస్తే
వ్యక్తవ్యక్తంలోనుంచి
వెలుగుబాటలు దూషించే, నీ నవరే!"

అంటూ కవి తన కవితాపద్ధతికి నూత్రంగా
రచించుకున్న సిద్ధాంతాన్ని విశమరచిన పతితకు,
అతని కేయాలు మహోధికాలపుతాయి. జ్ఞానంకోసం
హృదయంలోనుంచి మానసికావస్థను పొందినపుడు
అతని కవిత ఆనందజనకమవుతుంది. చీరమండలం
విప్పి కొలిచినట్లు, కవిత్వానికి దండావ్యయం

చెప్పడం ముఖంకాదు; అవ్యక్త మధురభావాలను
వ్యక్తంచేస్తూ, రసస్ఫూర్తి కలిగించడమే అతని
లక్ష్యం.

"హాయిగ అర్ధరాత్రి, అడవుగ
తడిమిన తెలియని
తాండ్ర పాపారాయకు తమస్సు"

ఇక్కడ కవిప్రయుక్తమై 'తాండ్ర పాపారా
యుడు' 'తమస్సు' అనేవి విశేషణ విశేష్యములా
అని విమర్శించి ప్రయోజనంలేదు. దండావ్యయ,
వ్యాకరణ పరిధుల పధిగమించి భావం మనస్సులలో
కొన్ని 'ఈవకేషన్స్'ను రేపుతున్నది.

"భూమిపూతమట్టి, నిశ్చల పురాణ సంపుటముల
దొంతి"

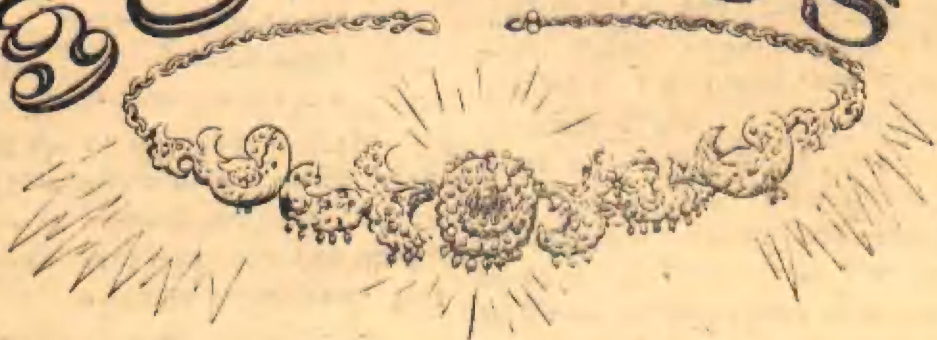
న్యాయానికి అతని కవిత్వమే నిశ్చల పురాణ
సంపుటాలదొంతి. భావ మొక పూతరేఖ. కొన్ని
నిగూఢరహస్యాలు అతని కవితలో తొంగిదూస్తాయి.
శిల్పం రహస్యంగా వుండిపోతుంది. ఇంద్రియాలు
గ్రహించిన అనుభూతులను ఆయా ఇంద్రియాలతో
గాక, నావిని భిన్నభిన్న ఇంద్రియ సంపాదితము
లుగా చేర్చేవడం ఒక శిల్పరహస్యం. 'తెల్లని
యచి' 'రజతరావ సంగీతం' అనే ఇతివిప్రయోగాలు
ఇలాటివి. అతిధైర్యంగా ఇతను చేసిన 'విరావతపు
పంది ఆర్థసంద్రుడు' అనే ప్రయోగాలు నావంటి
రసోన్మాదులను మరీ పిచ్చెత్తిస్తున్నవి.

"రుధిరశ్యోతిర్ లలహాపీయంద

విప్లవ ఋషిని, విప్రోకాకవిని" అని సందే
నిన్విరంతో చాటుకున్న ఈ కవి భుగ్గుడు.

ప్రేరణ కోరిక

'హిత శ్రీ'

(ప్ర) హరిగోడ గేటుచాటి అర ఫర్లాంగు దూరం వడిచి బంగాళా మెట్లెక్కుతున్న ఉమ

రమ అదృష్టాన్ని లోలోపల కనీసం నూలో సారితభిసందించుకుంది. చొచ్చిన వ్యక్తినిచూసి సీమ కుక్క తోక మడిచి ఇంట్లోకి దారితీస్తూ తల వనక్కి తిప్పి జా జామంది. శేల వివాదకూతుని ఆకాశం వైపుమాస్తూ పరాకు చిత్తగిడున్న ముసలి నాకరు రామయ్య ఉరిక్కిపడి ఉమనిచూసి, ఉరుకో మన్నట్టుగా "మోతీ" అని చిరాగ్గా కేకేశాడు. తదు పరిసింహద్వారం కడైన తొలగించుకుని ఓ పాతికేళ్ల గుండర వదినారవించడం బయటికి తొంగిచూసింది.

"నువ్వేవా, ఉమా! ఎవరో అనుకున్నాను."

"రమాదేవిగారు బలే కుక్కని సంపాదించారా!"

"ఏం?"

"ఏంలేదులే. చాలా అందంగా ఉంది."

"ఈమధ్యే కొన్నాను. అన్నట్టు దాన్నికొన్న తరవాత నువ్వైరావటం ఇదేగావును మొదలు."

"ఊ, మన రామయ్యవా కొనుక్కొచ్చింది?"

"ఊ ఇంకెవరు?"

అప్పుడే అనుకున్నానై"

రామయ్య ఆమెవైపుకొంచెం అనుమానా స్పృహగా చూశాడు.

“ఏం, అలా అంటున్నావు.”

“రామయ్య సెలక్షన్ కౌన్సిల్ అంతర్వేషంగా వెనక్కి పరిగి లింది.” ఉమ ముసీముసిగా నవ్వుతూ అంది. రామయ్యకి కొంచెం ఉక్రోశం వచ్చింది. ఉమ ఏవో అవటం, రామయ్యకి ఉక్రోశం రావటం, తప్పనిసరిగా కనీసం నూటోసారి అది.

“తమర్ని చూసి అదిపారిపోతోం నిమిషాల్లా వెళ్తా?”

“అల్లే, నే నోచ్చానని మీ ఆమ్మగారితో చెప్పటానికి పోతోంది.”

“నిజం మాట్లాడారు. మీరు నమ్మినా, నమ్మక పోయినా నూటికి నూరుపాళ్లు అంతే.” అన్నాడు రామయ్య దృఢంగా.

సరేలే రామయ్య, నీతో నాకు పోట్లాట ఎందుకు? నీ సెలక్షన్ మంచిదే, అయితే నాతో సందేహం పట్టుకుంది.”

“సరేలే, లోపలికొచ్చి కూచుందూ.” అంది రమ. కానీ ఉమ ఆచూకటలు వినిపించుకోలేదు.

“ఇంట్లో ఎవరూ లేనప్పుడు ఏదొంగో వచ్చినా, ఆమ్మగారికోసం పరిగెత్తుకు పోదుగదా, ఈ బొచ్చుకుక్క?”

“తమరు మరి వెత్రం గా మాట్లాడతారే.”

“మరి నేను దొంగని కానని ఈ కుక్కకలా తెలుసు?”

“తమర్ని చూస్తే తెలీదెట్లా.”

“తెలుసుదెట్లా?” నవ్వాపుకుంటూ అంది ఉమ.

“ఁగధగా మెరిసే ఆ వజ్రాల సెక్లెసు చూసి, వచ్చిందెవరో పసికట్టేసింది మా రాజాకుక్క.”

ఉమ ఒక్కసారిగా నవ్వేసింది. రమ కూడా ఒసారి ఉమ సెక్లెసు వైపుచూసి శృతి కలిపింది.

“అయితే మీ కుక్క ధీలేగా బోల్తాపడ్డదిలే ఇది ఇమిటేషన్ వజ్రాల సెక్లెస్. దొంగలూ, దొరలూ కూడా కొనగలరు.” అనేసి లోపలికి వెళ్లి పోయింది ఉమ రమతో సహా.

ఆమె వైపు కొంచెం ఆకర్షణంగా చూసి, “బలే సరదాగా మాట్లాడుద్ది మా తల్లి.” అనుకుని మళ్ళీ సేలమీద చరికిలబడి ఏవో ఆలోచనలలో పడిపోయాడు రామయ్య. అది ఇమిటేషన్ వజ్రాల సెక్లెస్ అవటం ఆతనికి మహాకర్మంగా ఉంది. కానీ మరు నిమిషంలో ఆతనా సంగతి పూర్తిగా మర్చిపోయి ఇతర విషయాల్ని గురించి ఆలోచించసాగాడు. రమ ఈ విషయం అంత గుఱధంగా మర్చిపోలేక పోయింది. ఆమె ఇమిటేషన్ వజ్రాల్ని గురించి విన్నది, కానీ అది గుర్తుతెలియకుండా అసలు వజ్రాలలా చిలామణి కాగలవని ఆమెకి అదివరదాకా తెలియదు. తెలిసిం తెరవాత అది ఆమెకి చాలా తమాషాగా కనిపించింది. ఉమ సెక్లెస్ వైపు ఆమె చాలాసార్లు సంభాషణ సాగుతున్నంతవరకూ ఆవోరకమైన విస్తయంతో, కుతూహలంతో చూసింది.

ఉమ వెల్లింతరవాత, ఉండబట్టలేక రామయ్యతో అంది రమ.

“చూశావా, రామయ్య! ఉమాదేవిగారిది ఇమిటేషన్ వజ్రాల సెక్లెస్ ల. తమాషాగా లేదా?”

“తమాషా ఏముండవ్వా? ఈ రోజుల్లో అన్నీ తమాషాలే, ఏదికావు.”

“చూడటానికి బాగా నేఉంది. చెబితేగాని తెలీదు.”

“జేను.”

“ఇదా అసలు వజ్రాలకి విలువ ఏముంటుంది?”

“అదేం మాటమ్మా?”

“లేదా తెలిస్తే నేగా విలువ?”

“ఎందుకు తెలవదు? తమలాంటాళ్లు పెట్టుకుంటే అసలు వజ్రాలు. తక్కువోళ్లు పెట్టుకుంటే నకిలీవి.” చాలా నూర్చువిషయం అన్నట్టుగా నవ్వేశాడతను. కానీ పటిదాకా రమ మాట్లాడలేదు. తెరవాత అంది.

“మరి, డబ్బున్నవాళ్ళుకూడా అవే పెట్టుకుంటే?”

రామయ్య కొంచెం చిక్కులోపడ్డవాడిలా ముఖంపెట్టి, చుట్టి ఏదో స్ఫురించగా నవ్వేసి అన్నాడు.

“ఎందుకు పెట్టుకుంటారమ్మ దేబ్బున్న మా రాజులు? ఎవరో పీనాపోళ్ళుంటే ఏమోగాని...”

“ఊరికే, తమాషాకి...”

“ఎవరున్నా తమాషాకి పెట్టుకుంటారా ఏమిటమ్మ? నడిమర్రితెలుసీరి పట్టుకొని కచ్చపెట్టలేక వాడునిచేవాళ్ళు ఆ మాటసాలగాని బయటికి...”

నను కాసేపు చూచుకుని అంది.

“వాలంటివాళ్ళు పెట్టుకుంటే...?”

“తమలాంటివాళ్ళు అసలు వాటివైపే చూడరు గదమ్మా!”

రను మళ్ళీ కాసేపు నిశ్శబ్దంగాఉండి తరవాత అంది. “మీ బాబుగార్ని తమాషా చేస్తే...?”

ఈసారి రామయ్య ఆమె ముఖంలోకి భావ యుక్తంగా చూసి నవ్వుతూ అన్నాడు.

“ఈ ముసలోద్ని అడించినట్టు బాబుగార్ని అడించగలరండమ్మా!”

“చూస్తే?”

“బాబుగారి విషయం నాకు బాగా తెలుసు. ఏమీ లాభంలే” చన్నట్టుగా తల అడించాడు రామయ్య.

“చూడాలి.”

“అయితే ఆ అమ్మగారింటి కల్లెరమ్మన్నారా”

“ఎందుకు?”

“మరి యాడనించి వస్తాది? మనం కొనం గదా!”

“ఏం?” చిన్నగా నవ్వింది రను.

“ఏం అడిస్తారండమ్మా! తమరి సంగతి నాకు తెలవనట్టు మాట్లాడతారు. తరవాత పెట్టుకునే వాళ్ళయితే కొంటారు గాని...సిరింగా మాట్లాడతారు.”

“పెట్టుకుంటే గాని కొనగూడదా ఏమిటి?”

రామయ్య ఆమెవైపు అవమానితంగా చూశాడు.

“ఏమైనా మనం ఎక్కిరి వస్తువులు కొనం గదమ్మా అది దేబ్బు లేనోళ్ళు, పీనాపోళ్ళు కొనుక్కునేది. ఇయాల అమ్మగారు నన్ను అడిస్తున్నారు”

రను ఈసారి గట్టిగా నవ్వింది.

“తమాషాగా అన్నానులే.”

“ఆ అమ్మగారింటి కల్లెరవా?”

“ఇప్పుడు కాదులే. తరవాత చెబుతాను.”

రామయ్య మనిమనిగా నవ్వుకున్నాడు. రను అతనివైపు అలాగే కాసేపు చూసి చిన్నగా నవ్వి వెళ్లిపోయింది.

* * * *

రిజిస్ట్రార్ మాగ్నెట్ రామకృష్ణ సుపరిచితమైన కారు దుకాణంముందు ఆగగానే సేక్ రాజారాం ఉట్లాపంగా ఎదురువెళ్లి రామకృష్ణనీ, రనూజేవినీ ఆహ్వానించాడు. “దైమండ్ సెక్లెసులు చూపించండి.” రామకృష్ణ తీవ్రంగా కేబురుమూలలో ముఖం తుడుచుకుంటూ ఆర్పిరిచ్చాడు. యే కేసుల్లోంచి కళ్ళు చెదిరేట్టుగా వజ్రాలహారాలూ, ఉంగరాలూ మొదలై నవి కనిపిస్తున్నాయి. అందులో షరిగా ఉమాదేవి సెక్లెస్ లాంటిదీ ఒకటి కనిపించగా రను దాన్ని చూపించమంది. సేక్ ఒక ట్రేయి తెల్లపొయి “అది ఇమిటేషన్ వజ్రాల సెక్లెస్ అండీ.” అన్నాడు. ఆ మాట విని ఆమె రామకృష్ణవైపు చూసింది. అతని ముఖం కొంచెం చిన్నబోవటం ఆమె కనిపెట్టక పోలేదు. ఒక్క ట్రేయి తొట్టుపడి అతనిన్నాడు.

“ఆ నమూనా చాలా బావుంది. అటువంటిదీ మంచి వజ్రాల సెక్లెస్ లేదా?”

“ఎందుకు లేదు?” సేక్ స్వయంగా వెళ్ళి ఒక చిన్న పెట్టె తీసుకొచ్చి సెక్లెస్ చూపించాడు. రామకృష్ణ ‘హ్యూస్’ చేశాడు.

రను కూడా ఒప్పుకుంది.

“పదివేలు” అన్నాడు సేక్.

“దానికి, దీనికి లేదా ఏమిటి?” రెంటినీ చూపించి అడిగింది రను.

సేక్ నవ్వి “రెన్నుపెట్టి చూపిస్తాను” అన్నాడు.

రామకృష్ణ నిర్లక్ష్యంగా “మీమాట చాలదా?” అన్నాడు.

రను నవ్వుతూ “రెండూ తీసుకుంటే!” అంది.

రామకృష్ణ ఆత్యాశ్చర్యంగా ఆమెవైపు చూసి అన్నాడు.

“అరెందుకు, నకిరీది?”

రమకీ ఏనుటలానికి తోచలేదు. వద్దండి.
“ఏం?” అన్నా దత్తను.

“ఊరికే అన్నాను” అందామె.

రామకృష్ణ ఊపిరి కొంచెం వ్యర్థంగా పిల్చాను.

మళ్ళీ రమచిరువత్సవో అంది.

“దైయండ్ సెక్సెన్ కొంటే ఒక ఇమిలేషన్ దైయండ్ సెక్సెన్ ఊరికే ఇవ్వాలండి సేకగానా”

“హ...హ...తి మ లాంటి వాళ్ళె అలా అంటే!”

“హి...హి...” పెద్దగా నవ్వాడు రామకృష్ణ.

“ఇస్తేమాత్రం, తమకేం చేసుకుంటారు?”

“ఏ పనిచేసే వాళ్ళకో ఇవ్వొచ్చుగా” రామ కృష్ణవైపు చూస్తూ అందామె.

సేక పెద్దగా నవ్వాడు.

“పనిచేసేవాళ్ళకే సెక్సెన్లు లెదుకండి?”

“తాగా చెప్పారు” అన్నాడు రామకృష్ణ.

“ఊరికే ఇచ్చినా, పేరేగాని, దీని సరికు కూడా వాంట్లోనే చేసుకుంటా రమకొండి.”

“ఎంతమాట!” అన్నాడు సేక సందర్భం సరిగా అర్థంకాక.

“సరే. ఇహబోదాం” అన్నాడు రామకృష్ణ.

దబ్బు ఇచ్చేసి, కారులో స్టీరింగ్ దగ్గర కూచుని చీక్కని కూతున్న రమవైపు చూసి అన్నాడు రామకృష్ణ.

“హాదీరి చచ్చాననుకో. ఆ నకరీది నిజంగా కొంటాచేమో నమకున్నాను.”

“అంత హాసలెందుకు?” రమ కొంచెం చిన్న బుచ్చుకున్నట్టుగా మూతిముడిచి అంది.

“నువ్వు హాస్యాం కన్నావని నాకేం తెలుసు?”

“నా సంగతి మీకు తెలియ?” వెంటనే అందామె.

“ఎందుకు తెలియదు? అవతలివా డెక్కడ మీనమెంటాటి అనుకుంటాడో నని వా ధయం. నీ హాస్యం సంగతి వాడికేం తెలుసు?”

రమ ఏమీ అనలేదు.

“అయినా నువ్వు ఆ నకరీ దాన్ని సరించి నుచ్చి నుచ్చి అడగటం అంత బావుండలేదు రమా.”

రమ ఒకసారి అతిని కళ్ళలోకి చూసి హఠాత్తుగా గట్టిగా నవ్వేసి, “నిజంగా, నేనది కొంటా ననే మీరనుకున్నారా ఏమిటి?” అంది. రామకృష్ణ కూడా నవ్వి “ఛ...ఛ...” అన్నాడు.

రాత్రి ఎనిమిదిగంటల వేళ విద్యుద్దీప కాంతిలో ఉను వజ్రాలహాగం పరిశీలిస్తూఉంటే, ఆమె కెదురుగా లేచిలో ఇవతల రమకూచుని ఉను ఇమిలేషన్ వజ్రాల సెక్సెన్లు వైపు తిరిగేకంగా చూస్తోంది. ఉను పరిశీల్చూ రిచేసి ఆ సెక్సెన్లని బల్లమీద ఉంచేసింది.

“ఎలా ఉంది?”

“వేరే అడగటమెందుకు? చాలా బావుంది.”

“నీ సెక్సెన్లకీ, దీనికీ మూలంగా వాస్తే భేదం ఏమీ లేదు.”

“మూలమేమిటి, తాగా తెలిసినా శృంగిగాని భేదం కనపడు.”

ఉను తన సెక్సెన్లతోనీ బల్లమీద రమ సెక్సెన్లు కెదురుగా ఉంచి చూర్చిచూడసాగింది:

“నేను కూడా అటువంటిదే కొంటే ఎలా ఉండేది?”

“అజీమిటి? నీకేం కర్కం? కొనలేని వాలాంటి వాళ్ళకేగాని నీలాంటి పిల్లజమిందారిణుల కొంటి చందుకు? కొన్నా నలుగురూ నవ్వుతారు.”

“భేదం కనపడనవ్వడే దైతే ఏం?”

“బావుంది. దబ్బు ఖర్చుపెట్టుకుని అనుభవించటం కోసం కాదా? మనల్ని మనం మోసగించుకుంటూ ఇతిర్లరి మోసగించటంలో అవండి ఏముంటుంది?”

రమ ఆమెవైపు కొంచెం పరిశ్రాగా చూసింది.

“ఏమిటి నువ్వేదే?”

ఉను కొద్దిగా ముఖం ముకులించుకుని అంది.

“నలుగురూ మంచిత్రజాల సెక్సెన్ అనుకోవాలనేగా ఇది పెట్టకోటం.”

ఆమె స్వరంలోని అసంతృప్తిని స్పష్టంగా గమనించింది రమ.

“అంతేవా?”

“కాక?”

రమ ఏమీ అనలేదు. ఆమె చెదవులు వదలబానికి ప్రయత్నించాయి.

“ఒక్కొక్కవ్వకు మనుషుల ఇష్టాయిష్టాల చిత్రంగా ఉంటాయికదా?”

రమవైపు ఓసారిచూసి “ఏం?” అంది ఉను.

“ఏం లేదులే. చూస్తే నీవు దైయండ్ సెక్సెన్ మీద మనసు పారించలే ఉంది.”

“మనసులకేం! ఇద్దంవొచ్చినట్టు చూడూనే ఉంటాయి. ధనమూల మిదం జాతీ. అది లేనిదే ఏం లాభం?”

“దబ్బుంటే అన్ని కోరికలూ తీరతాయా?”

“దబ్బుతో సంబంధించినవన్నీ అని వా అభిప్రాయం.”

రమ సమాధానం చెప్పకుండా తనలో తాను

నవ్వుకున్నట్లుగా పెదవులు కొద్దిగా విస్తరింప చేసింది. ఉమ అంది మర్రి, తన ప్రకటనకి సవరణ ప్రతిపాదిస్తూ.

"అయితే కొంతమంది డబ్బున్నా ముఖపడ లేరులే."

"ఎవరిసంగతి నవ్వు మాటాడేది?"

"మన రాజ్యంలేదా!" గజపెడ్ ఆఫీసర్ భార్యకదా! పెగా ఎకరాలు అటూ, ఇటూ కూడా తెగకలిశాయా! నిన్ను కాక మొన్న ఇమిలేదనడైమండ్ సెక్షన్ కొంది..."

రమ ఒకక్షణం ఉమ కళ్ళలోకి చూసింది. ఆమె చూపులో విస్మయం, మరేవో భావంతో మిళితమై తాండవమాడింది.

"నీకు కూడా ఆశ్చర్యంగా ఉందా? దాన్ని పీనాసిలిన మసాలా, కొంచెపు మనస్తత్వ మసాలా నాకు తెలియటంలేదు."

రమ ముఖంలో కొంచెం కాంతి తగిలింది. నెమ్మదిగా అంది. "చుట్టూ ఉన్న సంఘం ఆద్యం లాంటిది." ఉమ తన ధోరణిలో అంది. "రాజ్యానికి ఆలోచన తక్కువ. పొత్తిగా ఆలోచించదు. నలుగురిలో తిరుగుతున్నప్పుడు, తన్ని సరించి నలుగురూ వినుతుంటారో దానికి ఆక్కర్లేదు. డబ్బు కూడ తెదేలే సరి..."

ఉమ విసుగ్గా "పోనిదూ" అంది. మరుక్షణంలో లైటు ఆరిపోయింది.

"ఎలెక్ట్రిసిటీ ఫెయిలయింది. ఇవ్వడే వోల్టేంజితే, మామగారే." అంది రమ కంగారుపడుతున్న ఉమతో. రెండు నిమిషాలు గడిచాయి.

"దొంగలకి పగలంపై ధయం, దొంగవజ్రాలకి రాత్రి అంటే ధయం." ఉమనవ్వుతూ అంది. రమ యధాపంగా ఉండి అంది.

బయట దగ్గు వినిపించింది.

"అడుగు మీముసలి నౌకరు పిక్కాయించి ఇంటికి చేరుకున్నాడు."

"కోతా సాయంత్రం మోతీని బయట తిప్ప మన్నానులే."

రమ జవాబు పూర్తయేలోపలే మోతీ 'కుంయి' మంటూ ఆ అప్సవ్త కాంతిలో తన యజమానురాలిని గుర్తించటానికి ప్రయత్నించి, ఉమ కుర్చీలోకి ఒక్క దూకు దూకింది. ఉమ తిరిక్కి పడి గజాలన ఆ సుక్క పిల్లని బల్లమీదికి విసిరేసింది. ఆ ఉప్పుతో మోతీబల్లమీది రెండు సెకనులలో సహారమ ఒక్కపడిపొం చేసుకుకుంది. రమ కుక్కపిల్లని నిమిరి బల్లమీది ఉంచింది. ఆమె ఒక్కో, చీటిలోకి కాంతిని ప్రసారంచేస్తూ, దొంగని పట్టకోటానికి వేసివ సెట్టితైలులాగా నలుగురితోడై మండ్

సెక్షను. చక్క సే, రహస్యం బయటపడిన దొంగ లాగానెలనెల పోతూ ఇమిలేదనడైమండ్ సెక్షన్ మినుకుమినుకుతుంటోంది. రమ చూడ యంలో అనిర్వచనీయమైన ఆభిమానం—తెప్ప ఒప్ప కుని అసహాయంగా దిక్కులు చూపి సేరస్తుడిని చూస్తే కలిసే బారిలాంటిది—విడో కలిగింది. ఆ రెండిటివైపు ఆమె అలాగే చూడసాగింది...

లైటు వెలిగాయి.

"అమ్మయ్య, ఇహ వెడతాను." ఉమ లేచి నుంచుంది. రమ ఆమెచేతికి సెక్షను అందించింది. సెక్షను అందుకుంటూన్న సమయంలో రమ చెయ్యి తగిలి, కొంచెం ఆశ్చర్యంతో అంది ఉమ.

"ఇంత వేడిగా ఉంది—జ్వరం తగిలించా విమిటి?"

"ఉహూ...ఏం లేదు." రమ వనిగింది.

"అదేమిటి, కొంచెం వోలుకుతున్నావు కూడా. డాక్టరుకి కలుగుచెయ్యి."

"అబ్బ, ఏం లేదులే." కొంచెం విసుగ్గా అంది రమ. రామయ్య, డ్రైవర్ ని త్వరగా కారు తీసుకు రమ్మను. అమ్మగారు చదుతుంది.

ఉమ సెక్షను పెట్టుకుని బయటచేరింది. అదే తూణాన మర్రి లైటు ఆరిపోయాయి. తన కంఠంలో కాంతివంతంగా వెలిసే సెక్షనువైపు ఆశ్చర్యంగా చూసి ఉమ వెనక్కి తిరగబోయే సమయంలో హఠాత్తుగా మర్రి లైటు వెలిగాయి. ఆమె వెనక్కి తిరిగి చూసింది. రమ కుక్కపిల్లని 'ఫీయి' చేయిస్తోంది.

ఆమె ఇదేం గమనించినట్టులేదు.

"రమా, మన సెక్షనులు సరిగా ఉన్నాయా?"

"ఎందుకుండవు, చూడస్తే, పద, పోతాం."

"మారుపడలేదుగదా!"

"ఎందుకు పడతాయి? ఒకవేళ పడితేమాత్రం, ఇందులో పోయేందుకు లక్ష రేమన్నాయి?"

"అబ్బ, ఎంత నిర్లక్ష్యం? ఇదంతా నా దగ్గిరే. ఎలాగూ పోదని ఛార్జింగ్"

"సరేలే, అడుగు డ్రైవర్ వోల్టన్నాడు, పద."

ముందుకుపోయే బదులు ఉమ వెనక్కి వచ్చి, స్విచ్ వేసింది. లైటుఆరిపోయింది. ఉమ నవ్వి అంది. "ఇవ్వకు తెలిసిందా?" ఆమె నవ్వుతో పాటు లైటు కూడా వెలిగింది. "అసలు పొరపాటు చేశాను. కొట్టేసి ఉండాలిసింది. తెలివిక్కువదాన్ని."

"నవ్వు తెలివిగలదానినవి ఎవరనుకున్నారే!" రమ ముఖమీది కొట్టివట్టుగా ఇలా అనటం మొదటిసారి కాకపోయినా, తొనారి నవ్వుతూ అలా అనక అది విసుగ్గా అనటం స్పష్టంగా గమనించిన ఉమ, రమవైపు ఒక క్షణం తేలిపార చూసింది.

పదములు - శృంగారము

శ్రీ తిమ్మావఱ్ఱుల కోదండరామయ్య

ప్రేమరుకవే! ఏక! శ్లోక! ప్రబంధశతాయుతే! అని ప్రాచీనుల ప్రస్తుతి. రససిద్ధి సంపాదనలో శృంగారసర్వస్వం ఆనందగిన అమరుక కావ్యంలోని ఒక్కొక్క శ్లోకమూ ఒక్క ప్రబంధమేయేమీ నూతన ప్రబంధములకు సమానము కాగలదని ప్రాచీనాలంకారికుల విశ్వాసం. సంస్కృత భాషా వాఙ్మయంలో అమరుక మెట్టిదో ప్రాకృత భాషా వాఙ్మయంలో హాయిగాధా సప్తశతి అట్టిది. తెలుసు ప్రతిపాద్యమూ శృంగారిమే అయినా గాధా సప్తశతి కల్లకపటము తెలుగుని పల్లెపడుచువలె దైవం దిన జీవితములోని మధురఘట్టములను నిర్వంచనంగా వగ్గుంగా ప్రదర్శిస్తూ సహజ సౌందర్యంలో ప్రతిభాసిక్తున్నది. అమరుకము, గాధాసప్తశతి, ఆర్యా సప్తశతి, గీతగోవిందము అనునవి శృంగార రసోద్ధరము లయిన మధుర రచనములు. సాహితీ రసజ్ఞుల కివి అమృతోపకూసములు. తెలుగున దీనిని మించిన ఆనందానుభూతిని రసజ్ఞుకోటికి పదసాహిత్యం ప్రసాదించినది. తెలుగులో శృంగార కావ్యములు బహుశముగా కేకలపు. కాని పదసాహిత్యము కలిగించిన రసానుభూతిని కలిగించడంలో అవి సమర్థములు కావన్న విషయం సర్విదూరం కాదు.

ఆంధ్ర సాహిత్యోద్యానంలో పొగరు మిగిలిన కోయిలలు స్వచ్ఛంద సుందరంగా మధుర గానాలాపములు చేసిన మనోజ్ఞకాలం అది! మానవజీవితంలో యౌవనవంత ఆంధ్ర సాహితీజీవనంలో పరువమునకు గరువము వెలసినకాలం అది! యౌవనోన్మాదం కన్నుల కెగవట్టినపుడు ప్రపంచములోని సర్వమూ సుందరముగా తోచినట్లు ఆ కాలంలో కవిత్వరసలకు కవితాజగత్తు అంతా సౌందర్య మహితంగా ప్రతిభాసించింది. వారి సుందర సుమధుర దృక్పథ భరితమే తెలుగున వెలసిన పదసాహిత్యం. వారి దొక అపూర్వ

దృష్టి! అది ఒక అపూర్వసృష్టి! తెలుగువారు పండించుకొన్న క్రొత్తపంట అది. తెలుగుసాహితీ చేయించుకొన్న క్రొత్తసాము అది. అది సాహిత్యనిధిలో వెలసిన సుందర సందనోన్మాదం!

తెలుగులో యీ పదసాహిత్యం యేవాగు అవతరించినదో సరిగా చెప్పదగిన ఆధారాలు మనకు లభింపలేదు. తెలుగులో తొలిసారిగా పద్యకవిత్వం వెలయడానికి పూర్వమే గేయాత్మకమయిన యీ పదకవిత్వం వున్నట్లున్నది. క్రీస్తుశకం పండ్రెండవ శతాబ్దివాడయిన పొలమింటి సోమనాథుడు తుమ్మెదపదములు, ప్రభాతపదములు, పర్వతపదములు, ఆనందపదములు, శింకర పదములు, నివారి పదములు, వాలేకు పదములు, గొప్పి పదములు, వెన్నెలపదములు మొదలయిన పద రచనా ప్రభేదములను కేర్పొనినాడు. అతని కింకా పూర్వంలోనే సామాజిక జీవనానికి సంబంధించిన పదరచన లగేకములు బహుశ ప్రచారములో నున్నట్లు తెలియవస్తున్నది. ఇలా సామాజిక జీవన భర్త వాత్మకము లయిన పదరచనములను తరువాతి కొండలు ధిక్రగ్రేసరులు ధిక్రవ్యక్తికి సాధనాలుగా వుపయోగించుకున్నారు. ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలంలో ఓరుగంటికి సమీపప్రాంతాలలో నివసిస్తూవుండిన కృష్ణమాచార్యులు మహాధిక్రగ్రేసరుడు. అతడు సింహాద్రి పరసింహస్వామి ధిక్రడు. అతడు తాళగంధి వచనములను రచించి భగవంతుని కీర్తించినాడు. అతని తరువాత సుప్రసిద్ధి సంకీర్తనాచార్యులు తాళ్ళపాక వారు ధిక్రవ్యక్తికి పరమ సాధనంగా యీ పదరచనలను వినియోగించుకున్నారు. ఇంతవాకా ధిక్రమయము లయిన గేయాత్మక రచనము లిది తాళ్ళపాక అన్నమయ్య కాలంలో శృంగార సంకీర్తనములను స్వరూపాంతరమును పరిగ్రహించినది. భగవంతుడు

వేంకటేశ్వరస్వామి నాయకుడు. భక్తుడు నాయక.
వేంకటేశ్వరుడు తా నొక్కడు పురుషుడు. మానవ
కాటి స్త్రీ. ఈ స్త్రీ పురుషుల అనంత శృంగార
నీలయే విశ్వము. ఇట్టి అతాడిక మధురభావము అన్న
మయ్య శృంగార సంకీర్తనములకు నిజమయినది.
విశిష్టావస్థాద్రితో అన్నమయ్య శ్రీ వేంకటేశ్వర
నీలమ అనంతముగా శృంగార సంకీర్తనములలో
కిర్రించినాడు. అతడు రచించిన యథ్యాత్మ్య సంకీర్త
నల సంఖ్యకన్న శృంగార సంకీర్తనల సంఖ్య యధిక
ముగా నున్నది. ఇందుచే నీమతాడిక శృంగార
భావము అన్నమయ్యలో యెంత యాధముగా వేటూ
నుకొని చిలవలు పలవలు చేపినవో యిహింపవచ్చును.

‘ప్రభులై కాన్త్రుములై

పురాణకథలై సుజ్ఞానసారంబులై

యతిలో కాగమవీధులై

వివిధ మంత్రార్చనములైనీతులై

కృతులై వేంకటేశ్వరవల్లభి

రతిక్రీడానవాస్యంబులై

నుగులై తాగులపాకయన్నయ

వహానాత్మక్రియార్ చెన్నగుణ.’

అన్నమయ్య శృంగార సంకీర్తనములు ‘వేంక
టేశ్వర వల్లభరతి క్రీడానవాస్యముల’ నెల్లడించునవి.
అవి పదసంజ్ఞ చాల్చినవి. అథ్యాత్మ్య సంబంధములకు
సంకీర్తనములును పదరచనములే యయినప్పటికిని
శృంగార సంకీర్తనముల యావిర్భూతితో నవి పద
సంజ్ఞను కోలుబోయి కేవల సంకీర్తన సంజ్ఞను
మాత్రము తాల్చినవి. నాటినుండి పదసంజ్ఞ శృంగార
సంకీర్తనములయందు యాధమై పోయినది. భగవద్గుణ
సంకీర్తన వాత్మకము లయిన పదరచనములకు సంకీర్త
నములని, శృంగార సంకీర్తనములకు పదములని వ్యవ
హారము నాటినుండి యేర్పడినది. తాత్పర్యా
చిన్నన్న సంకీర్తన లక్షణంలో యీ రెండువిధము
లయిన రచనలకు లక్షణం నిరూపించినాడు.

‘రైరాగ్య వృద్ధికరగం

భీరపదశ్రేణి పాసంగః తెనుపుచు నగ్రా

మ్యగ్రమ్య విష్ణుచరితో

చారములైయున్న బాలుగరణికోపలయున్.

శ్రేహార్షే శివివేళో

త్యాహంబును లోకవేదనర్యాదర్యా

దూహోహోహంబులః గల

యాహానిసంకీర్తనంబు లధ్యాత్మ్యంబుల్.’

అథ్యాత్మ్య సంకీర్తనములు రైరాగ్యవృద్ధి కరగం
భీర పదశ్రేణి కలిగి యగ్రామ్యములు, విష్ణుచరితో
చారములు నయి చేలువార వలయును. శృంగార
ప్రధానము లయిన పదములలో గ్రామ్యాక్తు లుండి
వచ్చును.

‘పదములు శృంగారవధూ

మృదుమధురమనోజ్ఞ వాక్యమిక్రములైనన్

విదితార్థ గ్రామ్యాక్తులు

పదిలముగాబొంక మెఱింగిపలుకగవలయున్,

పల్లవవారీ మేచ్చా

ద్యుల్లాసమనోజ్ఞ బంధురోక్తులుచవియై

తెలుసుగ్రామ్యము లయినను

హానీషకముఖ్య నాటకాదికభణితిన్.’

‘శృంగార ఏక ఏకీకరణ’ అని భోజదేవుని
అభిప్రాయము. ఇతరము లాతినికి రసములు కావు.
మానవునకు స్వభావనిర్దిష్టమైన హృదయస్పందము
రాగమయము. అరాగము స్పష్టము కానవుడు అది
యాహంతిరములలో గోచరించును. స్పష్టము కాగా
రాగము రాగమై యై శృంగారములో పర్యవసం
చును. ఇది సాధారణముగా భోజదేవుని భావము.
తిక్కిన రసములు దరమాస్థయించే మనోహరము
లగుచుండగా శృంగార మాద్యంతి మధురమగు
చున్నది. అవ్యగతనివారమున కావ్యగతియైన
గుణగణనీయత లోకమున మందడు. ఉద్ధతియులయిన
వీర శౌర్యధీయావక వీధిత్వాదులు అసాధారణములు.
అవంద జనకతకు అవి సద్యశ్శక్తములు కావు. శృంగా
రరసస్థాయి భావము రతి. రతీతరములయిన రసస్థా
యలకు శృంగారమున కున్నంత యరుగుగాని శుద్ధి
గాని లేవు. అందుచేతనే శృంగారమునకు ఉజ్జ్వల,
శుచియను నాహంతిరములు కలిగినవి. సృష్టిరహస్య
మంతయు నిమిష్యుకొన్న యీ శృంగారము తరతర
ముల చేతదేయల పారస్వతోపాపకుల నజ్ఞులై
బూగించినది. తెలుగు కవులలో నీ కేతులు శృంగారము
వారాధించినవారే !

అన్నమయ్య శృంగార సంకీర్తనములలోని
శృంగారము దివ్యశృంగారము. అతని శృంగార

విషయక సంకీర్తనములను జనువునపుడు సునకున నెట్టి వికారమును జనింపదు. అది యొక యశోకా నందమును జేపూర్ణులతో పర్యవసన్న మగును. అన్నమయ్యకు తిరువార శృంగారమును తన పదము లలో ముంచెత్తి వేసినవాడు పదివిధసార్వభౌ ముడు క్షేత్రయ్య. అతడు చూపిన మార్గము నందుకొని యెరిసి తిరువారినాడు వంగల సీతయ్య, పారంగపాణి, కనూరి రంగకవి, సభాపతియ్య మొదలగువారు శృంగార రసోత్తరములయిన పదములను విరచించి మించినారు. క్షేత్రయ్య నాటినుండి తెలుగున వెలసిన పదిరచనము లన్నీ శృంగార రసగుళికలు! ఆలంకారి కులు తమ యలంకార కాస్త్రాగ్రంథములలో నానా విధ శృంగారభావములకు లక్షణముల నిరూపించి లక్ష్యముల నొసగిరి. ఆ లక్ష్యములు శృంగారమును నూచించున నే యయినను సందలి కామతంత్రయ, అస్పృహము, అక్షేయమునై దూరదూర మయినది. తెలుగు పదసాహిత్యములో నది ఆదూరమయిన తంత్రము! అమరు శతకంలోని శృంగారము కామినీ కామకుల గాఢ ప్రణయమును భావించజేస్తుంది. అమ రుకలేవు దొక్కడే నాయకుడు. నాయిక ఒక్కరే కాదు. ఆ నేకలు, ఆ నేకరీతులవారు. నానా నాయి కల తృప్తి సంత్పిత్తులు, జాభావ్యులు, ఎడమోములు, పెడమోములు నందున్నవి. కాని తెలుగు పదరచన ములలో వున్న రమ్యత అందులో లేదు. అందు ముఖ్యముగా క్షేత్రయ్యపదములలో అట్టి రమ్యత హృదయగోచరం కాగలదు. ఆ రమ్యత సహృద యుని మనస్సులో గిరిగింతలు పెట్టగల సామర్థ్యం కలది. ఇది అన్నమయ్య శృంగారపదములకు, తిక్కన పదరచయితల శృంగారపదములకు వున్న ప్రభావమయిన భేదం. అన్నమయ్య శృంగారపదము లలో వర్ణితమయిన దివ్యశృంగారం పలుచబాటి క్షేత్రయ్య రచనములో లోక శృంగారముగా పరిణ మించినది. క్షేత్రయ్య చూపిన మార్గమును తిరువారితన రచయితలు అనుసరించినారు. కాగా క్షేత్రయ్యనాటి నుండి పదరచనలలో విశేషంగా లోక శృంగారమే ప్రతిపాద్యమయింది.

భానుదత్తుడు రసమంజరిలో నాయికా లక్షణ ములను ప్రస్తరించి నిరూపించినాడు. భాజరేవుడు శృంగార ప్రకాశములోను, కారదా తనయుడు భావ

ప్రకాశములోను నాయికల విశేషముల నింక నెన్ని టినో చూపినారు. ఆయాభేదములన్నీ తెలుగుపది రచనలలో గోచరించును. ఆలంకారికులు కావించిన బహువిధ నాయికాభేద నిర్వచనములు చాలనన్నట్లుగా ఈ పదరచనములలో ఒక్కొక్క పదములోను, ఒక్కొక్క నాయిక విలక్షణ భావభావములతో ప్రత్యక్షం అవుతూవుంటుంది. నేడు ఉపలబ్ధ మవు గున్న క్షేత్రయ్య పదములలో నే దాదాపు పదశతము స్త్రీయ నాయికలకు లక్ష్యములు. గుహరు అటువది పదములకు మైగా పరకీయా లక్ష్యములు. ఇంచు మించుగా అన్ని పదములే సామాన్యలక్ష్యములు. తెలుగులో వెలసిన తిక్కన పదరచనలను కూడ యీ రీతిగానే వర్గీకరిస్తే వివిధనాయికలకు లక్ష్యములు ఎన్నో మనకు లభింపగలవు.

వివిధనాయికల అనుభవములను నిరూపించే యీ పదరచనలు నాయికా ప్రభావములు. నాయకు డొక్కడు. మువ్వగోపాలపదములలో అతడు మువ్వ గోపాలుడు. మన్నూరురంగవి పదములలో అతడు మన్నూరురంగుడు. పారంగపాణిపదములలో అతడు నేణుగోపాలుడు. సభాపతియ్య పదములలో అతడు రాజగోపాలుడు. నామభేదమే కాని ఆ పదముల లోని నాయికలకు నాయకుడు భగవానుడు. అతడు అవంతిమాపవక్రవర్తి! ప్రేమనివళిలయిన నానా విధనాయికలు వివిధావస్థలలో, వివిధమనోభావము లతో మన కీమక్తకపదరచనలలో సాక్షాత్కరిస్తారు. ఆయానాయికల మనోభావములు, మాటలు, చేతలు, విలాసములు, విలాపములు అన్నీ యందులో వున్నవి. ఇందులో లేవివి లేవు!

శృంగారము అయోగము, సంయోగము, వియో గమునవి మూడువిధములు. ఇవి అవంతిభేదభిన్న ములు. కాని కవులకు వియోగశృంగారమే పరమ స్త్రీయ మయినది. వియోగమునందు ఎంతో ప్రతి పాద్య మున్నది. సంయోగమునందును, అయోగము నందును నది అంతకు తక్కువ. విప్రలంభములేక సంయోగమునకు పుష్టి లేదు. తెలుగు పదరచనములలో విప్రలంభ శృంగారము విశేషముగా వర్ణింపబడినది. వియోగభేదములు అట్టిలాసాదులు అన్నీ నాటిలో తాదాగ్రంతో నిండుకొన్నవి.

పదములలో కొన్నిట నాయక కథనము, కొన్నిట నాయకా కథనము, కొన్నిట దూతకథనము కలదు. విప్రలంభాత్మక పదములలో నాయకా కథనమే విశేషముగా వర్తితము. వికథనములో కాని పరిపూర్ణ శృంగారసామగ్రి వుండనం గనునార్థమయిన విషయం! శృంగారరసం యంత విప్రలంభాయే కావ్యాలలో కూడా పోషింపబడలేదు! పదసాహిత్యానికి ఇది ఒక అసాధారణమయిన యోగ్యత!

స్త్రీపురుషుల యశోన్యాసభవకాంక్ష రతి. అది సుస్థిరమయినప్పుడు స్థాయిభావం అవుతుంది. నాయకుడు ఒక్కడు భగవానుడు. అతని విషయమై ఆయా పదములలోని నాయకకు అనురాగమున్నది. ఆ సమయమువందు ఆ నాయకమనసులో అన్యరాగము లేదు. విరుద్ధ భావావేశమును నామకప్పట లేదు. ఆ నాయకయందు నాయకుడు రతిచిత్తము కలవాడు. అందుచే నా నాయకానాయకుల రతీ స్థిరము. అది స్థాయికృతమగును. భావము నుద్దీపింపజేసే సామగ్రి ప్రతిపదములోను పుష్కలముగా వున్నది. నాయకునికి నాయక, నాయకకు నాయకుడు అలంబనము. ఆయా నాయకల హావభావాది శృంగార విలాసాదులు అనుభావములు. నాయక స్థాయి రతిసాగరములో అనూయాదులు, శంకాదులు, ఉత్సాహాదులు అనీనములై అనితరశోభనుకూర్చుచున్నవి. ప్రేమసందర్భవాదులచే వివశయయిన నాయక సాత్వికస్థితి యుండనేయున్నది. 'విభవాను భావవ్యభిచారి సంయోగాత్ రసనిష్పత్తిః' అని కదా భరతుని వాక్యము. ఆ సంపద వీటిలో నున్నది. విభవాదులసంయోగమువలన రతిస్థాయి శృంగార రసమై ప్రతిపదమునను సహృదయులకు చర్వ్యమగుచున్నది!

ఈపదములలోని నాయకలలో పీతలు, ఆననూయలు, రుక్మిణులు, సత్యభామలు మొదలయిన పురాణనాయకులు ఆయాగుణవిశేషములతో అందలునున్నారు. మఱొకవిధముగా నిందరి నాయకలు కన్యలు, ముగ్ధలు, మధ్యలు, ప్రాథలు, ధీరలు, అధీరలు, ధీరాధీరలు, తేజ్వలు, కనిష్ఠలు, స్యాధీనపతి కాదులు, బాలింతలు, రజస్వలు, పరకీయలు, సామాన్యులు, సర్వరూపలు. ఇందరి యాయానాయకల యనురాగములు నిర్దిష్టము, నైమిత్తికము, ప్రకాశము, ప్రచ్ఛన్నము, సహజము, కృత్రిమము, సామాన్యము, విశేషము ననువివిధభేదములతో నొప్పుచున్నవి.

క్షేత్రయ్య - ఒక్క క్షేత్రయ్యయే యేమి పదకర్తలందఱు లోకవృత్తిమును చక్కగా పరికిరించినవారు. కాంతల చిత్రవృత్తులు వారికి తెలిసినట్లు ఇతరులకు తెలియ వనవచ్చును. ఏయే అవస్థలలో, ఏయే సమయాల్లో స్త్రీజనం ఎలా మాటాడుతుందో వారికి బాగా తెలుసు. మాటలే కావు. వివిధ సమయాల్లో వారు మామూలుగా ఎలా ప్రవర్తిస్తారో, ఏం చేస్తారో కూడా వారికి బాగా తెలుసు. లోకంలో వివిధరూపాలతో వున్న శృంగారవృత్తిము సర్వమూ వారికి కరతలములకం! లోకశృంగారము నంత వాగుతమపదములలో మానబోసినారు. ఆలంకారికుల లక్షణాల కన్నీటికి మన కి పదాలలో లక్ష్యలు సులభంగా లభిస్తవి. లక్షణాస్త్రం దగ్గర పెట్టుకొని అందులోని లక్షణాలకు అనుగుణంగా రచింపబడిన లక్ష్యలు కావు ఇవి. భావుకులయిన ఆయా పదకర్తల విశేష పరికిరణమే, లోకవృత్తిసంగ్రహ నైపుణ్యమే అలాంటి లక్ష్యాలరచనకు తోడ్పడివుంటుంది. అజ్ఞాతభావుకు డొకడు క్షేత్రయ్య పదాలను భావదిద్దుని రసమంజరిలోని నాయకాది లక్షణాలకు లక్ష్యలుగా దిద్దించినాడు. రసమంజరికి కాదు ఏ అలంకార శాస్త్రానికైనా తెలుగు పదసాహిత్యం లక్ష్యకోశంగా చెబయగలదు.

‘వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం’ అని విశ్వసానుడు. ‘రమణీయార్థ ప్రతిపాదిక శబ్దః కావ్యం’ అని జగన్నాథ పండితుడు. ఇందులో ఎవరి అభిప్రాయంతో ఏకీభవించినా తెలుగు పదసాహిత్యంలో వెలసిన ప్రతిపదమూ ఒక్క కావ్యమే అవుతుంది! రసపోషణము, అర్థపుష్టి, భావసౌందర్యము—యామాదూ పద్యసాహిత్యంలోకన్నా పదసాహిత్యంలో విశిష్టశోభతో వెలుగొందటం అనుభవరసీకులకు తెలియని విషయం కాదు.

అమరుకము శృంగార గ్వనికావ్యము! అందులో శ్లోకములలోని నాయకా నాయకుల ప్రణయభావ భావనమువలన మనకు శృంగార రసానుభవం కలుగుతుంది. పదము లలా కాదు. అంతకంటె యెక్కువ రసానుభూతిని ఇది చేహార్పగలవు. అమరుకము ఒక్క భావనమువల్ల మాత్రమే రసానుభూతిని కలిగిస్తే పదములు భావనము, శ్రవణము, దర్శనము ఆనే యామాటివల్లా రసానుభవం చేహుచున్నవి. ఈ పదాలలో ఒక్కొక్కపదమును ఒక్కొక్క ఖండ కావ్యంగా చదువుకొని ఆనందింపవచ్చును. రాగతాళయంత్రంగా, వ్రావ్యమధుర కంఠంతో యెవరైనా పాడితే అంతకంటె ఆనందిం అనుభవింపవచ్చును. సంగీతంలోపాలు అంగిక, నాచిక, ఆహార్య అభినయాలతో చక్కని నట్టువకతై అభినయిస్తావుంటే యిక రసానుభవం సంగతి వేరే చెప్పాలా? మనసుకు, చెవులకు, కండ్లకు కడుపు

అమరుకము శృంగార గ్వనికావ్యము! అందులో శ్లోకములలోని నాయకా నాయకుల ప్రణయభావ భావనమువలన మనకు శృంగార రసానుభవం కలుగుతుంది. పదము లలా కాదు. అంతకంటె యెక్కువ రసానుభూతిని ఇది చేహార్పగలవు. అమరుకము ఒక్క భావనమువల్ల మాత్రమే రసానుభూతిని కలిగిస్తే పదములు భావనము, శ్రవణము, దర్శనము ఆనే యామాటివల్లా రసానుభవం చేహుచున్నవి. ఈ పదాలలో ఒక్కొక్కపదమును ఒక్కొక్క ఖండ కావ్యంగా చదువుకొని ఆనందింపవచ్చును. రాగతాళయంత్రంగా, వ్రావ్యమధుర కంఠంతో యెవరైనా పాడితే అంతకంటె ఆనందిం అనుభవింపవచ్చును. సంగీతంలోపాలు అంగిక, నాచిక, ఆహార్య అభినయాలతో చక్కని నట్టువకతై అభినయిస్తావుంటే యిక రసానుభవం సంగతి వేరే చెప్పాలా? మనసుకు, చెవులకు, కండ్లకు కడుపు

నిండుగ పెట్టిన భోజనం అది! ఇతర భాషలలో
ఇటువంటి సంపదలేదు. తెలుగులో పదసాహిత్యం,
కవిత్వం, పంగీతం, నాట్యం అనే మూడు కళలను
పాదుగుకొని పుష్టిచెందిన అద్భుతకళాస్పృష్టి! అంద్ర

సాహితీచేతనంలో పదసాహిత్యం ఒక మధుర సన్ని
వేశం! శృంగారరసధుని పదసాహిత్యం! లలిత
కళలకు మోకంసా గౌరవం పుష్పంతికాలం పద
సాహిత్యానికి వినాశం లేదు.

నా చదువు

శ్రీ పులివర్తి శరణాచార్యులు

గోచి గొడవలేక, గోనంబు విడగాక
జలుగు వలువ మడత చెరగనీక;
బ్రతుకుబాట బట్టి యె.నంబు సాగించి
చూచుకొంటి నొక్క చుట్టుగోడ.

భువనగృహము కట్టి రవిచంద్ర తారకా
నకల దీపరాజి సంతరించి
ప్రాణికోట్లు గల ద్విపాద చతుష్పాద
చిత్రకాల నన్ను జేర్చగంటి.

జీవ వితతికెల్ల శిక్షకాలముగా
జన్మశతము లిందు చదువ వలసె
ఎవలురేలు పెక్కు పాతాలు గరపగా
పదవి కెక్కిమాదు పంతులయ్య

ఎపుడు తెరచినాడో ఈ పాఠశాలను
ఎపుడు చేర్చినాడో ఇతని; నెన్ని
పాఠితోషికములు పండియున్నాడో నా
వీపువిరుగ ఎన్ని పెట్టినాడో

మూడు గొనములనెడి ముప్పరి త్రాళ్లతో
ఆట బయలునెల్ల ఆయకట్టి
అరలు గిరులు గీసి గిరికీలు పెట్టించి
త్రిప్ప వీని మదిని తెలియరాదు.

అడు మగల వలపు లనోన్య భేదాలు
నేలనీళ్ల పంపిణీల తగవు
లొకటి రెండు కాదు నకల పంకులమైన
గొట్టు పొత్తమంట గట్టినాడు.

పర ధనాపహరణ పాతాలు బాగుగా
నెల్లెవేయ 'వంట' బట్టిపోయె
కామకళలలో జగాతెట్టినై కొట్ట
కొన పరీక్షకొఱకు కూరుచుంటి.

గంట మొరయవచ్చి గబగబా అధికారి
ప్రశ్న ప్రశ్నములను పంచి యిచ్చి
పోయె; అర్థకామపురుషార్థముల రెంటు
ప్రశ్న మొక్కటైన రాకపోయె.

'ధర్మ' 'మోక్ష' ఖండ దండన్వయాదుల
లేకభావమేని లేని కతన
తెల్ల పోయి ఉత్త తెల్ల కాగితములే
ఇచ్చి నచ్చినాడ నింటికడకు.

విశ్వ విద్యాలయమున ప్రవేశమై ప్ర
ధాన పాఠ్య ప్రణాళిక మానివేసి
ఆయువంతయు విత్తమోహముల గరచి
దుర్గతిం బోవవలయు వ్యర్థుండనైతి.

లల్లయోగీశ్వరి ★

శ్రీ నేల తల శ్రీకృష్ణమూర్తి

క్రీ. శ. 1370-1400 కాలమున 'లల్ల'యను గృహిణీమగ కాశ్యపరాజ్యమున లీకను పుట్టిన యాగా తెలియదు. పెట్టినయారు పాం. వేదవేదాన్యము, శ్రీ నగరప్రారంభ గ్రామము. గృహిణీ ధర్మముల నెల్ల వివరముతో నిర్వచించినను, అర్థికాధిని మెప్పించలేకపోయెను. భర్త మాతృవిధేయుడై లల్లను సుఖపెట్టలేకపోయెను. అత్త లల్లను బహుకష్టములు పెట్టెను. సతీసత్కుచాయ, రాణి విరాచాయ, భక్తత్యాగబ్రహ్మమువలె లల్లకుకూడ గృహపీడిన మెక్కువగ నుండెను. కడకు లల్లకు కడుపునిండుటయు, దుర్బలమయ్యెను. లల్లకు పరులబంతివోహలు భోజనము వడ్డించునప్పుడు రాక్షసియగు అత్త, పళ్లెరములో పెద్దరాతినివెట్టి, దానిపై వరియన్నము కప్పి వడ్డించుచుండెను. ఈ బాధలుగాక అత్త తన కుమారునితో లల్లనపెరి దారితి పెప్పనయియు దుకోపునము చేసెను. భర్త లల్లనుబడిపోయి అమెను ప్రార్థించుటను మాచెను. కాని అన్యధీమడన వర్ధిల్లుటచే, భార్యను యింటినుండి బయటగొట్టెను.

అప్పటినుండి లల్ల, యోగినియై పూర్వజన్మ సుకృతముచే, విరాగియై, నేయములు పొడుచు, అడుచు, తోటాడు తిరిగి జోధలు చేయుచుండెను. అమె పాడిన గీతములు పృథ్విమలై ఈవాటికిని, బైదిక, ఇహము మిత్తు లంబరినోటను పలుకబడుచున్నవి. ఈ భక్తురాలు శివయోగ రత్నమైతి. ఈమె ఇట్లు తిరుగుచు ఆకువుగా చెప్పిన గీతములలో, స్వీయ చరిత్రము స్థూలముగ మాచింపబడినది.

తిన్ను అత్తపెట్టిన బాధలగూర్చి చెప్పిన దుగ్ధయము:—

“నహంజ్ మరాన్ కనకరీ
 లాలి నీరే వుటూ కాలి నవ్వా.”
 వారు పెద్దగాఁజేసుచున్నా, చిన్నదానిని చంపిన నొక్కరే. (లాలి) లల్లకు తినుటకు రానే.

1. శ్లో. “దాతుర్ మనశ్చేష్యతి నైవ రాజ్యం
 దత్వా గ్రహితుశ్చ తిన్ వివ లభ్యా
 తేవాఽపిలోభేన మృత్యు మతి
 మృతిస్య నైవాపిహ జాతు మృత్యుః.”
 రాజానక భాగ్నియని సంస్కృతీకరణము.

2 ఈ మూర్తిని పురస్కరించుకొని, శ్రీ శ్రీ శ్రీ పరివ్రాజకులు శివశంకరస్వామివారు నొక కాశ్యప చక్రవర్తి జీవితమును ‘సుదీర్ఘ కావ్యముగా’ వచించుచున్నారు.

ఇట్లు తిరుగుచు నైవయోగరత్నమై ప్రచార స్థాపకుడని ‘నామసుప్రది’శిష్య పరంపరలోని పెన్ బాయ్ (పెన్ అవగా నిర్దుకు) శిష్యురాలై, యోగినియై విలసిల్లెను. విరాగియగుటచే, విద్యవ్రతానాన పర్యటన నిల్పుచుండెను. ఆమెయే

“గోరకా బొక ఉనవి కుమార్తవత్సవన్
 నెబరాదోవనమె అందరే అత్తవన్
 మ్యాగాన్ లాలి మేనాల్పతివత్సవన్
 తనమే హోతుం ఎన్ గే నచ్చుమె.”

నా నగువు నా కొక్కనాక్యమే బోధించెను.

“బాహ్యమునుండి, అంతికరణము నశ్యేషింపుము.” ఈ మూర్తిమే నా కాదర్శమై, యనుభవము నకు వచ్చెను. అప్పటినుండి, నగ్నమై, అడుచుంటిని”

అట్టి నగ్నాకారమును చూచి, గృహిణులు కొందఱు పరామముగా ప్రశ్నింప, యామె ప్రత్యుత్తరము చెప్పెనైయుతమేగాక తత్వబోధనాయుతముగ చెప్పెను. “పురుషులఁజిగినారు, భగవంతునికి భయపడునారు, అట్టివాడు ఈ కాశ్యపమున అరుదు.”

దేహభిమానముల కతీతిమైన జ్ఞానసంపత్తి బడ విడ నివృత్తి సంఘాతురాలి లల్లయోగీశ్వరి.

“మారీ సంపహృత్ తే హంజే
 చేతున్ ధాన్ నా ఖురదితి
 జానహపరమోపర యిన్ రంజే
 భుజేఖుర హి శోభన్ కిత”.

ధూతిముడిను అజపంచకమును యోగాభ్యాసమును ననుభవముచేరిన, ధ్యానమును ధాన్యముతో పెంచి, వాటిని బలి యివ్వెను. అట్లు ధూతిలయము చేసినగాని పరమమైన జ్ఞానోదయము కల్గెను.

జ్ఞానార్థసముపకు ముందు తృప్తమన బోగొట్టు కొనవలెను. లోభమున్నంతికాలము మనుజుడు పరిమనోపానములపైకే బోనేరడు.

1 “హితా కర్త రాజ్యభరితా
 దేతాకర్త తృప్తివామన్
 దిన్లోబా హౌవ మరినా
 జానన్దోయ మరితా పోయే జ్ఞానీ”

రాజ్యప్రాప్తి తృప్తిని గూర్చును. మన దొక రాజ్యసమీకరణమును లోభమును పుట్టించును. కాని లోభిత్వము నగుచిది జీవి నష్టము చేందెను. బ్రతికె యుండి లోభమును దుంపుకొనిన నిజమైన జ్ఞానము ప్రాప్తించును. 2

ఈమె శివయోగమును అనుష్ఠించినట్లు ముట్టముగ తెలియవచ్చుచున్నది.

3 ఏనుప్ ముత్తి తీసుయో పుదు

ర్యామగలాచి యాచిన్ ముట్టాన్

ఏనుయో ఖిన్నా ధేవ్ చితాదు

మాపన్ స్వామి భుషయో భూమాన్."

"నీలకంఠా నీకు పక్షులములున్నవి. (అంత ర్యామిత్తము ఇత్యాది) నాలోను ఆరు సుగములున్నవి (అరిషడ్వర్గము). కాని నేను పాపపంకిల మందున్నాను. మన ఇద్దరకును భేదము యొక్కటియే. నీవు పక్షులచేరతివు. నేను అరిషడ్వర్గముచే పెదవారివ పోవుచున్నదానను.

ఇందు కథయిత్రి మాపన్ చతుర్మూర్తము పహజసాండిత్యమునకు వచ్చి తెచ్చుచున్నది. అల్ల యోగాభ్యాస మనుష్ఠించినది స్పష్టము.

"హరిహో వా ధీదలామన్, రట్టిర్

చట్టిర్, పట్టిర్, మట్టిర్ త్తే

హరిహ ఆ పురసాయన్, మట్టిర్

శివకోయా కహోతి చిన్ ఉపదేశే."

నా మనస్సుచే, నా వాడులను స్వాధీనము తెచ్చుకొనుటకు తెలిసియుండిన, ఎట్లు తెగగొట్టవలయునో, కట్టవలయునో, తెలిసి, గుఱుమును ఆలచియుండును. అట్లు చేయుచో, శివమరను.

తరువాత క్రమముగా :-

"భాన్ గలో సుప్రకాశా జోని

చన్ద్రాలో తామలో చిత్

చిత్తగలో తాకిం హ నాకొని

గన్ భవాని సన్దకత్ !"

3. రా. భాస్కరుని సంస్కృతీకరణము.

"యన్ ఏవ పట్టున్ తే నేవ

తన్ ఏవ చ మమ ప్రభో

నియోక్తమ నియోజ్య హం

తిస్య స్థితి ఆవయో ధీదా."

4 రా. భాస్కరుని సంస్కృతీకరణము.

"భావావశే కాపనే చంద్రబింబన్

తస్మిన్ సతే కాపనే చిత్తయేవ

చిత్తేన వే దృశ్యబాహిరక్షణేన

పుణ్య్యాదీదం గచ్ఛతి క్వాపి పర్యం."

5 రా. భా. సంస్కృతీకరణము.

"నాథ! పర్యం నవత్ మపి త్తాలో దేహభిగావతం స్వప్రాప్యం చిత్తయ తేనక ఆవాప్తి ఇరిసంకయా."

6 రా. భా. సంస్కృతీకరణము.

"ఆత్మేపరోదిపం రాత్రియస్య పర్యప్త ఇనంసనం భారీమ ఆత్మేవ మనోస్తేన దృష్టిః మర్యోరా!"

మూర్ధ్మకు పోగా పోవుచు వచ్చును. చంద్రుడుపోయిన మనస్సు నిల్చును. ఆత్మేపర మార్పిచే లగ్నమైన, మనస్సు కూడ లయించును. అప్పుడు పర్యభూతములను పశించును అప్పుడే పరమపదము చెందుట.

యోగాభ్యాసమున ఎన్ని కష్టముల కోర్వ వలెనో లల్లచెప్పిన ఉచు చక్కగ నున్నది.

"లాల్ త్తో ద్రామేసి కపరిబోషే నేను స్తయే

కోడతియాన్ కురుగన్ యున్తిమేలర్

తా యేమేరి భారేపన్ తోయ తేతాయే

తేవారీ వానగయేవ్ ఆలోక్తలాత్."

దోరియేరి చోవునర్, దోరిక నే కేవయే

దేవ్ తిసావన్ యున్తియ్యాయ్యా

సత్తియేరి ఫిర్ ఉసంహారి హనికోస్తులు

అది లారి మే ప్రోవున్ పరమగర్

"నేను రమ్యముల పత్తిపుష్పమువలె ప్రకాశించ నుంటిని. కాని, నన్ను చెట్టునుండి రాల్చి, దురికి, కొట్టిరి. తిరువాత్త ప్రేలు రోటముచే తిన్నీ, దారము తీసిరి. తిరువాతి, ఎండితెట్టి, కొట్టి పోసలు దీసిరి. ఆపై, మగ్గమున బంధించి కేసిరి.

భావమును నన్ను బంధలపై తీడిచి దంచి ఉతి కను. అంతియో గాక, మట్టితో, చివుకుతో కలిపెను. తిరువాతి మార్చిపల్లవుకు, ముక్కలుగా కత్తిరించి, మట్టెను.

ఆపైవ లల్లా సవార్లమును చెందెను.

అద్వైతిసిద్ధి చెందుటకుగల ఆటంకములు తెచ్చుచు:-

5 "నాథా పాపా వాపథానా

సాధితే బాధితే ఏనాకుదేహ

చిభు హామిమిలో నానానా

యాకు భుక్కుగ్లం సత్తేహ"

"స్వామి, 'నేను' అనుటతప్ప మిరి ఒకరి నెరుంగలేదు" అనిమేష మీ దేహము నేనమ్మి యుంటిని. 'అహం బ్రహ్మాస్మి'యని, 'తిత్త్వమసి' యని నెరుంగలేకపోతిని. 'నే నెరంగి? నీ నెరంగి? ప్రశ్నించుట, తిప్పు స్వామి నేను నీకు భిన్నముల దాని నెవలకొంటి అపరాధము. ఈ ద్రువు దేహభి మానమున జరించినది.

తిత్త్వమసి.

పరమసిద్ధిని పొందినవాడు:-

6 "పరతోయవాన్ యేవేనాప్తే సాన్

యేవేనాప్తే మోన్ దన్ కోగ్లోత్

యేవే అన్యమన్ పోహ

త్యామ త్యావ్యామగా - నురువాత్."

"తివను. మిరియొకరిని సమభావమున ఒక్కరి యని తలంచినవానికి, పగలు (మఖము) రాత్రి

(కష్టము) ఒక్కటే. ద్వైతభావము వీడినవానికి, పర
(బ్రహ్మ) పాపి కల్లును."

మన త్యాగరాజు "ఎవరని నిర్ణయించేదిరా"
యని ప్రశ్నార్థముగా, పరబ్రహ్మ ఒక్కజేనని
విరూపించెను. లల్ల :—

"79వ వా శేకవ జన్ చాకమలుక్
వాథానావ ధారినియ్ యామో
సోమి అబలకామీ తన్ భవరుక్
సో వాసో వాసో వాసో."

పరమేశ్వరుడు, శివుడు కాని, శేకవుడు కాని,
జనకవుడు కాని, పద్మధివుడు కాని, సంసారపీడన
మనుభింయ నబలనను నన్ను జాప్యరహితగా
చేయునాగాక, అతడు, అతడనుగాక, మరొకడను
గాక, మరి మరొక్కడనుగాక."

లల్ల నమస్కరించి, ధ్యానించినది ఓంకారము.
ఈ ప్రణవోపాసనమే యామెను తరింప చేసినది.

ఓంకార యేలిల యే ఓనమి,
పుహికోరుమ్ పచన్ పాన్.
మెకోట్ ప్రోవత్ తపత్ మార్గకోరుమ్
తేలిలాత్తో వోమ్మనపు కాషేసాన్.

(ప్రణవమును ధ్యానించి, వా రేహమును ఎర్రని
మంటవలె చేసితిని. ఆరు చక్రమార్గముల దాటి ఏవక
దాని చేరుకుంటిని. ఈ లల్ల ఇట్లు ముప్రకాశిస్తానను
చేరుకొన్నది.

సెడ్ బాయి శిష్యురాలై, యజ్ఞవల్క్యునివలె,
గురువును మించిన జ్ఞానార్థనము చేసెను. ఒకనాడు
గురువు ఎగులు సంవాదముకట్టి జరిగెను. అందు ఈ
ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పవలసినవైనను.

అన్నిటికన్న ప్రకాశించు వెలుగులేదీ?
యాత్రలన్నిట ప్రసీద్ధిచెందిన లేదీ?
బంధువర్గమున ఉత్తము లేవ్వరు?
సౌఖ్యమిచ్చునలేదీ?

ఇంగులకు లల్లజవాబు, సెన్ బోయి, ఆక్షేపణ,
మరల లల్ల ప్రత్యుత్తరము గీతమున గలవు.

"శిశిన్ య్య్యాన ప్రకావకు నే
గంగియ్య్యాన న తీర్థకాః"

7. రా. భా. సంస్కృతీకరణము.

శిశో వా శేకవోవాసి శిశోవా దృహిణోఽసివా
సంసార రాగేణ క్రాంతామ్ అబలామ్

మాందికిప్పుడుం

8 శ్రీ అభివక్త ప్ర సావాచాదుని "ఈశ్వర
(ప్రత్యాభిజ్ఞ విమర్శిని) భాస్కరియని వ్యాఖ్యానము
చేసిన 18 వ శతాబ్దమునాటి పండితులు (?)

బాయిస్ య్య్యాన న బావనకు నే
రాణియ్య్యాన న సుఖకాః"

మాన్యునిమించిన ప్రకాశిమేదిలేదు.

గంగకుమించిన తీర్థములేదు.

తోబుట్టువునుమించిన బాంధవులులేదు.

భార్యనుమించి సుఖమిచ్చువాడు లేడు.

శేకకుని ఆక్షేపణ!—

అచ్చెన్ య్య్యాన ప్రకావకు నే

కొత్తెన్ య్య్యాన న తీర్థకాః

చనదన్ య్య్యాన న బావన్ మాన్య నే

భాని య్య్యాన న సుఖకాః ?

కమ్ములమించిన జ్యోతిలేదు.

పద్మాసనము మించిన తీర్థయాత్రలేదు.

ప్రస్తేత్రకంటి బంధువులేదు.

కంబలిని మించి మరెవ్వరు సుఖమివ్వరు.

ఇంగులకు లల్ల ఈ దిగుత జవాబిచ్చెను.

మాయియ్య్యాన ప్రకావకు నే

లయ్యయ్య్యాన న తీర్థకాః

దయేన్ య్య్యాన న బావన్ మాన్య నే

చేయన్ య్య్యాన న సుఖకాః

పరమజ్ఞానము మించిన బిల్లులేదు

నిష్కల్మష ప్రేమకుమించిన తీర్థములేదు.

చేతునిమించిన బంధువులేదు

శరణాగతిని మించిన సౌఖ్యములేదు.

ఈ మెయంగు ప్రహ్లాదుని భక్తి, పోతిరాజు
సహజపాండిత్యము, సహననందుల జ్ఞానము శుకుని
వైరాగ్య సంపత్తి మూర్ధినించియుండెను. అనుభవ
మున అద్వైతసిద్ధి చెందిన పరమ పరిగ్రురాలు.
భారతి సంస్కార సిద్ధనమున ఈ మెయ ఇలవేల్పుగా
కొలువతలయును.

ఈ శేయములను 1895. డాక్టరు. డ్లీన్ పండిత
శేఖరులు, వేకరించి నాగరికీయందు వ్రాయించి
యున్నారు కొన్ని శేయములను 8 రాజావక
భాస్కరుడు సంస్కృతీకరించెను. బార్నిగీర్ పన్,
యల్ డి బాస్కెటువారిచే 1920 సం॥ అంగీకరింప
బడినది వీరు ఆంగ్లభారతికి సేవ చేసిరి. 1924 రిచ్చరు
"కార్నర్ లెంపుల్ లల్లా పలుకని" ఆంగ్లమున
వ్యాఖ్యానము వ్రాసెను.

భారతి వైదికజ్ఞానము పూర్వముగ వ్యక్తమైన
సప్తవచనములలో లల్ల వాక్యవలె ఎన్నుకొనబడి.

వీటిని ఆంధ్రీకరించుట తెనుగులోకి సేవ
చేయుట.

గ్రంథవిమర్శనము

శాకుంతల విమర్శనము

నందూరి బంగారయ్య. ప్రతులకు : నందూరి బంగారయ్య, అద్వైతేటు, రాజమహేంద్రవరము. వల : 5 రూపాయలు.

ఇది సర్వంగీకృతైన శాకుంతలవిమర్శనము. కాలిదాసుని వాటకరచనా పరిణామము, నిర్మాణ శిల్పము, రసవిచారము, పద్యరచనము, ఆశ్రయ శిల్పము, శాకుంతలము-శేకుంతలోపాఖ్యానము మొదలయిన విషయలలో విమర్శకులూ యా విమర్శకులు కూలంకషంగా చర్చించారు.

శేక్స్పియరు మొదలయిన పాశ్చాత్యకవులతో పోల్చినపుడు ఇంతవరకు కాలిదాసునిది వచ్చిన విమర్శన చాలా స్వల్పమే. అరవింద, రమేంద్ర, ద్విజేంద్ర లింతవరకు తలస్పర్శి అయిన కాలిదాసు విమర్శ రచించారు.

వీరు ముగ్గురు, నిర్మాణశిల్పము, పాత్రోచిత భావ, పద్యరచనము, ఆశ్రయ శిల్పము, శాకుంతలము—శేకుంతలోపాఖ్యానము మొదలైన విషయాలు స్పృశించిన లేదని చెప్పవచ్చును.

బంగారయ్యగారి పై విమర్శాలనిపించిన అభిప్రాయాలు వీరి నిజర విమర్శక శక్తి తర్కాణంగా ఉన్నాయి.

అయితే 'ఆదికవికరణమునందలి యవస్థలు—విశ్వాసరాహిత్యము' అనే కీర్తిక క్రింద వీరు వ్రాసిన విమర్శలలో ఒకచోట వీరు కూలంకషముగా అవగాహన చేసుకున్నా రేమో ననిపిస్తుంది. ఈ ఘట్టం ఇది.

“మాతాపం చిరవిదృతాపి

కలికా బద్ధాతి నవ్యంరబః

సన్నద్ధం యదపిన్ధితం

కురతకం తిక్తోర్క కావళయా

కంశేష స్థలితం గతేషి శిశుశే

పుంస్కోటిలాహం కుతం

శింశే సంహరతిస్యనోపి చకిరిః

తూజాగ్ధ కృష్ణం శరం

ఈవిధంగా ప్రకృతి స్తంభించిపోయినట్లు వర్ణించడం విశ్వాసజనకంగా లేదని విమర్శకులు వ్రాశారు.

ఇది కందుకీ చాక్రము. ఇరవై రస ప్రభువుల విధాన అదంతలమైన భక్తి విశ్వాసాలున్న వాడు. ఈసందర్భంలో శిశువును గతించినా ఇంకా వసంత లతాజాలు పోవడావకపోవడం ప్రభుభయం వల్లనే జరిగి ఉండవచ్చునని కందుకీ ఉన్నోడిని న్నాడు; అవిధంగా తన ఏడటివారిని భావించజేస్తున్నాడు. అంతేగాని వాస్తవంగా వసంత ప్రాయస్కావం కాకుండా శిశువం స్తంభించి పోయిందని కందుకీ అభిప్రాయంకాదు. ఈశ్లోకంలో 'శింశే' అనే పదం దీనికి తర్కాణంగా ఉన్నది. ఇది ఈవిధంగా ఉన్నోడు ప్రధానమైన శిశు వసంత సంభివర్తనలా ఉన్నది గాని బంగారయ్యగారు భావించిన స్త్రీది వాస్తవికవర్తనలా కనబడదు.

ఇక “శేషము కేవలం దిందుపొందు తరుణా మాంగళికావిష్కృతం”, అనేశ్లోకం కూడా విశ్వాసజనకంగాలేదని విమర్శకులు వ్రాశారు. నిజాని కిది వారు వ్రాసినట్లు వాస్తవిక వర్తనమే. అయితే అభిజ్ఞాన శాకుంతలం కేవల వాస్తవిక దృక్పథంలో వదిలేయావకం కానేకాదు. విమర్శకులు కూడా దీనితో ఏకీభవిస్తూ రమకుంటాను.

ఈ రూపకంలోనే శేకుంతలంతోరావారు లైన ఆద్యుత లనేకం కనిపిస్తున్నాయి. ఇవన్నీ సహృదయులకు సంభాషణమైనపుడు—ఈ శ్లోకం అంతి ఆధునికత్వవగా ఎందుకు భావించాలో నోడ పడడంలేదు.

ఇక "సహజం కిల యద్వినిందితం" అనే శ్లోకం వల్లగాను మాట్లాడినట్లు లేదని కూడా విమర్శకులన్నారు. మనం మనదేశంలో పాటకజనం నోటిలోనింది కూడా తత్వైలు అప్పీ వింటూంటాము. అవిధంగా చూసినప్పుడు పోకుల కిది అసహజంగా కనబడజేసా !

ఇక కాకుంఠలము — కాకుంఠలము శకుంఠలో పాఖ్యానము అనే ఘట్టంలో పిదు కాకుంఠల నాటకము సంస్కృతభారతంలోని శకుంఠలో పాఖ్యానంలో పరిపూర్ణ నాటక పాత్ర పోషణాను శకుంఠా-పాఖ్యానానికి లొమ్మగా ఉన్నదని విప్రులంగా విమర్శించారు.

ఇది కూడా అభిప్రాయభేదానికి తావిచ్చే విషయము. శ్లోకవియరు కాలిదాసులను కొందరు పరిపూర్ణులన్నారనీ, ఇది పరిష్కృత విమర్శనాపద్ధతి కాదనీ, ఈ ఇద్దరు కవుల దృక్పథాలు చాలా విభిన్నంగా ఉన్నాయనీ అందుచేత పిరిద్దరినీ పరిపూర్ణులనీ అనెలు పరిష్కృత పద్ధతి కాదనీ విమర్శకులు చ్రాచారు.

భోవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ-భారతాంబ తన

కుష్టు,బొల్లి సంతానం

కోసం ఎంతని దిచారిస్తూఉందో?

ఇదుగోమా 32 సంవత్సరముల

అనుభవంతో ఇస్తూఉన్న అభయం

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (ప్ర.గో.జ)

వ్యాస కాలిదాసులను పరిపూర్ణులలో కూడా ఇలాంటి చిక్కె వస్తుంది. ఈ ఇద్దరు కవుల రచనా దృక్పథాలు చాలా విభిన్నమైనవి. వ్యాసునిది ఇతిహాస పద్ధతి. కాలిదాసునిది రసప్రధానమైన యాపక పద్ధతి. ఈవిధంగా ఇద్దరి దృక్పథాలు పేరు పేరుగా ఉన్నప్పడు పిరిద్దరికీ తారతమ్య పరిక్ష చెయ్యడం ఎలాగో తెలియడంలేదు. ఇంతేకాక అరవిందులు కాలిదాస విమర్శనలో ఒకచోట ఘోర్మీకరి నీతి ప్రధానమయిన దృక్పథమనీ వ్యాసునిది మేథా (Intellect) ప్రధానమయిన దృక్పథమనీ కాలిదాసకనిది రస ప్రధానమయిన దృక్పథమనీ పిగు ముగ్గురు ఈ మూడుమార్గాలను ప్రతినిధులనీ చ్రాచారు. ఇది చాలా నిశితమయిన మూర్తి. ఈవిధంగా చూసినప్పుడు ఈ మహాకవుల దృక్పథాలు మాకు మాకు విధాలుగా ఉంటాయి. అలాంటప్పుడు ఇతి వృత్తాలు మలచడం లోను, రసనిర్వహణలోను, కావ్యలక్ష్యనూ దవ లోను చాలా విభేదాలు వస్తాయి. పిరి ముగ్గురిలోను అనుభూతిమయిన భారతీయ సంప్రదాయం ఒకటే కావచ్చును. అంతమాత్రం చేత తారతమ్యపరిక్షలోకి దిగడం వ్యాయం కాదనుకుంటాను.

అందుచేత అవిలు తారతమ్య పరిక్షలన మేకుది రదు. ఒక వేళ విమర్శకు తెవరయినా ఇలాంటి పరిక్షలనలోకి దిగినా ఆయా విమర్శకుల దృక్పథాలనుబట్టి వారి విమర్శనలు మారిపోతుంటాయి.

ఇలాంటి మహాకవులను విమర్శించేటప్పుడు వారి వారి రచనాస్వభావాలు వివరించి ఆ స్వభావాల దృష్ట్యా వారెంతవరకు కృతికృత్యులయ్యాగో విమర్శించవచ్చును. అంతేగానీ కేవలం విభిన్నులయిన కవుల తారతమ్య పరిక్ష చెయ్యడం మొదలు పెడితే విమర్శకుల అభిరుచులే బయటపడిపోతాయి గానీ ఆయాకవుల సహజలక్షణాలు తెరమధును పే ఉండిపోతాయి. అందులోను ఈ తారతమ్య పరిక్ష చెయ్యవలసినవారు మహాకవులైనప్పడు ఈ సహజ్య మరింతిక్లిష్టమైపోతుండేసా అనిపిస్తుంది.

బంగారయ్యగారి విమర్శగ్రంథానికి కాకుంఠల విమర్శనమని పేరుపెట్టారుగానీ నిజానికి వారిందులో కాలిదాసయాపకాలన్నీ చాలా చక్కగా విమర్శించారు. తెలుగులో కాలిదాస యాపకాల

మీరే ఇంతవరకు ఇంత సమగ్రమయిన విమర్శన గ్రంథం వెలువడలేదు.

ఈ వ్యాసాలలో కొన్ని ఇదివరకు భారతీయ వెలువడినవే. అయితే వీరింకా కొన్ని వ్యాసాలు చేర్చి ఈ పుస్తకం సర్వాంగముందరంగా వెలువరించారు. ఈ పుస్తకంలో రచన గ్రాంథికమే. అయితే గ్రాంథికరచనపై అభిమానం సన్నగిలిపోతూన్న ఈ రోజుల్లో కూడా ఇది తిరిగి గ్రాంథికరచనపై అభిమానం రేకెత్తించేటట్లుంది.

కాలిదాస రూప కాళిమూలందరు ఇది తప్పక పరిశీలించవలసిన అమాత్య విమర్శనగ్రంథము.

నిరంకుశోపాఖ్యానము

కందుకూరి. దుద్రకవి. ఆంధ్రశిల్పకళాపరిషత్తు. సరైనపల్లి. నంటూరుజిల్లా. వెల : అయిదురూపాయలు.

కందుకూరి దుద్రకవి ఆంధ్రప్రబంధ కర్తలలో పేరెన్నిక గన్నవాడు.

అయితే ఇతని ప్రబంధ ఇంతవరకు వ్యాఖ్యానాదికాలు లేకుండా సామాన్య ధోరణిలోనే అచ్చు పడిందిగాని అంతకంటే విశేష ప్రసిద్ధికి నోచుకోలేదు. ఆంధ్రశిల్ప కళాపరిషత్తువారి ప్రయత్నంతో ఆలోచు తీర్చివేసారు. ఈ సంపుటిలో స్వర్ణ ముద్ర హృదయకవి విరచిత విపుల ప్రతిపదార్థ వ్యాఖ్యానము, కొందూరు వీరనాథువాచార్యులుగారి కావ్యమీమాంస, వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతము, పూర్వముద్రణకొడు సవరణలు వండితొత్తిపాయాలు మొదలైన విశేషాలన్నీ ఉన్నాయి.

వ్యాఖ్యాత తమ ఉపోద్ఘాతంలో కవి కాలాదులను గురించి విపులంగా దర్శించారు. నిరంకుశోపాఖ్యాన కథకు, పాండురంగ మాహాత్మ్య కథాపూర్ణోదయ కథలకు దగ్గర పోలికలున్నాయి. ఆందుచేత ఎవరో ఒకరు తదితరకవుల కావ్యాలు కొంచెం కాకపోతే కొంచెమైనా పరిశీలించి ఉంటారని చెప్పక తప్పదు. ఈ వివాదం స్పష్టమైన కవికాల నిర్ణయం దొరికినప్పడే సరిగా పరిష్కారం అవుతుంది.

ఈ కవికృతమని చెప్పబడిన సంస్కృత ర్నాటకాభివ్రంశ మహాకావ్యంలో కవీ వ్రాసిన 'కాకే భోగి శతాబ్ది ధూపరిమితే సంవత్సరే దుర్యుధే మాసే చాశ్వయుజే నిత ప్రతిపది' అనే శ్లోకం ఒక్కటి నిర్నితమైన కాలనిర్ణయానికి ఉపయోగపడుతున్నది. దీనికి సరియైన క్రీస్తు కళం 1583 అయింది. ఇది ఒక్కటే కొంచెం విశ్వసనీయమయిన కాలనిర్ణయంగా కనబడుతుంది. అయితే వ్యాఖ్యాత రీచ్చిన మంగలికొండోటి కథ, తాతాచార్యుల చాటుపద్యకథలు కవి కాలంలో మల్లి కొంత గంపరనోకం కలిగియున్న ఉన్నాయి.

ఇక పాండురంగమాహాత్మ్యంలోని "మీ బావయ్యా, నీంకల్ మదిగోరు చంద్రుపానుపున నీరాకరంబుంబలెన్" అన్న పాదాలకు, నిరంకుశోపాఖ్యానంలోని

"నందను నిన్ను గమంగొను

నందనుకను నెదురుచూచు నకటవిముద్రం

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి
అన్ని టిలో సాటిలేనిది.
ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారుచేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,
అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

కందునకుబోలె జనకుం

కందునకా నీ మహాత్మ్య మేమన నేర్చునె."

అప్పు పర్యానికి భావంలోనేగాక శ్రేయసు
సాగూడా పోలికలున్నాయి. కందుకూరి దుద్రుకవి
రామకృష్ణకవి అంటేతి ఉత్తమకవి కాకపోవచ్చును.
ఆంధ్రమాత్రంవేరీ కందుకూరి కవి రామకృష్ణుని అను
కరించాడని చెప్పలేము. ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక కవి
శైలతానుగా అన్న భావమే తీసుకుని మరొకకవి ఆకా
రాని కల్పితేనైన ఘట్టా లనేకం నాన్మయంలో కనిపి
స్తున్నాయి. అందుచేత కవిత్వంలో పోలికలనుబట్టి
మాదా ఈ సమస్య పరిష్కారం కాదు. ఇక ఈ
ఇద్దరికవుల కాలాలు స్పష్టంగా నిర్దేశించడానికి
రిగిత ముఖ్యాధారాలు దొరికేదాకా ఈ సమస్యను
ఇలాగ వదిలివేయడమే మంచిది. బహుశః ముందు
ముదిరింకా ప్రజల ప్రమాదాలు దొరికి దీని కొక
మార్గం కనబడితే కనబడవచ్చును.

దుద్రుకవి ప్రబంధ కవులలో పరిగణింపదగిన
కవి.

ఈ కవి కావ్యానికి ఇంత సర్వాంగమందరమ
యిన ముద్రణ ఇంతవరకు జరగలేదు. ఆంధ్ర కవిత్వా
భిమానులందరికీ ఇది అవశ్యకతగా నీయమైన గ్రంథము.

త త్త్వ స ం దే శ ము

[తీర్థనలు]

శ్రీ ఉమర్ ఆలీషు కవి. ప్రతులకు: శ్రీ
ఉమర్ ఆలీషుకవిగ్రంథమందిరి. సికాపురము,
మొర్రుగోదావరి జిల్లా. వెల: 1.8-0.

ఇది నేదాంధ్రపరమైన గీతికలు. ఉమరాళీషు
కవిగా రీ గీతికలలో మహమ్మదీయ తాత్త్విక విష
యాలు వివరించి ఉండవచ్చునని పాఠకు యాహించి
ఉండవచ్చును. కాని ఇది స్వచ్ఛమైన హైందవతత్త్వ
పరములయిన గీతికలు. ఉమరాళీషు కవిగానికి పల్లె
పట్టులలో పాదబడే తెల్లెల్లల ఫణితి చాలా చక్కగా
పట్టుబడింది. ఇంతేగాక మీరి గీతికలలో హృదయం
గమమైన నిజాయితీ, భక్తిభావము ప్రస్ఫుటంగా
కనిపిస్తాయి.

ఇటీకలి ఆధునిక కవులలో ఇటువంటి గీతికలు
ప్రాసినవారు చాలా అరుదుగా ఉన్నారు. ఉమ

రాళీషు కవిగారు ఆంధ్రదేశంలో ఒక సుప్రసిద్ధాధ్యా
త్మిక సంఘానికి ఆచార్యులుగా ఉండేవారని గ్రంథ
పీఠికలో ఉదాహరించిన వారి జీవితచరిత్రవల్ల స్పష్ట
పడుతున్నది. ఈ గీతికలో కొన్ని శిష్యులు ప్రార్థ
నాదికాలలో పాడేవారని తెలుస్తున్నది. ఈ క్రింది
గీతిక స్వస్వమయిన బాసవమతా త్త్విక ఫణితి ఉదా
హరణంగా తీసుకోవచ్చును.

1

"నెట్టులై తిరిగెదరు జనులార!
నిజ మింతి చెలియక
నెట్టులై తిరిగెదరు జనులార!
మట్టి కిరువదయైదు కొయ్యలు
తోట్ట బారయ తొమ్మిదున్నవి
నెట్టు నెట్టున తిరుగు పక్షి
తుట్టు మని పోలేమ మిథ్య.

2

ఏడు కొంపలు చుట్టి కుంపరి
పాడుచున్నది ప్రజనవాదము
తోడనే మనసెన్నెను చేటిక
అరుచున్నది శేవనాటిక.

3

పంచకోశము లనుసరించి
పంచ వాయువులను నటించి
పంచ విషయములను కలంచి
సంచరించెడు హంస నెరుగక—

4

నుందరంబు సరసు లోపల
నుందరం బోకలున్న దిదనో!
అందులోపల వెలుగు దీపము
యందు నిలిచిన చక్రి నాయక.

5

ఒక్క మాపున గాంచితేను
ఒక్క మాటను తెలిపితేను
ఒక్క బోధితిని విరిచితేను
నిక్కముగ తను చెలియగలరు!"

ఈవిధంగా ఈ పాట హైందవ తాత్త్విక పరి
భాషలలో తాత్త్వికరహస్యాలు వ్యాఖ్యానిస్తూ సర
శంగా సాగిపోతుంది.

ఉమరాళీషుకవిగారి రచనా శైలిధ్యాని శ్రీ
పుస్తకం చక్కని తర్కాన్ని.

మీది ఐతర్యము ఇంత సమగ్రమయిన విమర్శన గ్రంథం నలుగురులేదు.

ఈ వ్యాసాలలో కొన్ని ఇదియకు భారతిలో నలువడినవే. అయితే పేరింకా కొన్ని వ్యాసాలు చేర్చి ఈ పుస్తకం సర్వాంగముందరంగా నలువరించారు. ఈ పుస్తకంలో రచన గ్రాంథికమే. అయితే గ్రాంథికరచనపై అభిమానం సన్నగిలిపోతూన్న ఈ కోట్లలో కూడా ఇది తిరిగి గ్రాంథికరచనపై అభిమానం రేకెత్తించేటట్లుంది.

కావితాన రూప కావ్యమానలందరు ఇది తప్పక పరిశీలించవలసిన అమూల్య విమర్శనగ్రంథము.

నిరంకుశోపాఖ్యానము

కందుకూరి. దుద్రకవి. ఆంధ్రశిల్పకళాపరిషత్తు. సత్యవల్లి. సంబూరుజిల్లా. వెల : అయిదురూపాయలు.

కందుకూరి దుద్రకవి ఆంధ్రప్రబంధ కర్తలలో పేరెన్నిక గన్నవాడు.

అయితే ఇతని ప్రబంధ ఇంతవరకు వ్యాఖ్యానాదికాలు లేకుండా సామాన్య ధోరణిలోనే అచ్చు పడిందిగాని అంతకంటే విశేష ప్రసిద్ధికి నోరుకోలేదు. ఆంధ్రశిల్ప కళాపరిషత్తువారి ప్రయత్నతో ఆలోచన తీర్చివేశారు. ఈ సంపుటిలో స్వర్ణ సుబ్రహ్మణ్యకవి విరచిత విపుల ప్రతిపదార్థ వ్యాఖ్యానము, కొందూరు వీరకాళువారాధ్యులగారి కావ్యమీమాంస, వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతము, పూర్వముద్రణకొను సవరణలు పండితాభిప్రాయాలు మొదలైన విశేషాలన్నీ ఉన్నాయి.

వ్యాఖ్యాత తమ ఉపోద్ఘాతంలో కవి కాలాదులను సూరించి విపులంగా దర్శించారు. నిరంకుశోపాఖ్యాన కథకు, పాండురంగ మాహాత్మ్య కథాపూర్ణోదయ కథలకు దగ్గర పోలికలున్నాయి. అందుచేత ఎవరో ఒకరు తదితరకవుల కావ్యాలు కొంచెం కాకపోతే కొంచెమైనా పరిశీలించి ఉంటారని చెప్పక తప్పదు. ఈ వివాదం స్పష్టమైన కవికాల నిర్ణయం జరిగినప్పటికీ సరిగా పరిష్కారం అవుతుంది.

ఈ కవికృతమని చెప్పబడిన సంస్కృత రాష్ట్రాధినంక మాహాత్మ్యంలో కవీ వ్రాసిన 'కాశీ భోగి శరాభి ధూపరిమితే సంవత్సరే దుర్యుధే మాసే చాశ్వయుజే నీతి ప్రతిపది' అనే శ్లోకం ఒక్కటి నిర్భుతమైన కాలనిర్ణయానికి ఉపయోగపడుతున్నది. దీనికి సరియైన క్రిస్తు కకం 1583 అయింది. ఇది ఒక్కటే కొంచెం విశ్వసనీయమయిన కాలనిర్ణయంగా కనబడుతుంది. అయితే వ్యాఖ్యాత లిచ్చిన మంగలికొండోలే కథ, తాతాచార్యుల చాటుపద్యకథలు కవి కాలంలో మళ్ళీ కొంత సంవరణోకం కలిగిస్తూనే ఉన్నాయి.

ఇక పాండురంగమాహాత్మ్యంలోని "మోపాతయుగ, నీరాకల్ మదిగోరు చంద్రపాదుపున నీరాకరంబుంబరెన్" అన్న పాదాలకు, నిరంకుశోపాఖ్యానంలోని

"నందను నిన్ను గనుంగొను

నందనుకను నెదురుమాచు వకటనముద్రం

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి
అన్ని టిలో సాటిలేనిది.
ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారు చేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,
అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

తెందునకునోర జవకుం

“తెందునకా నీ మహత్వ మేమన నేర్చువ.”

అప్పు పర్యానికి భావంలోనేగాక శ్రేయస్సు లోనూడా పోలికలున్నాయి. కందుకూరి దుద్రకవి రామకృష్ణకవి అంతటి ఉత్తమకవి కాకపోవచ్చును. అంతమాత్రంచేత కందుకూరి కవి రామకృష్ణుని అను కరించాడని చెప్పలేము. ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక కవి శైలిబాగుగా అన్ని భావమే తీసుకుని మరొకకవి ఆకా రాది కత్తివేసిన ఘట్టాలవేకం వాఙ్మయంలో కనిపి స్తున్నాయి. అందుచేత కవిత్వంలో పోలికలనుబట్టి మాడా ఈ సమస్య పరిష్కారం కాదు. ఇక ఈ ఇద్దరికవుల కాలాలు పుష్టంగా నిర్ధారించడానికి తగిన ముఖ్యాధారాలు దొరికేదాకా ఈ సమస్యను ఇలాగ వదిలివెయ్యడమే మంచిది. బహుశః ముందు ముందుకా ప్రజల ప్రమాదాలు దొరికి చీనిపోక మార్గం కనబడితే కనబడవచ్చును.

దుద్రకవి ప్రబంధ కవులలో పరిగణింపదగిన కవి.

ఈ కవి కావ్యానికి ఇంత సర్వాంగముందరమ యైన ముద్రణ ఇంతవరకు జరగలేదు. ఆంధ్ర కవిత్వా ధిమానులందరికీ ఇది అవశ్యపానీయమైన గ్రంథము.

తత్త్వ సంక్షేపము

[తీర్తనలు]

శ్రీ ఉమర్ ఆలీషా కవి. ప్రతులకు: శ్రీ ఉమర్ ఆలీషాకవిగ్రంథమండలి. విశాఖరము, తూర్పుగోదావరి జిల్లా. సం: 1-8-0.

ఇవి వేదాంతపరమైన గీతకలు. ఉమరాలీషా కవిగా రీ గీతకలలో మహమ్మదీయ తాత్త్విక విష యాలు వివరించి ఉండవచ్చునని పాఠకు యాహించి ఉండవచ్చును. కాని ఇవి స్వచ్ఛమైన హైందవతత్త్వ పరములయిన గీతకలు. ఉమరాలీషా కవిగానికి పల్లె పట్టులలో పాడిబడే తత్త్వాల ఫణిలి చాలా చక్కగా పట్టుబడింది. ఇంతేగాక వీరి గీతకలలో హృదయం గమమైన విజయిత, క్షేత్రభావము ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తాయి.

ఇటీవలి ఆధునిక కవులలో ఇటువంటి గీతకలు వ్రాసినవారు చాలా అరుదుగా ఉన్నారు. ఉమ

రాలీషా కవిగారు ఆంధ్రదేశంలో ఒక సుప్రసిద్ధాధ్యా త్మిక సంఘానికి ఆచార్యులుగా ఉండేవారని గ్రంథ కీర్తికలో ఉదాహరించిన వారి జీవితచరిత్రవల్ల స్పష్ట పడుతున్నది. ఈ గీతకలో కాన్ని విషయలు ప్రార్థనాదికాలలో పాడేవారని తెలుస్తున్నది. ఈ క్రింది గీతక స్వచ్ఛమయిన జానపదతాత్త్విక ఫణిలికి ఉదా హరణంగా తీసుకోవచ్చును.

1

“వెల్లులై తిరిగెదరు జనులార!
నిజ మింతి చలియక
వెల్లులై తిరిగెదరు జనులార!
మట్టి కీరువదియెదు కొమ్మలు
తొట్ట లారయ తొమ్మిరున్నవి
సజ్జు సజ్జున తిరుగు పక్షి
తుజ్జు మని పోగేను మిథ్య.

2

ఏను కొంచెలు చుట్టి మందలి
పాడుచున్నది ప్రణవనాదము
తొడ నీ మనసెదురు చేటిక
అరుచున్నది జీవనాటిక.

3

పంచకోశము లనుసరించి
పంచ వాయువులను నటించి
పంచ విషయములను కలంచి
సంచరించెను హంస సెరుగక—

4

మందరింబరు సరసు లోపల
మండిరం బొకటన్న దదినో!
అందులోపల వెలుగు దీపము
యందు నిలిచిన చక్రి నాయక.

5

ఒక్క చూపున గాంచిలేను
ఒక్క మాటన తెలిసిలేను
ఒక్క జ్యోతిని నిలిచిలేను
విక్కముగ తిను చెలియగలను!”

ఈవిధంగా ఈ పాట హైందవ తాత్త్విక పరి భాషలలో తాత్త్వికరహస్యాల వ్యాఖ్యానిస్తూ సర శంగా సాగిపోతుంది.

ఉమరాలీషాకవిగారి రచనా జైవిధ్యాని కి ప్రక్షకం చక్కని తొగ్గూ.